GH. D. TRANDAFIR

PROBLEME CONTROVERSATE DE GRAMATICĂ A LIMBII ROMÂNE ACTUALE

SCRISUL ROMÂNESC

Scanned with OKEN Scanner

GHEORGHE D. TRANDAFIR

PROBLEME CONTROVERSATE DE GRAMATICĂ A LIMBII ROMÂNE ACTUALE

Scanned with OKEN Scanner

GHEORGHE D. TRANDAFIR

PROBLEME CONTROVERSATE DE GRAMATICĂ A LIMBII ROMÂNE ACTUALE

SCRISUL ROMÂNESC
Craiova, 1982

Scanned with OKEN Scanner

PREFAȚĂ

Lucrarea de față cuprinde studii de gramatică a limbii române în care se tratează probleme controversate de morfologie și de sintaxă.

Se știe că valoarea unei lucrări științifice depinde nu numai de informația autorului, ci și de concepția și metodele pe care se bazează. De aici și interesul special pentru teoriile și metodele lingvistice, reductibile, în esență, la două categorii : tradiționale *și* moderne.

Între lingvistica tradițională românească și cea modernă (structurală, transformațională, matematică), fiecare dintre ele cu variante mulliple, există o relație de intersecție, nu de opoziție, cum consideră unii specialiști.

Preocupări structurale, teoretice și practice, apar, în grade diferite, și în unele lucrări lingvistice românești din primele decenii ale secolului al XX-lea.

Ele constau din comentarea și însușirea critică ale unor concepte și metode ale lui Ferdinand de Saussure, expuse în Cours de linguistique générale *(1916), precum și ale unor principii și procedee ale Cercului lingvistic de la Praga, publicate în* Travaux du Cercle linguistique de Prague *(1929 ș.u.).*

Lucrarea citată a lui Saussure, de o importanță crucială pentru lingvistica generală, a fost recenzată de V. Bogrea (Dacoromania, II, *1922, p. 777—778), utilizată de A. Philippide* (Originea românilor, I, *Iași, 1925, p. 377—379), analizată minuțios și critic de Iorgu Iordan* (Introducere în studiul limbilor romanice, *Iași, 1932, p. 327—343), discutată și acceptată cu rezerve de Sextil Pușcariu* (Limba română. Privire generală, *București, 1940, tradusă în germană în 1943).*

Cercul lingvistic de la Praga, creatorul primului curent structuralist, preia și dezvoltă unele texte ale lui Saussure și I.A. Bau-

douin de Courtenay și elaborează o disciplină nouă, fonologia (N. Trubetzkoy, Grundzüge der Phonologie, *1939).*

Doctrina școlii pragheze, mai obiectivă și mai cuprinzătoare decît a lui Saussure, se impune relativ repede și se reflectă și în lingvistica noastră: S. Pușcariu, Phonetisch und Phonologisch *(în „Volkstum und Kultur der Romanen", Hamburg, III, 1930, p. 16—24),* Morfonemul și economia limbii *(DR. VI, 1931, p. 211—243),* Considerații asupra sistemului fonetic și fonologic al limbii române *(DR. VII, 1934, p. 1—54, redactat în 1931).* Pe marginea cărților: Lingvistică structurală și funcțională (ibid., *p. 437—440),* Funcțiunea lingvistică (ibid., *p. 441—443),* Fonetică și fonologie (ibid., *p. 444*), Sistemul fonetic și fonologic (ibid., *p. 445*), *A. Rosetti,* Sur la „morphonologie" *(BL I, 1933, p. 9—13),* Phonétique et phonologie *(BL II, 1934, p. 5—10), A Graur și A. Rossetti,* Esquisse d'une phonologie du roumain *(BL VI, 1938, p. 5—29), A. Graur,* Roum. **ia** et **ea** — phonologiquement identiques? *(BL VII, 1939, p. 166—170), A. Rosetti,* Sur la définition du phonème *(BL VII, 1939, p. 102—104), S. Pușcariu,* Limba română *(București, I, 1940, II, 1959, terminată în 1943), Iorgu Iordan,* O disciplină lingvistică nouă: fonologia *(București, 1942), A. Rosetti și J. Byck,* Gramatica limbii române *(București, 1943, ed. a II-a, 1945), A. Rosetti,* Remarques sur la linguistique structurale *(BL XVI, 1948, p. 94—98).*

Primul structuralist român, cel mai laborios înainte de Eliberare și printre cei mai receptivi, este S. Pușcariu, care urmărește prin opera sa „să îndemne pe cititor să-și revizuiască concepțiile în lumina preocupărilor lingvistice moderne" (Limba română, *I, p. 8*). *„Pe măsură ce interesul pentru structura limbii creștea, istoria ei nu putea să mai formeze obiectul exclusiv al cărții mele; preocupările de natură fonologică îmi îndreptau atenția spre ceea ce e* funcțional *în limbă"* (ibid., *p. 6*).

Limba este privită dialectic, ca un sistem în mișcare, caracterizat prin opoziția și unitatea elementelor sale: „Saussure ne-a învățat să recunoaștem astfel contrastele *și* alternanțele, *cu un rol atît de important în limbă"* (ibid., *p. 4*). *„Între* structură *și* evoluție *nu există o antinomie, ci... fenomenul lingvistic se explică și prin una și prin alta"* (ibid., *p. 6*).

Structura implică existența termenilor între care se stabilesc relațiile: „Deși nu ne putem alătura acelora dintre «Gestalt»-iști care susțin că numai întregul există, nu și elementele componente (care ar fi o pură abstracțiune), sîntem totuși convinși că fără cunoașterea întregului nu se poate înțelege de ajuns nici amănuntul" (ibid., *p. 6*).

Scanned with OKEN Scanner

Schimbările în limbă sînt determinate și de factori extralingvistici : „Legile de natură socială stau la baza fonologiei și a organizării limbii. Pe noi însă... problemele de natură psihologică sau sociologică ne preocupă numai în măsura în care ne ajută să înțelegem geneza expresiei și prefacerea ei în comunicare“ (ibid., *p. 7*).

Între limbă și gîndire există interdependență : „Dacă e adevărat că omul vorbește așa cum cugetă, nu e mai puțin adevărat că omul cugetă după cum s-au deprins să vorbească înaintașii săi“ (ibid., *p. 10*).

Cercetarea lingvistică trebuie să îmbine teoria cu aplicația practică, să explice atît limba în general, cît și o anumită limbă : „Ținînd seama de ceea ce este general *lingvistic, am căutat să scot totdeauna în relief* specificul *românesc“* (ibid., *p. 10*).

Cercetătorul trebuie să se ridice de la concret la abstracții din ce în ce mai largi, să depășească optica pozitivistă : „...nu trebuie să confunzi strîngerea de material cu știința însăși... să nu pierdem niciodată din vedere generalul“ (ibid., *p. 9*).

Sextil Pușcariu abordează și semantica structurală, care se află și astăzi în faza tatonării.

Astfel el concepe sensul cuvîntului ca un ansamblu de elemente minimale între care se stabilesc relații variate : „Dacă ne dăm exact seama de complexul de idei cuprins într-un cuvînt, înțelegem și multe din evoluțiile de înțeles, datorită faptului că o notă secundară din acest complex de note e ridicată la rangul de notă principală, sau, invers, că notele esențiale la origine se pălesc cu timpul și pot chiar dispărea cu totul.

Precum arată etimologia, sensul originar al verbului a căra *era „a pune marfă în* car, *spre a o transporta dintr-un loc într-altul“. Dacă nota principală «car» devine notă accesorie, iar pe primul plan al atenției se ridică nota «transportului», pot zice și* am cărat cu roaba“ (ibid., *p. 108*).

În analiza componențială (semică *sau* paradigmatică) *de mai tîrziu, aceste* note semantice *ale cuvîntului vor fi denumite* seme *sau* trăsături distinctive semantice.

Semnificația unei unități lexicale apare în toată plenitudinea ei în context, *căruia Pușcariu îi acordă o importanță deosebită în opera sa (ca și unele curente lingvistice moderne care utilizează în cercetarea sensului* analiza combinatorie (sintagmatică *sau* distributivă).

El distinge net „între ideea pe care o deșteaptă în cineva cuvîntul rostit singur și între ideea aceasta modificată prin cuvintele în vecinătatea cărora se găsește în frază“ (ibid., *p. 109*).

Scanned with OKEN Scanner

Corespunzător acestei concepții, construcții ca tare slab *sau* foc de ger *(= ger foarte mare), dintre care ultima apare și la Creangă, sînt nu numai posibile, ci și expresive.*

Față de lingvistica structurală, Pușcariu manifestă spirit critic și atitudine creatoare: „Autorul n-a ținut să dea numai explicațiile învățate de la alții, ci a încercat să prezinte lucrurile așa cum ele i s-au lămurit lui, printr-o lungă și necurmată meditare asupra lor" (ibid., *p. 11*).

Am relevat numai cîteva aspecte ale „concepției științifice structurale" (ibid., *p. 422*) *a lui Pușcariu, care îl situează printre promotorii lingvisticii moderne*[1].

Elementele de lingvistică structurală asimilate în această perioadă au devenit parte integrantă a lingvisticii tradiționale, ridicîndu-i nivelul științific. Fonologia, de exemplu, care s-a consacrat îndată după ce s-a constituit, figurează și în primele lucrări capitale de factură tradițională (Academia R.P.R., Gramatica limbii române, *vol. I, 1954, p. 55—101; Iorgu Iordan,* Limba română contemporană, *1954, ed. a II-a, 1956, p. 132—225* passim), *fără să lase impresia că reprezintă o disciplină nouă.*

Interferența dintre lingvistica tradițională și cea modernă apare și în Gramatica limbii române, *lucrare fundamentală, elaborată sub egida Academiei R.P.R. (redactor responabil D. Macrea), 1954, și considerată reprezentativă pentru punctul de vedere clasic, din care enumerăm cîteva probleme abordate din perspectivă formală:* fonemele limbii române și variantele lor *(vol. I, p. 55—101),* forme verbale cu valoarea altor moduri și timpuri *(în termeni structurali:* forme verbale nemarcate (extense) ale categoriilor de mod și de timp), (ibid., *p. 304 ș.u.),* definiția și descrierea adverbului după formă (ibid., *p. 327—339),* definirea și clasificarea prepoziției după distribuție și formă (ibid., *p. 343—344),* definirea și clasificarea conjuncției după distribuție și formă (ibid.,*p. 376—377),* natura legăturii dintre diferitele părți ale propoziției *(vol. II, p. 62),* raportul dintre propoziții în frază (ibid., *p. 6*), acordul (ibid., *p. 7*), ordinea cuvintelor în propoziție (ibid., *p. 263—276);* accentul și intonația (ibid., *p. 290—294);* raportul de coordonare și de subordonare în frază (ibid., *p. 149—151);* definirea atribu-

---

[1] Iorgu Iordan consideră că „rezultatele obținute de el procedînd astfel [eclectic și critic] sînt, în general, superioare celor dobîndite de extremiști" (*Istoria lingvisticii românești*, 1978, p. 109), adică de unii adepți ulteriori ai lingvisticii moderne; cf. și Dan Bugeanu, *Concepția lingvistică a lui Sextil Pușcariu*, în LR XVII, 1968, 5, p. 393—404; Béla Kelemen, *Sextil Pușcariu în contextul lingvisticii europene*, în „Omagiu Pușcariu", 1977, p. 89—94.

tului după criteriul formei (ibid., *p. 81 ș.u.*), raportul dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție (substituția) (ibid., *p. 172*).

Pasivizarea unei construcții active, contragerea propozițiilor subordonate în părți de propoziție prin depredicativizare cu ajutorul unui substantiv sau adjectiv *(nominalizare)*, subînțelegerea *și* elipsa *(transformare prin suprimare)*, dezvoltarea unui enunț prin adăugare de elemente noi *(expansiune)*, exprimarea relațiilor sintactice prin scheme *(modele) sînt procedee de analiză cu tradiție îndelungată în studiul și predarea limbii române.*

Subliniem faptul că procesul de formalizare a descrierii limbii se amplifică în ediția a II-a (1963) a tratatului de gramatică menționat.

Din lucrările de lingvistică tradițională elaborate în afara Academiei se remarcă prin bogăția elementelor structurale și transformaționale Limba română contemporană *de Iorgu Iordan, apărută în 1954 și reeditată în 1956, care stă la baza unor opere importante de orientare programatic formală: Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu,* Structura morfologică a limbii române contemporane, *1967, și Iorgu Iordan, Vladimir Robu,* Limba română contemporană, *1978.*

După o perioadă de stagnare, determinată de concepția falsă a lui N. I. Marr (1944—1950), lingvistica noastră reintră, spre sfîrșitul deceniului al VI-lea, în circuitul celei mondiale.

Noile tendințe ale lingvisticii moderne se caracterizează printr-o problematică mai complexă și mai amplă, parțial discutabilă sau eronată, ca de exemplu: excluderea sensului din analiza lingvistică de către unele variante ale descriptivismului american; *definirea de către* glosematică *a limbii ca formă pură, ca o „algebră imanentă", independentă de experiență; admiterea de către* gramatica generativă transformațională *de structuri lingvistice înnăscute și a intuiției ca metodă de descriere a limbii etc.*

După o fază preliminară de discutare și asimilare a direcțiilor lingvisticii moderne, adepții acesteia o aplică la studiul limbii române.

Valoarea rezultatelor obținute de ei este în funcție atît de competența cercetătorilor respectivi, cît și de domeniul lingvistic abordat.

În fonologie, *disciplină unanim recunoscută, s-au realizat progrese remarcabile*[2].

[2] Vezi, de ex., Em. Vasiliu, *Fonologia*, în *Limba română contemporană*. Sub coordonarea acad. I. Coteanu, Vol. I, 1974, p. 61—124; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, 1978, p. 71—210.

Scanned with OKEN Scanner

Contribuții apreciabile se înregistrează și în morfologie[3]

Structuralismul *și* transformaționalismul *anulează în general granița dintre sintaxa frazei, a propoziției și morfologie. De aci și aportul lor redus la cercetarea acestui sector al gramaticii*[4].

Dintre compartimentele limbii, lexicul este cel mai puțin compatibil cu analiza formală, de aceea el beneficiază în cea mai mică măsură de pe urma unei atare abordări[5].

O particularitate de expresie a lucrărilor de lingvistică modernă o constituie abuzul de termeni tehnici și de simboluri, care se remarcă și în lucrările românești de această natură, ca de ex.: gesteme, mimeme, preinceptiv, feme, fone, hipolexeme, sintoneme, sintonemateme, comitativ, vocoide, contoide, impedanță, nomeme *etc.*[6].

Relevăm de asemenea, utilizarea unei terminologii arbitrare ca formă și ca sens, spre exemplu : **predicativ** *pentru* element predicativ suplimentar *și* nume predicativ *(Em. Vasiliu, Sanda Golopenția-Eretescu,* op. cit.), **predicativ suplimentar** *pentru* element predicativ suplimntar *(V. Guțu Romalo,* op. cit.) *și* **atributiv** *pentru* element predicativ suplimentar *și* nume predicativ *(Gabriela Pană Dindelegan,* Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română, *1974*).

Ca și în prima jumătate a secolului nostru, lingvistica tradițională își extinde mereu domeniul de cercetare și își consolidează caracterul științific prin interferența cu cea modernă, iar aceasta din urmă preia din lingvistica tradițională o cantitate considerabilă de informație, pe care o prezintă mai coerent.

Numeroasele curente ale lingvisticii noi diferă sensibil între ele și uneori polemizează reciproc cu vehemență.

Astfel, A. Martinet, reprezentant notoriu al structuralismului actual, recomandă „mai mult realism și mai puțin formalism sau aprio-

---

[3] Vezi, de ex.: Georgeta Ciompec, Const. Dominte, Valeria Guțu Romalo, *Morfologia,* în *Limba română contemporană.* (sub coordonarea acad. I. Coteanu), Vol. I, 1974, p. 125—326; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 348—537.

[4] Vezi, de ex.: Em. Vasiliu, Sanda Golopenția-Eretescu, *Sintaxa transformațională a limbii române,* 1968; V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări,* 1973; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 538—685. Georges Mounin afirmă, pe bună dreptate, că nu se poate învăța sintaxa unei limbi pe baza regulilor distribuționale, care indică numai poziția constituenților imediați în enunțuri, nu și funcția lor sintactică propriu-zisă *(Clefs pour la linguistique,* p. 118—119).

[5] Ion Coteanu, A. Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană,* Vol. II, *Vocabularul,* 1975.

[6] Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*

Scanned with OKEN Scanner

rism"[7]; *B. Pottier, de asemenea structuralist repulat, consideră că teoria transformațională s-a discreditat și că „se pare că bunul simț începe să apară"*[8]; *H. A. Gleason obiectează glosematicii că e „o teorie a limbajului foarte generală și foarte abstractă... mult prea departe de sistemele lingvistice reale și de datele concrete"*[9], *N. Ruwet*[10], *Eugenio Coseriu*[11], *W. v. Wartburg*[12], *M. Leroy*[13], *B. Malmberg*[14], *J. Lyons*[15], *É. Benveniste*[16] *etc. combat unele concepții moderne sau aspecte ale acestora.*

Lingviștii noștri din generațiile mai vîrstnice manifestă față de curentele moderne fie rezervă (Iorgu Iordan[17], *Al. Graur*[18], *G. Ivănescu*[19]*), fie receptivitate moderată (D. Macrea*[20]*; B. Cazacu*[21]*), fie adeziune (Al. Rosetti*[22], *I. Coteanu*[23]*).*

Majoritatea cercetătorilor tineri și mai puțin tineri sînt atrași de teoriile și metodele formale.

În concluzie, dacă, pe de o parte, realizările valoroase ale lingvisticii tradiționale românești conțin numeroase elemente structurale și transformaționale, pe care concepțiile moderne le dezvoltă, sistematizează, iar uneori le complică, și dacă, pe de altă parte, unele principii și soluții ale curentelor moderne sînt inacceptabile, înseamnă

---

[7] *Éléments de linguistique générale*, 1967, p. 4.
[8] *La grammaire générative et la lingustique*, în TLL, VI, Strasbourg, 1968.
[9] *Introduction à la linguistique*, 1969, p. 171.
[10] *Introduction à la grammaire générative*, 1967, *passim*.
[11] *Semantik, innere Sprachform und Tiefenstruktur*, în „Folia linguistica" Tomus VI, 1—2, 1969, p. 53—63.
[12] *Problèmes et méthodes de la linguistique*, 1963, p. 148.
[13] *Les grands courants de la linguistique moderne*, 1966, p. 97.
[14] *Les nouvelles tendances de la linguistique*, 1966, p. 230—233.
[15] *Chomsky*, 1971, p. 161—172.
[16] *Problèmes de linguistique générale*, 1976, p. 13.
[17] *Al XI-lea Congres al lingviștilor* (Bologna, 1972), în SCL XXIV, 1973, 3, p. 338—340; *Al XII-lea Congres internațional al lingviștilor*, în SCL XXIX, 1978, 4, p. 473—474.
[18] *Les limites de la linguistique*, în RRL XIX, 1974, 6, p. 505—508.
[19] *Gramatica și logica*, în AUT, I, 1963; II, 1974; *Istoria limbii române*, Iași, 1980, *passim*.
[20] *Lingvistică și cultură*, 1978, p. 5—7.
[21] *Studii de dialectologie română*, 1966.
[22] *Remarques sur la grammaire générative transformationnelle*, în RRL XVI, 1971, 1, p. 3—5.
[23] *Elemente de lingvistică structurală* (Redactor responsabil), 1967; *Stilistica funcțională a limbii române*, 1973; *Limba română contemporană* (Sub coordonarea), Vol. I, II, 1974, 1975.

Scanned with OKEN Scanner

că lingvistica românească științifică actuală îi datorează celei moderne mai puțin decît consideră unii dintre adepții acesteia din urmă[24].

Progresul real în acest domeniu se asigură numai prin sinteza tradiției în care criteriul formei ocupă un loc apreciabil cu inovația în care formalizarea nu ignorează și nu falsifică realitatea lingvistică.

Așadar soluția justă în problema cercetării limbii rezidă nu în absolutizarea uneia sau a alteia dintre cele două direcții fundamentale coexistente, ci în modernizarea lingvisticii tradiționale în măsura în care acest proces contribuie la creșterea nivelului ei științific.

---

[24] Cu privire la preluarea tacită a unor concepte ale lingvisticii tradiționale de către cea modernă, Iorgu Iordan afirmă: „America — vreau să spun anumite idei fundamentale ale disciplinei noastre — se re-descoperă foarte des" (*Al XII-lea Congres internațional al lingviștilor*, Viena, 29 august—2 septembrie 1977, în SCL XXIX, 1978, 4, p. 474).

Dealtfel poziția noastră referitoare la prezența copioasă a elementului formal în gramatica românească tradițională este confirmată și de unii protagoniști ai structuralismului. Astfel Valeria Guțu Romalo își limitează lucrarea *Sintaxa limbii române* la tratarea grupului verbal: „Nu se discută atributul, zonă sintactică în descrierea căreia elementul formal ... are un rol preponderent în gramaticile clasice" (p.6).

Scanned with OKEN Scanner

I • ASPECTE CONTROVERSATE ALE CATEGORIEI COMPARAȚIEI ÎN ROMÂNA CONTEMPORANĂ

1. Ar fi fost de așteptat ca în problema categoriei gramaticale a comparației să se fi realizat un consens mai larg între lingviști, din moment ce nu există gramatică a limbii române care să n-o trateze, iar în ultimul timp i s-au consacrat și o serie de studii speciale, îndeosebi de orientare structuralistă și transformațională.

În realitate, cu toată atenția de care a beneficiat această categorie gramaticală din partea cercetătorilor, mai persistă unele divergențe, pe care ne propunem să le discutăm în cele ce urmează.

Vom aborda mai ales aspectele controversate ale categoriei comparației și ne vom referi exclusiv la mijloacele gramaticale prin care ea se exprimă.

Se știe că o condiție indispensabilă a cercetării științifice rezidă în precizia noțiunilor cu care se operează.

Or, însuși conceptul de *grad de comparație*, fundamental în problema de față, variază de la un specialist la altul atît în privința conținutului, cît și ca sferă.

2.1. Astfel, Alexandru Rosetti și Jacques Byck admit *trei* grade de comparație, care constau din *șase* membri, repartizați în două clase: grade de comparație *absolute (pozitivul* și *superlativul absolut)* și grade de comparație *relative: comparativul (de egalitate, de superioritate* și *de inferioritate)* și *superlativul relativ*[1].

2.2. Iorgu Iordan circumscrie categoria comparației la formele *comparativului* și la cele ale *superlativului relativ*, singurele care comportă comparație, deci *pozitivul* și *superlativul absolut* nu se includ în această categorie.

---

[1] *Gramatica limbii române*, 1943, p. 48—49.

Scanned with OKEN Scanner

Sistemul gradelor de intensitate a calității, comparate sau necomparate, cuprinde *șapte* membri : *pozitivul, superlativul absolut, comparativul de egalitate, comparativul de superioritate, comparativul de inferioritate, superlativul relativ de superioritate* și *superlativul relativ de inferioritate.*

În aceeași lucrare se relevă fenomenul substituirii tot mai frecvente a adverbului *decît*, care introduce pe cel de-al doilea termen al comparației de superioritate și al celei de inferioritate, prin *ca*, specific comparativului de egalitate : *mai atent* **decît** *ceilalți / mai atent* **ca** *ceilalți, mai puțin atent* **ca** *ceilalți*[2].

2.3. Marcela Manoliu abordează problema categoriei comparației din unghi structuralist[3].

Consemnăm concluziile acestui articol, care a avut un ecou notabil.

Autoarea afirmă că intensitatea unei calități se poate reda atît prin intermediul comparației, adică prin procedee gramaticale, cît și prin mijloace de natură lexicală. *Superlativul absolut* se consideră ca o formă lexicală de exprimare a intensității unei calități (p. 208).

În sfera categoriei gramaticale a comparației inventariază *patru* membri : *pozitivul, comparativul de superioritate, comparativul de egalitate* și *superlativul relativ*, care aparțin la trei grade de comparație : pozitiv, comparativ și superlativ.

Fiecare membru al categoriei comparației se caracterizează printr-un formant specific.

Formantul superlativului relativ este *cel mai* și implică un termen de comparație introdus prin prepoziția *dintre : Ion este* **cel mai inteligent dintre** *elevii clasei a II-a.*

Formantul *mai* caracterizează comparativul de superioritate, legat de termenul de comparație prin *decît : Ion este* **mai inteligent decît** *Mihai.*

Formantul *zero* sau locuțiunile adverbiale *tot atît (de), la fel (de), tot așa (de)* presupun un termen de comparație introdus prin *ca : Ion este* **inteligent ca** *Mihai, Ion este* **tot atît de (tot așa de, la fel de) inteligent ca** *Mihai.* Formele *inteligent, tot atît (tot așa, la fel) de inteligent* sînt la comparativul de egalitate.

Pozitivul se definește prin formantul *zero* și absența obligatorie a termenului de comparație.

---

[2] *Limba română contemporană*, 1956, p. 349—351.

[3] *Asupra categoriei comparației din limba română*, în SCL XIII, 1962, 2, p. 201—211.

Scanned with OKEN Scanner

Maria Manoliu constată, pe bună dreptate, că al doilea termen al comparației poate să lipsească uneori *(comparativul absolut)*, fiind implicit: *te știam* **mai harnic,** *aceasta este soluția* **cea mai indicată.**

Relevăm, de asemenea, remarca autoarei că *pozitivul* și *comparativul de egalitate* reprezintă două unități distincte, deși uneori sînt omonime.

În enunțul *Cînd plutești pe* **mișcătoarea** *mărilor singurătate* (Eminescu, O.A., p. 136), adjectivul *mișcătoarea* este la gradul pozitiv, iar în enunțul *Pe cine cunoscusem eu cu obrazul* **rotund** *și* **galben** *ca luna?* (Z. Stancu, P.N., p. 291) adjectivele *rotund* și *galben* sînt la comparativul de egalitate, cu toate că au tot formantul zero, deoarece însușirile sînt exprimate prin comparație, iar formantul zero se află în variație liberă cu alomorfele comparativului de egalitate *tot așa, tot atît, la fel: obraz* **rotund** *și* **galben** *ca luna — obraz* **tot așa de rotund** *și* **de galben** *ca luna.*

Reținem, din același articol, și ideea că forma comparativului de superioritate poate să apară nu numai în contextele caracteristice comparativului de egalitate: *Femeile țipau mai vîrtos* **ca** *bărbații* (Rebreanu, R., p. 466), ci și în contextele superlativului relativ *Care este mai mare* **dintre** *voi?*

Maria Manoliu aplică analiza distributivă nu fără unele inconsecvențe:

„*Superlativul absolut* contractează același complex de relații ca și *pozitivul*, deoarece poate fi înlocuit cu acesta în orice poziție, în orice lanț. Contractînd aceleași relații (cu un adjectiv fără termen de comparație), pozitivul și superlativul absolut sînt echivalente din punctul de vedere al categoriei gramaticale a comparației. Diferența dintre lanțul *bun* și *foarte bun* nu este de natură relațională, gramaticală"[4].

Dacă pozitivul și superlativul absolut „sînt echivalente din punctul de vedere al categoriei gramaticale a comparației", cum susține autoarea, atunci nu se justifică tratamentul diferit pe care îl aplică în privința comparației: *pozitivul* este inclus în categoria comparației, iar *superlativul absolut*, nu.

Pe de o parte se susține că pozitivul *bun* și superlativul absolut *foarte bun* sînt identice din punct de vedere *gramatical*, iar pe de altă parte pozitivul se consideră membru gramatical al categoriei comparației, avînd formantul zero, în timp ce superlativul absolut „se desprinde în limba română de seria gramaticală și trece în categoria mijloacelor lexicale" (p. 208).

---

[4] *Ibidem*, p. 204.

Scanned with OKEN Scanner

2.4. Tratînd problema categoriei comparației pe baza metodei transformaționale, Ileana Vincenz confirmă rezultatele obținute de Maria Manoliu prin proba comutării și cea a distribuției, adică exclude superlativul absolut din categoria comparației[5].

2.5. *Gramatica Academiei* admite trei grade de comparație *(pozitivul, comparativul* și *superlativul)*, reprezentate prin *opt* membri : *pozitivul, comparativul de superioritate, comparativul de egalitate, comparativul de inferioritate, superlativul relativ de superioritate, superlativul relativ de inferioritate, superlativul absolut de superioritate* și *superlativul absolut de inferioritate.*

În consecință, se consideră membri ai categoriei comparației și termeni care nu comportă comparația : *pozitivul* și *superlativul absolut*[6].

2.6. Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo și Al. Niculescu disting între intensitatea calității manifestată *relativ* (comparativ) și cea *absolută*, care se exprimă fără termen de comparație și „în care orice apreciere cantitativă este absentă" (p. 112).

Gradele intensității absolute se redau prin *pozitiv* și *superlativul absolut*, iar gradele intensității relative, prin *comparativul de egalitate, compatativul de superioritate, comparativul de inferioritate, superlativul relativ de superioritate* și *superlativul relativ de inferioritate.*

Așadar „categoria comparației" constă din *șapte* membri, ierarhizați în trei grade de comparație : *pozitiv, comparativ* și *superlativ*[7].

2.7. O descriere originală a categoriei comparației prezintă Valeria Guțu Romalo, care definește membrii „categoriei comparației" după criteriul *intensității* calității și după cel al *comparației*. *Superlativul absolut* exprimă intensitatea calității *(foarte frumos)* fără să presupună o comparație ; „*pozitivul* nu implică nici un fel de precizare privind intensitatea, dar admite comparația *(alb*

---

[5] *Les degrés de signification en roumain*, în CLTA, 1967, p. 261—268.

[6] Cf. *Gramatica Academiei*, vol. I, 1954, p. 182—188 ; ediția a II-a, vol. I, 1963, p. 125—133. O descriere similară a categoriei comparației figurează în majoritatea tratatelor de gramatică apărute ulterior : M. Zdrenghea, *Limba română contemporană. Morfologia*, 1970, p. 116—118 ; B. B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române*, 1971, p. 224—230 ; A. Graur *Gramatica azi*, 1973, p. 71—74 ; Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, 1974, p. 74—77.

[7] *Structura morfologică a limbii române contemporane*, 1967, p. 111—115 ; Cf. și C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, 1979, p. 103—109.

Scanned with OKEN Scanner

ca zăpada). Comparativul și *superlativul relativ* implică, amîndouă, precizarea calității pe baza unei comparații"[8].

Subliniem afirmația inedită că *pozitivul* nu exprimă nici o informație cu privire la intensitatea calității și că admite comparația de egalitate.

Autoarea inventariază următoarele grade de comparație: (a) *egalitatea*, caracterizată printr-un termen de comparație introdus prin *ca* și realizată prin doi membri: *pozitivul* și *comparativul de egalitate*. (b) *inegalitate*, care presupune construcția cu *decît (comparativul de superioritate)* sau *dintre (superlativul relativ)*.

În concluzie, se admit două grade de comparație *(egalitatea* și *inegalitatea)*, manifestate prin *patru* termeni: *pozitivul, comparativul de egalitate, comparativul de superioritate* și *superlativul relativ*.

Superlativul absolut reprezintă un grad de intensitate a calității și se situează în afara categoriei comparației.

2.8. Iorgu Iordan și Vladimir Robu[9] tratează amplu această categorie gramaticală și propun unele soluții interesante.

În locul denumirii consacrate de *grad de comparație*, considerată unilaterală, se adoptă cea de *grade de intensitate și de comparație*, după cum valorile de intensitate se realizează noncomparativ sau comparativ.

Subsistemul gradelor de intensitate este constituit din următoarele forme:

a) *Gradul intensității minime*, care se redă prin formanții adverbiali, *foarte puțin ..., foarte slab ..., extrem de puțin ...* etc.: *foarte puțin dispus, foarte slab orientat, extrem de puțin orientat* etc.

b) *Gradul intensității scăzute, insuficiente*, care se marchează prin adverbialele *puțin, alb, insuficient, nesatisfăcător* etc.: *puțin cunoscător, insuficient orientat* etc.

c) *Gradul intensității suficiente*, care are ca formanți adverbialele *destul de, de-ajuns de, suficient de* etc.: *o floare destul de frumoasă* etc.

d) *Gradul intensității mobile*, care se formează cu adverbialele *tot, mai, din ce în ce mai, mereu mai, și mai* etc.: *amicul este din ce în ce mai vesel* etc.

e) *Gradul intensității maxime*, care se marchează cu sufixul *-isim (rarisim, clarisim)*, cu adverbele *foarte, extrem de ..., atît de ... !, cît de ... !, de-a binelea, cu vîrf și-ndesat ..., fără tăgadă,* **amarnic** *de dulce, alb* **ca varul**, *singur* **cuc** etc.

---

[8] *Limba română contemporană*. Sub coordonarea acad. Ion Coteanu, vol. I, 1974, p. 179.

[9] *Op. cit.*, p. 341—343, 403—408.

Scanned with OKEN Scanner

„Intensitatea maximă se mai exprimă și prin următoarele procedee: regenta consecutivei: **era frumoasă**, *de-ți lua ochii*“ (p. 408), repetarea adjectivului: *bătrînă — bătrînă*; locuțiune adjectivală: *zilele* **de aur**; locuțiune adverbială: *nervos* **la culme**; locuțiune substantivală: *era* **un pui de zgîrîie-brînză** (= foarte zgîrcit), *zgomot* **infernal**, *efort* **suprem**; **așa** *de bună!*; repetarea prin genitiv: *voinicul* **voinicilor**; *frumoasă* **foc** etc.

f) *Gradul intensității depășite (excesive)*, care se indică prin prefix și prefixoide: *arhi- (arhiplin)*, *extra- (extraordinar)*, *stră- (străvechi)*, *peste măsură de (peste măsură de îndrăzneț)* etc.

Subsistemul gradelor de comparație cuprinde următoarele forme: a) *comparativul de egalitate*, b) *comparativul de superioritate*, c) *comparativul de inferioritate*, d) *comparativul superlativ de superioritate* și e) *comparativul superlativ de inferioritate*.

„Al doilea termen al comparației, în cazul superlativului comparativ [pentru care se propune denumirea de *comparativ superlativ*], este un complement de relație: *cel mai sîrguincios* din clasă Al doilea termen al comparației se introduce prin conectivele *dintre*, *din*, urmate de un substantiv colectiv sau de un substitut la numărul plural: *cel mai isteț* **din grupă**; *cel mai isteț* **dintre voi** (p. 407).

„Prin urmare... vom considera că baza tematică primară a fiecăruia dintre cele două subsisteme de forme graduale este *gradul pozitiv...*“ (p. 405).

Punctul de vedere asupra gradelor de intensitate expus mai sus comportă unele discuții.

a) Sistemul categoriei considerate se realizează prin *douăsprezece* grade: șase de *intensitate*, cinci de *comparație* și unu comun celor două subsisteme menționate, *pozitivul*.

b) Clasarea sistemului respectiv în *grade de intensitate* și *grade de compatație* este ilogică, pentru că cei doi membri ai ei nu se exclud reciproc, comparația implicînd intensitatea.

c) Nu se diferențiază mijloacele gramaticale de exprimare a intensității de cele stilistice (lexicale), care constituie clase deschise.

d) Unele exemple sînt interpretate greșit. În **era frumoasă** *de-ți lua ochii* gradul maxim de intensitate a calității este marcat prin propoziția consecutivă *(de-ți lua ochii)*, nu prin regenta acesteia *(era frumoasă)*, cum se afirmă.

e) *Pozitivul* cumulează valori duble: *de intensitate* și *de comparație*.

f) Se omite situația în care comparația intervine între calități diferite ale aceluiași obiect: *copilul e* **tot atît de inteligent cît și de simpatic**.

Scanned with OKEN Scanner

g) Este eronată afirmația că în sintagma *cel mai sîrguincios* **din clasă**, determinantul **din clasă** este complement de relație.

h) Opinia că al doilea termen al comparației introdus prin conectivele *din*, *dintre* este exclusiv un substantiv *colectiv* este infirmată chiar de exemple din lucrare prin care se ilustrează gradul de comparație respectiv : *...cel mai tînăr* **din oamenii** *de la 1835 ; cel mai bătrîn* **din bătrînii** (p. 406).

2.9. Noi considerăm că intensitatea unei calități se poate prezenta în grade diferite și că, sub raport gramatical, se exprimă prin două procedee : *absolut*, adică evaluată în ea însăși, și *relativ*, adică prin intermediul unei comparații.

În consecință, există *grade de intensitate absolută (pozitivul, superlativul absolut de superioritate* și *cel de inferioritate)* și *grade de intensitate relativă (comparativul* și *superlativul relativ)*. Comparativul are trei forme : *de superioritate, de egalitate* și *de inferioritate*, iar *superlativul relativ*, două : *de superioritate* și *de inferioritate*.

Pozitivul se caracterizează prin morfemul gramatical zero.

Formele de comparativ și cele de superlativ relativ au mărci gramaticale realizate pozitiv, cu excepția unei variante a comparativului de egalitate, care prezintă alomorful zero.

Superlativul absolut se formează cu mărci gramaticale (adverbe : *foarte, tare* etc. ; prefixe : *arhi-, extra-, hiper-, supra-* etc. ; sufixul *-isim)*, cît și prin procedee stilistice[10].

3. Nu există consens unanim nici cu privire la clasele lexicale care comportă grade de intensitate absolută sau relativă.

În general se consideră că numai adjectivul și adverbul prezintă categoria comparației.

În realitate această categorie gramaticală se manifestă, mai puțin constituită, și la alte părți de vorbire, caracterizate prin valoare lexicală calificativă :

a) substantiv :

Nu-l lovea nimeni, deși lui de asta îi era **foarte frică** (E. Barbu, G., p. 325).

Tînărul Herdelea îngînă, fîstîcit, cuvinte galante de care îi era și **mai ruşine** (Rebreanu, R., p. 410).

---

[10] Cf. *Gramatica Academiei*, 1954, vol. I, p. 184—187 ; ediția a II-a (1963), vol. I, p. 131—133 ; S. Stati, *Elemente de analiză sintactică*, 1972, p. 125 ; Al Graur, *op. cit.*, p. 71—72 ; Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, 1975, p. 108—111 ; Valeria Guțu Romalo consideră că formele de superlativ absolut prefixate și sufixate „se utilizează la nivel lexical" *(Op. cit.* p. 180) ; după Iorgu Iordan, „*foarte* din cauza frecventei lui întrebuințări, s-a gramaticalizat complet" *(Op. cit.* p. 108).

Scanned with OKEN Scanner

g) Este eronată afirmaţia că în sintagma *cel mai sîrguincios* **din clasă**, determinantul **din clasă** este complement de relaţie.

h) Opinia că al doilea termen al comparaţiei introdus prin conectivele *din*, *dintre* este exclusiv un substantiv *colectiv* este infirmată chiar de exemple din lucrare prin care se ilustrează gradul de comparaţie respectiv : *...cel mai tînăr* **din oamenii** *de la 1835 ; cel mai bătrîn* **din bătrîni** (p. 406).

2.9. Noi considerăm că intensitatea unei calităţi se poate prezenta în grade diferite şi că, sub raport gramatical, se exprimă prin două procedee : *absolut*, adică evaluată în ea însăşi, şi *relativ*, adică prin intermediul unei comparaţii.

În consecinţă, există *grade de intensitate absolută (pozitivul, superlativul absolut de superioritate* şi *cel de inferioritate)* şi *grade de intensitate relativă (comparativul* şi *superlativul relativ)*. Comparativul are trei forme : *de superioritate, de egalitate* şi *de inferioritate*, iar *superlativul relativ*, două : *de superioritate* şi *de inferioritate*.

Pozitivul se caracterizează prin morfemul gramatical zero.

Formele de comparativ şi cele de superlativ relativ au mărci gramaticale realizate pozitiv, cu excepţia unei variante a comparativului de egalitate, care prezintă alomorful zero.

Superlativul absolut se formează cu mărci gramaticale (adverbe : *foarte, tare* etc. ; prefixe : *arhi-, extra-, hiper-, supra-* etc. ; sufixul *-isim)*, cît şi prin procedee stilistice[10].

3. Nu există consens unanim nici cu privire la clasele lexicale care comportă grade de intensitate absolută sau relativă.

În general se consideră că numai adjectivul şi adverbul prezintă categoria comparaţiei.

În realitate această categorie gramaticală se manifestă, mai puţin constituită, şi la alte părţi de vorbire, caracterizate prin valoare lexicală calificativă :

a) substantiv :

Nu-l lovea nimeni, deşi lui de asta îi era **foarte frică** (E. Barbu, G., p. 325).

Tînărul Herdelea îngînă, fistîcit, cuvinte galante de care îi era şi **mai ruşine** (Rebreanu, R., p. 410).

---

[10] Cf. *Gramatica Academiei*, 1954, vol. I, p. 184—187 ; ediţia a II-a (1963), vol. I, p. 131—133 ; S. Stati, *Elemente de analiză sintactică*, 1972, p. 125 ; Al Graur, *op. cit.*, p. 71—72 ; Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, 1975, p. 108—111 ; Valeria Guţu Romalo consideră că formele de superlativ absolut prefixate şi sufixate „se utilizează la nivel lexical" *(Op. cit.* p. 180) ; după Iorgu Iordan, „*foarte* din cauza frecvenţei lui întrebuinţări, s-a gramaticalizat complet" *(Op. cit.* p. 108).

Scanned with OKEN Scanner

b) pronume :

Poetul e poet în acele momente în care el este **mai el, mai însuşi,** *mai individual* (Hasdeu, S.A., 1965, p. 92).

Din oraşul nostru am să fac un Paris... un Paris **mai ceva** *ca Parisul* (Stancu, P.N.,p. 347).

c) interjecţie :

Vai de cel ce nu ştie nici cînd să grăiască, nici cînd să tacă, dar cu mult **mai vai** *de cel ce nu ştie nici ce să grăiască, nici ce să tacă* (*Proverbe*, 1966, p. 344).

d) un verb la supin :

Zmeoaica era **mai de temut** *decît fiul ei*[11].

4.1. Se înregistrează divergenţe şi referitor la elementele între care se stabileşte comparaţia şi, implicit, la definiţia acesteia.

Astfel, pentru M. Manoliu „categoria gramaticală a comparaţiei exprimă relaţiile dintre două fenomene (obiecte sau procese), relaţii care se stabilesc pe baza unor calităţi comune". În nota 1 de pe aceeaşi pagină, definiţia citată mai sus se completează : „Uneori cele două fenomene comparate reprezintă două momente de existenţă ale aceleiaşi entităţi : *El este mai vesel ca oricînd*".

Acest adaos este însă de regulă ignorat, luîndu-se în consideraţie aproape exclusiv calitatea comună care aparţine mai multor obiecte sau procese.

Referindu-se la elementele realităţii obiective între care se stabilesc raporturi de comparaţie şi simbolizînd prin A obiectul (procesul) care se compară, prin B′ o însuşire a acestui obiect, prin C obiectul (obiectele) cu care se compară, *prin B″ o însuşire a obiectului C identică din punct de vedere calitativ cu B′*, M. Manoliu afirmă că „în cazul comparativului de superioritate, A nu este inclus în C"[12].

Din afirmaţiile precedente rezultă că se omite relaţia dintre *calităţi diferite ale aceluiaşi obiect ,care pot să fie :*

a) egale : *Încercarea...* a fost **tot aşa de dureroasă** *cît şi* **de strălucită** (Caragiale, O, III, 1932, p. 5).

b) inegale : *A doua zi feciorul de împărat* **mai mult vesel** *decît* **duios** *îşi lua ziua bună de la doamna maică-sa* (Odobescu, *Pseudo-Kynegetikos*, 1955, p. 138).

Dacă introduce în sistemul categoriei comparaţiei şi comparativul de egalitate, *Gramatica Academiei* trebuie să-şi rectifice de-

---

[11] Cf. şi *Gramatica Academiei*, vol. I, 1954, p. 187 ; ed. a II-a, p. 38—39 ; Iorgu Iordan, *op. cit.* p. 243 ; Al Graur, *op. cit.* p. 73 ; *Limba română contemporană*, sub coordonarea acad. Ion Coteanu, vol. I, p. 179.

[12] *Art. cit.* p. 207.

finiția, după care toate cele trei forme ale comparativului ar exprima însușirea obiectelor comparate „în grad diferit“[13].

E. Vasiliu și S. Golopenția-Eretescu concep existența categoriei comparației în funcție de doi termeni:

„Comparația exprimă gradul în care o proprietate este caracteristică pentru un obiect (sau acțiune) în raport cu aceeași proprietate caracteristică pentru alt obiect (sau acțiune)“[14].

Regula citată mai sus este contrazisă de exemple din aceeași lucrare:

Ion este mai mult înalt decît frumos (p. 285) sau *Ion se culcă mai mult devreme decît tîrziu* (p. 287), în care calități deosebite aparțin aceluiași obiect sau aceleiași acțiuni (cf. și p. 307).

Afirmînd despre categoria comparației că „presupune existența unui termen de comparație, reprezentat printr-un substantiv (sau pronume)“, Valeria Guțu Romalo exclude din această categorie situația în care o calitate se compară cu altă calitate a aceleiași entități (*op. cit.*, p. 179).

4.2. Definițiile conceptului de comparație enumerate sub 4.1. sînt inadecvate. După opinia noastră, formele gradului comparativ exprimă:

a) o calitate a unui obiect (sau proces) în raport cu aceeași calitate a altui obiect (sau proces): *Ion este mai înalt decît Mihai;*

b) aceeași calitate a unui obiect (sau proces) în circumstanțe diferite: *Ion este mai activ decît altădată;*

c) calități diferite simultane ale aceluiași obiect (sau proces): *Ion este mai mult muncitor decît inteligent*[15].

d) calități diferite simultane a două obiecte (sau procese) distincte: *(le) cît de generos este Ion, (pe) atît de egoist este Mihai.*

5. Cele mai marcate deosebiri de păreri se manifestă cu privire la relațiile sintactice dintre termenii comparației.

M. Manoliu recunoaște două tipuri de relații de dependență trimembră: „*între subiect — nume predicativ — complementul com-*

---

[13] p. 126.

[14] Cf. *Sintaxa transformațională a limbii române*, 1969, p. 282.

[15] B. B. Berceanu utilizează o terminologie parțial improprie și interpretează eronat unele exemple. Astfel, în enunțul *Gheorghe e mai vrednic decît (era) altădată, mai vrednic* nu reprezintă un comparativ de circumstanțe, pentru că nu desemnează calitatea comună a unor circumstanțe diferite, ci aceeași calitate a aceluiași obiect *(Gheorghe)* în circumstanțe variate. Nici *mai mult* din ex. *Gheorghe mai mult muncește decît vorbește* nu este un comparativ de determinante, deoarece nu corespunde definiției respective: „Forma care consemnează gradul de intensitate ... a adverbului, atribuit unui verb, în raport de intensitatea ... altui adverb atribuit aceluiași verb, se poate numi *comparativ de determinante* (în cadrul aceluiași determinat)“ *Mai mult* exprimă intensitatea aceleiași calități a două verbe diferite *(Op. cit.* p. 225—229).

paraţiei (care poate fi şi *zero*) sau între *predicat — complement — predicat.*

Termenul de comparaţie poate fi un *nume* (cînd se compară două obiecte), un *adverb* (cînd se compară două momente de existenţă diferite ale aceleiaşi entităţi) sau un *verb* (cînd se compară două procese)"[16].

Schema sintactică *subiect — nume predicativ — complement* acoperă numai comparativul şi superlativul relativ ale adjectivului cu funcţie de nume predicativ.

Comparativul şi superlativul relativ ale adjectivului pot să funcţioneze şi ca atribut : *Prezenţa lor a făcut ca munţi* **mai mici, mai puţin făloşi** *să întreacă în glorie toate celelalte masive* (Bogza, S.P., I, p. 176) ; *Pe culmea* **cea mai înaltă** *a munţilor Carpaţi se întinde o ţară mîndră* (Bălcescu, O.A.,II, p. 215) sau ca element predicativ suplimentar (*Focul de la Goia apărea* **mai viu**, *semn că începuse mai recent* (Rebreanu, R., p. 411), nu numai ca nume predicativ.

Termenul comparat, la rîndul său, poate să îndeplinească funcţii multiple, nu numai pe cea de subiect :

a) *Aceasta este* **vestea** *mai bună la care mă refeream* (nume predicativ).

b) *L-a lăsat în grija* **fratelui** *său mai mare* (atribut).

c) *S-au adunat cîte doi, trei* **într-un gol** *mai mare şi au rămas acolo* (Bogza, S.P., p. 179 — complement).

d) *Îţi văd nevasta* **cu o rochie** *mai elegantă* (element predicativ suplimentar).

Termenul comparat al comparativului adverbial nu are rol numai de predicat, cum afirmă M. Manoliu, ci şi de :

a) *subiect :* **Mersul** *mai departe l-ar fi obosit.*

b) *atribut : A rămas cu deprinderea* **culcatului** *mai devreme.*

c) *complement :* **Sosind** *mai repede decît ceilalţi, a cîştigat trofeul.*

d) *atribut circumstanţial :* **Tratat** *mai amabil, a consimţit.*

Pe de altă parte, comparativul adverbial poate să funcţioneze nu numai drept complement, ci şi ca :

a) *nume predicativ : E* **mai bine** *să vă grăbiţi.*

b) *atribut : Ascensiunea* **mai sus** *n-a fost posibilă.*

c) *element predicativ suplimentar : Te credeam* **mai aproape** *de ţintă.*

Aceeaşi cercetătoare exclude dintre termenii de comparaţie adjectivul, cînd se compară calităţi simultane ale aceluiaşi obiect :

---

[16] M. Manoliu, *art. cit.*, p. 206.

Scanned with OKEN Scanner

Părul, acum, în al 50-lea an al vieții sale, e **mai alb** *decît* **negru** (T. Cipariu, *Jurnal*, 1972, p. 82), iar afirmația că adverbul apare ca termen de comparație „cînd se compară două momente de existență diferite ale aceleiași entități" (p. 206) trebuie completată în sensul că adverbul este termen de comparație și cînd se compară proprietăți diferite simultane ale aceleiași acțiuni: *Însămânțările se fac mai mult mecanic* **decît manual.**

În *Sintaxa transformațională a limbii române* se susține că din *propoziția-complement al comparativului* (prin care autorii ei desemnează complementul comparativ) se pot omite elementele propoziției, cu excepția subiectului: *Ion este mai mare decît* **Gheorghe.** *Ion citește mai repede decît* **Gheorghe** (p. 283).

Precizăm că în enunțurile în care se compară calități deosebite ale aceluiași obiect sau proces ori aceeași calitate a aceluiași obiect sau proces în momente diferite elipsa subiectului din propoziția-complement al comparativului este obligatorie.

Gramatica Academiei nu detaliază descrierea conținutului relațiilor sintactice dintre membrii comparației, însă elementele sporadice de acest ordin denotă unele insuficiențe:

„Un mijloc de redare a comparativului de egalitate este compararea unui adjectiv cu un obiect care sugerează calitatea exprimată de adjectiv:

Era o cîmpie... lungă **ca** *pustiul.* Alecsandri, P.I. 189" (p. 127).

Noi considerăm că, în exemplul citat, există următoarea alternativă cu privire la termenii comparației și la relația semantică dintre ei:

a) sau calitatea *lungă* a *cîmpiei* se compară cu aceeași calitate a *pustiului;*

b) sau obiectele *cîmpie* și *pustiul* se compară între ele sub raportul calității comune *lung* (ceea ce, în fond, coincide cu situația de sub (*a*)), dar în nici un caz însușirea unui obiect nu se compară cu obiectul respectiv, ci i se atribuie (în speță, *lungă* și *pustiul*).

De asemenea, în enunțul *El este mai conștiincios decît altădată*, complementul comparativ *decît altădată* determină adjectivul *mai conștiincios*, dar de aci nu trebuie să conchidem că regentul *mai conștiincios* se compară cu dependentul *decît altădată.*

6. *Gramatica Academiei* descrie comparativul de egalitate ca format, de obicei, din locuțiunile adverbiale *la fel, tot așa, tot atît* legate prin prepoziția *de* de adjectivul (adverbul etc.) la gradul pozitiv (p. 126).

Din exemplele analizate mai departe (p. 127) rezultă că gradul comparativ de egalitate poate să aibă și formantul zero, adică să fie omonim cu gradul pozitiv.

Scanned with OKEN Scanner

Totuşi, precizăm noi, formele omonime ale celor două grade de intensitate specificate mai sus nu se confundă, pentru că pozitivul este un grad de intensitate absolută, iar comparativul de egalitate este un grad de intensitate relativă, care presupune, de regulă, prezenţa adverbului de comparaţie *ca* sau *cît*: *haină lungă cît o zi de post*.

Forma de comparativ de egalitate **lungă** din construcţia citată mai sus se află în raport de variaţie liberă cu formele de comparativ de egalitate **tot atît (tot aşa, la fel) de lungă** *cît o zi de post*. Cînd se construieşte absolut (adică fără adverbele *ca*, *cît*), comparativul de egalitate implică prezenţa formanţilor *tot aşa*, *tot atît*, *la fel* etc., deci în această situaţie el nu mai este omonim cu pozitivul: *Erau* **la fel de mari,** *din acelaşi lemn, parc-ar fi fost comandaţi* (Rebreanu, R., p. 510).

Chiar cînd pozitivul este omonim cu comparativul de egalitate, el se opune acestuia prin distribuţie.

7. În structura de suprafaţă, complementul superlativului nu reprezintă uneori pe cel de al doilea termen al comparaţiei.

Astfel, în enunţul *Eşti cel mai viclean de aici*[17], comparaţia nu se face între *tu* (inclus în forma verbului *eşti*) şi complementul superlativului, *de aici*, ci al doilea termen al comparaţiei este subînţeles (Tu) *eşti cel mai viclean* **dintre copiii** *de aici*.

Sensul construcţiei de adîncime este recuperat de structura de suprafaţă.

8. În general, gramaticile limbii române admit, implicit sau explicit, că superlativul relativ al adjectivului funcţionează ca nume predicativ şi ca atribut.

La aceste funcţii ale superlativului mai adăugăm pe cea de element predicativ suplimentar: *Am găsit-o* **cea mai indicată** *pentru această misiune*.

9.1. În concluzie, intensitateă calităţii este în general variabilă şi se exprimă prin două procedee gramaticale: *absolut*, adică prin considerarea ei în ea însăşi, şi *relativ*, adică prin intermediul unei comparaţii[18].

---

[17] *Gramatica Academiei*, p. 129.

[18] O categorie restrînsă de adjective nu admit grade de intensitate fie datorită sensului lor (*mort*, *oral*, *perfect*, *trupesc* etc.), fie pentru că sînt forme de comparativ sau de superlativ împrumutate pe cale savantă (*inferior*, *superior*, *optim*, *suprem* etc.).

— Mijloacele stilistice de redare a intensităţii calităţii, numeroase şi variate, nu sînt luate în consideraţie aici.

Scanned with OKEN Scanner

Gradele de intensitate absolută sînt *pozitivul* și *superlativul absolut (de superioritate* și *de inferioritate)*, iar gradele de intensitate relativă, *comparativul (de superioritate, de egalitate* și *de inferioritate)* și *superlativul relativ (de superioritate* și *de inferioritate)*.

9.2. Prin gradul *comparativ* se exprimă o calitate a unui obiect sau proces în raport cu aceeași calitate a altui obiect sau proces, în raport cu aceeași calitate a aceluiași obiect sau proces în momente diferite, precum și în raport cu altă calitate simultană a aceluiași obiect sau proces, ori a altui obiect sau proces.

Superlativul relativ indică proprietatea unui obiect care este inclus în clasa de obiecte cu care se compară.

9.3. Gradele de intensitate relativă caracterizează adjectivul și adverbul, dar apar sporadic și la substantiv, pronume, interjecție și verb la supin.

9.4. Gradele de comparație, reprezentate prin comparativ și superlativ, se redau prin pozitivul adjectivului respectiv precedat de morfemele mobile *mai, mai mult* (comparativul de superioritate) *tot așa* (de), *tot atît* (de), *la fel* (de), *zero* (comparativul de egalitate), *mai puțin* (comparativul de inferioritate), *cel mai* (superlativul relativ de superioritate), *cel mai puțin* (superlativul relativ de inferioritate).

Comparativul de egalitate cunoaște și o construcție analitică cu morfemul așezat după adjectiv și înaintea elementului de relație: *om îngăduitor* **așa ca** *el rar am văzut.*

Plasat după termenul introdus prin jonctivul *ca* sau *cît*, comparativul de egalitate apare fără morfemele *tot așa, tot atît, la fel* și precedat de prepoziția *de*: *cămașă* **ca** *zăpada* **de** *albă, a rămas* **ca** *odinioară* **de** *timidă.*

În alte situații, comparativul de egalitate este marcat numai prin elementul de relație: *un tînăr înalt* **ca** *bradul, păpușă mare* **cît** *un copil.*

Gradele de intensitate absolută se realizează prin forma obișnuită a adjectivului (pozitivul) sau prin forma de pozitiv precedată de morfemele *foarte* și, mai rar, *tare* (superlativul absolut de superioritate) ori de *foarte puțin* (superlativul absolut de inferioritate).

Mai puțin frecvente sînt formele sintetice recente ale superlativului absolut construite prin prefixare (*arhi-, extra-, hiper-, super-, ultra-* etc.) sau sufixare *(-isim).*

9.5. Morfemul *cel* din forma adjectivului la gradul superlativ relativ variază în raport cu genul, numărul și cazul termenului determinat *(cărților* **celor** *mai bune)* și este invariabil în structura adverbului la superlativul relativ *(ea citește* **cel** *mai expresiv).*

Scanned with OKEN Scanner

9.6. Complementul comparativului de superioritate și al celui de inferioritate se introduce prin *decît* și *de (o distanță mai mare* **de** *15 kilometri)*.

Complementul comparativului de egalitate se construiește cu *ca* și *cît*.

Jonctivul *ca* al complementului comparativului de egalitate cîștigă teren în detrimentul lui *decît (mai activ* **ca** *ceilalți)*, care introduce complementul comparativului de superioritate. Fenomenul invers nu apare :* *tot atît de inteligent* **decît el.**

Complementul superlativului relativ se construiește cu prepozițiile *dintre, din, de (tu ești cel mai capabil* **de** *acolo)*[19].

9.7. Comparativul și superlativul relativ se pot construi și absolut, adică fără termenul de comparație : *Glasurile se pierdeau în zgomotul din ce în ce* **mai mare** *al lumii* (Rebreanu, R., p. 531) ; *Prin* **cele mai adînci** *fibre ale ființei, oamenii aceștia sînt legați de munți* (Bogza, S.P., p. 188).

9.8. Comparativul adjectivului funcționează ca nume predicativ, atribut sau element predicativ suplimentar.

Termenul comparat al comparativului adjectival are rol de subiect, nume predicativ, atribut, complement sau element predicativ suplimentar.

Termenul comparat al comparativului adverbial apare ca subiect, predicat, atribut, complement sau atribut circumstanțial.

Comparativul adverbial funcționează ca nume predicativ, atribut, complement sau element predicativ suplimentar.

9.9. Comparativul de egalitate poate să fie omonim cu pozitivul, însă se deosebește de acesta din punct de vedere distributiv.

9.10. Complementul comparativului și cel al superlativului relativ nu reprezintă totdeauna termenul de comparație.

9.11. Superlativul relativ funcționează ca nume predicativ, atribut sau element predicativ suplimentar.

9.12. Termenul de comparație are funcție nu numai de complement circumstanțial de mod comparativ și de propoziție modal-comparativă[20], ci și de atribut *(Brazi* **cît casa** *de înalți)*, nume predicativ *(Să fii* **cît munții** *de voinic)* și element predicativ suplimentar *(A găsit grîul* **ca peria** *de des)*.

---

[19] Pentru alte tipuri de structuri ale gradelor de comparație vezi pct. 5, 7 și 9.

[20] *Gramatica Academiei*, vol. I, p. 126.

Scanned with OKEN Scanner

II • CONCEPTUL DE PRONUME • PRONUMELE INTEROGATIV. PRONUMELE RELATIV

1.1. Sistemul pronumelui prezintă încă unele probleme controversate, deşi a preocupat mereu pe cercetători.

Gramatica tradiţională defineşte pronumele după un criteriu morfosintactic, reflectat şi în *Gramatica Academiei* : „Pronumele este partea de vorbire care se declină şi ţine locul unui substantiv"[1].

Remarcăm, în primul rînd, că pronumele substituie şi alţi termeni ai enunţului, nu numai substantive :

(a) — una sau mai multe propoziţii succesive : **Nu ştie să-ţi vorbească decît din carte** *şi mie* **asta** *nu-mi convine* (Bassarabescu, O. A., p. 86) : pronumele **asta** preia informaţia propoziţiilor *nu ştie să-ţi vorbească decît din carte* ;

(b) — un pronume : **Eu, care** *din junie stătut-am neclintit/Cu inima lipită de ţara românească* (V. Alecsandri, P., II, 1940, p. 497) ;

(c) — un adjectiv : *Mamă-sa îl mînca din ochi de* **drag** *ce-i era* (Z. Stancu, P.N., p. 216) ;

(d) — un numeral : *În afară de aceste şaisprezece persoane, mai erau* **trei, care** *mergeau la oarecare distanţă de rînduri* (Călinescu, S.N., p. 20).

Întrucît pronumele nu ţine locul exclusiv unui nume, unii lingvişti îl denumesc substitut[2].

Funcţie de substitut pot îndeplini şi unele categorii de adverbe şi de numerale : *Am fost la bibliotecă şi de* **acolo** *la parc (acolo* preia informaţia substantivului *bibliotecă)* ; *Corpul Nadinei*

---

[1] Vol. I, 1963, p. 135.

[2] Această denumire apare la noi pentru prima dată la Al. Rosetti, *Gramatica limbii române*, 1943.

își căuta de cinci zile odihna, al tatălui său de **trei** (Rebreanu, R., p. 508). Prin urmare conceptul de pronume este subordonat celui de substitut.

Termenul exprimat în enunț pe care îl reia semantic un substitut se numește *antecedentul* acestuia (de ex. *oameni* în *Sîntem* **oameni care** *cunoaștem problema țărănească* (Rebreanu, R., p. 75), iar substitutul în raport cu antecedentul său se numește *anaforic* (*care* din exemplul precedent).

După unii lingviști, antecedentul poate să și urmeze după anaforicul său, ca în exemplul *Diana nu-l mai găsi pe* **Filip** (Călinescu, S.N., p. 419), în care antecedentul *Filip* este postpus anaforicului *l*[3]. Pentru a evita improprietatea termenului de *antecedent* postpus substitutului, L. Tesnière îl înlocuiește cu cel de *sursă semantică*[4].

Pronumele nu are valoare referențială proprie în limbă. El primește semnificația denotativă (a) fie de la termenul substituit, deja utilizat în context: *Îl conduse într-o* **odaie care** *era văruită într-un alb imaculat* (Călinescu, S.N., p. 56), (b) fie de la un termen substituit cu sens nedefinit, neexprimat în context (**Cine** *leapădă floarea nu-i simte mirosul*; *Anghel căuta cu ochii* **pe cineva** *împrejur* (E. Barbu, *Tereza*, p. 184) (pronume absolut cu antecedentul implicit), (c) fie de la un participant la procesul enunțării sau de la o persoană ori un obiect prezente la realizarea acestuia: *Uite,* **ăsta** *cred că i se potrivește* (Z. Stancu, D., p. 661); **Tu** *ai doi copii. Am și* **eu** *tot doi* (Z. Stancu, D., p. 19) (deictic sau ambreior).

Unii lingviști absolutizează opoziția dintre categoria anaforicelor și cea a deicticelor[5].

În realitate, unele pronume funcționează atît ca anaforice (*acesta* din enunțul *Dintr-un buchet de jucători care își disputau*

---

[3] Vezi pentru acest punct de vedere: H. Tiktin, *Gramatica română*, ed. a III-a, 1945, p. 223; M. Iliescu, *Concurența dintre pronumele relative care și ce*, SG I, p. 28; Valeria Guțu, *Propoziții relative*, SG II, p. 167; J-Cl. Chevalier, Cl. Blanche-Benveniste, M. Arrivé, J. Peytard, *Grammaire Larousse du français contemporain*, 1964, p. 211 (=*Grammaire Larousse*); Elsa Nilsson, *Les termes relatifs et les propositions relatives en roumain moderne. Étude de syntaxe descriptive*, Lund, 1969, p. 55; J. Dubois, M. Giacomo, L. Guespin, Chr. Marcellesi, J. -B. Marcellesi, J. -P. Mével, *Dictionnaire de linguistique*, Paris, 1973, s.v. *anaphorique* (=Dubois, DL); Teodora Cristea, *Grammaire du français contemporain*, București, 1974, p. 121.

[4] *Éléments de syntaxe structurale*, Paris, 1965, p. 87.

[5] Cf. Émile Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, 1976, p. 256; Roman Jakobson, *Essais de linguistique générale*, Paris, 1963, p. 178—180; Dubois, DL, s.v.*anaphorique*.

Scanned with OKEN Scanner

balonul, **acesta** *ajunge la Crișan*. „Sportul" nr. 9644/1.XII.1980), cît și ca deictice (*acesta* din **Acesta** *ce caută aici* ?)[6]

E posibil ca funcția anaforică și cea deictică să coincidă : *Dintre cărțile de aici*, **aceasta** *mă interesează cel mai mult* (*aceasta* indică un obiect prezent în momentul enunțării și trimite în același timp la un antecedent)[7].

După opinia lui G. Gruiță, inventarul pronumelor cu funcție de conective semantice (adică de anaforice) ar fi reprezentat „doar de doi membri : pronumele cu valoare neutrală *asta* și *aceasta*".

Nesatisfăcătoare este și descrierea conectivelor semantice, care „pot să mai apară în vorbire : (a) ca ambreiori..., (b) ca simple substitute, lipsite de caracter rezumativ-relațional, în sensul că evocă cu exactitate, la aceleași dimensiuni, un segment anterior și atît. În enunțul *Ion o așteaptă de o oră pe Maria și* **aceasta** *nu mai vine*, pronumele *aceasta* este un substitut la scara 1/1 al segmentului anterior *Maria*. În schimb, în varianta *Ion o așteaptă de o oră pe Maria și* **aceasta/asta** *îl enervează*, pronumele *aceasta/asta* rezumă o întreagă propoziție..." (p. 603)[8].

Substitutul *aceasta* din **aceasta** *nu mai vine* are antecedent și este, ipso facto, conectiv semantic autentic, deci este greșit considerat „în afara ipostazei de conectiv semantic" (p. 602).

1.2. Concepția *Gramaticii Academiei* despre semnificația pronumelui este unilaterală și eronată :

„Pronumele exprimă noțiuni cu caracter foarte general... *Acesta-aceasta* poate înlocui însă numele oricărui obiect, fenomen și chiar al oricărei împrejurări. Același lucru se poate spune și despre alte pronume, de exemplu, *care*, *ce*, *ceva*, *oricare* etc. Din această cauză, pronumele nu are înțeles suficient pentru o comunicare independentă"[9].

(a) Sensul pronumelui în mesaj constă din fuziunea informației specifice cu cea primită de la referent (și variabilă în funcție de acesta). Marca semantică distinctivă a pronumelui *acesta* este

---

[6] Vezi Maria Manoliu Manea, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, 1968, p. 10.

[7] Cf. Adriana Gorăscu, *Le proforme : anafora o deissi* ?, în RRL XXV, 1980, 5, p. 505—509, a cărei concluzie că unele pronume servesc simultan ca deictice și ca anaforice nu derivă din exemplele analizate, între care nu este nici unul cu deictic.

[8] *Conective gramaticale-conective semantice*, în LR XXIX 1980, 6, p. 597—603. Pentru conceptele *anaforă* și *deixis*, vezi și S. Pușcariu, *Limba română*, 1940, p. 117—119 ; A. J. Greimas, *Sémantique structurale*, Paris, 1966, p. 69—101.

[9] Vol. I, p. 135.

Scanned with OKEN Scanner

„apropiat de subiectul vorbitor". Ca atare, pronumele *acesta* poate să substituie în mesaj numai substantivele care denumesc obiecte situate în apropierea locutorului, iar nu „numele oricărui obiect[10]".

Aşadar pronumele şi antecedentul său nu coincid din punct de vedere semantic.

(b) Este unilaterală afirmaţia că pronumele nu poate să fie folosit într-o comunicare independentă (fără antecedent, absolut).

El se utilizează fără antecedent cînd prezintă valoare deictică (**Eu** *cred că trebuie şi se poate termina.* Călinescu, S.N., p. 193) sau nedefinită (*Niciodată nu admitea că* **altcineva** *avusese dreptate.* Călinescu, S.N., p. 368)[11].

1.3. În monografia citată, Maria Manoliu Manea defineşte pronumele cu ajutorul metodei distributive. Autoarea stabileşte cinci contexte pe baza cărora degajează *clasa numelor* (a substantivului şi a pronumelui).

Considerăm că primul dintre aceste contexte este inadecvat: „(a) *Cine (poate) spune* ?...(?)", în care „pot să apară următoarele forme: *Maria, Ion, copilul, mama, eu, tu, noi, voi*" etc. (p. 23).

Pronumele *eu* şi *tu* reprezintă subiectele unor propoziţii analizabile eliptice de predicat. Analiza sintactică exhaustivă presupune inserarea în text a termenilor implicaţi de relaţiile constituenţilor exprimaţi, fenomen numit de Hjelmslev *cataliză*[12].

În contextul (a), predicatul *(poate) spune*, introdus prin cataliză în enunţul cu subiectul exprimat prin substantiv *(copilul (poate) spune)*, nu este admis de enunţurile cu subiectul redat prin *eu, tu, noi, voi* * *(eu (poate) spune*, etc.), de unde rezultă că substantivul şi pronumele respectiv nu se încadrează în aceeaşi clasă de distribuţie, nu au aceeaşi funcţie în contextul dat şi, accentuăm, nici nu cunosc alt context în care să fie unic determinate.

---

[10] Vezi Iorgu Iordan, LRC, p. 369; E. Benveniste, *op. cit.*, p. 251—257; R. Jakobson, *op. cit.*, p. 178—180; L. Hjelmslev, *Travaux du Cercle linguistique de Copenhague, vol. XII. Essais linguistiques*, Copenhague, 1959, p. 192—198; Teodora Cristea, *op. cit.*, p. 120—125; Maria Manoliu Manea, *op. cit.*, p. 29—42.

[11] Vezi, pentru acelaşi punct de vedere cu *Gramatica Academiei:* Iorgu Iordan, V. Guţu Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, 1967, p. 117—119; M. Zdrenghea, *Morfologia limbii române*, Cluj, 1970, p. 126—127; Al. Graur, *Gramatica azi*, 1973, p. 93—94; Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, 1974, p. 104—106.

[12] „en effet l'analyse doit enregistrer à la fois les relations que les grandeurs observées présentent et les connexions qui dépassent une grandeur donnée ou se rapportent à quelque chose en dehors d'elle" (*Prolégomènes à une théorie du langage*, Paris, 1969, p. 130).

Scanned with OKEN Scanner

Definiția distribuțională a pronumelui : *„Pronumele sînt acele cuvinte care apar cel puțin într-un context în care pot fi înlocuite numai și numai prin substantive și care exclud vecinătatea imediată a determinantelor necalificative* (adjective determinative) (p. 28), care este bazată pe un context diagnostic inadecvat, nu poate să fie valabilă.

Am demonstrat că pronumele personale *eu* și *tu* cu funcție de subiect nu admit nici un context comun cu substantivul.

Formele personale de nominativ plural persoana I și a II-a *(noi, voi)* au o distribuție mai complicată decît cele de persoana I și a II-a singular : substantivul poate să apară, în condiții determinate, în contextul pronumelui, dar nu și invers : **noi (profesorii)** *avem ședință* (dacă printre persoanele desemnate de pronume se află și locutorul), iar **voi (elevii)** *pregătiți serbarea* (dacă locutorul se adresează direct cel puțin unui interlocutor care se asociază cu alte persoane)[13].

Este exclusă, însă, substituirea substantivului cu funcție de subiect prin pronume de persoana I și a II-a plural. Compară : *profesorii au ședință, iar elevii merg la spectacol* cu**noi au ședință, iar voi merg la spectacol.*

Dealtfel, în partea finală a lucrării, *Sistematica*, autoarea renegă această definiție structurală, ca și concepția structurală în genere, deoarece „analizele structurale de diverse tipuri scot în evidență mai mult trăsăturile specifice modului de funcționare a codului din fiecare limbă și mai puțin miezul comun. Or, de acest sîmbure universal se apropie mai degrabă analiza legăturilor din domeniul semantic, implicit a celor dintre semnificații și obiectele semnificate“ (p. 205).

În consecință, M. Manoliu Manea elaborează o definiție axată pe criteriul semantic, după care substitutele sînt *„elemente iterative, care servesc la conectarea informațiilor printr-o identitate sintagmatică (parțială) de semnificații* (repetarea informației de la substituit la substitut), *în condițiile unei non-identități paradigmatice“* (p. 206).

Este clar că nici această definiție nu este acceptabilă, pentru că nu acoperă decît categoria substitutelor cu antecedent.

1.4. În principiu, pronumele preia categoriile gramaticale ale substantivului substituit, indiferent dacă acesta are sau nu antecedent.

Așa-numitul acord în gen (uneori și în număr) al pronumelui cu antecedentul său este determinat de identitatea lor referențială.

---

[13] Vezi *Gramatica Academiei*, vol. al II-lea, p. 106.

Scanned with OKEN Scanner

și exprimă relații exclusiv semantice. Identitatea de caz dintre pronume și antecedentul său este o simplă coincidență[14].

Evident că pentru enunțurile în care antecedentul constă dintr-o propoziție, problema acordului în gen și număr nu se pune : *Avem să-l găsim, de* **asta** *nu te îndoi* (Sadoveanu, O.,X, p. 601).

Numeroși lingviști confundă conceptul de *substituit* cu cel de antecedent.

Termenul substituit nu apare în context, în care este înlocuit prin substitut.

Antecedentul și substituitul reprezintă același referent, dar funcția lor sintactică diferă în general.

Substitutul primește categoriile gramaticale și funcția sintactică ale substituitului, nu ale antecedentului acestuia.

M. Manoliu Manea, de exemplu, afirmă că în enunțul *Dintre* **rochiile** *cumpărate*, **cea** *albă îmi place cu deosebire*[15] există dezacord de număr între substitutul *cea* (singular) și „substituitul" *rochiile* (plural).

Substitutul *cea* evocă într-adevăr antecedentul *rochiile* din punct de vedere semantic, dar substituitul este *rochia*, de la care substitutul *cea* preia categoriile de gen, număr și caz, precum și funcția de subiect.

Deicticele reprezintă prin definiție substituitul atît din punct de vedere semantic, cît și gramatical.

1.5. Iorgu Iordan și Vl. Robu definesc pronumele ca „o categorie lexico-gramaticală de cuvinte în general autonome care, în cele mai multe situații (și numai anumite forme), îndeplinesc aceleași funcții sintactice ca și substantivul, adică pot fi nuclee ale sintagmelor nominale[16].

Remarcăm că pronumele este definit pe baza criteriului sintactic și că nu i se menționează diferența specifică. De asemenea substituitul se limitează la clasa substantivului.

1.6. În concluzie, pronumele este o clasă lexico-gramaticală în general declinabilă, ai cărei membri substituie un termen (substantiv, pronume, adjectiv, numeral, propoziție) (a) exprimat anterior în context (anaforic) sau posterior (anticipant), (b) cu sens nedefinit (pronume absolut cu antecedentul implicit) sau (c) care indică un participant la procesul enunțării ori o persoană sau un obiect prezente la efectuarea acestuia (deictic sau ambreior).

---

[14] Vezi L. Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale*, Paris, 1965, p. 89—91 ; V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române*, 1973, p. 62.

[15] *Op. cit.*, p. 30.

[16] *Op. cit.*, p. 409.

Scanned with OKEN Scanner

Semnificaţia pronumelui în enunţ constă din semnificaţia lui specifică (constantă) cumulată cu cea proprie fiecărui referent (variabilă).

2.1. Prin prisma definiţiei precedente a conceptului de pronume în general abordăm problemele controversate ale pronumelor interogative şi ale celor relative, asupra cărora s-au publicat recent numeroase lucrări, ce adaugă noi elemente discutabile la cele deja existente atît în literatura tradiţională, cît şi în cea modernă.

O seamă de lingvişti, de orientări teoretice şi metodologice diferite, încadrează pronumele interogativ şi pe cel relativ într-o singură clasă lexico-gramaticală, pe care o denumesc *interogativ-relativă*[17] sau *relativ-interogativă*[18].

Precizăm că adepţii acestui punct de vedere definesc totuşi separat pe fiecare din cele două subclase ale clasei respective.

Pe baza criteriilor semantic, morfologic şi sintactic, alţi cercetători repartizează pronumele relative şi pe cele interogative în clase distincte[19].

Diferenţa morfologică dintre cele două categorii de pronume rezidă în forma fără particula — *a* a relativului la genitivul antepus substantivului determinat: *A clipit uşor din gene* **al căror** *foşnet l-am auzit aşa de bine atunci* (I. Lăncrănjan, C.I., p. 286).

Disocierea celor două categorii de pronume considerate este justificată şi de raportul de intersecţie dintre sferele lor: *cel ce* şi *de* sînt numai relative, iar *al cîtelea* şi locuţiunea adjectivală *ce fel de*, numai interogative.

2.2. Pronumele interogativ este definit în general ca substitut anticipant al unui nume într-o propoziţie interogativă.

Citărm una din definiţiile tipice ale pronumelui interogativ:

„Pronumele interogativ ţine locul, în propoziţii interogative, cuvintelor aşteptate ca răspuns la întrebare“[20].

Constatăm că această definiţie este inadecvată, convenind în egală măsură şi adverbelor interogative, care de asemenea „ţin locul, în propoziţii interogative, cuvintelor aşteptate ca răspuns la întrebare“: — **Unde** *te duci*? — **La teatru.**

---

[17] Vezi *Gramatica Academiei*, vol. I, ed. a II-a, p. 160; Mircea Zdrenghea, *op.cit.*, p. 143—147; Al Graur, *op. cit.*, p. 111; Gh. Constantinescu-Dobridor, *op. cit.*, p. 135.

[18] Vezi Al. Rosetti., *op. cit.*, p. 60; Maria Manoliu Manea, *op. cit.*, p. 75—78.

[19] Vezi H. Tiktin, *op. cit.*, p. 80—82; Iorgu Iordan, V. Guţu Romalo, Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 142—148; Maria Gabrea, *Observaţii asupra pronumelor* **care, cine, ce,** în LR XXI, 1972, 2, p. 127—133; Valeria Guţu Romalo, LRC, vol. I., 1974, p. 265—267; Iorgu Iordan, LRC, 1956, p. 389—394; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op.cit.*, p. 422—425; C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iaşi, 1979, p. 150—159.

[20] Cf. *Gramatica Academiei*, vol. I, p. 160.

Este necesar deci, să se specifice caracterul flexibil al termenului interogativ, spre a diferenția pronumele de adverbul interogativ, care-i invariabil.

Pe de altă parte definiția menționată este lacunară, căci din ea nu rezultă că pronumele interogativ funcționează ca parte de propoziție exclusiv în propoziția în care figurează (distingîndu-se astfel de pronumele relativ care este încorporat în subordonată, dar poate să depindă sintactic și de regenta respectivă) și nici că introduce uneori o interogativă indirectă.

Definițiile pronumelui interogativ care includ și trăsătura „participarea la structura enunțurilor cu contur intonațional interogativ“[21] omit categoria pronumelor interogative care introduc propoziții interogative indirecte, caracterizate prin intonație enunțiativă.

2.3. Divergență de opinii se manifestă și cu privire la inventarul acestei clase de pronume, numărul lor variind între patru și șase.

Astfel Al. Rosetti[22], Al. Graur[23] și V. Guțu Romalo[24] înregistrează patru *(care, cine, ce, cît)*; H. Tiktin[25], Iorgu Iordan[26], M. Zdrenghea[27] și C. Dimitriu[28], cinci *(care, cine, ce, cît, ce fel de)*, *Gramatica Academiei*[29], cinci *(care, cine, ce, cît, al cîtelea)*; Gh. Constantinescu-Dobridor[30] și Iorgu Iordan, Vl. Robu[31], șase *(care, cine, ce, cît, al cîtelea* și locuțiunea adjectivală *ce fel de)*.

2.4. C. Dimitriu consideră că pronumele interogative în nominativ din propozițiile interogative directe și retorice îndeplinesc numai funcție sintactică de subiect și ilustrează această opinie prin versurile lui Eminescu: **Ce** *e amorul? E un lung / Prilej pentru durere...* Eminescu, O.A., p. 186), în care **ce** ar avea funcție de subiect, iar nu de nume predicativ, deoarece „are topica obiectivă *înaintea* verbului copulativ și a numelui predicativ“. În

---

[21] V. Guțu Romalo, LRC, 1974, p. 265; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 423.
[22] *Op. cit.*, p. 60—61.
[23] *Op. cit.*, p. 111—114.
[24] *Op. cit.*, p. 265—266.
[25] *Op. cit.*, p. 80.
[26] *Op. cit.*, p. 389—391.
[27] *Op. cit.*, p. 145—146.
[28] *Op. cit.*, p. 150—152.
[29] Vol. I, p. 160—161.
[30] *Op cit.*, p. 135—139.
[31] *Op cit.*, p. 423.

Scanned with OKEN Scanner

schimb sintagma *un lung prilej pentru durere* este nume predicativ în propoziția *amorul e un lung prilej pentru durere*, fiindcă este plasat *după* subiect și *după* verbul copulativ (p. 152, nota 109).

Criteriul topicii este nerelevant în construcția dată : *ce* și *un lung prilej pentru durere* (mai precis : *un prilej*) reprezintă în propozițiile respective, aceeași poziție sintactică, de nume predicativ. (Vezi și *Gramatica Academiei*, vol. al II-lea, p. 105 ; V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române*, p. 26).

2.5. Cu privire la semnificația specifică a pronumelui interogativ, tratatele de gramatică afirmă în general că, pe lîngă trăsătura distinctivă generală „interogativ", fiecare dintre membrii clasei are și mărci proprii : *cine* se caracterizează prin trăsătura „personal"; *ce*, prin „nepersonal"; *care* prin „personal și nonpersonal"; *cît*, prin „cantitate" ; *al cîtelea*, prin „locul într-o serie" ; *ce fel de*, prin „calitate".

Al. Graur respinge punctul de vedere că *cine* ar substitui numai nume de persoane (sau de ființe), iar *ce*, nume de lucruri, fenomene, acțiuni etc.[32] De exemplu, întrebăm cu *cine* despre cauza unui fenomen, deși aceasta nu este ființă (**Cine** *cauzează cutremurul* ?), pentru că folosirea lui *ce* ar crea un echivoc, subiectul ar fi interpretat ca obiect direct : — **Ce** *cauzează cutremurul* ? — *Daune*.

Așadar, în caz de ambiguitate, opoziția animat/inanimat se neutralizează în favoarea opoziției subiect/obiect.

În ghicitori se întrebuințează frecvent *cine*, deși cel care le formulează știe că substitutul anticipează un inanimat : *Cine trece valea și nu se vede* ? (Gîndul).

Mai des apare fenomenul opus, pronumele *ce* pentru persoane : — **Ce** *ai văzut în parc* ? — *Arbori, flori, lacul și* **lume**, *mai ales* **copii**[33].

Maria Gabrea susține că pronumele interogativ „reprezintă un nucleu vid la care se referă întrebarea parțială ; realizează de aceea doar opoziția cea mai vagă și generală : animat-neanimat : *cine, ce*"[34].

Dacă pronumele interogativ prezintă valoarea de *animat* sau de *inanimat*, înseamnă că nu este „vid" de sens, oricît de general ar fi acesta.

---

[32] *Cine, ce*, în RL nr. 12/13.III.1971 ; *Gramatica azi*, p. 112.

[33] Vezi și M. Manoliu Manea, *op. cit.*, p. 109 ; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 423—424.

[34] *Art. cit*, p. 128.

Scanned with OKEN Scanner

La nivelul limbii, orice fel de pronume se definește printr-o semnificație foarte generală. Numai prin actualizare pronumele dobîndește conținut denotativ.

2.6. În concluzie, pronumele interogativ este un substitut în general declinabil, anticipant în enunțuri interogative directe sau indirecte, cu funcție de parte de propoziție numai în propoziția în care figurează și cu rol de marcă subordonatoare a interogativei indirecte parțiale.

3.1. Definiția pronumelui relativ este în general unilaterală și uneori eronată.

Pentru Mircea Zdrenghea, de exemplu, pronumele relative „fac legătura între propoziții subordonate și cuvintele determinate din propozițiile regente, ținînd în același timp locul acestor cuvinte : (a) *Am cumpărat o carte* **care** *îmi place foarte mult* ; (b) *Nu știam a* **cui** *e cartea*“[35].

Această definiție corespunde numai pronumelor relative anaforice și se mai comite greșeala de a se considera că acestea determină structural antecedentul. În exemplul (a), relativul se referă la antecedentul său numai sub raport semantic, iar relație sintactică contractează cu predicatul propoziției subordonate, avînd funcție de subiect, nu cu un cuvînd din regentă. În exemplul (b), **a cui** este interogativ, nu relativ, servește ca marcă a propoziției interogative indirecte *a cui e cartea*, în care funcționează ca nume predicativ.

Părerea că *pronumele relative introduc o interogativă indirectă* apare întîi la A. Philippide[36], de la care este preluată de Iorgu Iordan[37], Iorgu Iordan, V. Guțu Romalo, Al. Niculescu[38] și Iorgu Iordan, Vl. Robu[39].

Definiția citată nu diferențiază pronumele relativ de adverbul relativ, pentru că nu menționează că pronumele relativ este o categorie lexico-gramaticală flexibilă.

Punctul de vedere că pronumele relativ determină antecedentul respectiv apare și la Iorgu Iordan, Vl. Robu : „... în *am citit cartea* **pe care** *mi-ai recomandat-o, pe care* este determinantul

---

[35] *Op. cit.*, p. 144 ; Cf. și Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 391 ; Al. Graur, *op. cit.*, p. 111 ; Gh. Constantinescu-Dobridor, *op. cit.*, p. 141.

[36] *Gramatica elementară a limbii române*, Iași, 1897 ; „Relativele *care, cine, ce, cît...* servesc ca conjuncții pentru întrebările indirecte“ (p. 365).

[37] *Op. cit.*, p. 392.

[38] *Op. cit.*, p. 145.

[39] *Op. cit.*, p. 424.

Scanned with OKEN Scanner

atributiv al substantivului *cartea* (pe care însă îl poate substitui ca obiect direct — *am citit-o* **pe care** *mi-ai recomandat-o*) și obiect direct — al verbului *ai recomandat*"[40]

Interpretarea formei de acuzativ *pe care* ca atribut al antecedentului său *cartea* este eronată, ca și includerea lui *care* din secvența *femeia care* în categoria atributului adjectival[41].

Care cu valoare adjectivală precedă întotdeauna termenul determinat.

C. Dimitriu confundă, de asemenea, pronumele relativ cu adjectivul relativ.

Pronumele relative din versurile lui Eminescu *Mîna* **care**-*au dorit sceptrul universului și gînduri* / **Ce**-*au cuprins tot universul încap bine-n patru scînduri* sînt analizate astfel: „(...în propoziția *care-au dorit sceptrul universului*, **care** este pronume relativ; numai în fraza reprezentată de cele două versuri citate mai sus, *care*, acordîndu-se în gen, număr și caz cu substantivul *mîna*, este atribut exprimat prin adjectiv pronominal relativ pe lîngă acest substantiv)...(același lucru se poate spune și despre *ce* din versurile de mai sus)" (p. 154)... „Adjectivul, pronominal relativ îndeplinește în același timp funcția de element introductiv... al unei propoziții secundare, și o funcție sintactică în propoziția pe care o introduce, la fel cu pronumele relativ, și — în plus față de acesta — poate fi considerat atribut în cadrul frazei (adică fără împărțirea textului în propoziții). Exemplu: „*Și inima aceea*, **ce** *geme de durere...*" (p. 159).

Acordul pronumelui relativ cu antecedentul său în gen (și număr uneori) marchează calitatea de coreferenți a celor doi termeni, nu relația de subordonare, iar acordul în caz cu antecedentul reprezintă o simplă coincidență.

Care și *ce* din versurile citate sînt pronume, căci substituie substantive, iar funcție sintactică realizează exclusiv în propozițiile atributive respective[42].

Confuzia dintre relația sintactică și cea anaforică generează uneori greșeli flagrante.

„Adjectivele relative, ca și pronumele relative intră adesea în relație cu două cuvinte simultan, plasate în propoziții diferite.

---

[40] *Op. cit.*, p. 425.

[41] *Ibidem* p. 615—616; Cf. și V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române*, p. 62; L. Tesnière, *opt. cit.*, p. 85—86.

[42] Vezi E. Vasiliu, Sanda Golopenția-Eretescu, *Sintaxa transformațională a limbii române*, p. 198—214.

Scanned with OKEN Scanner

Față de ambii termeni relația e de subordonare : *e un om* **a cărui** *pricepere e incontestabilă.*

Adjectivul relativ *a cărui* are două cuvinte regente : *om* și *pricepere*. Relația e în ambele cazuri de subordonare cu acord"[43].

A cărui este pronume, nu adjectiv, cu funcție de atribut pronominal, subordonat regentului *pricepere*. Nu se acordă în caz nici cu antecedentul *om*, nici cu regentul *pricepere*. Acordul în gen și număr cu *om* se explică prin raportarea ambilor termeni la aceeași persoană.

Pronumele relativ cu funcție de atribut antepus regentului constituie o problemă insolubilă și pentru C. Dimitriu, care comentează astfel versurile eminesciene *Că din dragostea-i lumească un imperiu se va naște* / **Ai căruia** *ani și margini numai cerul le cunoaște* :

„În acest vers, articolul posesiv-genitival credem că ar fi trebuit să aibă forma *al*, impusă de substantivul *imperiu*, în locul formei *ai*, cauzată de „atracție" (apropierea de substantivul *ani*)"[44].

Pe bună dreptate Alf Lombard apreciază această construcție astfel :

„Tout ce système de constructions avec le pronom relatif au génitif est si compliqué, si peu naturel, que les roumains eux-mêmes doivent faire bien attention pour ne pas s'y perdre"[45].

3.2. O serie de definiții ale pronumelui relativ se bazează pe criteriul distribuției, care este formulat inadecvat.

„Clasa *relativelor* se definește printr-un context care implică coocurența a două verbe în relație de dependență unilaterală, adică o construcție cu trei termeni V...V : (a) *intră* **cine** *vrea*, (b) *Am citit cartea* **pe care** *mi-ai recomandat-o*, (c) *știu* **ce** *aștepți*... Pronumele relativ este, deci, conectiv propozițional și se află angajat într-o dublă relație atît cu verbul din regentă, cît și cu verbul din subordonată"[46].

(a) Contextul V...V nu este definitoriu pentru pronumele relative, deoarece admite și alte categorii de conective : pronume nehotărîte, adverbe relative și conjuncții.

În enunțul *intră* **cine** *vrea*, prin care este ilustrat contextul V...V, relativul *cine* aparține unei clase de substituție cu următoarele realizări : *intră* **oricine (cînd, cum, unde, dacă, fiindcă** etc.) *vrea.*

---

[43] Sorin Stati, *Elemente de analiză sintactică*, 1972, p. 84.
[44] *Op. cit.*, p. 158, nota 112.
[45] *La langue roumaine. Une présentation*, Paris, 1974, p. 202.
[46] Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 424 ; vezi și *Gramatica Academiei* vol. I, p. 165 ; V. Guțu Romalo, LRC, 1974, p. 266.

Scanned with OKEN Scanner

(b) Pronumele relativ care introduce o relativă atributivă (exemplul *b*) are contextul diagnostic N...V, nu V...V[47].

La opinia precedentă se raliază şi Finuţa Hasan[48], invocînd pe Valeria Guţu şi *Gramatica Academiei*.

În *Gramatica Academiei* apare într-adevăr această idee parţial valabilă, dar autoarea nu sesizează că Valeria Guţu distinge poziţia sintactică deosebită a relativului care introduce o atributivă de cea a relativului din propoziţia relativă neatributivă: „Dacă însă cele două funcţiuni — de conjuncţie şi de membru sintactic al subordonatei — pe care le are elementul relativ cînd introduce o propoziţie atributivă le regăsim în celelalte relative, în cazul acestora din urmă cuvîntul relativ capătă o nouă funcţiune. El are, pe lîngă funcţiunea de conjuncţie, un dublu rol sintactic: aparţine propoziţiei subordonate, în structura căreia se încadrează ca element constitutiv, şi, în acelaşi timp, depinde sintactic şi de propoziţia regentă“[49].

F. Hasan absolutizează însă părerea că relativul are funcţie sintactică în ambele propoziţii: „...textul studiat prezintă şi cîteva fraze în care cazul relativului nu exprimă nici funcţiunea lui faţă de regentă şi nici pe cea din subordonată: **cine-i va fi ruşine**... *pre acela ruşina-lu-va Dumnezeu*... în următoarea construcţie: **cine-lu iubeaşte Domnulu**, pre *acela-lu dosădeaşte*..., unde funcţiunea relativului este aceeaşi (de complement direct atît în subordonată, cît şi faţă de regentă“[50].

Relativul *cine* nu poate îndeplini însă funcţie sintactică în regentă, în frazele citate, pentru că funcţia sintactică respectivă este exprimată prin pronumele demonstrativ *pre acela*, care reia pe *cine*, coreferentul şi antecedentul său[51].

---

[47] Vezi M. Manoliu Manea, *op. cit.*, p. 77.

[48] Finuţa Hasan, *Tendinţe de invariabilitate a unor pronume relative*, în LR XXIX, 1980, 3, p. 217—219.

[49] Valeria Guţu, *Propoziţii relative*, SG, II, p. 165.

[50] *Art. cit.*, p. 219.

[51] Pentru funcţia de antecedent a relativului, vezi, în special, E. Nilsson, *op. cit.* p. 142; I. Rizescu, *Observaţii asupra propoziţiilor subordonate relative din* **Carte cu învăţătură** (1581), în SCL VIII, 1962, 1, p. 45—55; El. Carabulea, *Repetarea şi reluarea subiectului în limba română din secolele al XVI-lea — al XVIII-lea*, în „Omagiu Rosetti“, 1965, p. 103—109; C. I. Andrei, *Reluarea propoziţiilor subordonate subiective* în „Analele ştiinţifice ale Universităţii Al. I. Cuza din Iaşi, Secţiunea a III-a, *e.* Lingvistica“. Tom. XVI, 1970, p. 123—128; V. Hodiş, *Echivalenţa semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv*, în CL XI, 1966, 1, p. 47—61; Viorica Florea, *Cu privire la apoziţie*, în LR XVI, 1967, 2, p. 179—184; C. Dimitriu, *Observaţii în legătură cu propoziţia apozitivă* în „Anuar de lingvistică şi istorie literară“, Tomul al XVII-lea, 1966, p. 151—163; Th. Hristea, *Propoziţia subiectivă*, în „Sinteze de limba română“ (coordonatori Th. Hristea şi Grigore Brâncuş), 1972, p. 120—125.

Scanned with OKEN Scanner

Pe lîngă rolul de conectiv interpropoziţional, *pronumele relativ fără antecedent (absolut* sau cu *antecedent implicit)* mai comportă două funcţii sintactice, dintre care una este exprimată, iar cealaltă, subînţeleasă.

Forma cazuală a pronumelui marchează fie funcţia sintactică a acestuia în raport cu regenta, fie pe cea din subordonată. Ambele funcţii sintactice ale relativului se realizează numai prin coocurenţa antecedentului şi a anaforicului, fiecare dintre ele reprezentînd cîte o singură funcţie (compară : *o împrumut* **cui** *mi-o solicită — o împrumut* **aceluia care** *mi-o solicită* ; **cui** *îi este somn să se culce* — **acela căruia** *îi este somn să se culce* ; **cine** *luptă învinge* — **acela care** *luptă învinge).*

Ca atare nu sîntem de acord cu opinia că în enunţul *dau* **cui** *cere*, relativul *cui* „este subiectul subordonatei" şi participă „la dublă dependenţă sintactică" (V. Guţu Romalo, *Sintaxa limbii române*, p. 122).

De fapt în astfel de construcţii subiectul subordonatei este subînţeles *(care)* sau, cum spune Iorgu Iordan, „rămîne formal neexprimat" (LRC, p. 551).

Ni se pare deci convingătoare argumentarea Elsei Nilsson, care glosează astfel enunţul analog *Cîinele linge mîna* **cui** *îl bate* : „*Cui* est génitif dans la régissante et la personne que ce pronom désigne n'est pas explicitement nommée dans la subordonnée dont elle serait le sujet" (*Op. cit.*, p. 145).

Aşadar cele două funcţii sintactice ale relativului fără antecedent presupun acelaşi referent, dar nu se exprimă printr-un singur lexem.

Raporturile sintactice nu trebuie confundate cu cele semantice.

Un punct de vedere similar apare la D. Bejan cu privire la „substantivele cu dublă funcţie sintactică" (una în raport cu regenta şi alta în raport cu subordonata) cînd sînt determinate de adjectivele relative *cîţi, care, ce* :

„*Cîţi* din *Nu mi-au ajuns bomboanele la* **cîţi** *copii au fost aici* este în acuzativ şi nominativ, acestea fiind cele două cazuri ale substantivului *copii* (ca acuzativ, orientat către regentă, iar ca nominativ, orientat către subordonată") (p. 92).

În realitate substantivul *(la) copii*, din enunţul citat, are o singură formă cazuală, acuzativul prepoziţional, prin care se exprimă funcţia de complement indirect, dependent de predicatul regentei, şi nu poate să stea simultan şi în nominativ, cu funcţie de subiect.

Scanned with OKEN Scanner

3.3. Concepția despre funcția de relație a pronumelor relative trebuie rectificată.

În general se consideră că „pronumele relativ propriu-zis, cu antecedentul exprimat mai înainte pe lanțul vorbit... introduce numai o subordonată atributivă (propoziție adjectiv)", spre deosebire de pronumele relativ absolut (cu antecedent implicit), care apare numai în subordonate substantiv : subiectivă, predicativă, completivă directă, indirectă etc[53].

Această opinie este infirmată de structura mesajului. În enunțul *Hai fiecare pe la casa* **cui** *ne are* (Creangă, O., p. 94), relativul absolut *cui (aceluia care)* introduce o subordonată atributivă, iar o subiectivă poate să fie introdusă și printr-un pronume *relativ propriu-zis* : **Care** *dintre cai a veni la jaratic să mînînce,* **acela** *are să te ducă la împărăție* (Creangă, O., p. 464)[54].

3.4. Inventarul pronumelor relative variază aproape de la un tratat la altul, atît ca număr, cît și ca formă.

Astfel Al. Rosetti[55] înregistrează patru membri *(care, cine, ce, cît)*, Iorgu Iordan[56], patru *(cine, care, ce, cel ce)*, Iorgu Iordan, V. Guțu Romalo, Al. Niculescu[57], cinci *(care, cum, ce, cît, cel ce)*, M. Zdrenghea[58], cinci *(care, cine, ce, de, cel ce)*, C. Dimitriu[59], cinci *(care, cine, ce, cît, cel ce)*, Al. Graur[60], Gh. Constantinescu-Dobridor[61], *Gramatica Academiei*[62], șase *(care, cine, ce, cît, cel ce, de)*, Iorgu Iordan, Vl. Robu[63], opt *(care, cine, ce, cît, cel ce, de, ce fel de, al cîtelea)*, H. Tiktin[64] paisprezece *(care, cine, ce, cît, ce fel de, oricine, orice, vericine, verice, orișicine, orșice, oricare, orișicare, vericare)*, iar V. Guțu Romalo enumără nouă și lasă clasa deschisă[65].

Variația numerică a relativelor provine fie din includerea în clasa respectivă a tuturor interogativelor și a unor pronume nehotărîte fie din omiterea formei populare *de*.

---

[52] Vezi D. Bejan, *Substantive cu dublă funcție*, în CL XXIII, 1978, 1, p. 91—92.

[53] Vezi M. Gabrea, *op. cit.*, p. 129, 133 ; cf. și Valeria Guțu, *Propoziții relative*, p. 165—166.

[54] Pentru alte informații asupra pronumelui relativ, în special de ordin diacronic, vezi : DA, s.v. *care, cine, ce ;* Frieda Edelstein, *Despre sintaxa relativului* **care**, în CL XXIII, 1978, 1, p. 93—96 ; Mioara Avram, *Sur l'histoire de certaines constructions relatives dans la langue roumaine*, în RRL XXV, 1980, 5, p. 467—471 ; Eugenio Coseriu, *Altrum.* **care** *„weshalb", „(und)daher", „so daß"*, în SCL XXXI, 1980, 5, p. 537—541.

[55] *Op. cit.*, p. 60—61.
[56] *Op. cit.*, p. 391—394.
[57] *Op. cit.*, p. 144—148.
[58] *Op. cit.*, p. 80.
[59] *Op. cit.*, p. 144—147.
[60] *Op. cit.*, p. 153—157.
[60] *Op. cit.*, p. 111—112.
[61] *Op. cit.*, p. 140—148.
[62] *Op. cit.*, vol. I, p. 160—162.
[63] *Op. cit.*, p. 425.
[64] *Op. cit.*, p. 80.
[65] LRC, 1974, p. 266.

Scanned with OKEN Scanner

Observăm că relativul compus *cel ce*, a cărui structură și distribuție au fost viu disputate, figurează în mai toate lucrările (cu excepția gramaticilor lui H. Tiktin și Al. Rosetti).

Comentînd pronumele relativ *de* din exemplul *L-ale case mari domnești / De se văd în Stoienești*, C. Dimitriu opinează că „în loc să vorbim despre pronumele relativ invariabil *de* cu valoare de conjuncție subordonatoare, este mai avantajos să vorbim despre conjuncția subordonatoare *de* care introduce o propoziție atributivă[66]".

Numai că *de* cumulează și funcția de subiect al predicatului *se văd* din propoziția atributivă, pe care n-o poate îndeplini o conjuncție.

Nu sîntem de acord cu încadrarea pronumelor nehotărîte *oricare*, *oricine*, *orice* etc. în categoria relativelor, de care se diferențiază și distributiv[67].

Circumscriem clasa pronumelor relative la următorii membri : *care*, *cine*, *ce*, *cît*, *cel ce* și *de* (ultimul e popular și cu frecvență mereu descrescîndă).

3.5. Distribuția pronumelui relativ variază în funcție de prezența sau de absența antecedentului.

Pronumele relativ este substitutul declinabil în general, cu funcție de conectiv subordonator interpropozițional[68] și de parte de propoziție fie a regentei, fie a subordonatei, cînd este fără antecedent, și cu funcție sintactică numai în subordonată, cînd are antecedent.

---

[66] *Op. cit.*, p. 157.

[67] Vezi Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 425.

[68] Deci pronumele relativ este plasat exclusiv în subordonată, diferențiindu-se și prin această trăsătură de pronumele interogativ, care apare și în propoziție principală.

Scanned with OKEN Scanner

III • VALORILE TEMPORALE ALE CATEGORIEI GRAMATICALE A VIITORULUI ÎN ROMÂNA CONTEMPORANĂ

1. În sistemul verbal al românei contemporane, viitorul se opune celorlalte două tipuri fundamentale : prezentul și trecutul.

El constă din două forme temporale : *viitorul* (I) și *viitorul anterior* (al II-lea) și exprimă acțiuni în general posterioare momentului enunțării[1].

2.1.1. *Viitorul* marchează raportul de posterioritate prin următoarele opoziții :

prezent-viitor :

Mă gîndesc că **n-om găsi** *popas cînd ne va trebui* (Sadoveanu, O., XVIII, p. 138).

2.1.2. Realizarea acțiunii viitoare începînd din momentul enunțării ei sau după un interval de timp se indică adesea prin complemente circumstanțiale de timp :

De-acuma *nu te-oi mai vedea* (Eminescu, O.A., p. 184).

Peste cîteva zile *nu voi mai fi pe lume* (Bolintineanu, O.A., II, p. 59).

2.2. trecut-viitor :

Nu știa ce **va răspunde** *Vică* (Slavici, O., p. 154).

Amîndoi și-au dat seama că ei **vor ispăși** *mai crunt pentru faptele tuturor* (Rebreanu, R., p. 457).

Un popor întreg jurase că **va muri** *pentru patrie și libertate* (Bălcescu, O.A., II, p. 82).

---

[1] Timpurile care exprimă acțiuni raportate direct la momentul enunțării se numesc *absolute*, iar cele care raportează acțiunile direct la trecut sau la viitor sînt timpuri *relative*.

Scanned with OKEN Scanner

Viitorul din exemplele de sub 2.2 exprimă o acțiune *posterioară* în raport cu alta situată în trecut (viitorul în trecut).

2.3.1. viitor-viitor :

Vom trage pînă **vom distruge** *tranșeele* (Camil Petrescu, U.N., p. 343).

2.3.2. O acțiune poate să fie posterioară alteia situate în viitor nu numai prin referire la un *viitor*, ci și la un *prezent* cu valoare de viitor :

Pînă ce **s-or strînge** *norii vremii rele, noi ajungem* (Sadoveanu, O. XVIII, p. 144).

2.3.3. Diferența între ele a valorilor temporale ale *viitorului* se manifestă nu numai între propoziții care se află în relație de subordonare, ci și între propoziții principale coordonate ale căror predicate indică acțiuni succesive :

Așa, repede **vom ajunge** *la prietenii noștri și curînd* **ne vom întoarce** (Sadoveanu, O., XVIII, p. 141) : *ne vom întoarce* prezintă o acțiune ulterioară în raport cu cea exprimată de *vom ajunge*.

3. Un *viitor* poate să indice și acțiuni simultane cu alt *viitor* :

Schimbare adevărată nu va fi decît atunci cînd **vor dispărea** *toți boierii și cînd pămîntul* **va fi stăpînit** *de cei care-l muncesc* ! (Rebreanu, R., p. 131).

Să nu socoată acest Vartic că noi nu ne-om aduce aminte cînd **ne-om întoarce** *cu măria sa Nicoară* (Sadoveanu, O., XVIII, p. 134).

4.1. Utilizat nemarcat, cu valoare de *viitor anterior*, *viitorul* redă o acțiune *anterioară* în raport cu alta exprimată prin *viitor* :

După ce **voi muri** *nu voi mai vedea stelele*. Stancu, S., p. 521 (voi fi murit).

Acum vîntul curge într-acolo cătinel, dar cum **va sta**, *prinde-va a suna mai tare*. (Sadoveanu, O., XVIII, p. 145 *(va fi stat)*.

4.2. Situîndu-se în trecut, vorbitorul relatează prin *viitor* acțiuni realizate în momentul enunțării, deci anterioare acestuia.

Așadar acest *viitor* prezintă valoare de *trecut* :

Glasul sîngelui îl împinse [*pe Zalasdi*] *în tabăra lui Mihai. Un an după aceea,* **vom vedea** *cum ungurii răsplătiră cu moarte cumplită lui Zalasdi pentru această faptă*. Bălcescu, O.A., p. 260 (viitorul istoric : *văzurăm*).

Scanned with OKEN Scanner

Prin urmare este unilaterală definiția după care viitorul exprimă acțiuni posterioare exclusiv momentului vorbirii[2].

5. *Viitorul anterior* este un timp în general relativ. După definiția consacrată, el exprimă o acțiune *posterioară* momentului vorbirii, dar *anterioară* altei acțiuni viitoare. :

Atunci se va repezi la țară și nu va pleca de acolo pînă **nu va fi încheiat** *vînzarea* (Rebreanu, R., p. 246).

6.1. În propoziții subordonate unor verbe la timpul prezent, imperfect sau perfect, *viitorul anterior* redă acțiuni *anterioare* față de acestea, deci și față de momentul vorbirii :

(a) *Cît* **voi fi dormit** *nu știu, destul că, într-un tîrziu mă deșteptai*. Hogaș, O., p. 233 *(am dormit)*.

(b) *Pînă ce nu* **va fi silit** *pe Vasile Baciu să i-o dea de nevastă, împreună cu toată moșia, nu mai voia să audă de nimic.* (Rebreanu, I., p. 120).

(c) *N-am înțeles cînd și cum* **va fi strîns** *el atîta bănet.*

6.2. Valoare de *anterioritate* în raport cu momentul enunțării poate să prezinte *viitorul anterior* și într-o propoziție principală folosit ca timp absolut :

Voi fi făcut *eu ce voi fi făcut, nu-i vorbă, dar am făcut așa că oricine poate să creadă ce-i place, însă nimeni nu știe nimic.* Slavici, O.,I, p. 120 (am făcut)[3].

Enunțurile de sub 6.1 (a), (c) și 6.2 demonstrează incontestabil că acțiunile exprimate prin *viitorul anterior* au valoare de perfect sau mai mult ca perfect. Nuanța modală de prezumtiv din 6.1 (a) caracterizează nu acțiunea în sine, ci durata acesteia, marcată prin complementul circumstanțial *cît*.

În consecință, nu se poate absolutiza ideea că „*viitorul anterior* exprimă o acțiune *care se va petrece în viitor față de momentul vorbirii și va fi încheiată înaintea altei acțiuni viitoare*“, deoarece

---

[2] Cf. *Gramatica Academiei*, 1963, vol. I, p. 240 ; Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, 1956, p. 430—432 ; I. Iordan, Valeria Guțu Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, 1967, p. 229 ; M. Zdrenghea, *Limba română contemporană. Morfologia*, 1970, p. 177 ; Al. Graur, *Gramatica azi*, 1973, p. 124 ; Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, 1974, p. 214 ; *Limba română contemporană*. Sub coordonarea acad. Ion Coteanu, vol. I, 1974, p. 210 ; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, 1978, p. 484 ; C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicate*, 1979, p. 323—324.

[3] Cf. Kr. Sandfeld et H. Olsen, *Syntaxe roumaine*, vol. I, p. 351.

Scanned with OKEN Scanner

el redă şi acţiuni *anterioare în raport cu momentul vorbirii* şi terminate înaintea altor acţiuni exprimate prin prezent sau trecut[4].

Dacă în exemplele discutate sub 6.1 şi 6.2 *viitorul anterior* exprimă acţiuni reale, sigure, nu trebuie să se conchidă că în alte tipuri de contexte el n-ar putea să prezinte valoare de prezumtiv, ca în enunţurile următoare :

Apoi dacă n-au găsit ce căutau, **s-or fi întors** *înapoi.* Sadoveanu, O., XVIII, p. 20 *(probabil s-au întors).*

Oare **oi fi strigat ? Oi fi zis** *ceva, tare ?* (Lăncrănjan, C., III, p. 159).

Şi acum a mai fi trăind, dacă **n-a fi murit** (Creangă, O., p. 622).

7. Atît forma de *viitor*[5], cît şi cea de *viitor anterior* situează acţiunile respective, în anumite contexte, în raport de posterioritate faţă de o acţiune plasată în trecut (*viitorul* şi *viitorul anterior* în trecut) :

I-a spus că, după ce **va fi trecut** *pe la casa lui Ion Creangă,* **va băga de seamă** *că se vorbeşte mai puţin despre Ceahlău.* (*Contemporanul,* 1962, nr. 29).

8. Formele de viitor sînt concurate într-o măsură apreciabilă de alţi membri ai paradigmei verbale sau de complemente circumstanţiale temporale.

Astfel, valoare de viitor mai exprimă, în unele contexte, prezentul indicativului, conjunctivului, condiţionalului şi imperativului, perfectul compus sau complementul circumstanţial de timp :

Mîine **trimit** *trăsura să vă ia* (Călinescu, E.O., p. 69).

Să nu ne lăsăm ! (Rebreanu, R., p. 323).

*Ce-***ai zice** *tu dacă* **ne-am despărţi ?** (Camil Petrescu, U.N., p. 354).

Du-te *acolo că te-or fi aşteptînd* (Preda, D., p. 100).

— **Adă-***ne mai degrabă ulciorul, căci vrem să cinstim cu aceşti fraţi dintr-o durere.*

Haramin a strigat :

— **Dusu-m-am** *şi* **m-am întors** *numaidecît.* Sadoveanu, O., XVIII, p. 444 (perfectul compus cu valoare de viitor : *mă voi duce şi mă voi întoarce*).

---

[4] Cf. *Gramatica Academiei,* 1963, vol. I, p. 241 ; Iorgu Iordan, *op. cit.,* p. 431 ; I. Iordan, Valeria Guţu Romalo, Al. Niculescu, *op. cit.,* p. 229 ; M. Zdrenghea, *op. cit.,* p. 178 ; Al. Graur, *op. cit.,* p. 124 ; Gh. Constantinescu-Dobridor, *op. cit.,* p. 214 ; *Limba română contemporană.* Sub coordonarea acad. Ion Coteanu, vol. I, p. 210 ; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.,* p. 484 ; C. Dimitriu, *op. cit.,* p. 324.

[5] Vezi *supra* 2.2.

Îți voi spune mai multe **la despărțire** *(cînd ne* **vom despărți***).*

Situația *viitorului anterior* este cu mult mai precară decît aceea a *viitorului*. El a rămas o formă aproape exclusiv livrescă. În limba vorbită — populară și familiară — apare foarte rar, fiind înlocuit de viitor sau de complemente circumstanțiale temporale.

Nu vei începe pînă nu-ți **vei fi luat (nu-ți vei lua, înainte** *de* **a-ți lua)** *măsurile de prevedere; Nu vei începe* **înainte de luarea** *măsurilor de prevedere.*

9. Între cele două forme de viitor și valorile temporale respective nu există o corespondență biunivocă. Am văzut că *viitorul* (I) exprimă nu numai o acțiune *posterioară* momentului vorbirii, ci și una *anterioară*, adică situată în trecut *(viitorul în trecut)* sau *simultană* cu altă acțiune viitoare.

Viitorul anterior se întrebuințează, de asemenea nemarcat, indicînd acțiuni *anterioare momentului enunțării*, precum și acțiuni *posterioare* în raport cu trecutul *(viitorul anterior în trecut).*

Așadar, fiecare dintre formele de viitor comportă valori temporale eterogene, de viitor și de trecut, în funcție de context.

Pe de altă parte, valoarea de viitor se exprimă uneori prin forme de prezent (indicativ, conjunctiv, condițional, imperativ) sau de trecut (perfectul compus), folosite nemarcat.

O definiție exclusiv semantică a viitorului ar implica, pe de o parte, repartizarea uneia și aceleiași forme la timpuri diferite (de exemplu, tratarea viitorului și ca formă a timpului perfect), iar pe de altă parte, includerea tuturor formelor verbale cu valoare de viitor (prezentul indicativului, conjunctivului, condiționalului și imperativului, precum și perfectul compus) în paradigma viitorului.

O clasificare a timpurilor bazată pe acest criteriu ar conduce la o situație haotică.

Adoptăm, deci, criteriul morfologic, cu toate că și el prezintă inconvenientul de a grupa sub aceeași formă valori temporale diferite (polisemie morfologică).

Ulterior, cu ajutorul contextului, identificăm valorile temporale ale formelor de viitor, care aparțin acestei categorii gramaticale chiar dacă sînt sinonime cu valorile altor forme temporale (de exemplu, cu aceea a perfectului).

Prin urmare, categoria timpului viitor reprezintă o etichetă de clasificare ce se aplică unor valori temporale eterogene.

Scanned with OKEN Scanner

Altfel spus categoria gramaticală de *viitor* se justifică formal, iar din punct de vedere semantic, numai parțial[6].

Tocmai de aceea se impune ca definițiile consacrate ale *viitorului* și *viitorului anterior*, care corespund numai funcțiilor primordiale ale categoriilor gramaticale în discuție, să fie formulate mai suplu, spre a permite acoperirea conținutului exprimat de formele verbale respective.

În consecință, am defini *viitorul* ca forma verbului prin care se exprimă o acțiune *în general* posterioară momentului vorbirii, iar *viitorul anterior* ca forma verbului prin care se redă o acțiune *în general* posterioară momentului vorbirii, dar anterioară altei acțiuni viitoare.

---

[6] Pentru relația dintre forma și conținutul unităților lexicale și gramaticale, vezi în special J. Vendryes. *Le langage*, Paris, 1921, p 133; L. Hjelmslev *op. cit.*, p, 218- 222; A. Martinet, *op. cit.*, p. 34—36; Paul Garde, *Forme et, contexte en syntaxe*, in „La linguistique" Paris, I, p. 1—15.

Scanned with OKEN Scanner

IV • ATRIBUT ADVERBIAL SAU COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE MOD ?

1. Analizînd categoria atributului adverbial, *Gramatica Academiei* afirmă :

„Uneori atributul adverbial este confundat de către unii vorbitori cu cel adjectival. Se spune : *sarcină grea de îndeplinit* în loc de *sarcină greu de îndeplinit ; munți nespuși de înalți* pentru *munți nespus de înalți*[1].

Din acest citat rezultă că adverbele *greu* și *nespus* sînt atribute adverbiale și că prepoziția *de* din *munți nespus de înalți* ar lega adjectivul *înalți* de adverbul *nespus*, iar nu invers.

Cu alte cuvinte, adverbul *greu* ar fi determinantul substantivului *sarcină*, iar *nespus*, al substantivului *munți*.

Remarcăm că cele două adverbe din sintagmele anterioare diferă între ele din punct de vedere distributiv : *greu* se combină la dreapta cu un supin *(de îndeplinit)*, iar *nespus (de)*, cu un adjectiv *(înalți)*.

Adverbele antonime *greu/ușor*, *lesne/anevoie*, *facil/dificil*, *posibil/imposibil* și locuțiunile adverbiale sinonime cu unele dintre acestea — *cu anevoie*, *cu neputință*, *peste putință*, *cu greu* — constituie o clasă limitată la cîțiva membri, care se combină la dreapta cu un verb la supin, nu și cu un adjectiv ; *greu de suportat*, dar nu și **greu de suportabil*.

2. *Gramatica Academiei* abordează problema raporturilor sintactice de acest tip în mai multe locuri, dar o rezolvă inconsecvent.

Descriind mijloacele expresive pentru redarea superlativului absolut al adjectivului, *Gramatica Academiei* enumără printre acestea

---

[1] *Gramatica Academiei*, II, p. 136.

Scanned with OKEN Scanner

și adverbul *nespus*, ilustrîndu-i această funcție prin exemplul *grai* **nespus de dulce**[2].

Deci în acest loc se admite implicit că adverbul *nespus* nu are rol de atribut adverbial al substantivului precedent *(grai)*, ci de determinant al adjectivului următor *(dulce)*.

Ideea dependenței adverbului de adjectiv în astfel de construcții este prezentată explicit în textul următor:

„Cînd determină adjective, adverbele de cantitate provenite din adjective sau participii sînt uneori considerate în mod greșit adjective și acordate: *o pradă nespusă de mare*"[3].

Așadar, în distribuție identică, se atribuie adverbului *nespus* funcții sintactice diferite: de atribut adverbial în *munți nespus de înalți* și de determinant al adjectivului în *grai nespus de dulce* (*ibidem*, p. 131) și *o pradă nespusă de mare*[4].

3. Stabilirea distribuției adverbelor din categoria *ușor, posibil* etc. care se combină la dreapta cu un supin se face mai greu decît atunci cînd adverbul considerat nu aparține acestui model și contractează relație cu un adjectiv postpus.

Astfel, referindu-se la părțile de vorbire prin care se exprimă *complementul*, *Gramatica Academiei* indică și supinul, ilustrîndu-l prin exemplul *imposibil* **de răbdat**[5].

Adoptînd această interpretare pentru construcția *imposibil de răbdat*, *Gramatica Academiei* vine în contradicție cu propria-i opinie (susținută în vol. II, p. 89), după care în astfel de structuri *imposibil* e adverb predicativ, iar supinul *de răbdat*, subiect.

Dacă se introduce prin cataliză verbul copulativ *a fi* în enunțul precedent *(este imposibil de răbdat)*, se manifestă și mai clar atît funcția de nume predicativ a adverbului *imposibil*, cît și cea de subiect a supinului *de răbdat*[6].

4. Problema funcției sintactice a adverbelor din categoria lui *greu/ușor* etc. l-a preocupat îndeosebi pe Iorgu Iordan.

Autorul a remarcat că în sintagme ca *sarcină ușor de îndeplinit* adverbele în discuție nu contractează relații sintactice directe cu substantivul anterior și conchide că „valoare adjectivală (func-

---

[2] *Gramatica Academiei*, I, p. 131.

[3] *Ibidem*, I, p. 316.

[4] Cu privire la funcția de complement circumstanțial a *adverbului + adjectiv*, vezi S. Marcus, *Dependența și subordonarea*, în „Omagiu Al. Rosetti", 1965, p. 529—533.

[5] *Gramatica Academiei*, II, p. 151. Acest punct de vedere apare încă din secolul trecut la H. Tiktin, *Gramatica română*, Iași, 1891; ed. a III-a, București, 1945, p. 195.

[6] Cu privire la cataliză, vezi L. Hjelmslev, *Prolégomènes à une théorie du langage*, Paris, 1968, p. 131.

țiune atributivă) are tot grupul sintactic, fiindcă el determină substantivul precedent“[7].

Gramatica Academiei nu adoptă părerea lui Iorgu Iorgan, ci disociază sintagma *adverb + supin*, considerînd adverbul atribut adverbial (II, p. 136), iar supinul, complement circumstanțial de relație (II, p. 193).

Soluția *Gramaticii Academiei* este mai puțin acceptabilă decît cea propusă de Iorgu Iordan.

5. Modelul *substantiv + adverb (loc. adverbială) + supin*, în care adverbul aparține categoriei *greu/ușor, facil/dificil, lesne/anevoie, posibil/imposibil, cu greu, cu anevoie, cu nepulință, peste putință* constituie obiectul unui articol al nostru din 1973, ale cărui idei le menținem[8].

Dificultatea analizei sintagmatice a unei structuri de tipul *sarcină greu de îndeplinit* rezidă în stabilirea proprietăților combinative ale adverbului, în speță, dacă *greu* este determinant al substantivului *sarcină* ori al supinului *de îndeplinit* sau dacă, dimpotrivă, este termen regent.

Pentru rezolvarea acestei probleme recurgem la metoda formală a omisiunii (substituției cu zero), care, dacă nu prezintă valoare absolută (căci există și determinanți obligatorii, iar uneori apar situații ambigue sau insolubile), rămîne totuși preferabilă celei semantice.

După acest procedeu, un termen este regent dacă prin substituirea lui cu zero se obține o construcție incorectă și este subordonat dacă prin suprimarea lui rezultă o construcție admisă de limbă.

Este evident că un element adăugat (subordonat) unei structuri (o „variabilă“, o „expansiune“) poate să fie omis fără să se modifice relațiile și funcțiile elementelor preexistente ale acesteia[9].

În *sarcină greu de îndeplinit* suprimarea secvenței *de îndeplinit* produce sintagma incorectă**sarcină greu*, deci porțiunea *de îndeplinit* este regentă.

---

[7] Vezi *Limba română contemporană*, 1956, p. 353. Aceeași soluție la Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 117 ; la Georgeta Ciompec, *Limba română contemporană*, sub coordonarea acad. I. Coteanu, 1974, adverbele respective combinate cu supine reprezintă o construcție atributivă sau un nume predicativ (p. 289).

[8] Gh. D. Trandafir, *Atribut adverbial sau complement circumstanțial de mod ?* în AUC, 1973, p. 211—215.

[9] Cf. și L. Hjelmslev, *op. cit.*, p. 55 ; A. Martinet, *Éléments de linguistique générale*, Paris, 1967, p. 128.

Scanned with OKEN Scanner

Pe de altă parte, prin omiterea adverbului *greu* se realizează o sintagmă normală : *sarcină de îndeplinit.*

Astfel se demonstrează că adverbul *greu* este subordonat față de supinul *de îndeplinit*, deci complement, nu față de *sarcină*, cu care nu poate să contracteze relație de subordonare directă.

Deci în construcția *sarcină greu de îndeplinit*, *greu* nu poate fi interpretat nici ca atribut adverbial al substantivului *sarcină*[10] și nici ca termen regent al unui complement de relație exprimat prin supinul *de îndeplinit*[11].

6. La aceeași concluzie se ajunge și prin proba substituției înțeleasă în spiritul școlii glosematice :

„La substitution est donc pour nous le contraire de la commutation... Les *invariantes* sont alors des correlats à commutation réciproque et les *variantes* des corrélats à substitution réciproque"[12].

Prin urmare pentru Hjelmslev *substituirea* reciprocă a doi membri dintr-un plan al limbii nu antrenează o modificare în celălalt plan al limbii.

Aplicăm acest procedeu la sintagma *situație imposibil de conceput*, analoagă structural cu cea de sub 5.

Dacă substituim elementul *imposibil* prin elementul *ne* —, conținutul sintagmei rămîne neschimbat : *situație de* **neconceput**, ceea ce demonstrează că termenii *imposibil* și *ne* — sînt variante.

Aglutinarea elementului *ne-* la supinul *de conceput* pune în evidență dependența adverbului *imposibil* (echivalent structural cu *ne-*) de supin, nu de substantivul *situație*, deci funcția lui de complement, nu de atribut adverbial.

7. Fenomenul adjectivării formale a adverbului în limba vorbită și unori și în cea scrisă, semnalat mai de mult, se extinde și la alte tipuri de structuri și își intensifică frecvența în toate stilurile limbii.

Menționăm și alte modele în care adverbul ia formă de adjectiv și se acordă cu numele : a) *cadre* **noi** *numite*, b) *să veniți* **cîți** *mai mulți*, c) *oameni* **mai gravi** *sau* **foarte gravi** *bolnavi*, d) *pantofi cît mai eleganți* **posibili** (cu determinantul după regent),

---

[10] *Gramatica Academiei*, II, p. 136.

[11] *Ibidem*, p. 193.

[12] L. Hjelmslev, *op. cit.*, p. 102.

e) *este* **imposibilă** *de rezolvat această problemă*, f) **liberi-***profesioniști*, g) *ea scrie* **cea** *mai îngrijit*[13].

Transformarea adverbului în adjectiv se explică în primul rînd prin *omonimia* unui număr considerabil de adjective și adverbe[14], precum și prin *atracția* exercitată asupra adverbului de cuvîntul sau cuvintele flexibile apropiate.

8. În concluzie, adverbele antonime *ușor/greu, lesne/anevoie, posibil/imposibil, facil/dificil* și locuțiunile adverbiale sinonime cu unele dintre acestea — *cu anevoie, cu greu, cu neputință, peste putință* — în contextele *substantiv... verb la supin* sînt complemente circumstanțiale de mod, dependente de supin, nu atribute adverbiale, iar supinul are funcție de atribut.

---

[13] Fenomenul respectiv a fost semnalat de Kr. Sandfeld și Hedvig Olsen în *Syntaxe roumaine*. I. *Emploi des mots à flexion*, Paris, 1936, p. 279, 283—284; II. *Les groupes de mots*, Copenhague, 1960, p. 94. Lucrarea cuprinde cel mai bogat și variat inventar de exemple, în special după schema sintactică *subst.* + *adv.* + *supin*; Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, 1937; ed. a II-a, p. 127; Idem, *Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*, Iași, 1943, p. 378—379; ed. a II-a, București, 1948, p. 380—381; Idem, *Limba română contemporană*, ed. a II-a, 1956, p. 353—354; Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, 1967, p. 117, 274; Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, 1968, p. 311—312; Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală*, 1972, p. 52—57; Gh. D. Trandafir, *Atribut adverbial sau complement circumstanțial de mod?* în AUC, Seria filologie, istorie, geografie, 1973, p. 211—215; N. Mihăescu, *Cum e corect?*, 1973, p. 107—108; *Limba română corectă*, coordonator V. Breban, 1973, p. 62; Georgeta Ciompec, în *Limba română contemporană*, I, sub coordonarea acad. I. Coteanu, 1974, p. 288—289; Theodor Hristea, *Abateri de la normele sintactice în presă și în publicistica actuală*, în LR XXV, 1976, p. 362—363; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, 1978, p. 401—402; Theodor Hristea, *Pseudoadjectivarea adverbului în limba română contemporană*, în LL, 1979, 3, p. 323—333.

Lucrările citate vizează cultivarea limbii, cu excepția articolului lui Gh. D. Trandafir, consacrat analizei modelului *subst.* + *adv.* + *supin*. Dintre lingviștii care s-au referit și la relațiile sintactice, numai Iorgu Iordan — Vl. Robu (1978) și Th. Hristea (1979) le-au descris corect.

[14] Vezi Cornelia Mihai, *Valoarea adverbială a adjectivelor în limba română contemporană*, în SCL XIV, 1963, p. 209—218.

Scanned with OKEN Scanner

V • CU PRIVIRE LA COMPLEMENTUL SOCIATIV, ATRIBUTUL SOCIATIV, PROPOZIȚIA SOCIATIVĂ ȘI PROPOZIȚIA ATRIBUTIVĂ SOCIATIVĂ

1. Denumirea de complement sociativ este relativ recentă în lucrările de gramatică românească.

Ea apare pentru prima dată în două tratate fundamentale de lingvistică, publicate în 1954: *Limba română contemporană* de Iorgu Iordan și *Gramatica Academiei*.

2.1. După *Limba română contemporană*, complementul sociativ se exprimă prin substantive nume de ființe precedate de prepoziția *cu* care însoțește subiectul în săvîrșirea acțiunii sau arată mijlocul prin care se realizează acțiunea exprimată de verb:

„Cînd acțiunea se săvîrșește prin intermediul unei ființe, nu avem un circumstanțial de instrument, pentru motivul că ființele nu pot fi „instrumente", adică obiecte de care ne folosim pentru înfăptuirea acțiunii. În astfel de cazuri avem complemente sociative, dacă substantivul este precedat de *cu*"[1].

Așadar, potrivit acestei concepții, sfera complementului sociativ include și categoria de complemente circumstanțiale instrumentale exprimate prin substantive care desemnează animate.

2.2. Definiția complementului circumstanțial sociativ din *Gramatica Academiei*, 1954, se deosebește apreciabil de cea din *Limba română contemporană*.

„Complementul circumstanțial sociativ arată ființa sau lucrul care însoțește subiectul sau complementul direct în săvîrșirea unei acțiuni"[2].

---

[1] Vezi Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, 1956, p. 676.
[2] Vezi *Gramatica Academiei*, II, 1954, p. 139.

Scanned with OKEN Scanner

După această definiție, sfera complementului circumstanțial sociativ se lărgește, incluzînd și numele obiectelor care însoțesc un complement direct, indiferent dacă acesta indică ființe sau lucruri.

Deci, în „*ies românii cu a lor pluguri*, complementul *cu pluguri* este aici sociativ, arătînd că românii ies la cîmp însoțiți de pluguri“[3].

Tot din această lucrare reținem și ideea că, în condiții sintactice determinate, complementul sociativ care se alătură subiectului funcționează ca subiect.

În asemenea situații, prepoziția *cu* și locuțiunile prepoziționale *împreună cu*, *laolaltă cu* etc. echivalează funcțional cu conjuncția copulativă *și*, aparținînd aceleiași clase de substituție, iar subiectul devine multiplu și impune predicatului forma de plural :

Mihai cu Kiraly se gătiră îndată de luptă (Bălcescu, O., II, p. 46).

2.3. Definiția complementului sociativ din *Gramatica Academiei*, 1954, este preluată fără modificări de conținut de *Limba română. Fonetică-Vocabular-Gramatică*[4] și de *Gramatica Academiei*, 1963[5].

2.4.1. Definiția menționată este însă incompletă și parțial eronată. În realitate complementul sociativ care însoțește subiectul participă la săvîrșirea acțiunii numai în cazul predicatului exprimat printr-un verb la diateza activă sau la reflexivul dinamic.

Cu el a venit și comandantul batalionului (A. Mihale, N.I., p. 387) ; *El se frămîntă* **împreună cu ei** (Lăncrănjan, C., III, p. 9).

2.4.2. Dacă predicatul constă dintr-un verb la diateza pasivă sau la reflexivul pasiv, complementul se atașează la un subiect care *suferă* acțiunea redată de verb :

Nu-i pasă dacă se aruncau (erau aruncați) în stradă cîțiva muncitori **cu familii cu tot.**

2.4.3. În construcția reflexivă reciprocă formată din *subiect* + + *verb* + *complement sociativ*, subiectul, ca și complementul sociativ respectiv, desemnează ființe sau lucruri care *realizează* și *suferă* simultan acțiunea exprimată de verb :

S-a-ntîlnit un pui de cioară/C-un **bîtlan** *de baștină* (Topîrceanu, S.A. p., 34).

---

[3] *Ibidem*, p. 139.

[4] Academia R.P.R., 1956, p. 221.

[5] Vol. II, p. 190.

Asemenea enunțuri derivă din structura de adîncime *Un pui de cioară a întîlnit un bîtlan de baștină și un bîtlan de baștină a întîlnit un pui de cioară* ⇒ *Un pui de cioară și un bîtlan de baștină s-au întîlnit* (A) (generată printr-o transformare de coordonare a constituenților) ⇒ *Un pui de cioară s-a întîlnit cu un bîtlan de baștină* (B) *(S-a-ntîlnit un pui de cioară/C-un bîtlan de baștină)*, obținută printr-o transformare facultativă de asociere.

Structurile de suprafață A și B sînt sinonime (în variație liberă) și se caracterizează prin trăsătura semantică [+ Reciprocitate].

Spre deosebire de reflexivul obiectiv, autorul și obiectul reflexivului reciproc nu coincid : fiecare membru al grupului exprimat prin subiect și sociativ este autor al acțiunii pe care o *suferă* celălalt membru al grupului (sau ceilalți membri ai grupului) și obiect al aceleiași acțiuni, efectuate de celălalt membru al grupului (sau de ceilalți membri ai grupului).

2.4.4. Complementul sociativ se alătură și unui complement direct, care, se știe, exprimă obiectul ce *suferă* acțiunea :

Unchiu-meu a vrut să mă trimită la Paris cu copiii lui (Călinescu, E.O., p. 304).

2.4.5. Ca determinant al unui verb la diateza reflexivă obiectivă, complementul sociativ se referă la subiectul și complementul direct ale acestuia (care indică același referent), în calitatea lor de *autor* și, respectiv, *obiect* al acțiunii :

Mai bine mori cu niște oameni ca dumneavoastră, decît să te salvezi **cu niște oameni** *ca ei* ! (C. Leu, P., p. 360).

2.4.6. Prin urmare, subiectul însoțit de complementul sociativ nu se limitează la indicarea *autorului* acțiunii, ci se comportă și ca *obiect* sau ca *autor* și *obiect* totodată al acțiunii exprimate de verb.

Complementul direct la care se referă complementul sociativ indică ființa sau lucrul care *suferă* acțiunea, nu care o realizează.

2.5. O primă contribuție, la descrierea complementului sociativ rezidă în extinderea sferei conceptului respectiv.

Anume, s-a demonstrat că un complement sociativ poate să însoțească și un complement de agent, nu numai un subiect sau un complement direct :

Pacientul a fost operat de un chirurg **împreună cu o asistentă**[6].

---

[6] Vezi Gh. D. Trandafir, *Contribuții la definirea complementului circumstanțial sociativ*, în LR XVII, 1968, 2, p. 175—177.

2.6. Ulterior Mioara Avram identifică și alte specii de complemente decît cel direct și cel de agent la care se poate atașa un complement sociativ :

(a) complement *indirect :*

Vă mărturisesc c-am văzut cazuri cînd proprietarul era bucuros să scape de chiriași **cu casă cu tot** (Sadoveanu, O., VIII, 1956, p. 747).

(b) complement *cumulativ* (referitor la subiect sau la un complement) :

Pe lîngă Gogu **cu Eugenia**[7] *au venit mulți alții.*

Afară de Gogu **cu Eugenia** *mai așteptau și pe prietenii lor.*

(c) complement de *excepție* (de asemenea referitor la subiect sau la un complement) :

Au venit toți afară de Gogu **cu Eugenia.**

N-am văzut pe altcineva decît pe Gogu **cu Eugenia**[7]**.**

2.7. Semnalăm și alte categorii de părți de propoziție la care se atașează complementul sociativ :

(a) *nume predicativ :*

— Cine sînt dumnealor ? — E directorul întreprinderii **cu secretarul.**

(b) complement *instrumental :*

Din banii depuși la C.E.C. **împreună cu dobînzile** *aferente și-a cumpărat o mulțime de lucruri.*

(c) — complement *opozițional :*

În loc de Ion **cu soră-sa,** *l-am găsit pe unchiul Vasile.*

2.8. Cercetătoarea menționată remarcă situația în care un complement sociativ determină un adjectiv verbal :

Vine să aresteze pe logodnica acestuia, fugară **cu altul** (Caragiale O.,I, 1930, p. 15).

Casă eliberabilă **cu dependințe cu tot.**

2.9. V. Șerban consideră, pe bună dreptate. că orice parte de vorbire care exprimă o idee verbală poate avea un complement sociativ dacă există părțile de propoziție la care se referă acesta, ca de exemplu :

(a) interjecția predicativă :

Atunci eu huștiuluc ! în iaz **împreună cu Ion.**

(b) adverbul predicativ :

Ferice de tine **cu mine**[8]**.**

---

[7] Vezi Mioara Avram, *Cu privire la definiția complementului de agent și a complementului sociativ*, în LR XVII, 1968, 5, p. 468—471.

[8] Vezi V. Șerban, *Sintaxa limbii române*, 1970, p. 209, nota 3.

Scanned with OKEN Scanner

2.10. Adăugăm că termenul regent al complementului sociativ poate să mai îndeplinească şi alte funcţii sintactice :

(a) predicat nominal :

Vecinul este bolnav **cu nevasta** *şi* **copilul** *cel mic.*

(b) locuţiune verbală predicativă :

Apoi a luat-o la sănătoasa **împreună cu** *ceilalţi* **răufăcători.**

3. Mioara Avram califică definiţia dată de noi complementului sociativ ca „inutil complicată" şi preconizează alta, mai simplă, după care complementul sociativ *„arată fiinţa sau lucrul care însoţeşte subiectul sau un complement (de obicei un complement direct) în desfăşurarea acţiunii"*[9].

Constatăm însă că definiţia propusă este lacunară, deoarece complementul sociativ nu determină numai verbe sau echivalente verbale.

Cînd termenul regent constă dintr-un predicat nominal, subiectul *nu desfăşoară o acţiune, ci este calificat sau identificat* de numele predicativ al predicatului nominal respectiv :

El este sănătos **împreună cu** *toţi* **colaboratorii** *săi.*

4. Definim apoziţia ca un tip de relaţie în care fiecare din termeni este omisibil şi ambii (sau toţi) indică acelaşi referent, deci sînt identici din punct de vedere semantic. În general unităţile în relaţie apozitivă sînt permutabile.

În enunţul *Au sosit musafiri,* **bunicul cu nepoţelul,** se poate substitui cu zero fie constituentul *musafiri,* fie *bunicul cu nepoţelul,* care sînt identici referenţial, desemnînd aceleaşi persoane.

Construcţia *bunicul cu nepoţelul,* care include şi complementul sociativ *cu nepoţelul,* constituie o singură unitate sintactică, deci nu poate fi scindată în *bunicul* şi *cu nepoţelul.*

Rezultă că secvenţa *cu nepoţelul* nu reprezintă un complement sociativ distinct şi că trebuie să fie tratată ca o parte integrantă a constituentului *bunicul cu nepoţelul,* cu funcţie de apoziţie subiect deoarece, dacă se omite subiectul *musafiri,* se obţine enunţul *au sosit bunicul cu nepoţelul,* în care secvenţa *bunicul cu nepoţelul* preia funcţia de subiect.

Construcţia *au sosit bunicul* este nereperată, deci secvenţa *cu nepoţelul* nu poate fi interpretată ca o expansiune a termenului *bunicul,* după cum nici acesta din urmă n-ar putea îndeplini singur o funcţie sintactică în construcţia respectivă.

---

[9] Această definiţie aparţine lui V. Şerban, *op. cit.*, p. 242.

Complementul sociativ care însoțește o apoziție incompletă se convertește în apoziție și cînd explică alte părți de propoziție, nu numai subiectul :

(a) *Asista neputincios la inundarea întregii gospodării : a casei cu toate* **lucrurile** *din ea* (termenul explicat este atributul *gospodării*).

(b) *Trecătoarea a fost apărată de cîțiva oameni, mai precis, de un sergent* **cu grupa** *sa* (termenul explicat este complementul de agent *de oameni*).

(c) *Privea cu drag copiii, pe Maria* **cu** *două* **prietene**, *care nu se mai săturau de joacă* (termenul explicat este complementul direct *copiii*).

(d) *Pe lîngă participanții obișnuiți, un coleg de serviciu* **cu fratele său**, *au mai venit și alții* (termenul explicat este complementul cumulativ *pe lîngă participanții*).

Numai prin interpretarea acestei categorii de complemente sociative ca părți din apoziție se realizează identitatea referențială a constituenților aflați în relație apozitivă, și implicit, poate îndeplini funcție sintactică termenul la care se atașează sociativul.

În exemplele anterioare, apoziția constă dintr-un sociativ și termenul însoțit de acesta și explică *părți de propoziție la singular cu sens colectiv sau la plural, care îndeplinesc funcții sintactice variate* (sociativul apozitiv).

Există însă și apoziții reprezentate exclusiv prin complemente sociative *care explică o parte de propoziție cu funcție de complement sociativ*, la singular sau la plural (apoziție sociativă) :

În toată hărăbaia de curte locuia numai Dumitru Ciulici cu familia, **adică cu soția** *și patru* **copii** (Rebreanu, R., p. 327).

5. Sociativul funcționează uneori ca nume predicativ (nume predicativ sociativ) :

Nu mai sînt singură în cameră, ci **cu** *o* **colegă** *din Craiova* (verbul copulativ se subînțelege : *sînt cu o colegă*).

6. Complementul sociativ cumulează și alte valori sintactice, în funcție de context :

(a) element predicativ suplimentar :

Apoi din gloata țărănească țîșni deodată Anghelina lui Nistor Mucenicu **cu copilașul** *cel mic în brațe* (Rebreanu, R., p. 481).

(b) complement cirumstanțial condițional :

Ce-aș și făcut eu **fără dumneata** ? (Chiriță, P., p. 487).

(c) complement circumstanțial concesiv :

Noi ori **cu voi** *ori* **fără voi** *ăștia de șovăiți, tot porneam greva* (Barbu, G., p. 179).

Scanned with OKEN Scanner

7.1. Complementul a fost abordat şi cu metode formale, care „comportă găsirea unor modalităţi de identificare şi de diferenţiere a poziţiilor sintactice care să *nu invoce* conţinutul“[10].

După această concepţie, complementul sociativ este interpretat ca o structură *derivată* din reunirea şi contragerea a două structuri propoziţionale : *Maria vine* + *Părinţii vin* ⇒ *Maria vine* **cu părinţii** (p. 201).

Reproducem un alt exemplu de „complement sociativ“ din aceeaşi lucrare : *El luptă* + *Adversarii luptă* ⇒ *El luptă* **cu** *adversarii* (p. 202), în care însă **cu adversarii** nu poate fi tratat ca sociativ, deoarece enunţul *El luptă (împreună) cu adversarii* reprezintă un nonsens.

În concluzia capitolului se subliniază că diferenţa dintre instrumental şi sociativ nu poate fi pusă în evidenţă prin procedeul transformării, „aşa încît problema rămîne deschisă“ (p. 202). În *Consideraţii finale* această idee se reia : „complementul sociativ şi cel instrumental nu se diferenţiază suficient de clar“ (p. 206) prin modalităţi formale.

Deşi pare paradoxal, gramatica tradiţională ştiinţifică a rezolvat de mult şi sigur problema diferenţierii complementului sociativ de complementul instrumental tocmai printr-un procedeu formal : sociativul se defineşte prin construirea cu locuţiunea prepoziţională specifică *împreună cu*.

7.2. Pe aceeaşi poziţie se situează şi Iorgu Iordan şi Vl. Robu, care ajung în acelaşi impas, adică la confuzia sociativului cu instrumentalul[11].

Astfel în enunţurile *oamenii au năvălit* **cu furci** *şi* **cu topoare**, *ţăranii au ieşit la arat* **cu plugurile**, complementele precedate de prepoziţia *cu* sînt tratate ca instrumentale, nu ca sociative (p. 665).

8. Semnalăm o nouă categorie sintactică, *atributul substantival sociativ*, construit cu aceleaşi conective ca şi complementul sociativ.

Atributul sociativ determină substantive cu funcţii variate în propoziţie, indiferent dacă acestea sînt sau nu de origine verbală :

După capturarea unei divizii **cu armament cu tot**, *victoria a fost asigurată.*

Alunecările de terenuri **cu case cu tot** *au produs pagube considerabile.*

---

[10] Valeria Guţu Romalo, *op. cit.*, p. 89.

[11] Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 663—665.

Scanned with OKEN Scanner

Termenul determinat poate să fie chiar un complement sociativ :

Am călătorit împreună cu un fost coleg de liceu **cu copilul.**

Atributul sociativ *cu copilul* împreună cu regentul său, reprezentat printr-un complement sociativ (*cu... coleg*), nu se confundă cu complementul sociativ multiplu, pentru că unitățile acestuia din urmă sînt coordonate între ele, ca în exemplul :

Gheorghiță coborîse **cu ciobanii, cu oile, cu asinii și dulăii** *la iernat* (Sadoveanu, O.,X, p. 518).

Dealtfel atributul sociativ *cu copilul* rezultă din transformarea prin nominalizare a propoziției atributive *(un coleg) care era cu copilul.*

9. Categoria propoziției sociative în limba română este identificată de Mioara Avram[12], care afirmă că această clasă de propoziții însoțește subiectul și complementul direct.

Gramatica Academiei adoptă acest punct de vedere și definește astfel propoziția sociativă :

„Propoziția circumstanțială sociativă arată cine însoțește subiectul sau un complement direct al propoziției regente în săvîrșirea unei acțiunii"[13].

Remarcăm că definiția propoziției sociative este analoagă cu aceea a complementului sociativ[14], deci prezintă, în general, aceleași deficiențe ca aceea a părții de propoziție corespunzătoare.

(a) În realitate, cînd însoțește un complement direct, propoziția sociativă indică ființa sau lucrul care *suferă, nu săvîrșește* acțiunea :

L-a prins **cu ce strînsese de la oameni**[15].

(b) Dacă se referă la subiectul unei propoziții regente cu predicatul la diateza pasivă, propoziția sociativă desemnează un obiect care *suferă* acțiunea împreună cu subiectul, nu care o îndeplinește, ca în exemplul următor :

I-a fost restituită (i s-a restituit) servieta **cu ce era în ea.**

(c) Cînd determină un verb reflexiv obiectiv, propoziția sociativă arată cine *se alătură simultan subiectului și obiectului* verbului (care marchează același referent) din propoziția regentă în cursul desfășurării acțiunii exprimate de acesta :

S-a ridicat de pe bancă **împreună cu cine stătea lîngă el.**

---

[12] Vezi *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG, I, 1956, p. 143.

[13] Vol. II, 1963, p. 319.

[14] *Ibidem*, p. 190.

[15] *Ibidem*, p. 319.

Scanned with OKEN Scanner

(d) Propoziția sociativă care determină un predicat nominal se referă la un *subiect care este calificat sau identificat de predicatul respectiv, nu care săvîrșește acțiunea :*

Fiul meu e prieten **cu cine vrea el, nu cu cine dorim noi.**

Din exemplele precedente reiese că propoziția sociativă determină un verb la oricare dintre diateze, precum și un predicat nominal.

Ea mai determină însă și alte părți de vorbire :

(a) un adjectiv verbal (sau echivalent al acestuia) :

Fata mijlocie, plecată de acasă **cu ce avea pe ea,** *o duce bine acum.*

(b) o interjecție predicativă :

Apoi țuști ! peste gard **cu ce ascunsese în sîn.**

(c) o locuțiune verbală.

A mîncat papară **împreună cu cine l-a îndemnat la rele.**

10. Propoziția sociativă exprimă o acțiune sau o caracteristică a unei ființe sau a unui lucru care însoțește și alte categorii de părți de propoziție din regentă decît subiectul și complementul direct :

(a) complementul sociativ :

Sosi îndată cu medicul de gardă **împreună cu ce considerase acesta necesar pentru primul ajutor.**

(b) complementul opozițional :

În loc de Maria **împreună cu cine se anunțase,** *au venit alte colege.*

(c) complementul instrumental :

Cu pensia **împreună cu ce-i mai dau copiii** *trăiește mulțumitor.*

(d) complementul cumulativ :

Afară de apartament **cu ce se găsea în el,** *a moștenit și un autoturism.*

(e) complementul de excepție :

Nu va înainta în larg nimeni afară de mine **împreună cu cine știe să înoate bine.**

(f) complementul de agent :

Mai întîi cazul a fost discutat de diriginte **împreună cu cine fusese de față la săvîrșirea lui.**

11. Cînd explică un complement sociativ din propoziția regentă, propoziția sociativă funcționează ca propoziție apozitivă :

A mers cu Avram, **adică cu cine-i inspira mai multă încredere** (sociativă apozitivă).

12. Ca subordonată a unui substantiv sau echivalent al acestuia, propoziția sociativă se convertește în subordonată atributivă

Vînzarea bijuteriilor **împreună cu ce mai avea de valoare** *l-a scos din încurcătură* (atributivă sociativă).

Scanned with OKEN Scanner

13. Relevăm că denumirile de *complement sociativ* și de *propoziție sociativă* sînt controversate, în sensul că unii cercetători le consideră unități sintactice *circumstanțiale*, iar alții, *necircumstanțiale*.

Într-o formă mai puțin tranșantă, această problemă este ridicată de Iorgu Iordan, care încadrează complementul sociativ cînd printre complementele necircumstanțiale (*op. cit.*, p. 641, nota 3), cînd printre cele „care ocupă un loc aparte, intermediar între obiectul gramatical [complementul direct și cel indirect] și circumstanțialul propriu-zis" (*ibidem*, p. 672).

În alte lucrări diferențierea dintre cele două poziții se accentuează pînă la opoziție.

Gramatica Academiei, atît ediția din 1954[17], cît și cea din 1963[18] adoptă denumirea de *complement circumstanțial sociativ*, relevîndu-i totuși o particularitate față de celelalte categorii de circumstanțiale :

„Problema termenului determinat este mai complexă la unele complemente care sînt strîns legate ca înțeles nu de cuvîntul determinat de ele din punct de vedere gramatical, ci de altă parte de propoziție, ceea ce face ca și definițiile lor să se refere la aceste părți de propoziție și nu la determinatul propriu-zis. În această situație se găsesc următoarele complemente : circumstanțialul sociativ... circumstanțialul opozițional, cel cumulativ și de excepție...[19].

Divergențele cu privire la clasificarea complementelor în circumstanțiale și necircumstanțiale sînt în funcție de sensul mai larg sau mai îngust ce se atribuie conceptului de *circumstanță*.

Așa se explică numărul de trei membri ai clasei complementului necircumstanțial din *Gramatica Academiei*[20] și a celui de nouă membri la Ecaterina Teodorescu[21].

Denumirea de *complement sociativ* este motivată de adepții ei[22] prin criterii formale și semantice :

(a) relația cu regentul este mediată de termenul la care se asociază, implicînd trei constituenți ;

---

[17] Vol. II, p. 139—141.
[18] Vol. II, p. 190—192.
[19] Vol. II, p. 149.
[20] Vol. II, p. 150.
[21] *Curs de sintaxă a limbii române*, Iași, 1974, p. 163—164 [multiplicat].
[22] Cf. V. Șerban, *op. cit.*, p. 44, 242—245 ; Mircea Zdrenghea, Stela Zdrenghea, *Probleme de analiză morfologică*, 1971, p. 65, 70 ; D. Crașoveanu, *Curs de sintaxă a limbii române* [multiplicat], ed. a II-a, Timișoara, 1973, p. 61—62 ; Valeria Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 196, 201—202 ; Ecaterina Teodorescu, *op. cit.*, p. 162—164, 178—180 ; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit*, p. 645—646, 663—664.

Scanned with OKEN Scanner

(b) contractarea unei relații de coordonare semantică a sociativului cu termenul pe care îl însoțește, care este o categorie sintactică necircumstanțială ;

(c) neexprimarea prin adverb.

Argumentele invocate în favoarea termenului de *complement sociativ* (în special de D. Crașoveanu și Iordan-Robu) sînt edificatoare.

La acestea mai adăugăm unul : posibilitatea transformării relației de coordonare semantică dintre sociativ și termenul la care acesta se asociază într-o relație de coordonare formală, echivalentă ca valoare.

În consecință, complementele sociative care se atașează la un subiect, complement direct, complement indirect și complement de agent — adică marea lor majoritate — se convertesc, respectiv, în subiecte, complemente directe, complemente indirecte și complemente de agent, care sînt recunoscute în general ca părți de propoziție necircumstanțiale.

Considerăm că, în virtutea aceluiași principiu, sociativul care se coordonează semantic cu un complement circumstanțial instrumental trebuie tratat ca un *complement circumstanțial sociativ.*

Prin urmare complementul sociativ, ca și propoziția sociativă, se încadrează atît în categoria complementului necircumstanțial, respectiv a propoziției necircumstanțiale, cît și în categoria complementului circumstanțial, respectiv a propoziției circumstanțiale, în funcție de natura necircumstanțială sau circumstanțială a termenului la care se asociază.

14. În concluzie, conținutul sintactic sociativ se manifestă prin forme sintactice multiple.

În lucrarea prezentă abordăm complementul sociativ, atributul sociativ, apoziția sociativă, propoziția sociativă, propoziția atributivă sociativă și propoziția sociativă apozitivă.

Admitem principiul că una și aceeași formă comportă valori sintactice diferite, în funcție de distribuția respectivă.

14.1. Complementul sociativ determină un verb, locuțiune verbală, adverb predicativ, interjecție predicativă, adjectiv verbal sau predicat nominal și însoțește un subiect, complement de agent, complement direct, complement indirect, complement circumstanțial instrumental, sociativ, opozițional, cumulativ, de excepție sau nume predicativ în manifestarea funcțiilor sintactice respective.

Scanned with OKEN Scanner

Complementul sociativ poate să se convertească în subiect, apoziție, nume predicativ sau să cumuleze funcții sintactice multiple : de element predicativ suplimentar, complement circumstanțial condițional sau complement circumstanțial concesiv.

14.2. *Sociativul apozitiv* constituie, împreună cu elementul la care se asociază, o apoziție, care explică constituenți cu funcții sintactice variate, iar *apoziția sociativă* constă dintr-un complement sociativ, simplu sau multiplu, care explică exclusiv un complement sociativ.

14.3. Semnalăm existența atributului sociativ, care determină un substantiv (sau un echivalent al acestuia) și însoțește tot un substantiv cu funcții diferite în propoziție.

14.4. Spre deosebire de părțile de propoziție cu valoare sociativă, *propoziția sociativă* exprimă acțiunea sau caracteristica ființei ori lucrului care însoțește diferite părți de propoziție din regentă în realizarea funcției lor sintactice.

Propoziția sociativă determină un verb, o locuțiune verbală, un adjectiv verbal, o interjecție predicativă sau un predicat nominal și se atașează unui subiect, complement direct, complement de agent, complement circumstanțial instrumental, sociativ, opozițional, cumulativ și de excepție.

14.5. Valoarea sintactică sociativă se poate reda și cu ajutorul unei propoziții atributive *(propoziție atributivă sociativă).*

14.6. Propoziția sociativă contractează de regulă relații de subordonare. Uneori ea se află în relație apozitivă *(propoziție sociativă apozitivă).*

14.7. Complementul sociativ, ca și propoziția sociativă, determină verbe la orice diateză, predicate nominale, locuțiuni verbale, adjective verbale, adverbe predicative și interjecții predicative.

14.8. Complementul sociativ, la fel cu propoziția sociativă, care se comportă analog din punct de vedere sintactic, se prezintă sub două aspecte : *complement sociativ* și *complement circumstanțial sociativ*, respectiv *propoziție sociativă* și *propoziție circumstanțială sociativă*, în funcție de natura necircumstanțială sau circumstanțială a termenului la care se atașează.

Scanned with OKEN Scanner

VI • PROPOZIȚIA. FRAZA. ENUNȚUL. PROPOZIȚIA NEANALIZABILĂ. RELAȚIILE SINTACTICE INTERPROPOZIȚIONALE. CONȚINUT ȘI FORMĂ ÎN SINTAXĂ (NOȚIUNI PRELIMINARE)

1. (a) Modernizarea gramaticii noastre tradiționale este marcată, între altele, prin îmbogățirea și precizarea terminologiei.

În continuare, descriem sumar și definim cîteva concepte ale sintaxei clasice actuale la nivelul frazei, utile pentru înțelegerea problemelor care vor fi tratate ulterior.

Gramatica tradițională admite următoarele unități sintactice, pe care le enumerăm în ordine ierarhică : *partea de propoziție*, *îmbinarea de cuvinte (grup de cuvinte, sintagmă)*, *propoziția* și *fraza*[1].

Dintre acestea propoziția este considerată unitatea fundamentală.

Definirea ei întîmpină oarecare dificultăți. Criteriul structural, care ar trebui să fie decisiv, nu duce la rezultate satisfăcătoare.

Modelul propoziției elementare nu se poate reduce la subiect (sintagmă nominală) și predicat (sintagmă verbală), pentru că o categorie apreciabilă de propoziții sînt monomembre.

Alți lingviști definesc propoziția ca o comunicare cu un singur predicat[2]. Aceștia ignorează clasa propozițiilor nominale, caracterizate numai prin intonație predicativă (ca, de exemplu : *Bunica* ! („Vine bunica"), care singură convertește un element lexical nominal în propoziție, reprezentată, în speță, printr-un substantiv cu funcție de subiect.

Există chiar propoziții neanalizabile[3], care nu comportă nici subiect, nici predicat, dar care echivalează semantic cu o propoziție.

---

[1] *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, II, p. 7—9.

[2] *Gramatica Academiei*, 1954, p. 25 ; Al. Graur, *Gramatica azi*, p. 177.

[3] *Gramatica Academiei*, ed. a II-a, p. 64—65.

Scanned with OKEN Scanner

Definițiile formale ale propoziției bazate pe trăsăturile specifice numai unor tipuri de propoziții sînt inadecvate.

(b) Corelația dintre propoziție și judecată a dus la confundarea de către unii cercetători a celor două entități atît din punct de vedere formal, cît și din punct de vedere semantic[4].

E drept că judecata se exprimă prin propoziție, dar numai uneori există corespondență între structura și conținutul lor.

În propozițiile dezvoltate, subiectul logic și predicatul logic coincid numai parțial cu subiectul și, respectiv, predicatul gramatical.

În propoziția *Apariția acestei lucrări este o contribuție remarcabilă la tezaurul nostru cultural*, subiectul logic (sintagma nominală) este *apariția acestei lucrări* și predicatul logic (sintagma verbală), (este) *o contribuție remarcabilă la tezaurul nostru cultural*, iar din punct de vedere gramatical, subiectul este reprezentat de *apariția* și predicatul, de *este o contribuție*.

În alte cazuri subiectul și predicatul logic diferă de părțile de propoziție corespunzătoare. În propoziția *Îmi convine situația*, subiectul logic este *îmi* (complement indirect din punct de vedere gramatical), iar subiectul gramatical, *situația* (element al predicatului logic).

Propozițiile interogative (cu excepția interogativelor retorice), imperative și optative nu exprimă judecăți, iar alte categorii de propoziții (subiectivele, propozițiile nume predicative) constituie numai cîte unul din termenii judecății.

De fapt propoziția exprimă un conținut nu numai intelectual (o judecată), ci și afectiv și volitiv, adică toată gama fenomenelor psihice.

Definiția logicistă a propoziției acoperă numai o categorie dintre ele, deci este unilaterală.

(c) După unii lingviști propoziția este unitatea sintactică minimală prin care se realizează o comunicare completă, *suficientă* sau *autosemantică*.

Această definiție corespunde numai unei subclase din propozițiile principale independente.

Propozițiile subordonate sînt lipsite de autonomie sintactică și semantică, de aceea se mai numesc și *insuficiente* sau *sinsemantice*. Ele nu apar decît în cadrul frazei și nu constituie o comunicare com-

---

[4] H. Tiktin, *Gramatica română*, p. 152; Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, p. 499; C. Dimitriu, *Curs de limba română contemporană* [multiplicat], p. 101; G. Ivănescu, *Gramatica și logica. II. Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, p. 193—214.

pletă, existența lor fiind condiționată de prezența cel puțin a unei propoziții principale în unitatea sintactică respectivă.

Propozițiile subordonate își mențin valoarea sinsemantică și cînd, din considerente expresive, se izolează de propoziția regentă : *Am răsulfat și eu o dată.* **Că nu mai puteam îndura...** Stancu, D. p. 176.

Propoziția subordonată cauzală precedentă, separată prin punct de regenta respectivă, formează în realitate o unitate structurală și semantică cu aceasta.

Nici chiar propozițiile principale independente nu sînt toate autosemantice :

Apoi, întorcîndu-se la primul-procuror, adăugă : — *Să continuăm.* Rebreanu, R., p. 508. Prima propoziție este sinsemantică.

Definiția propoziției ca o comunicare completă este, deci, inadecvată.

Cercetătorii care admit numai propozițiile principale exclud din categoria propoziției pe cele subordonate[5] și chiar pe cele principale insuficiente ca sens, incluzîndu-le în clasa părților de propoziție[6].

(d) Am arătat (*supra* l(a)) că o definiție a propoziției exclusiv pe baza criteriului formal nu e posibilă.

Singurul element formal comun tuturor categoriilor de propoziții este intonația. Aceasta îndeplinește însă mai multe funcții gramaticale și expresive, marcînd, între altele, deosebirea dintre propozițiile interogative totale și cele exclamative de enunțiativele cu structură identică.

Pe de altă parte intonația poate să fie ascendentă, descendentă, relativ uniformă, de diverse intensități și multiple nuanțe afective.

Intonația predicativă se asociază și cu propozițiile cu verbul la mod personal, dar ea este relevantă numai în situația propozițiilor nominale și a celor neanalizabile.

În plus, ea se sesizează fidel în vorbire și numai aproximativ în scris.

În consecință, sub raportul intonației predicative, se poate vorbi mai curînd de tipuri formale de propoziții, decît de propoziții cu formă intonațională unică.

---

[5] Ecaterina Teodorescu, *Sînt propozițiile subordonate propoziții autentice?* în LR XXVIII, 1979, p. 231—236.

[6] G. Ivănescu, *art. cit.*

În acest caz, definiția propoziției recurge și la conținut, caracterizat prin unele elemente comune și invariabile: act de comunicare în care se reflectă realitatea (obiectivă și subiectivă).

Raportul dintre conținutul comunicării și realitate se numește predicație sau relație referențială. Aceasta constituie esența propoziției și se manifestă prin indici de predicație: predicat și (sau) intonație predicativă.

În propozițiile nominale, intonația predicativă constituie singură marca propoziției *(Tăcere!)*.

Predicația, entitate de conținut, este comună tuturor propozițiilor, deci definitorie, iar forma (indicii de predicație) le diferențiază și servește drept criteriu în clasificarea lor.

Gramatica Academiei definește propoziția ca „cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare și care comunică prin cuvinte cu indici de predicație o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv ori volitiv"[7].

Definiția citată a propoziției nu satisface nici ca fond, nici ca formă.

Independența propoziției („care poate apărea de sine stătătoare") nu constituie o notă esențială, pentru că nu caracterizează toate propozițiile. Dacă este o „unitate de sintaxă", implicit comunică „prin cuvinte".

Trăsăturile de conținut specificate („judecată logică sau idee cu caracter afectiv ori volițional") nu sînt comune tuturor propozițiilor, deci enumerarea lor transformă definiția în descriere. Sintagma „judecată logică" e un pleonasm, iar „idee afectivă ori volițională", o contradictio in adjecto[8].

Definim propoziția ca unitate sintactică minimală dotată cu indici de predicație.

O propoziție care nu depinde gramatical de alta se numește *principală*. Într-o frază trebuie să existe cel puțin o propoziție principală.

Propoziția care depinde gramatical de altă propoziție se numește *subordonată* sau *dependentă*.

Propoziția determinată se numește *regentă* sau *supraordonată*. Regenta poate să fie atît principală, cît și subordonată.

---

[7] Vol. II, ed. a II-a, p. 17; vezi și S. Stati, *Contribuții la studiul definiției și clasificării propoziției*, în SCL VI, 1955, 3—4, p. 289—312.

[8] Cf. și C. Dimitriu, *lucr. cit.*, p. 101.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru unii lingviști termenul de *secundară* este echivalent cu cel de *subordonată*[9], iar pentru alții este mai cuprinzător[10].

Considerăm că sferele noțiunilor de *propoziție subordonată* și *propoziție secundară* sînt identice : toate secundarele sînt subordonate și invers.

Cele două concepte se opun celui de *propoziție principală* și interferează cu cel de *propoziție regentă* (supraordonată) : numai unele subordonate sînt regente și numai unele regente sînt subordonate, căci există și principale regente.

Propozițiile principale care reprezintă singure o comunicare suficientă din punct de vedere sintactic, delimitată prin pauze și cu contur intonațional se numesc *independente*.

2. *Fraza* este unitatea sintactică autonomă ca formă și ca sens, constituită din minimum două propoziții. Independența formei este marcată prin pauzele principale care o precedă și urmează, precum și printr-un anumit contur intonațional. Fraza se caracterizează printr-un conținut complet. Această afirmație nu trebuie absolutizată, căci unii termeni ai frazei (în special pronume, adverbe) prezintă caracter anaforic și își precizează semnificația numai prin raportare la context sau la situația în care se produce comunicarea.

De exemplu, în fraza *El se apropie cu bunăvoință de dînșii și le întinde mîna cu un aer de vădită superioritate* (Caragiale, O., II, p. 185), înțelesul este deplin numai dacă sîntem informați, din contextul anterior, asupra persoanelor reprezentate de pronumele *el* și *dînșii*.

Conținutul frazei este în general mai amplu decît al propoziției, dar în anumite construcții poate să fie echivalent : *Imposibil să nu fiu înțeles* (Rebreanu, R., p. 371) exprimă o judecată.

Apare și fenomenul invers : propoziția neanalizabilă poate să exprime același conținut ca o frază :

— *Înțelegi apropierea dintre ce ți-am povestit și ce-ți spun acum* ?

— **Da.** Marin Preda, M.S., p. 83.

Unii structuraliști consideră fraza o specie a enunțului[11].

Valeria Guțu Romalo uneori distinge fraza de propoziție[12], alteori nu : „**Iau (î)mi pălăria** *nu reprezintă o frază reperată pentru limba română*“[13].

---

[9] *Gramatica Academiei*, II, p. 254 ; Al. Graur, *Gramatica azi*, p. 200.

[10] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 688.

[11] S. Stati, *Elemente de analiză sintactică*, p. 19 ; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, p. 539, 677.

[12] *Sintaxa limbii române*, p. 88, 90.

[13] *Ibidem*, p. 49.

Scanned with OKEN Scanner

Cînd o deosebește de propoziție o denumește și, „enunț complex" sau „structură complexă"[14].

Alți lingviști denumesc frază și o structură cu un singur predicat :

„Construcțiile gerunziale și infinitivale avînd organizare propozițională, fraza poate fi constituită și dintr-o propoziție plus o construcție de acest gen"[15].

3. Procesul de modernizare a gramaticii tradiționale se realizează și prin împrumutul de termeni tehnici. Unul dintre cei mai frecvenți este *enunț*, utilizat în largă măsură și de lingviștii de orientare clasică.

Enunțul este o unitate sintactică independentă, cuprinsă între pauze, conturată intonațional și formată din una sau mai multe propoziții.

Așadar conceptul de *enunț* corespunde ca sferă propoziției și frazei din terminologia noastră consacrată.

Pauzele sînt marcate în scris, de regulă, prin semne principale de punctuație : punct, semnul întrebării, semnul exclamării, punct și virgulă, puncte de suspensie, două puncte (după un verb de declarație așezat înaintea vorbirii directe).

Enunțurile incidente se izolează de unitatea de bază prin virgule, linii de pauză, paranteze, semnul întrebării sau semnul exclamării :

E bine, **grăi ușurat Cărăbaș.** Stancu, D., p. 146.

Las-o în pace, **zise Niculae**, *îi trece ei*. Preda, M., II, p. 355.

Ce s-aude ? **a șoptit bătrînul.** Sadoveanu, O., XVIII, p. 33.

Nu știu ! **murmură tînărul Iuga întunecîndu-se.** Rebreanu, R., p. 408.

Nu m-ați înțeles — **strigă el** — *dacă mă împiedicați să vorbesc. Dar uite, domnule, că Ulguz* **(era secretarul lui)** *nu mai vine.* Camil Petrescu, U.N., p. 70.

Autonomia semantică a enunțului este relativă, în sensul că unele dintre ele reclamă cunoașterea unor informații anterioare pentru a fi înțelese deplin :

Și se uită la el cu acea privire a ei nemișcată și intensă, care arată mai multă dragoste decît orice cuvinte sau gesturi, Preda, M.S., p. 180.

Semnificația enunțului precedent devine completă numai prin integrare în context, din care identificăm persoanele desemnate de pronumele *el* și *ei*.

---

[14] *Ibidem*, p. 76.

[15] Ecaterina Teodorescu, *art. cit.*, p. 236.

Verbul de declarație și vorbirea directă respectivă formează enunțuri distincte dacă vorbirea directă este independentă sintactic de termenul de declarație :

Izbucnește : **Mi s-a urît cu sărăcia.** Stancu, D., p. 323.

4. *Propoziția neanalizabilă*, la care ne-am referit mai sus, reclamă o descriere mai detaliată, dată fiind situația mai controversată a acestei probleme. Ea contituie o categorie specială de enunțuri. Aceste mesaje, complexe și nuanțate din punct de vedere semantic, sînt reprezentate în general printr-un singur cuvînt, deci nu comportă organizare sintactică[16].

Nefiind structurate, nu se poate concepe analiza lor în părți de propoziție (subiect, predicat etc.) și nici nu pot fi interpretate ca eliptice.

Ele constau din cuvinte care nu au o semnificație proprie, ci una variabilă în funcție de contextul lingvistic și extralingvistic (situațional) : interjecții fără funcție de părți de propoziție (*ah* !, *ei* !, *oh* !, *adio*, *hei* !, *măi* ! etc.), adverbele *da*, *ba*, *ba da* și substantive în vocativ.

Unitățile comunicative neanalizabile apar de regulă în dialoguri :

(a) — *Și ce e cu ferma dumitale, zise el, ți s-a întîmplat ceva* ?
— **Da.** Preda, M.S., p. 127 („Mi s-a întîmplat").

(b) — *Ce faci tu, lucrezi* ?
— **Da.** Preda, M.S., p. 311 („Lucrez").

Enunțul *da* are în fiecare exemplu altă valoare, provenită anaforic din context, fiind lipsit de una intrinsecă.

(c) — *Am dreptate, m-ai tras pe sfoară...*
— **Da** ! *exclamă ea. Trebuie să mă înțelegi.* Preda M.S., 335.

(d) — **Tudoreee**... Stancu, D., p. 5.

Vocativul precedent reprezintă un enunț cu funcție fatică, de stabilire a contactului cu destinatarul mesajului.

Unitățile sintactice neanalizabile apar și în cadrul frazei, în relație de coordonare, supraordonare sau subordonare cu propoziții analizabile :

(e) — **Ei**, *ai petrecut bine cu fostul tău coleg de școală* ? (Preda, M.S., p. 288) (coordonare prin juxtapunere).

(f) — *Ții mult la părinții tăi, am observat asta de anul trecut.*

---

[16] L. Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale*, le numește *cuvinte-fraze* (p. 94—95).

— **Da**, *fiindcă am început să îmbătrînesc* (Preda, M.S., p. 146) (regentă).

(g) *Spune că* **da** *și te iert* (subordonată).

În enunțurile (e), (f) și (g), unitățile sintactice neanalizabile reprezintă constituenți ai acestora.

Ceea ce frapează în literatura problemei considerate este în primul rînd varietatea denumirii acestei unități de comunicare neanalizabile: *propoziție neanalizată*[17], *propoziție*[18], *propoziție independentă*[19], *propoziție neanalizabilă*[20], *înlocuitoare ale unor propoziții sau fraze*[21], *enunț nepropozițional și pseudopropozițional*[22], *enunț neanalizabil*[23], *pseudopropoziție*[24], *enunț nonpropozițional*[25].

Unii lingviști ignorează comunicarea cu această formă[26].

Diversitatea terminologică se explică prin contestarea de către majoritatea cercetătorilor a calității de propoziție acestei unități sintactice, soluție motivată de neconcordanța ei cu modelul propozițional *subiect* + *predicat* sau *predicat*.

Aceștia confundă predicația cu predicatul. Elementul definitoriu al propoziției este predicația, care, în lipsa unui verb la mod personal, este exprimată prin alte categorii lexico-gramaticale asociate cu intonație propozițională.

Unitatea sintactică, în general monolexematică, discutată aici reprezintă o comunicare completă și este marcată de pauze și intonație propozițională.

Pentru aceste argumente, adoptăm termenul de *propoziție neanalizabilă* sau *enunț neanalizabil* (cînd unitatea respectivă este independentă) și considerăm improprii celelalte denumiri.

Un *enunț nepropozițional* (nonpropozițional) sau neanalizabil (și chiar analizabil) este incompatibil cu ocurența într-un *enunț-frază*, în care contractează relații cu alte propoziții, orice enunț fiind o comunicare autonomă.

---

[17] N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, p. 9.

[18] I. Iordan, *op. cit.*, p. 294.

[19] Laura Vasiliu, *Observații asupra vocativului în limba română*, SG, I, 1956, p. 5—23.

[20] Cf. *Gramatica Academiei* II, p. 64—65; Gh. Bulgăr, *Limba română. Sintaxă și stilistică*, p. 27; V. Șerban, *Sintaxa limbii române*, p. 86—87.

[21] Cf. C. Dimitriu, *op. cit.*, p. 128—131.

[22] Cf. S. Stati, *op. cit.*, p. 23—24.

[23] Cf. Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române*, p. 36, 74.

[24] Cf. Ecaterina Teodorescu, *Curs de sintaxa limbii române*, p. 49—52.

[25] Cf. Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 558—564.

[26] Cf. Al. Graur, *op. cit.*

Scanned with OKEN Scanner

Conceptul de *pseudopropoziție* implică aparența de propoziție a unității respective, ceea ce ar echivala cu recunoașterea ei ca propoziție din punct de vedere formal.

Termenul de *înlocuitoare de propoziție sau de frază* ni se pare nesatisfăcător, căci este greu de conceput ca o atare unitate să stabilească relații de supraordonare, coordonare sau subordonare cu altă propoziție, adică să se comporte sintactic la fel cu o propoziție autentică.

E drept că și denumirea de *propoziție neanalizabilă*, pentru care optăm noi, prezintă inconvenientul de a fi echivalentă semantic cu o frază în unele situații cînd este exprimată printr-unul din adverbele *da*, *ba*, *ba da*.

Nici un lingvist nu neagă însă acestei categorii de cuvinte (care nu sînt structuri în sine, dar constituie structuri cînd intră în relație cu alte propoziții) funcția de unități sintactice.

Gramatica Academiei, de exemplu, admite că propozițiile neanalizabile sînt formate din interjecții sau din adverbele *da*, *nu*, *ba*[27]. În alt loc însă[28] include și substantivul în vocativ în categoria părților de vorbire apte să funcționeze ca propoziții neanalizabile.

Cîțiva cercetători exclud pe *nu* din această clasă, tratîndu-l ca parte constitutivă a unei propoziții cu ceilalți constituenți subînțeleși[29].

Unele adverbe și locuțiuni adverbiale considerate de *Gramatica Academiei* cu situație sintactică incertă (*desigur*, *firește*, *nicidecum*, *de fel* etc.) sînt interpretate de unii lingviști drept comunicări neanalizabile structural[30].

Cea mai amplă descriere a enunțului „nonpropozițional" o dau Iorgu Iordan și Vladimir Robu în lucrarea citată.

Consemnăm cîteva idei din capitolul respectiv, care se bazează pe o concepție originală.

Denumirea de *propoziție neanalizabilă*, atribuită acestei unități comunicative de către unii cercetători este respinsă, pentru că nu corespunde modelului P → SN + SV (P = propoziție, SN = sintagmă nominală, SV.= sintagmă verbală).

---

[27] Vol. II, p. 64—65.

[28] Vol. I, p. 79.

[29] S. Stati, *op. cit.*, p. 15 ; E. Teodorescu, *Curs de sintaxa limbii române*, p. 51, nota 93.

[30] Ecaterina Teodorescu, *ibidem*, p. 51.

Scanned with OKEN Scanner

Enunțurile nonpropoziționale se clasifică astfel:

(a) Enunțuri titlu: *Toponimia românească*, *Irigarea și întreținerea culturilor*, *Cînd s-au împăcat Ștefan Vodă cu craiul leșesc*, *Cum trăiau romanii* etc.

(b) Enunțuri expresive: *Vai!* *Ajutor!* etc.

(c) Enunțuri de dispoziție, ordine sau comenzi: *Atențiune!* *Liniște*, *vă rog* etc.

(d) Enunțurile de adresare protocolară: *Stimați lovarăși*, *Scumpul și iubitul meu prieten* etc.

(e) Enunțul adresă: *Tovarășului Ion Popescu*, *strada Unirii*, *nr. 27 bis*, *București*, *Sectorul 7* etc.

(f) Enunțuri de întîmpinare și de despărțire: *Bună ziua*, *Noroc* etc.

(g) Enunțuri de urare: *La mulți ani*, *Slavă patriei noastre scumpe* etc.

În continuate se afirmă că între unitățile de comunicare propoziționale și cele nonpropoziționale nu se poate stabili o frontieră riguroasă.

„Tot în zona de interferență dintre *nonpropozițional* și *propozițional* se situează propozițiile monomembre în a căror structură nucleul este constituit dintr-o singură poziție dominantă — numai subiectul ori numai predicatul — și a căror schemă este izomorfă cu modelul unei propoziții canonice... Este cazul propozițiilor monomembre care au în poziția de predicat un verb nonpersonal din seria celor ce le-am numit *propriu-zise* — *a bureza* (?), *a fulgera*, *a (se) înnopta*, *a se întuneca*...“.

„În aceeași zonă sintactică se situează propozițiile nominalizate care nu au predicat: *Tumult*, *Ordine*, *Strigăte*... Propozițiile nominale din această serie... pot fi adecvate prin cataliză unui model de propoziție bimembră, implicînd relația cu *a fi* existențial și cu alte verbe compatibile cu conținutul semantic al substantivelor aflate în poziție de subiect: *Era tumult*, *se dădeau ordine*, *se auzeau strigăte*...“.

„Ultima concluzie care se impune este că toate clasele de enunțuri nonpropoziționale, precum și cele aflate în zona de interferență *nonpropozițional* și *propozițional* se asimilează, în general, uneia sau alteia dintre pozițiile structurale ale enunțului canonic sau expansiunilor acestor poziții, ceea ce înseamnă că, odată stabilite modelele de adecvare, și ele pot fi analizate prin stabilirea conformității lor cu propozițiile modelului...“ (p. 563—564).

Din aceste exemple și comentariile asupra lor, rezultă că autorii tratează ca enunțuri nonpropoziționale nu numai pe cele care

Scanned with OKEN Scanner

nu corespund modelului propoziţional bimembru (subiect + predicat), cum ar fi propoziţiile neanalizabile *(vai !, alo !)* sau cele monomembre *(plouă)*, ci şi propoziţii bimembre *(Cum trăiau romanii, Cînd s-au împăcat Ştefan Vodă cu craiul leşesc* etc.).

„Ultima concluzie" a capitolului respectiv este că „toate clasele de enunţuri nonpropoziţionale" (deci chiar şi *vai ! alo !*) „pot fi analizate prin stabilirea conformităţii lor cu poziţiile modelului" propoziţional canonic.

Demonstraţia e clară: enunţurile nonpropoziţionale sînt de fapt propoziţionale, analizabile.

Astfel se infirmă, teoretic şi practic, de înşişi autorii ei, teza existenţei enunţurilor nonpropoziţionale.

Subscriem, cu unele rezerve, la soluţia *Gramaticii Academiei*, în sensul că admitem termenul de propoziţie neanalizabilă, reprezentată prin interjecţii fără funcţie sintactică *(bravo, oh, of, zău, oho, ei, aoleu* etc.), adverbele *da, ba, ba da* sau substantive în vocativ.

Considerăm adverbul *nu* constituent unic al unei propoziţii analizabile cu ceilalţi termeni subînţeleşi.

5. Comunicarea se realizează prin propoziţii independente şi fraze, adică prin enunţuri, între ale căror unităţi se stabilesc diferite tipuri de relaţii.

Singurele relaţii interpropoziţionale unanim acceptate în linii generale sînt cele de (a) *coordonare* şi de (b) *subordonare*.

(c) *Relaţia apozitivă* se stabileşte între termenii care desemnează acelaşi referent (realitatea extralingvistică exprimată de semnul lingvistic).

Termenul explicat şi termenul apozitiv se pot omite succesiv sau se pot interverti fără ca enunţul să se dezorganizeze:

Domnule Rogojinaru, un lucru rămîne indiscutabil: că noi toţi... trăim de pe urma acestui ţăran. Rebreanu, R., p. 57.

Propoziţia subiectivă apozitivă *că noi toţi... trăim de pe urma acestui ţăran* se referă, prin intermediul termenului explicat *un lucru*, la predicatul *rămîne indiscutabil*, iar dacă se substituie cu zero subiectul *un lucru*, apoziţia devine propoziţie subiectivă (neapozitivă).

Denumirea de *apozitivă*, aplicată propoziţiei, nu desemnează o anumită categorie sintactică, o specie de atributive, cum consideră *Gramatica Academiei*[31], ci o varietate de funcţii, pe care le

[31] Vol. II, p. 281—283.

dobîndește orice clasă de propoziții care se află în relație apozitivă. Ca și propozițiile coordonate, de exemplu, apozitivele sînt principale, subiective, completive, cauzale, concesive etc., corespunzător funcției sintactice a termenului explicat.

Relația apozitivă este denumită de unii cercetători *relație de echivalență*[32] sau *relație de nondependență apozitivă*[33].

(d) După concepția consacrată, între două propoziții care constituie un enunț sau aparțin unui enunț mai amplu ar exista relații de un singur tip: fie coordonativ (între propoziții situate pe același plan), fie subordonativ (între o regentă și o subordonată).

Relațiile mixte coordonative și subordonative ar apărea într-o frază constituită din minimum *trei propoziții*:

Ilinca auzea (A) *cum trosnesc acoperișurile* (B), *cum scîrțîie pe stradă zăpada* (C). Agîrbiceanu, O., 4, p. 13.

Propoziția B este coordonată cu C și subordonată în raport cu A, iar C este coordonată cu B și subordonată față de A.

Dacă se omite B sau C, dispare raportul de coordonare din frază, dar se menține cel de subordonare dintre celelalte două propoziții.

Constatăm însă că *relația mixtă coordonativă și subordonativă* se stabilește și numai între *două* propoziții, una și aceeași propoziție cumulînd relație coordonativă și subordonativă în raport cu alta:

Fără intenție deosebită[2] / **și fără să-și dea seama de ce**[1]/, *Avram luă inelul*[2] / *și-l aduse la loc...*[3] / Beniuc, D. p, 271.

Propoziția *și fără să-și dea seama de ce* este coordonată cu 2 (prin conjucția *și*) și subordonată față de aceeași propoziție prin locuțiunea conjuncțională *fără să*).

Constituentul din 2 coordonat cu subordonata determină același termen din regentă ca și subordonata *(luă)*.

Tratarea propoziției 1, subordonată unei părți de propoziție din 2, *(luă)*, ca subordonată propoziției 2, iar considerarea aceleiași propoziții 1, coordonată cu o parte de propoziție din 2 *(fără intenție)* drept coordonată exclusiv cu această parte de propoziție constituie o inconsecvență metodologică incompatibilă cu rigorile unei analize științifice.

---

[32] Valeria Guțu Romalo, *opt. cit.*, p. 43—44.
[33] Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 556.

Ocurența a două conjuncții cu funcții diferite (coordonatoare, respectiv subordonatoare) în aceeași propoziție și raportate la altă propoziție este o realitate, oricît ar părea ea de nesatisfăcătoare din punct de vedere teoretic.

Concepțiile apriorice trebuie să cedeze în fața fenomenelor obiective, care demonstrează existența tipului de *relație mixtă bipropozițională* (binară), definită prin stabilirea simultană de către aceeași propoziție de relații coordonative și subordonative cu altă propoziție.

(e) *Relația zero* caracterizează propozițiile incidente, care se opun celorlalte tipuri de relații tocmai prin absența raportului sintactic al unității respective cu enunțul în care se inserează :

— *N-am știut*, **răspunse fata,** *credeam că mă întorc la prînz acasă*. Preda, M.S., p. 419.

(f) Raportul de interdependență se stabilește între o propoziție subiectivă și regenta sa și se realizează într-un mod specific : ca formă, subiectiva este subordonată, iar din punct de vedere semantic, interdependentă, pentru că nu este omisibilă nici ea, nici regenta ei :

Nici unuia nu-i venea în cap **ce să facă.** Creangă, O., p. 247.

6. Orice structură sintactică implică o *formă* și un *conținut*, între care nu există întotdeauna raport de biunivocitate.

(a) Același conținut sintactic se poate manifesta prin mai multe forme.

De exemplu, conținutul sintactic adversativ se poate exprima atît printr-o propoziție subordonată opozițională *(El s-a încruntat,* **în loc să se înseninеze** (Lăncrănjan, C., II, p. 30), cît și printr-una principală coordonată adversativă juxtapusă *(El s-a încruntat,* **nu s-a înseninat).**

(b) Alteori se întîlnește fenomenul opus celui de sub (a). În enunțul : **Cînd ai muncit stăruitor,** *ai avut și satisfacții mari*, propoziția *cînd ai muncit stăruitor* poate fi interpretată deopotrivă ca circumstanțială temporală, condițională sau cauzală.

(c) Criteriul semantic duce uneori la interpretări absolut eronate. Astfel, unele propoziții care formal sînt circumstanțiale temporale, introduse prin *cînd* invers și *că* invers sînt principale din punctul de vedere al conținutului, iar ideea temporală se redă prin propoziția principală regentă.

Scanned with OKEN Scanner

Cînd Filip sfîrșea de trecut într-o schiță locurile *unde hotărîseră începutul arăturilor, afară mijeau zorile.* Gălan, B., I, p. 202.

Cu alte cuvinte, în acest tip de frază apare discordanță între forma și funcția sintactică. Fraza precedentă ar fi mai logică formulată astfel : *Filip sfîrșea de trecut într-o schiță locurile unde hotărîseră începutul arăturilor cînd afară mijeau zorile*, dar criteriul formal trebuie să primeze, deci, se recomandă ca propozițiile introduse prin conjuncțiile *cînd* și *că* invers să se trateze ca subordonate, cu toate că exprimă un conținut mai important decît regentele lor.

Scanned with OKEN Scanner

VII • MIJLOACELE DE EXPRIMARE A RAPORTURILOR INTERPROPOZIȚIONALE

1. Relațiile sintactice interpropoziționale se exprimă prin următoarele mijloace: joncțiune, flexiune, prepoziție, juxtapunere, topică, intonație, accent și pauză.

2. *Joncțiunea* se realizează cu ajutorul unui instrument gramatical *(cuvînt ajutător, unealtă gramaticală, element de relație, mijloc jonctiv, conectiv, operator)* și se manifestă atît în cadrul coordonării, cît și în cel al subordonării:

Îi puse mîna pe umăr **și** *îl încurajă cu o strîngere mută.* Preda, M.S., p. 431.

Amicul meu vede **că**-*l privesc cu ochii unui om care nu-nțelege.* Caragiale, O.,II, p. 141.

Atît propozițiile principale între ele, cît și propozițiile subordonate între ele se coordonează prin aceleași elemente jonctive (conjuncții, locuțiuni conjuncționale).

În exemplul *Fata intră în tindă,* **iar** *Moromete se așază tăcut lîngă copil* (Preda, M.,I, p. 334,) conjuncția adversativă *iar* coordonează două propoziții principale.

În enunțul *Faptul că județele vecine erau cuprinse de valul răzvrătirii,* **iar** *într-al lui nu se semnalase încă nici un incident, îl considera ca o dovadă a excelentelor metode administrative aplicate de dînsul* (Rebreanu, R., p. 335), aceeași conjuncție adversativă *iar* coordonează propozițiile subordonate atributive *că județele vecine erau cuprinse de valul răzvrătirii* și *(că) într-al lui nu se semnalase încă nici un incident.*

Elementele de relație coordonatoare se deosebesc însă net de cele subordonatoare.

Scanned with OKEN Scanner

Aşadar fiecare din cele două tipuri de relaţii sintactice interpropoziţionale — de coordonare şi de subordonare — dispune de mijloace jonctive specifice.

Tocmai datorită acestei situaţii, propoziţii echivalente în planul conţinutului sintactic aparţin la specii diferite, în funcţie de caracterul coordonator sau subordonator al elementului de legătură.

De exemplu, în fraza *Îl cuprinse o mînie sălbatică împotriva lui Herdelea, care astfel vrea să-l înşele,* **în loc să-l ajute** (Rebreanu, I., p. 287), propoziţia subordonată opoziţională *în loc să-l ajute* devine completivă directă prin înlocuirea locuţiunii conjuncţionale subordonatoare *în loc să* cu conjuncţia coordonatoare adversativă *iar (iar nu să-l ajute).*

În enunţul *Noi nu sîntem bogaţi, însă nu sîntem nici strîmtoraţi,* **aşa că nu prea avem nevoie de bani,** subordonata consecutivă *aşa că nu prea avem nevoie de bani* se deosebeşte formal de principala conclusivă **deci** *nu prea avem nevoie de bani* numai prin natura subordonatoare a conjuncţiei.

Într-o situaţie analoagă se află, pe de o parte, unele specii de propoziţii cumulative şi cele copulative *(Dacă mă declar de partea ţărăniştilor, mă mănîncă de viu oamenii lui Paleacu,* **plus că mă stric cu socru-meu** (Stancu, P.N., p. 358) / *Dacă mă declar de partea ţărăniştilor, mă mănîncă de viu oamenii lui Paleacu* **şi mă stric cu socru-meu***)* şi, pe de altă parte, unele specii de propoziţii concesive şi *cele* adversative *(Filipache părea mai îngrijorat ca de obicei,* **deşi n-o arăta deloc** (Barbu, F.L., p. 180) / *Filipache părea mai îngrijorat ca de obicei,* **dar n-o arăta deloc).**

Aşadar prin substituirea conectivelor subordonatoare cu conective coordonatoare în fraze cu conţinut sintactic asemănător, subordonata îşi schimbă categoria sintactică în funcţie de propoziţia cu care se coordonează, devenind principală sau subordonată de aceeaşi specie cu propoziţia cu care se coordonează.

Elementele de legătură subordonatoare depăşesc pe cele coordonatoare atît ca număr de categorii, cît şi ca număr de membri în cadrul fiecărei categorii.

Astfel, subordonarea jonctivă se exprimă prin conjuncţii, locuţiuni conjuncţionale, pronume sau adjective pronominale relative, interogative sau nehotărîte şi adverbe pronominale relative, interogative sau nehotărîte, pe cînd conectivele coordonatoare constau, în general, din conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale.

2.1. Mijloacele jonctive subordonatoare cele mai frecvente sînt conjuncțiile simple, conjuncțiile compuse și locuțiunile conjuncționale :

(a) *Radu Comșa mărturisi* **că** *la această suferință caută astăzi un leac.* Petrescu, Î., p. 530 (conjuncție simplă).

(b) *Își trase la subsuoară bețișorul,* **ca să** *se apere.* Sadoveanu, O.,X, p. 619 (conjuncție compusă).

(c) **Cu toate că** *satul se afla la peste trei kilometri, vîlvătaia părea atît de aproape,* **ca și cînd** *ar fi fost la marginea Amarei.* Rebreanu, R., p. 369 (locuțiune conjuncțională).

Conjuncția **să** prezintă un caracter special, cumulînd, în majoritatea cazurilor, funcție subordonatoare și de morfem al conjunctivului.

Calitatea de conjuncție îl caracterizează pe **să** nu numai cînd apare singur, ci și în forme compuse și locuționale în care ocupă locul final :

Pe Simina o lăsase în odaie **să** *mai doarmă.* Preda, M.S., p. 224 (conjuncție simplă).

I-a spus **că,** *dacă are timp,* **să** *treacă pe la el și la înapoiere* (conjuncție compusă cu elementele distanțate).

Înainte să *fi primit telefonul doctorului Munteanu, stătuseră la masă.* Preda, R., p. 496 (locuțiune conjuncțională).

În propoziții independente, principale, precum și în subordonate cu verbul la conjunctiv, dar introduse prin conjuncții specifice sau prin altfel de conective, *să* are funcție exclusiv de morfem al conjunctivului :

Firește, Titu Herdelea își împărțise timpul așa **încît** *să fie acasă la cinci.* Rebreanu, R., p. 398.

Îi trebuie neapărat un agronom cinstit și priceput **care** *să-i fie colaborator credincios,* **cu care** *să se înțeleagă și* **pe care** *să se poată bizui deplin pentru orice eventualitate.* Rebreanu, R., p. 522.

Identificarea unor specii de propoziții subordonate este în funcție de modul în care se interpretează locuțiunea conjuncțională prin care se introduc.

De exemplu, sintagmele *în cazul că, în cazul cînd, cu condiția să, în eventualitatea că, în ipoteza că* sînt considerate de unii cercetători locuțiuni conjuncționale condiționale[1], iar de alții, nu.

[1] Cf. Iorgu Iordan, LRC, p. 712 ; Gh. Bulgăr, LR, p. 129 ; V. Șerban, SLR, p. 269; A. Graur, GA, p. 213.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, *Gramatica Academiei*[2] disociază secvențele precedente în complementele condiționale *în cazul, cu condiția, în eventualitatea, în ipoteza* și conjuncțiile *că, să, cînd*, care introduc propoziții atributive[3].

Noi tratăm sintagmele *în cazul că, cu condiția să* etc. ca locuțiuni conjuncționale, deoarece numai *în cazul, cu condiția* etc. nu exprimă „o condiție de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii din regentă"[4] și nu pot fi interpretate drept complemente circumstanțiale condiționale, ci ca locuțiuni prepoziționale.

În consecință, socotim construcția *cu condiția ca mîine dimineață să se prezinte la primărie cu hoții* din fraza *Dar pe urmă îi iertă și le dădu drumul*, **cu condiția ca mîine dimineață să se prezinte la primărie cu hoții** (Rebreanu, R., p. 125) ca circumstanțială condițională introdusă prin locuțiunea conjuncțională *cu condiția ca... să*, iar nu drept complement circumstanțial condițional *(cu condiția)* + atributivă determinativă introdusă prin *ca... să (ca mîine dimineață să se prezinte la primărie cu hoții)*[5].

2.2. Pronumele și adjectivele pronominale interogative, relative și nehotărîte îndeplinesc în frază funcție dublă, de elemente subordonatoare și de părți de propoziție, indiferent de cazul în care stau și de faptul dacă sînt sau nu însoțite de prepoziții.

Aceste conective își mențin rolul subordonator și cînd aparțin unor locuțiuni conjuncționale ca element final : *de vreme ce, din moment ce, pe măsură ce, în timp ce, imediat ce, de ce* etc.

Din moment ce specialiștii îl prețuiau, nu putea să-l treacă cu vederea. Călinescu, B.I., p. 18.

Cu antecedentul implicit, pronumele relativ subordonator are funcție sintactică fie în regentă, fie în subordonată.

În majoritatea situațiilor, forma cazuală a pronumelui relativ cu formă flexibilă se orientează după funcția din regentă :

Am dat-o **cui** *mi-a cerut-o :* dativul *cui* este impus de predicatul regentei *am dat*.

---

[2] Vol. II, p. 196, 262, 322.

[3] Cf. și D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *op. cit.*, p. 14.

[4] Cf. *Gramatica Academiei*, vol. II, p. 196 ; I. Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 524—525 ; C. Dimitriu, *op. cit.*, p. 375.

[5] De altfel *Gramatica Academiei* nu este consecventă în aplicarea acestui principiu. De exemplu, *în ipoteza*, în *eventualitatea*, *cu condiția* etc. sînt considerate complemente circumstanțiale condiționale pentru că „exprimă lexical ideea de condiție" (p. 177—178), în schimb construcțiile analoage *din cauza, din pricina* (p. 177—178), *cu scopul, în scopul* (p. 179—180) figurează ca locuțiuni prepoziționale, cu toate că și ele redau lexical conceptul de cauză și, respectiv, de scop.

Alteori forma pronumelui este determinată de funcția acestuia în subordonată :

Am văzut **cui** *i-a făcut semn :* dativul *cui* redă raportul sintactic cu predicatul subordonatei (complement indirect).

Cînd are antecedentul exprimat, pronumele relativ este parte de propoziție numai în subordonată.

Istorisește cu un farmec și un haz care-i adună împrejur galerie (Brătescu-Voinești, P., p. 221) : *care* este subiect în subordonata pe care o introduce.

Pronumele interogativ indirect cu rol de element jonctiv are funcție de parte de propoziție exclusiv în subordonată :

Întreabă-l **cine** *a venit.*

Se ridică problema **care** *este vinovatul.*

Secvența *cel ce* o considerăm pronume relativ compus, deci indivizibilă, deși elementele sale constitutive nu sînt deopotrivă de sudate în toți membrii paradigmei.

Este format din pronumele demonstrativ *cel* și pronumele relativ *ce*. Pronumele demonstrativ este în proces de delexicalizare, atingînd gradul maxim de abstractizare în forma de feminin *ceea ce :*

Prin clasa a treia se plîngea că-l persecută profesorii, **ceea ce** *pe Herdelea l-a făcut să-l mute la liceul unguresc din Bistrița.* Rebreanu, I., p. 61.

În celelalte forme compuse, pronumele demonstrativ și-a atenuat apreciabil sensul lexical, încît nu poate fi tratat ca un demonstrativ autentic, ci mai curînd ca un articol adjectival.[6]

2.3. Dintre pronumele și adjectivele nehotărîte numai *oricine, oricare, orice, oricît* pot să funcționeze ca elemente jonctive și ca parte de propoziție în subordonatele pe care le introduc sau în regente.:

Să nu te sperii de toanele ei, **orice** *ți-ar zice și* **orice** *ți-ar face* (Stancu, P.N., p. 66) : pronumele *orice* leagă de propoziția regentă *să nu te sperii de toanele ei* subordonatele în care apare și în care are rol de complement direct.

Oricîte *greutăți vei întîmpina, să nu cedezi :* adjectivul nehotărît *oricîte* este element jonctiv al propoziției concesive *oricîte greutăți vei întîmpina,* în care îndeplinește funcție de atribut adjectival pronominal.

---

[6] Vezi și A. Graur, *op. cit.*, p. 112 ; V. Guțu Romalo, *Limba română contemporană*, 1974, p. 267 ; I. Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 424—425 ; C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată*, p. 156 ; Mioara Avram *Note asupra prouumelui* **ceea ce** în SCL XXXI, 1980, 4, p. 353—358,

În alte construcții (cînd echivalează cu un demonstrativ + un relativ), pronumele nehotărît subordonator are funcție sintactică fie în regentă, fie în subordonată, forma sa fiind dictată fie de funcția din regentă, fie de cea din subordonată :

El era gata să facă praf pe **oricine** *ar fi cutezat să se atingă de ea* (Preda, M., II, p. 222) : pronumele nehotărît *pe oricine* se află în cazul acuzativ și are funcție de complement direct al locuțiunii verbale din regentă *să facă praf*.

În fraza următoare, dimpotrivă, cazul pronumelui subordonator se orientează după funcția din subordonată (complement indirect) :

Oricui *îi vei spune nu te crede.*

Adesea pronumele și adjectivele nehotărîte *oricare, oricine, oricît* nu au rol de elemente jonctive, ci sînt numai părți de propoziție :

Poate să confirme oricine că acesta este adevărul : oricine este subiect în propoziția în care apare, iar elementul de relație este *că*.

2.4. Alt element de joncțiune este reprezentat de adverbele pronominale interogative, relative sau nehotărîte : *cînd, cum, unde, încotro, oricînd, oricum, oriunde, oriîncotro, oricît* etc.

Ca și pronumele și adjectivele interogative, relative și nehotărîte, adverbele pronominale menționate nu au în toate structurile funcție subordonatoare :

Cînd *crezi că se întoarce ? E gata* **oricînd** *să te ajute.*

Cînd constituie elemente jonctive, adverbele pronominale comulează frecvent și funcție de parte de propoziție în subordonata pe care o introduc :

Cînd *fiertura scădea țîșnind afară, un mic ascensor vărsa sus fier* (Călinescu, S.N., p. 787) : adverbul relativ *cînd* introduce o propoziție circumstanțială temporală, în care îndeplinește funcție de complement circumstanțial de timp.

Dacă își pierd sensul lexical specific, adverbele pronominale devin conjuncții propriu-zise și încetează să mai fie părți de propoziție :

Unde n-are el lot, ar vrea ca nici alții să n-aibă (Preda, M., I, p. 145) : *unde* este sinonim cu *fiindcă*.

2.5. Raportul dintre propoziții exprimat prin joncțiune se precizează și se intensifică prin intermediul elementelor corelative din coordonată sau din regentă.

Scanned with OKEN Scanner

Acestea constau din conjuncții, locuțiuni conjuncționale, adverbe, locuțiuni adverbiale sau pronume demonstrative.

Sistemul corelativelor din coordonare, precum și modalitatea utilizării lor diferă, în general, de cele din subordonare.

Astfel, în coordonare corelativul — conjuncție, locuțiune conjuncțională sau adverb — adesea este identic în unitățile sintactice coordonate : *aci ... aci, acum ... acum, ba ... ba, cînd ... cînd, fie că ... fie că, nici ... nici, ori ... ori, sau ... sau* etc. :

Stinse becul de pe noptieră de cîteva ori și tot de atîtea ori îl reaprinse, **ba** *să refacă un calcul salvator,* **ba** *să controleze un preț al zilei,* **ba** *să observe un amănunt pe fotografia Nadinei.* Rebreanu, R., p. 82.

...veselul Alecsandri / **Acum** *secolii străbate, o minune luminoasă, /* **Acum** *rîde printre lacrimi cînd o cîntă pe Dridri.* Eminescu, O.A., p. 39.

În coordonarea copulativă, corelativul se deosebește uneori de conjuncția sau de locuțiunea conjuncțională din cealaltă propoziție coordonată :

Ea **nu numai că** *nu s-a împotrivit,* **dar** *l-a rugat așa de frumos să se ducă și el mîine la horă* ! I. Ciocîrlan, P.P., p. 88.

De regulă corelativul diferă de elementul jonctiv subordonator :

Ura împotriva lui Moromete creștea **în așa fel, încît** *își dădea seama că această ură nu se va opri pînă ce nu-și va împinge curtea pînă sub casa acestuia.* Preda, M.I., p. 192.

Numai rareori forma conectivului subordonator coincide cu aceea a corelativului :

Cum *îi sosi sentința,* **cum** *fugi cu ea la Herdelea.* Rebreanu, I., p. 148.

Și **de ce** *scutura el mai tare,* **de ce-i** *dădeau și ei drumul mai afund.* Creangă. O., p. 658.

O discuție mai amplă necesită propozițiile subordonate de timp, de loc și de mod introduse, respectiv, prin adverbe relative de timp, de loc și de mod și cărora le corespund frecvent în regentă corelative reprezentate prin adverbe demonstrative : *cînd —atunci, unde —acolo, cum —așa.*

Situația specială a tipului acestuia de corelativ constă în faptul că adverbul demonstrativ din regentă are funcție sintactică, respectiv, de complement circumstanțial de timp, de loc, de mod :

Cînd voia, **atunci** *pleca ; Unde îl trimitea*, **acolo** *se ducea ; Cum îți vei așterne*, **așa** *vei dormi.*

Propozițiile subordonate de timp, de loc, de mod din frazele precedente sînt reluate și precizate de adverbele demonstrative corelative cu funcții de complemente circumstanțiale în regentă, care urmează după subordonată.

Dacă subordonata respectivă succedă conectivului, ea funcționează ca circumstanțială apozitivă în caz că termenul corelativ și subordonata respectivă se marchează printr-o intonație mai înaltă și o pauză mai mare :

Acolo, (adică) **unde-au huzurit tîlharii,** / *Rîd astăzi, voiniceşte, făurarii*, Deşliu, G., p. 48.

Dacă nu intervine pauză între regentă și subordonata postpusă și mai ales dacă termenul corelativ precedă imediat subordonata, atunci aceasta nu prezintă caracter apozitiv și este o circumstanțială obișnuită, dependentă de corelativ, nu de predicatul propoziției regente :

Se ducea **acolo** *unde îl trimitea.*

Uneori termenul corelativ se combină cu elementul introductiv al subordonatei, formînd o unitate cu acesta, o locuțiune conjuncțională, care se integrează subordonatei și se izolează prin pauză (în scris, prin virgulă), de propoziția regentă :

Vitoria îl auzi răcnind și suduind încurcat, **așa cum** *îi era obiceiul.* Sadoveanu, O.A., p. 521.

Prin suprimarea corelativului respectiv, propozițiile se subordonează direct predicatului și sînt circumstanțiale de timp, de loc, de mod propriu-zise :

Cînd voia, pleca ; Unde îl trimitea, se ducea etc[7].

În mod analog trebuie interpretate și propozițiile subordonate introduse prin pronume relative (însoțite sau nu de prepoziție) cărora le corespund în regentă pronume demonstrative :

Care întreabă de mai multe ori, **acela** *nu greșește. Proverb.*

Propoziția *care întreabă de mai multe ori*, din fraza precedentă, este subiectivă, echivalentă semantic cu subiectul regentei (corelativul *acela*), care o reia, rezumînd-o.

---

[7] Cf. Ecaterina Teodorescu, *Subiectiva apozitivă*, în LR XIX, 4, 1970, p. 305—309 ; Idem, *Propoziția subiectivă*, p. 102—114.

Aceeași propoziție are însă valoare atributivă, determinînd pronumele demonstrativ *acela*, în construcția inversată, fără intonație specială și fără izolarea subordonatei de corelativ:

Acela *nu greșește care întreabă de mai multe ori* sau *Nu greșește* **acela** *care întreabă de mai multe ori*[8].

3. *Flexiunea* marchează relații sintactice și în frază, nu numai în propoziție.

Din exemplele de sub 2.2 și 2.3 reiese că forma cazuală a conectivului exprimat prin pronume relativ sau nehotărît indică funcția sintactică a acestuia fie în regentă, fie în subordonată.

4. Prepoziția servește la manifestarea relației de subordonare în special la nivelul propoziției. În cadrul frazei, prepoziția,

---

[8] Cercetătorii nu sînt de acord în privința funcției sintactice a propoziției subordonate introduse prin pronume relativ și cu un corelativ în regentă reprezentat prin pronume sau adverb demonstrativ. Pentru *Gramatica Academiei* (p. 264), propoziția subordonată *care întreabă de mai multe ori* din fraza *Care întreabă de mai multe ori, acela nu greșește* este subiectivă (neapozitivă), „făcîndu-se abstracție" de corelativul *acela*, care ar avea rol de apoziție pe lîngă subiectivă. Nu acceptăm acest procedeu de analiză gramaticală, deoarece prin eliminarea constituentului *acela* se modifică relațiile sintactice ale structurii respective. Pe de altă parte, corelativul *acela* nu poate să fie considerat apoziție, fiindcă se află în relație directă și marcată gramatical cu predicatul propoziției în care figurează. Numai după analiza propoziției principale (regente), în care *acela* este subiect, se trece la analiza propozițiilor subordonate ale frazei. Propoziția subiectivă *care întreabă de mai multe ori* este reluată și precizată de subiectul propoziției principale *acela*.

Punctul de vedere din *Gramatica Academiei* apare și la M. Avram *(Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG, I, 1957, p. 141—164), I. Nedioglu *(Independența subiectului*, în LR IV, 1955, 2, p. 13—22), I. Rizescu *(Observații asupra propozițiilor subordonate relative din „Cartea cu învățătură"* (1581), în SCL XIII, 1962, 1, p. 45—55), Elena Carabulea *(Repetarea și reluarea subiectului în limba română din secolele al XVI-lea — al XVIII-lea*, în Omagiu Rosetti, 1965, p. 103—109), Ștefania Popescu *(Contribuții la cunoașterea propoziției subiective*, în LL, 1966, 11, p. 351—374), V. Hodiș *(Echivalența semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv*, în CL XI, 1966, 1, p. 47—61), Viorica Florea *(Cu privire la apoziție*, în LR XVI, 1967, 2, p. 179—184) și Silvia Rogobete *(Observații asupra raportului apozitiv*, în LR XVIII, 1969, 5, p. 443—452).

Alți cercetători consideră această specie de propoziții ca atributivă: Valeria Guțu *(Propoziții relative*, SG, II, 1957, p. 161—172) și L. Ghergariu *(Propozițiile atributive relative introduse prin „cine"*, în LR XII, 1963, 2, p. 152—132) sau ca subiectivă apozitivă: C. Dimitriu *(Observații în legătură cu propozițiile apozitive*, în AnL XVII, 1966, p. 151—163), C. I. Andrei *(Reluarea propoziției subiective*, în AUI XVI, 1970, p. 123—128) și E. Teodorescu, *Subordonata subiectivă*, p. 102—108.

combinată cu pronumele relativ, interogativ sau cu adverbele interogative sau relative, marchează raportul de subordonare:

Atuncea au pălit în ei slujitorii mei **cu** *ce au putut.* Sadoveanu, O.,X, p. 364.

Acuma pescarii lopătau ca s-ajungă în cotlonul **de** *unde plecaseră.* Sadoveanu, O.,XVIII, p. 206.

5. Juxtapunerea sau parataxa constă din alăturarea imediată a propozițiilor și apare atît în relația de coordonare, cît și în cea de subordonare:

Aerul se răci, pe jos se făcu polei, tremuram înveliți în tunici de gheață. Călinescu, S.N., p. 771.

Spune-mi-vei ori nu, eu tot le voi găsi... Ispirescu, B., p. 118.

Propozițiile concesive ipotetice *spune-mi-vei* și *nu (-mi vei spune)* sînt subordonate juxtapuse. Locuțiunea conjuncțională subordonatoare subînțeleasă *chiar dacă* poate să fie introdusă în enunț: *chiar dacă îmi vei spune, chiar dacă nu (-mi vei spune).* Modificarea topicii din prima propoziție, datorită catalizei conjuncției, nu antrenează transformări structurale. Natura concesivă a celor două propoziții este marcată de intonație și de prezența adverbului corelativ concesiv *tot* din propoziția regentă respectivă.

Juxtapunerea și joncțiunea coexistă frecvent în același enunț:

Negricioasa ne întoarse spatele, se duse la ea în odaie, trînti ușa și se închise pe dinăuntru cu zăvorul. Stancu, P.N., p. 337.

În general juxtapunerea exprimă raporturile sintactice dintre propoziții mai puțin precis decît joncțiunea, în special în limba scrisă și cînd leagă o subordonată de regenta respectivă.

6. *Topica* propoziției este puțin relevantă în structura frazei. Poziția propoziției este determinată de cauze gramaticale sau semantice. Propozițiile subordonate se caracterizează, în general, printr-o topică mai liberă decît cele principale, iar subordonatele introduse prin conective sînt mai mobile decît cele juxtapuse.

Propozițiile adversative, conclusive și consecutive au poziție fixă, așezîndu-se după propozițiile cu care sînt în relație.

Propoziția subiectivă care precedă regenta în care este reluată de un pronume demonstrativ devine subiectivă apozitivă dacă se postpune acesteia:

Ce va urma, aceasta *interesează.*

Aceasta *interesează: ce va urma.*

Scanned with OKEN Scanner

7. *Intonația, accentul* și *pauza* se asociază celorlalte tipuri de conective menționate.

Intonația conferă unei propoziții valori gramaticale și stilistice.

Intonația predicativă constituie marca de predicație a propoziției nominale și a celei neanalizabile :

— *O caut.* **Nimic.** Brătescu-Voinești, P., 110.

— *Nu te gîndești că s-ar putea să mă simt jignită ?*

— **Ba da**, *dar altădată să nu mai vii cu chestii de-astea*, Preda, M.S., p. 106.

Intonația reprezintă criteriul de clasificare a propozițiilor în enunțiative, enunțiative exclamative și interogative.

Pe de altă parte, în fraza *Nu riști, nu cîștigi*, propoziția *nu riști* este principală cînd se pronunță cu o intonație egală sau descendentă în raport cu propoziția juxtapusă *nu cîștigi* și circumstanțială condițională cînd are o intonație mai înaltă și un accent mai intens decît aceasta din urmă *(dacă) nu riști, nu cîștigi*.

La nivelul frazei, pauza marchează valori gramaticale și stilistice multiple.

De exemplu, propoziția atributivă izolată (explicativă) se deosebește de propoziția atributivă neizolată (determinativă) prin pauză :

Nu citisem nimănui versurile **pe care le scriam.** Stancu, P.N., p. 325 (atributivă neizolată).

Pașadia, **pe care norocul nu-l mai părăsea la joc o clipă,** *nu mai știa ce să facă cu banii*. M. I. Caragiale, C., p. 156 (atributivă izolată).

Propoziția atributivă neizolată se caracterizează prin lipsa pauzei dintre propoziția subordonată și regenta respectivă, precum și prin intonația uniformă a frazei, pe cînd atributiva izolată este cuprinsă între pauze, iar termenul regent *(Pașadia)* are o intonație mai înaltă decît restul enunțului.

Uneori într-o construcție interogativă parțială, intonația, accentul și pauza constituie singurele mărci care deosebesc o principală de o subiectivă, o subordonată cu nume predicativ propozițional, o atributivă sau o completivă directă, deoarece prin ele se diferențiază vorbirea directă de cea indirectă.

Scanned with OKEN Scanner

De exemplu, propoziția principală interogativă directă „*Cine a luat această inițiativă?*“ din construcția *Să mi se spună: „Cine a luat această inițiativă?*“ devine subiectivă interogativă indirectă în vorbirea indirectă: *Să mi se spună cine a luat această inițiativă.*

Adesea transpunerea vorbirii directe în vorbire indirectă comportă și alte modificări decît cele de ordin suprasegmental.

Pauza gramaticală scurtă servește uneori la separarea unor propoziții în cadrul frazei, iar pauza mai lungă (marcată prin punct, semnul întrebării, sau semnul exclamării) delimitează propoziția independentă și fraza.

Relevăm, de asemenea, că pauza și intonația constituie trăsăturile distinctive ale propoziției incidente: *Cînd și cînd Dana* — **căci așa o chema pe fată** — *privea discret în dreapta și-n stînga.* Grecea, P.S., p. 6.

VIII • DELIMITAREA PROPOZIȚIILOR

A. FRAZE FRAGMENTATE

1. În vorbirea curentă, ca și în limba literară, propozițiile coordonate sau cele subordonate se separă uneori prin punct de propozițiile cu care sînt în relație, creîndu-se impresia că avem a face cu enunțuri distincte:

Se putea de asemenea ca icterul lui Conțescu să se agraveze. **Deci** *Gonzalv primi misiunea.* Călinescu, B.I., p. 202.

Sabia lui Vodă a ocrotit pe mișei. **Dar** *eu aș putea spune cu dreptate că a lui Ion-Vodă sabie a tăiat mai mulți boieri decît a bătrînului.* Sadoveanu, O., XVIII, p. 9).

Împăratul cu ai lui l-a petrecut cu cinste pînă la hotar. **Și** *despărțindu-se, își luară ziua bună unii de la alții. Tinerețe*, p. 107.

Coordonata principală disjunctivă se izolează rareori:

Știa femeia că mă-ntorc? **Ori** *se sculase de dimineață?* Caragiale, O., III, p. 111.

În situațiile în care propoziția principală coordonată este precedată de o frază mai mult sau mai puțin amplă, relația sa sintactică cu contextul respectiv este uneori vagă, deoarece conjuncția coordonatoare nu se referă la un anumit enunț, ci marchează mai mult coeziunea generală a unităților sintactice mari ale evenimentului narat:

Dar *parcă era nevoie să se sfiască ori să spuie ceva boierului Moldoveanu, care nici că-și adusese nepoata la el cu alt scop? Tăcea însă șiretul, ci numai, și el și cucoana Sultana, soția lui, trăgeau cu ochiul și făceau haz cînd îl vedeau turburat și stîngaci...*

Și-*au tăcut așa o vreme.* Brătescu-Voinești, P., p. 305–306.

Procedeul *izolării subordonatelor* se întîlneşte cu mult mai frecvent. În felul acesta ideea exprimată de subordonată dobîndeşte relief, obţinîndu-se adesea efecte stilistice notabile:

Cu aşa nimicuri trec trei ceasuri ca trei clipe. Că vremea nu stă în loc. Brătescu-Voineşti, P., p. 87.

A venit tată-său după el. Să-i dea bani. Stancu, D., p. 668.

Uneori şi o propoziţie care se află în relaţie apoziţională apare despărţită de termenul explicat:

De altminteri observ un lucru... Că de la intrarea în acţiune sîntem încontinuu în linie înaintată. Camil Petrescu, U.N., p. 280.

Frazele de tipul celor discutate aici sînt numai aparent fragmentate, deci propoziţiile izolate nu trebuie tratate ca independente.

Altfel spus, propoziţia izolată nu-şi pierde funcţia sintactică respectivă prin aplicarea unei punctuaţii speciale. Prin procedeul izolării nu se creează enunţuri noi. De exemplu, propoziţia *Să-i dea bani* rămîne tot o subordonată finală în raport cu regenta *A venit tată-său după el,* deşi este separată prin punct de ea[1].

Discontinuitatea construcţiei realizate prin fragmentarea frazei nu implică în toate cazurile o modalitate de intensificare a expresivităţii.

Aşa cum demonstrează unele din exemplele de mai sus, modificarea punctuaţiei determinată de izolarea propoziţiilor nu influenţează întotdeauna tempoul comunicării.

Discontinuitatea structurilor lingvistice reprezintă un procedeu expresiv real atunci cînd antrenează mărirea pauzelor şi variaţia intonaţiei corespunzător desfăşurării proceselor psihice.

B. PROPOZIŢII INTERCALATE ŞI PROPOZIŢII INCIDENTE

1.1. De obicei propoziţiile dintr-o frază se succedă:

Vîntul suflă şi într-o seară se opri ostenit şi se culcă printre nămeţi, să se odihnească (Stancu, S., p. 493.)

1.2. Uneori însă o propoziţie se introduce între părţile altei propoziţii, care devine *discontinuă* sau *întreruptă,* iar cea situată în interiorul acesteia se numeşte *intercalată.*

---

[1] În *Elemente de analiză sintactică,* S. Stati afirmă că „prin izolarea unei subordonate de regenta ei, se obţin grupuri de enunţuri ca *L-am certat. Fiindcă vreau să-l educ,* unde enunţul al doilea nu conţine nici o principală" (p. 138, nota 2). Vezi şi Gh. Bulgăr, *Izolarea subordonatelor în proza artistică contemporană,* în SG, I, 1956, p. 165—180; I. Coteanu, *Discontinuitatea, un procedeu al stilului artistic actual,* în RL XI, 1962, p. 3—12.

Scanned with OKEN Scanner

Propoziţiile intercalate sînt, în cele mai numeroase cazuri, subordonate şi determină propoziţiile discontinue în care sînt încadrate :

Bine, dragul tatei, dacă te bizuieşti că-i pute răzbate pînă acolo şi că eşti în stare a cîrmui şi pe alţii... ie-ţi bani, **cît ţi-or trebui,** *haine* **care ţi-or plăcè,** *arme care-i crede că-ţi vin la socoteală şi mergi cu bine fătul meu.* Creangă, O., p. 456.

Propoziţia discontinuă *ie-ţi bani... haine... arme* este principală, iar propoziţiile intercalate *cît ţi-or trebui* şi *care ţi-or plăcè* sînt subordonate atributive.

În fraza *Secretara* **ai fi zis** *că nici nu auzise* (Preda, M.S., p. 430), dimpotrivă, propoziţia intercalată este principală regentă.

Propoziţia subordonată intercalată într-o regentă subordonată poate să fie precedată sau încadrată de conectivul acesteia :

Radu Comşa îşi spuse că **dacă ar fi văzut-o în altă parte în oraş,** *nu şi-ar fi recunoscut sora.* Cezar Petrescu, Î., p. 268.

E natural ca **cine stăruie** *să reuşească* (conjuncţie compusă cu elementele separate *ca... să*).

Subliniem faptul că propoziţia intercalată este integrată organic frazei în care apare, situaţie care se manifestă prin relaţiile sintactice pe care le contractează cu celelalte propoziţii ale enunţului.

1.3. Propoziţia *incidentă* se deosebeşte net de cea *intercalată.*

Unităţile sintactice incidente nu fac parte din structura frazei căreia îi aparţin. Ele aduc o informaţie accesorie la enunţul în care se introduc, dar nu se leagă sintactic de elementele acestuia. Ele sînt unităţi sintactice autonome şi pot ocupa orice poziţie în fraza respectivă :

Şi eu am luat parte la răscoală, **a spus mătuşă-mea Uţupăr.** Stancu, D., p. 177.

Barbu — **n-are de lucru** ! *— iese din rînd.* Mihale, N.Î., p. 379.

Ce-i drept, *nu stăteam nici eu pe acasă tot timpul,* Lăncrănjan, C., III, p. 37).

Propoziţiile incidente exprimă atitudinea vorbitorului, o completare, o explicare, o apreciere asupra comunicării. Propoziţiile incidente constau adesea dintr-un verb de declaraţie şi se aşază în interiorul sau la sfîrşitul enunţului.

Propoziţia incidentă se deosebeşte de propoziţia intercalată prin faptul că nu contractează relaţii sintactice cu fraza respectivă, de care este izolată prin pauze bine marcate, redate grafic prin paranteze, linii de pauză sau virgule. Bineînţeles, cînd sînt situate

Scanned with OKEN Scanner

la sfîrșitul enunțului, după ele se pune punct sau un semn de punctuație echivalent (semnul întrebării, semnul exclamării, puncte de suspensie).

Totuși propoziția incidentă are legătură semantică cu fraza în care figurează. Construcțiile incidente se prezintă sub formă de cuvinte, locuțiuni, propoziții sau fraze *(desigur, firește, vai, zău, bată-l pustia, de bună seamă, fără doar și poate* etc.*)* și constituie enunțuri independente.

C. PROPOZIȚII „ÎMPLETITE"

Ca membru al frazei, propoziția nu este întotdeauna o construcție continuă, unitară, ci e posibil ca elemente dintr-o propoziție să fie dislocate în alta, căreia nu-i aparțin din punct de vedere structural.

Se recunosc următoarele tipuri de construcții aberante din această categorie :

1.1. subordonată interogativă indirectă în care se intercalează o regentă principală ;

1.2. subordonată întreruptă printr-un verb unipersonal ca *a trebui, a se cuveni, a se cădea*[2] ;

1.3. regentă care conține părți de propoziție ale subordonatei ;

1.4. subordonată în care sînt încorporate părți de propoziție ale regentei.

2.1. O categorie de propoziții subordonate discontinue reprezintă un caz particular de propoziții interogative indirecte parțiale, caracterizate prin topică fixă (termen interogativ + predicatul regentei + conjuncția *că* + predicatul subordonatei interogative etc.) și prin intonație interogativă descendentă identică cu intonația aceleiași propoziții dacă ar avea funcția de interogativă directă (se știe că subordonata interogativă indirectă nu prezintă, în general, intonație interogativă) :

Cine *zici tu* **că spune așa** ? Lăncrănjan, C.,I, p. 164.

Propoziția interogativă indirectă *cine... că spune așa ?* nu se deosebește intonațional de propoziția principală interogativă directă *cine... spune așa ?*

Relevăm faptul că pronumele, adjectivul sau adverbul interogativ nu poate să fie inclus în propoziția interogativă subordo-

---

[2] Vezi *Gramatica Academiei*, vol. II, p. 265.

Scanned with OKEN Scanner

nată respectivă. Construcțiile* *zici tu că cine spune așa*, **zici tu că spune cine așa ?* etc. sînt incorecte.

Alte exemple de interogative indirecte împletite cu o regentă principală : **Cui** *crezi tu* **că-i vorbesc eu** ? Lăncrănjan, C.,I, p. 118 (completivă directă interogativă indirectă) ;

Încotro *se bănuiește* **c-a luat-o** ? (subiectivă interogativă indirectă).

Termenii interogativi îndeplinesc diferite funcții sintactice în propozițiile interogative indirecte : *cine*, subiect ; *cui*, complement indirect ; *încotro*, complement circumstanțial de loc.

2.2. Discontinuitatea altei specii de propoziții se datorește intercalării unui verb unipersonal la mod personal în interiorul altei propoziții.

În fraza **Tudorel** *trebuie* **să fi răspîndit în grupul arhitecților tineri această versiune** (Călinescu, B.I., p. 474), *Tudorel* este subiectul predicatului *să fi răspîndit*, nu al lui *trebuie*, totuși el nu se poate așeza nemijlocit înaintea predicatului respectiv.

Subiectul, ca și alți constituenți, poate să stea și după verbul la conjunctiv, dar nu între acesta și verbul unipersonal de modalitate :

De un morar trebuie să se teamă oamenii ! Sadoveanu, O.,VIII, p. 65.

Trebuie să se teamă oamenii de un morar.

Pentru cine admite categoria predicatului compus (verbal sau nominal) nu se pune problema discontinuității subordonatelor de felul celor descrise sub (b), căci pentru aceștia verbele auxiliare de modalitate formează împreună cu verbul la conjunctiv o perifrază verbală indisociabilă[3].

---

[3] Cf. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, 1956, p. 563—564 ; Gh. Nedioglu, *Predicatul verbal*, în LR V, 1956, 3, p. 34—45 ; Valeria Guțu, *Semiauxiliarele de mod*, în SG, I, 1956, p. 57—81 ; P. Dumitrașcu *În legătură cu predicatul multiplu și complex*, în CL IX, 1964, 1, p. 59—66 ; Șt. Házy, *Predicate verbale compuse ?* în CL, 1965, 2, p. 289—297 ; C. Săteanu, *Predicatul compus*, în CL XI, 1966, 2, p. 243—252 ; Ecaterina Teodorescu, *Însemnări pe marginea semiauxiliarelor de modalitate*, în AnL XVII, 1966, p. 137—142 ; D. Crașoveanu, *În jurul categoriei predicatului*, în AUT VI, 1968, p. 141—158 ; Gh. Bulgăr, *Limba română. Sintaxă și stilistică*, 1968, p. 38 ; V. Șerban, *Sintaxa limbii române*, 1970, p. 95—97 ; Maria Magyarodi, *Analiza sintagmatică aplicată la studiul predicatului*, în LL, 1970, 22, p. 103—109 ; D. Irimia, *Semiauxiliarele*, în AnL XXI, 1970, p. 79—96 ; C. Săteanu, *Microstructura Vm + V în grupul verbo-adverbial*, în StUBB, 1970, 1, 43—54 ; A. Nicolescu, *Probleme de sintaxă a propoziției*, 1970, p. 91—94 ; Magdalena Vulpe, *Observații cantitative asupra subordonării în frază în textele dialectale*, în FD VII, 1971, p. 245—267 ; Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române*, p. 129—131 ; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 592—594.

Cît despre structurile cu verbe unipersonale indiscutabil predicative, ca *a se cuveni*, *a se cădea*, topica lor este liberă ; **Tu** *se cuvine să-mi scrii întîi. Se cuvine ca* **tu** *să-mi scrii întîi. Se cuvine să-mi scrii întîi* **tu**.

2.3.1. Există o categorie de subordonate discontinue, cu topică fixă, a căror interpretare constituie încă obiect de controversă.

Acest fenomen sintactic a fost semnalat de I. Gh. Diaconu[4].

Analizînd relațiile sintactice dintre propozițiile unei fraze de tipul *Cînd vuia în sobă tăciunele aprins,* **care se zice că face a vînt și vreme rea...** *mama îl mustra acolo, în vatra focului...* (Creangă, A., p. 35), autorul observă că propoziția atributivă *care se zice*, regentă a subordonatei conjuncționale *că face a vînt și vreme rea* este introdusă printr-un pronume relativ *(care)* cu funcție sintactică (de subiect) în propoziția subordonată conjuncțională *care... că face a vînt și vreme rea*, în care însă, nu poate să fie inclus din cauza conjuncției *că*.

După acest cercetător, propozițiile subordonate regente *împletite* cu subordonate conjuncționale sînt în majoritatea lor atributive (ca în exemplul precedent), iar altele, subiective *(***Cine știm că a furat o dată** *va mai fura probabil și a doua oară)*, completive directe (Ca *director aveam obiceiul să chem la mine* **pe oricine aflam că a făcut dezordine***)*, completive indirecte *(***Cui mi s-a spus că nu-i convine subiectul dat** *eu îi voi propune altul)*, circumstanțială de timp *(Jandarmii au sosit* **cînd toată lumea știa că hoții părăsiseră casa celui jefuit***)*, de loc *(Am poposit cu toții acolo* **unde scriitorul spunea că s-a dat lupta între români și turci***)*, de mod *(***Cum ni s-a recomandat să ne purtăm** *așa ne-am purtat)* și concesiv *(***Oricîtă fericire ar fi crezut Pascu să-i vină din căsătoria asta,** *chipul lui nu se putea lumina)*[5].

În concluzie, se identifică o specie de propoziții regente subordonate ale căror elemente conective (pronume, adjective pronominale relative sau nehotărîte, adverbe relative ori nehotărîte) au funcție de parte de propoziție în subordonatele conjuncționale ale acestora.

Fenomenul sintactic discutat se numește de către unii cercetători *împletirea subordonatei cu regenta*.

Tot I. Gh. Diaconu a semnalat și propozițiile subordonate cu structură discontinuă obligatorie, analizate sub (a), în interio-

---

[4] *O completare sintactică*, în LR VII, 1958, 2, p. 91-93.
[5] *Art. cit.*, p. 92.

Scanned with OKEN Scanner

rul cărora se intercalează o propoziție principală : **Cînd** *spui* **că a sosit trenul ?**[6]

Acest punct de vedere a fost dezvoltat de Fulvia Ciobanu[7] și preluat și de *Gramatica Academiei*[8].

Majoritatea lingviștilor noștri analizează în alt mod propozițiile împletite, denumind în general *incidentă legată* propoziția regentă intercalată[9].

D. Drașoveanu [10] de exemplu, consideră „împletirea subordonatei cu regenta“[11] ca o anomalie, care constă dintr-o propoziție dublu subordonată sau două regente necoordonate ale aceleiași subordonate.

Concepția sa este aplicată astfel la analiza frazei *Aceste mustrări... erau mai mult efectul unei nedumeriri*, **pe care scrisorile care urmează e drept că au împrăștiat-o...** (Camil Petrescu, P., p. 17) :

„În exemplul dat, *au împrăștiat* este predicatul subiectului *scrisorile* din propoziția atributivă introdusă prin *pe care : pe care scrisorile au împrăștiat-o ; au împrăștiat* este însă, în același timp, și predicatul propoziției subiective *că au împrăștiat-o*.

Așadar *e drept* reprezintă o propoziție care nu e nici coordonată, nici subordonată. Prin această trăsătură ea păstrează, în parte, caracterul incidental. Anomalia constă în faptul că : unul și același predicat, *au împrăștiat*, aparține simultan și atributivei și subiectivei... De aci decurge o a doua anomalie : una și aceeași propoziție este atributivă și este subordonată unei regente, dar este în același timp și subiectivă, iar ca subiectivă este subordonată altei regente“[12].

---

[6] *Art. cit.*, p. 93.

[7] *Există propoziții incidente legate ?* în LR XV, 1966, 6, p. 569—577.

[8] Vol. II, p. 265.

[9] D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale și stilistice*, 1959 ; ed. a II-a, 1966, p. 21—22 ; Al. Indrea, *Construcții și cuvinte incidente*, în CL, 1961, 2, p. 351—358 ; I. Mușiu, *Construcțiile incidente și valoarea lor în limba română contemporană*, în AUT, II, 1964, p. 241—254 ; M. Gabrea, *Construcții incidente*, în LR XIV, 1965, 5, p. 533—544 ; V. Hodiș, *Aspecte ale multiplei subordonări în frază*, în CL XIV, 1969, 2, p. 247—253 ; V. Hodiș, *Subordonarea multiplă a propozițiilor relative*, în LL, 20, 1969, p. 93—108 ; Sorin Stati, *op. cit.*, p. 162—164 ; C. Dimitriu, *op. cit.*, p. 232, nota 1 ; Ecat. Teodorescu, *Curs...*, p. 348—349.

[10] *Op. cit.*, p. 21—22.

[11] Așa denumește *Gramatica Academiei* acest fenomen sintactic.

[12] *Op. cit.*, p. 21—22.

Scanned with OKEN Scanner

Aşadar acelaşi fenomen sintactic este analizat în două moduri diferite :

2.3.1.1. fie ca două propoziţii *împletite*, dintre care cea introdusă printr-un element relativ sau nehotărît este regenta subordonatei conjuncţionale : în exemplul discutat, propoziţia *pe care scrisorile e drept* este atributivă regentă, iar *că au împrăştiat-o*, subiectivă, în care au funcţie de părţi de propoziţie elemente din propoziţia regentă : *pe care* (complement direct) şi *scrisorile* (subiect) ;

2.3.1.2. fie ca o singură propoziţie subordonată la două regente şi cu funcţie deosebită faţă de fiecare dintre ele. În exemplul considerat, propoziţia *pe care scrisorile... au împrăştiat-o* este simultan subordonată atributivă faţă de regenta *erau efectul unei nedumeriri* şi subordonată subiectivă faţă de propoziţia regentă incidentă *e drept că*.

Numărul propoziţiilor enunţului este acelaşi după ambele procedee de analiză, însă structura şi valoarea lor diferă.

Dificultatea din interpretarea (a) rezidă în faptul că se admite ideea că o propoziţie are părţi de propoziţie încadrate obligatoriu în altă propoziţie.

Evident că această topică fixă prezintă un caz particular de structură a frazei, dar nu-i mai puţin adevărat că ea este frecventă, viabilă şi mai variată decît se admite în genere.

2.3.2. Prin teoria *propoziţiei incidente legate* se contestă existenţa împletirii subordonatei cu regenta, dar se creează dificultăţi mai numeroase şi mai greu acceptabile.

2.3.2.1. În primul rînd denumirea de propoziţie *incidentă legată* este improprie. O construcţie incidentă se defineşte tocmai prin independenţa sa relaţională faţă de unitatea sintactică în care apare şi de care se izolează prin pauze şi intonaţie specifică.

Prin urmare conceptul de propoziţie *incidentă legată* constituie un nonsens, o contradictio in adjecto.

Cu toate acestea, Al. Indrea afirmă că „în alte cazuri însă în care verbul din incidentă cere după el un conjunctiv, izolarea nu se poate face, dar totuşi caracterul de incidentă este clar (?).

De exemplu :

Vom fi chemaţi să facem cea mai mare jertfă pe care **are dreptul patria** *s-o ceară de la un om.* Caragiale, O., II, p. 42"[13].

Cu privire la raportul dintre incidentă şi construcţia de bază, Maria Gabrea afirmă : „Cel mai adesea tipul de incidentă legată

[13] *Art. cit.*, p. 356.

la sfîrşit prin conjuncţia *că* apare ca intercalată într-o propoziţie atributivă, păstrîndu-şi însă net caracterul de incidentă (?).

Formal, ea este regenta atributivei pe care *dă impresia* (subl. n. — G.T.) că o subordonează a doua oară...

Din cauza golirii de sens, indicată de intonaţie, el [verbul incidentei] nu e simţit ca verb regent"[14].

Aşadar, după opinia autoarei, pronumele relativ are funcţie sintactică în propoziţia atributivă pe care o introduce, iar incidenta se intercalează în atributivă, de care se leagă prin conjuncţia *că* nesubordonatoare.

„Dealtfel, tendinţa de a lega prin conjuncţia *că* părţi ale comunicării fără valoare subordonatoare (subl. n. — G.T.) o întîlnim şi în folclor"[14].

Din acest citat rezultă că „incidenta *legată*" este în realitate o incidentă (nelegată).

Maria Gabrea mai admite un tip de „incidentă legată", pe care *Gramatica Academiei* îl ignorează pe bună dreptate :

„Incidentele, mai ales adverbele, se leagă de textul în care se găsesc şi în partea lor finală prin conjuncţia *că :*

«Cloşca nu se vede, dar *probabil* că stă în desiş» (= nu se vede, dar, probabil, stă în desiş).

Opoziţia nu se stabileşte între *nu se vede* şi *probabil*, ci între *nu se vede*, dar *stă în desiş*[15].

Remarcăm în primul rînd că *probabil* şi *probabil că* nu sînt echivalente din punct de vedere structural : *probabil*, încadrat de pauze, e un cuvînt incident, independent sintactic de context, iar (dar) *probabil* (că) e un adverb predicativ, integrat în structura enunţului.

Observăm, de asemenea, că nu există nici un indiciu formal că *dar* se ataşează propoziţiei *că stă în desiş*, cu care se leagă însă din punct de vedere semantic.

Dar criteriul semantic nu poate fi decisiv în analiza sintactică, aşa cum nu este în general în studiul limbii.

2.3.2.2. Spre a se evita prezenţa a două elemente jonctive cu valori diferite în aceeaşi subordonată, conjuncţia este omisă din propoziţia subordonată pe care o introduce şi ataşată propoziţiei regente respective.

Am văzut mai sus că Draşoveanu analizează astfel construcţia *erau mai mult efectul unei nedumeriri, pe care scrisorile e drept că au împrăştiat-o : erau mai multe efectul unei nedumeriri* (prin-

---

[14] *Art. cit.*, p. 541—542.
[15] *Ibidem*, p. 541.

Scanned with OKEN Scanner

cipală regentă), *pe care scrisorile au împrăștiat-o* (atributivă și subiectivă) și *e drept că* (principală regentă incidentă legată).

În felul acesta se comit simultan două greșeli de analiză: propoziția „incidentă" *e drept că* își pierde calitatea de incidentă prin integrarea sintactică în structura frazei, iar subordonata subiectivă *au împrăștiat-o* nu este precedată de conjuncția introductivă respectivă *că*, inclusă în propoziția regentă „incidentă".

2.3.2.3. Mai curioasă este situația frazelor în care așa-numitele „incidente legate" nu prezintă valoare de propoziții incidente nici chiar dacă sînt analizate fără conjuncție postpusă.

Un caz particular constituie subordonata „incidentei" care conține un verb la conjunctiv, deoarece *să* cumulează atunci atît funcție de conjuncție, cît și de marcă a conjunctivului, și deci nu poate să se asocieze simultan și cu regenta „incidentă", și cu forma de conjunctiv a verbului din subordonata acesteia:

Am ținut să aduc cu mine cățelul pe care **îmi propuneam** *să-l învăț a scoate din apă rațele lovite.* Sadoveanu, O., IV, p. 45.

Propoziția *îmi propuneam* nu comportă nici formă, nici sens de incidentă, deci nu poate fi izolată prin pauze și intonație de restul contextului, iar conjuncția *să* nu poate să fie atașată concomitent regentei „incidente legate" *îmi propuneam* și formei de conjunctiv a predicatului subordonatei *să-l învăț a scoate din apă rațele lovite*[16].

În fraza *Așadar s-a vindecat de boala care credeam că l-a răpus*, prin eliminarea pretinsei incidente legate *credeam că* s-ar obține o construcție absurdă: *Așadar, s-a vindecat de boala care... l-a răpus.*

2.3.2.4. Caracterul neincidental al propozițiilor considerate incidentale legate este și mai evident în situațiile în care predicatul lor are formă negativă.

Ca să aplice teoria „incidentei legate" la analiza unei propoziții cu formă negativă, D. Drașoveanu trebuie să falsifice relațiile sintactice ale unităților din fraza respectivă.

Comentînd sintagma *grădina raiului, unde nici d-voastră nici eu nu cred că vom intra prea lesne* (Kogălniceanu, S.A., p. 134—135), afirmă că propoziția *unde nici d-voastră nici eu nu vom intra prea lesne* cumulează funcțiile de atributivă și completivă directă[17].

Pentru efectuarea acestei delimitări a propoziției în discuție, a fost necesar ca adverbul *nu* să fie detașat de verbul „incidentei

---

[16] Cf. *Indrea, art. cit.*, p. 356.
[17] *Op. cit.*, p. 22.

legate" *nu cred că*, cu care este combinat, și grupat cu verbul subordonatei *vom intra*, care în construcția dată este la forma afirmativă.

Dacă s-ar respecta raporturile sintactice ale textului dat, propoziția „dublu subordonată" ar avea o structură incorectă: **unde nici d-voastră nici eu... vom intra prea lesne.*

Această frază mai este analizată în aceeași lucrare[18], unde se face o demarcare justă a propozițiilor menționate mai sus *(unde nici d-voastră nici eu nu cred*[7]*/ că vom intra prea lesne*[8]*)*, dar o interpretare inadecvată, în sensul că se delimitează ca propoziții împletite, iar în schema respectivă propoziția 8 se tratează ca dublu subordonată.

În prima ediție a lucrării, același fragment se desparte în propoziții astfel: *grădina raiului / unde nici d-voastră nici eu / nu cred*[7] */ că vom intra prea lesne*[8] */*[19], adică se admite o propoziție dublu subordonată cu ambele elemente jonctive cuprinse în ea **(unde nici d-voastră nici eu... că vom intra prea lesne)*, care este evident nereperată și, în plus, cu sensul negat de „incidenta" respectivă *(nu cred)*.

Or, se știe că o construcție realmente incidentă este izolată prin pauze net marcate de textul de bază, la care aduce o informație accesorie, încît prin omiterea ei structura textului de bază nu se modifică deloc, iar conținutul lui nu se alterează sensibil, în nici un caz nu se creează în el confuzii sau contradicții.

2.3.2.5. Cercetătorul Viorel Hodiș[20] preia și dezvoltă teza propozițiilor „incidente legate".

Autorul pornește de la premisa că incidenta „nu este izolată... de propoziția în care apare; și nici nu-i posibil acest lucru, dat fiind raportul de subordonare ce se stabilește între acestea"[21].

Cu alte cuvinte, *incidenta... nu-i incidentă*.

Spre deosebire de majoritatea adepților concepției propozițiilor „incidente legate", Hodiș încadrează în propoziția subordonată elementul de relație subordonator, pe care ceilalți cercetători îl atașează la regenta „incidentă legată".

În felul acesta, toate elementele conective se acumulează în propoziția multiplu subordonată, în care îndeplinesc funcție

---

[18] Ediția a II-a, p. 71.
[19] Editia I, p. 77.
[20] *Aspecte ale multiplei subordonări în frază*, p. 247—253; *Subordonarea multiplă a propozițiilor relative*, p. 93—108.
[21] *Subordonarea multiplă...*, p. 97.

sintactică, dar se ignorează faptul că aceste elemente cu funcție de părți de propoziție ale aceluiași verb îndeplinesc și funcții conective, pe care le manifestă numai în prezența ambilor termeni ai fiecărei relații.

Enunțul *Mi-a aruncat niște priviri ciudate pe care nu știu cum trebuie să le interpretez* este analizat astfel:

„Propoziția **pe care... cum... să** *le interpretez* este de trei ori subordonată, cumulînd trei funcții sintactice distincte: *atributivă* față de substantivul regent *priviri*, subordonare realizată prin conectivul *pe care; completivă directă* a verbului tranzitiv regent *(nu) știu*, conectiv fiind *cum; subiectivă* față de verbul unipersonal *trebuie*, raport sintactic realizat prin conjuncția subordonatoare *să*"[22].

Literatura noastră de specialitate admite un tip de propoziție plurisubordonată față de regente coordonate între ele, *subordonata comportînd un singur conectiv în raport cu toate regentele*[23]: *Mi-a declarat că îl apreciază și că îl susține*, **fiindcă merită.**

Hodiș propune un model de propoziție multiplu subordonată însoțită de conective referitoare la regente cu sau fără relații între ele și cu funcții sintactice omogene sau eterogene, ca, de exemplu: **pe care... cum... să le interpretez**, a cărui artificialitate este evidentă.

Cumulul de elemente de relație pe lîngă un predicat este admis de structura limbii române numai dacă acestea sînt coordonate între ele și corespund, respectiv, unor subordonate coordonate cu predicat identic, exprimat o singură dată:

Era un mister **cînd, cum** *și* **pe ce învăța el.** Hogaș, O., p. 370. (subiective).

Te aștept **cînd** *și* **unde** *propui.* (temporală + locală).

2.3.2.6. Sorin Stati susține că „propozițiile cu două regente (și cu funcții diferite după fiecare regentă) au ca primă funcție pe aceea de atributivă și că sînt totdeauna întrerupte de regenta a doua"[24].

Realitatea lingvistică infirmă această părere. Într-o construcție ca *Apoi l-am bătut peste fălci cum se cuvine... ca să înțeleagă asemenea ticălos* **ce** *nu se cade* **să îndrăznească** (Sadoveanu, O., VIII, p. 518), propoziția „dublu subordonată" *ce... să îndrăznească* are ca primă funcție pe cea de completivă directă, nu de atributivă, cum interpretează autorul.

---

[22] *Ibidem*, p. 101.
[23] Cf. *Gramatica Academiei*, II, p. 260.
[24] S. Stati, *Op. cit.*, p. 164.

Scanned with OKEN Scanner

De asemenea, propozițiile cu două regente necoordonate nu prezintă în mod necesar „funcții diferite față de fiecare regentă", ci pot să aibă și valori omogene : *Spune-mi cine crezi că va învinge : cine... va învinge* este completivă directă atît în raport cu regenta *spune* cît și cu regenta *crezi*.

Remarcăm că Stati nu denumește fenomenul analizat nici „împletire", nici „incidentă legată", deși în realitate aplică procedeul din urmă.

2.3.2.7. Precizările metodologice sau modificarea terminologiei aduse de alți cercetători n-au făcut mai acceptabilă teoria „incidentei legate".

Cei mai mulți dintre aceștia evită deliberat discutarea situației în care predicatul subordonatei stă la modul conjunctiv, pentru că în acest caz este exclusă disocierea conjuncției *să* de verbul la conjunctiv și includerea ei în incidentă, de aceea ei iau în considerare aproape exclusiv subordonatele legate de incidentă prin conjuncția *că*.

Dar există divergență și în privința interpretării acestei conjuncții.

Preluînd teza Mariei Gabrea despre conjuncția neutralizată a „incidentei legate", C. Dimitriu afirmă :

„Faptul că această conjuncție subordonatoare apare la sfîrșitul incidentei și nu stabilește raportul de subordonare ne-ar îndreptăți să vorbim despre un tip de anacolut... conjuncția subordonatoare suspendată *că* nu stabilește în contextul respectiv raportul de subordonare pentru că nu mai există o propoziție secundară pe care s-o subordoneze principalei regente incidente"[25], pentru că propoziția subordonată în care se intercalează este subordonată o dată.

Reiese din acest citat că autorul — la fel cu Maria Gabrea — nu admite dubla subordonare a unei propoziții în astfel de enunțuri (deci incidenta nu are funcție de regentă).

2.3.2.8. Fraza *„cînd vuia în sobă tăciunele aprins, care* se zice *că face a vînt"*... este analizată astfel de Ecaterina Teodorescu : „...pronumele *care* introduce atributiva *face a vînt și vreme rea* care e totodată subiectivă în raport cu propoziția *se zice* de care se leagă prin *că*... propoziția *se zice*, nelegată sintactic la stînga de nici o unitate a frazei, ca orice incidentă, își pierde calitatea respectivă prin relația pe care o contractează la dreapta, în cali-

[25] C. Dimitriu, *op. cit.*, p. 232.

tatea ei de regentă. Denumirea de *incidentă legată*, folosită de unii cercetători pentru categoria respectivă de propoziție, se dovedește a fi nepotrivită, mai proprie părîndu-ni-se a fi cea de *cvasiincidentă*"[26].

Prin urmare această construcție pentru C. Dimitriu este o propoziție *incidentă nelegată*, iar pentru E. Teodorescu, o propoziție *legată neincidentă*.

Renunțarea la denumirea de „incidentă legată" este întru totul justificată.

2.4. Pronumele relativ fără antecedent îndeplinește funcția de conectiv subordonator interpropozițional și, foarte frecvent, de parte de propoziție dependentă de un termen din regentă (substantiv sau verb), deși este încadrat în subordonată : (a) *am asistat la premierea* / **cui** *a sosit întîi ;* (b) *a felicitat* / **pe cine** *s-a remarcat.*

Forma de genitiv *cui* din (a) este regizată de substantivul *premierea* din regentă, în care realizează funcția de atribut, cu toate că figurează în subordonată. De asemenea forma de acuzativ *pe cine* din (b) este complement direct al predicatului regentei *(a felicitat)*, deși în ordine liniară aparține subordonatei.

Dealtfel cazul pronumelor relative din enunțurile precedente nici n-ar putea fi explicat structural în cadrul subordonatelor respective.

3. Concluzie

3.1. Structura limbii române admite propoziții obligatoriu discontinue (împletirea de propoziții), încît procedeul de analiză mecanică, inadecvată a „propoziției incidente legate", sau, cu alte cuvinte, a propoziției multiplu subordonate față de regente necoordonate între ele nu ni se pare acceptabil.

În consecință, adoptăm teoria împletirii subordonatei cu propoziția (propozițiile) regentă (regente), însușită și de *Gramatica Academiei*, cu următoarele rectificări și completări :

3.2. semnalăm încă un tip de împletire a două propoziții care constă din ocurența de părți de propoziție ale regentei în subordonată : *Dau* / **cui** *merită ;*

3.3. propoziția subordonată se poate împleti și cu mai multe regente : *A făcut un tratament care se zice și chiar se constată* **că este eficace ;**

---

[26] Ecaterina Teodorescu, *Curs...*, p. 349.

3.4. propoziția subordonată cu părți de propoziție încadrate în regenta respectivă poate să fie introdusă și prin pronume, adjectiv pronominal sau adverb pronominal relativ, interogativ ori nehotărît, nu numai prin conjuncție : *Calul, care nu știu* **de unde aflase tainele zînelor,** *spuse băiatului să fie cu mare băgare de seamă.* Ispirescu, B., p. 90 ; *Legea aceasta, care se vede cît de colo* **pentru cine este făcută,** *care se vede că este făcută pentru clasa stăpînitoare, nu poate să fie admisă.* Iorga, P.A., vol. II, p. 345 ;

3.5. propozițiile împletite (regenta și subordonata respectivă) pot să aibă și funcții sintactice omogene : *Să-mi spui* **unde crezi că a plecat** (*unde crezi* = completivă directă ; *că a plecat* = completivă directă). Acest exemplu infirmă și opinia că regenta împletită cu subordonata este întotdeauna o atributivă.

Scanned with OKEN Scanner

IX • PROPOZIȚIA PRINCIPALĂ

1. Propoziția care nu este subordonată alteia se numește principală.

Propozițiile principale se clasifică, după criteriul sintagmatic, în *independente*, *coordonate*, *regente* și *explicate*[1].

Propozițiile independente sînt izolate, fără relație sintactică cu alte propoziții :

Filipache privi în jur. Barbu, F., p. 23.

Din punctul de vedere al conținutului, propozițiile independente aparțin la două categorii :

(a) propoziții independente suficiente ca structură gramaticală și din punct de vedere lexical, deci autonome atît în planul expresiei, cît și în planul conținutului :

Stăm acum la gura sobei, mîngîiați de căldura celui dintîi foc din anul acesta. Gib. Mihăescu, A.A., p. 187.

(b) propoziții independente suficiente din punct de vedere sintactic, dar insuficiente sub raport semantic. Ele conțin un verb de declarație, exprimat sau subînțeles, la mod personal sau nepersonal, așezat înaintea, în interiorul sau în urma vorbirii directe.

O întreb :

— *Vrei să-mi spui ceva* ? Stancu, C.M., p. 176.

Îmi pare rău că te porți așa — **zise el** — *mi se pare că nu ești ceea ce prelinzi.* Călinescu, E.O., p. 294.

Atunci de ce rîzi ? **zise gazda.** Preda, M., II, p. 250.

---

[1] *Gramatica Academiei* nu prevede categoria principalelor explicate.

Îl plesni cu codirişca biciului peste bot întîi pe unul, apoi pe celălalt, crîşnind :

— *Să nu fii boier, că te-a luat dracul* ! Rebreanu, R., p. 335.

În exemplele (b), accentul mesajului cade pe vorbirea directă, nu pe propoziţia independentă care conţine verbul de declaraţie.

Spre deosebire de ceilalţi lingvişti, Iorgu Iordan şi Vl. Robu consideră ca subordonată propoziţia independentă incidentă care conţine un verb de declaraţie. Astfel în enunţul *elevi, zice profesorul, deschideţi cărţile*, „ca inserţiune incidentă, propoziţia de declaraţie este dependentă imediat de propoziţia inserantă“[2].

2. *Propoziţiile principale coordonate* se intercondiţionează în grade diferite : coordonatele copulative şi disjunctive sînt mai independente decît propoziţiile adversative şi în special decît cele conclusive, care se apropie de relaţia de subordonare.

Relaţia dintre propoziţiile principale copulative şi disjunctive se intensifică prin ocurenţa conjuncţiei înaintea fiecăreia dintre ele :

Şi *se iau la luptă* **şi** *se luptă* **şi-***l omoară Călin Nebunul. Tinereţe*, p. 239.

Ori *te poartă cum ţi-e vorba*, **ori** *vorbeşte cum ţi-e portul. Proverbe*, p. 260.

Topica propoziţiilor principale coordonate este determinată uneori de conţinutul lor denotativ (referenţial) :

Moş Costache scoase o clipă capul pe uşă şi fugi. Călinescu, E.P., p. 334.

Ordinea propoziţiilor din fraza de mai sus nu poate fi schimbată, căci ar contrazice succesiunea obiectivă a acţiunilor pe care le exprimă : *întîi* „scoase capul pe uşă“ şi *apoi*, „fugi“.

3. *Propoziţiile principale regente*, adică determinate de una sau de mai multe propoziţii subordonate, sînt de trei categorii din punctul de vedere al relaţiei cu subordonata sau cu subordonatele respective :

(a) propoziţii principale regente suficiente, structural şi semantic, pentru realizarea unei comunicări :

Deocamdată scriu despre oamenii de rînd, *care făuresc cea mai mare parte din bunurile lumii*. Beniuc, D., p. 509.

(b) propoziţii principale regente insuficiente din punct de vedere lexical, dar suficiente din punct de vedere gramatical. În

---

[2] *Op. cit.*, p. 556.

Scanned with OKEN Scanner

această categorie intră verbele regente de declarație care introduc vorbirea indirectă, precum și alte verbe cu valoare lexicală mai puțin pregnantă :

Aceasta îl anunța *că o să treacă pe la el în drum spre o rudă din Sibiu.* Barbu, S.N., p. 222.

Conținutul semantic exprimat prin propoziția principală regentă *aceasta îl anunța*, care conține verbul de declarație, este mai puțin important decît informația redată prin subordonata *că o să treacă pe la el în drum spre o rudă din Sibiu.*

Astfel de situații apar în special în frazele în care propoziția subordonată este o completivă, a cărei prezență este adesea indispensabilă pentru configurarea sensului construcției :

Sublocotenentul își dădu seama *că nu se întîmplase nimic.* I. M. Sadoveanu, I.S., p. 650.

Gramatica Academiei include în categoria principalelor regente insuficiente din punct de vedere semantic (sinsemantice) și principalele cu verbe de modalitate sau de aspect, ca, de exemplu : *...prin el* **am putea** *să răzbatem printre calfele din Tăbăcari și din Scaune.* Camil Petrescu, O.I., p. 444.

Căpitanul începu *să cotrobăiască într-un dulap de cărți.* Bart, E., p. 270[3].

Numeroși cercetători consideră verbele de modalitate și de aspect ca elemente constitutive ale predicatului compus, deci cele două fraze citate mai sus reprezintă, după aceștia, cîte o singură propoziție, autosemantică, ale căror predicate sînt *am putea să răzbatem* și, respectiv, *începu să cotrobăiască.*

Verbele de modalitate și cele de aspect sînt în asemenea măsură abstractizate, încît și *Gramatica Academiei* le tratează ca „auxiliare", care „constituie împreună cu alte verbe (la supin, la infinitiv sau conjunctiv, sinonim cu infinitivul) un complex cu sens unitar"[4].

Aceeași lucrare „preferă", însă, să disocieze cele două verbe sudate și să atribuie funcție sintactică fiecăruia din ele[5].

Noi considerăm ca artificială această interpretare a *Gramaticii Academiei* în care se ignorează valoarea lexicală a structurilor, singura care le justifică existența.

---

[3] Vol. II, p. 237.
[4] Vol. I, p. 204.
[5] Vol. II, p. 98.

Scanned with OKEN Scanner

Gramatica Academiei își ilustrează soluția menționată mai sus și prin construcția :

Stînca stă să se prăvale în prăpastia adîncă (Eminescu, O., I, 54), în care *stînca stă* ar reprezenta o principală regentă insuficientă semantic, iar *să se prăvale*, o subordonată completivă[6].

Verbul de aspect *stă* are, în construcția citată, sensul lexical „este pe punctul" *(să se prăvale)*. Izolat de verbul *să se prăvale*, cu care constituie o perifrază verbală („un complex cu sens unitar" în care „semantic, rolul principal revine... conjunctivului"[7]), valoarea lexicală a lui *stă* se schimbă radical („a se ține mereu în aceeași poziție fixă, neclintită"), ajungînd în contradicție cu *să se prăvale*.

De asemenea în exemplul *Și trebuiesc luptate războaiele aprinse* (Eminescu, O., I, 56)[8], tratarea auxiliarului de modalitate *trebuiesc* drept verb predicativ duce la falsificarea gîndirii poetului, căci acesta nu face apologia războaielor (*„trebuiesc... războaiele)*, ci le înfierează.

O propoziție principală regentă insuficientă semantic cu predicat reprezentat printr-un verb de modalitate sau de aspect, așa cum o concepe *Gramatica Academiei*, nu poate să fie completată semantic prin subordonata sa, deoarece ea exprimă un sens nu numai lacunar, ci adesea chiar opus față de cel pe care îl are același verb de modalitate sau de aspect cînd este analizat într-o unitate indisolubilă cu verbul la conjunctiv, participiu, supin sau infinitiv.

În situația discutată aici nu este vorba de sensuri care se însumează, ci care se amalgamează.

Un caz particular de relație semantică dintre principala regentă, care nu este insuficientă, și subordonata respectivă apare în cadrul perioadei ipotetice sau condiționale.

Și anume, sensul principalei regente depinde de acela al subordonatei condiționale : săvîrșirea acțiunii exprimate de verbul din principala regentă este în funcție de realizarea sau nerealizarea acțiunii redate de predicatul subordonatei condiționale :

Dacă așa stau lucrurile, **te felicit.** Chiriță, P., p. 236.

(c) propoziții principale regente insuficiente din punct de vedere semantic și sintactic.

---

[6] *Ibidem*, p. 98.
[7] Vol. I, p. 204.
[8] Vol. II, p. 98.

Scanned with OKEN Scanner

Propoziția principală regentă a unei subordonate subiective este incompletă atît sub raportul conținutului, cît și structural. Ea implică prezența propoziției subiective :

Ar fi o trădare *să plec de aici*. Rebreanu, I., p. 453.

Gramatica Academiei enumără printre propozițiile principale regente insuficiente din punct de vedere sintactic și propoziția principală regentă a așa-numitei propoziții predicative, pe care o ilustrează prin enunțul **Grija mea e** *să nu se mai întoarcă* (vol. II, p. 238).

Din exemplul citat rezultă că predicatul propoziției regente este exprimat printr-un verb copulativ *(e)*, despre care, însă, afirmă că este nepredicativ și că, deci, nu poate forma predicatul unei propoziții decît cu ajutorul unui nume predicativ (vol. I, p. 206).

În consecință, verbul copulativ *(e)* nu poate să formeze singur predicatul propoziției regente, ci constituie o componentă a predicatului *e să nu se întoarcă* al propoziției independente *Grija mea e să nu se mai întoarcă*.

Așa-zisa propoziție predicativă corespunde, la nivelul propoziției, numelui predicativ și de aceea o denumim *propoziție nume-predicativ* și o tratăm ca propoziție de un tip special (Cf. și Iorgu Iordan, LRC., p. 701 ; S. Stati și Gh. Bulgăr, *Analize sintactice și stilistice*, 1970, p. 108).

De regulă se consideră că unitatea sintactică regentă este obligatorie într-o structură, iar determinantul, omisibil[9].

O analiză mai atentă a relațiilor sintactice demonstrează însă că uneori prezența unităților sintactice determinante este indispensabilă.

Limitîndu-ne la cadrul frazei, menționăm și alte situații în care propoziția principală cere în mod necesar o subordonată :

Arendașul fu așa de uimit, *încît nu putu răspunde* (Rebreanu, R., p. 57).

Cu cît mai multe auzi, **cu atît mai multe înveți.** Proverb.

---

[9] Cf. de exemplu, Hjelmslev, *Prolégomènes à une théorie du langage*, 1968, p. 223—224 ; Martinet, *Éléments de linguistique générale*, 1967, p. 128—131 ; S. Marcus, *Aspecte ale modelării matematice în lingvistică*, în SCL XIV, 4, 1963 ; p. 487—500 ; S. Stati, *Aspecte ale analizei sintactice în lingvistica structurală*, în „*Elemente de lingvistică structurală*", 1967, p. 59—77 ; Idem, *Teorie și metodă în sintaxă*, 1967, p. 141, V. Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 38.

Scanned with OKEN Scanner

Corelativele *așa* și *cu atît* din propozițiile principale regente selectează în mod necesar subordonate introduse, respectiv, prin conjuncția *încît (încît nu putu răspunde)* sau locuțiunea conjuncțională *cu cît (cu cît mai multe auzi).*

Propoziția principală regentă în care un substantiv articulat și precedat de prepoziție (cu excepția lui *cu*) este determinat de o subordonată atributivă determinativă devine incorectă (nu numai insuficientă) dacă se suprimă subordonata respectivă :

Dimineața, la ora știută de el mă prezentai la instituția *unde era șef.* Beniuc, D., p. 508.

Propoziția regentă *Dimineața, la ora știută de el mă prezentai la instituția* ar fi suficientă numai dacă substantivul *instituția* și-ar modifica forma *(instituție),* ceea ce demonstrează că prezența subordonatei este obligatorie.

Tot insuficientă este și principala regentă în care figurează un substantiv repetat nearticulat cu articolul enclitic de care depinde o atributivă determinativă :

Își privi fără voie mîinile tari și nervoase, dar subțiri, albe, cu unghiile lucii și rotunjite, — mîini[10] *de a căror finețe fusese totdeauna mîndru.* Cezar Petrescu, Î., p. 270.

Propoziția regentă din fraza precedentă nu poate subzista dacă se omite subordonata respectivă.

Propoziția principală care conține cuvinte ca *apt, capabil, dornic, menit, sortit* etc. cu funcție de termen regent al unei propoziții completive indirecte devine incorectă dacă se elimină subordonata completivă indirectă respectivă, ceea ce constituie o dovadă a insuficienței regentei :

Inima mi-a fost ursită / *Pe de-a pururi să se lege* / *Și să-ți fie roabă ție.* Vlahuță, S.A., p. 40.

Propozițiile principale regente pot să se afle simultan și în relație de coordonare :

Mă interesează *ce spui dumneata,* **dar dumneata încerci** *să mă păcălești.* Preda, M., p. 68.

Propozițiile principale din fraza de mai sus *mă interesează* și *dar dumneata încerci* se află în raport de coordonare adversativă și sînt în același timp regente față de subordonatele *ce spui dumneata* și, respectiv, *să mă păcălești.*

---

[10] După *Gramatica Academiei,* substantivul repetat *mîini* ar avea funcție de apoziție (vol. II, p. 239) ; Sorin Stati consideră că această construcție reprezintă o simplă reluare *(Elemente de analiză sintactică,* p. 55).

Scanned with OKEN Scanner

4. În cadrul relațiilor sintactice apozitive, o propoziție principală poate să fie în situația de propoziție explicată, adică reluată printr-o propoziție echivalentă semantic cu ea :

Stănică nu fusese în măsură de a o prezenta multelor sale rubedenii, *ceea ce îl jigni în adîncul sufletului*. Călinescu, E.O., p. 314.

Propoziția principală *Stănică nu fusese în măsură de a o prezenta multelor sale rubedenii* este explicată de propoziția apozitivă *ceea ce îl jigni în adîncul sufletului*[11].

---

[11] Pentru propoziția principală, vezi : Gh. N. Dragomirescu, *Sintaxa și stilistica propozițiunilor independente cu privire specială asupra coordonatelor adversative comparate cu subordonata concesivă*, Brașov, 1939 ; Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, p. 677—688 ; Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG, I, 1956, p. 121—131 ; S. Stati, *Dependența semantică a propozițiilor și rolul lor sintactic*, în SG, II, 1957, p. 141—149 ; Idem, *Categoria sintactică a determinanților obligatorii*, în LL, 17, 1968, p. 183—190 ; Gh. Bulgăr, *Limba română. Sintaxă și stilistică*, p. 91—93 ; *Gramatica Academiei*, p. 235—239 ; M. Ivič, *Les causes sémantiques du phénomène nommé„ déterminant obligatoir*", în ACIL X, 2, 1970, p. 831—834 ; V. Șerban, *Sintaxa limbii române*, p. 319—325 ; S. Stati, *Elemente de analiză sintactică*, p. 115—116 ; 143 ; Al. Graur, *Gramatica azi*, p. 199—201 ; C. Dimitriu, *op. cit.*, p. 152—171 ; E. Teodorescu, *Curs...*, p. 213—218 ; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 564—572.

Scanned with OKEN Scanner

X • RAPORTURILE SINTACTICE ÎN CADRUL FRAZEI

A. COORDONAREA

1. Între propozițiile unei fraze se pot contracta raporturi de *coordonare*, *de subordonare*, *mixte bipropoziționale (binare)*, *apozitive* și *zero*.

Relația de coordonare se stabilește, în general, între propoziții care stau pe același plan, adică fie între principale, fie între subordonate ale aceluiași termen regent.

(a) coordonarea între propoziții principale :

Vîntul vui și șuieră mai departe peste cîmpurile albe. Stancu, Ș., p. 412.

Elena o ridică în brațe, îi sărută obrajii, ochii. Cezar Petrescu, Î., p. 607.

Raportul de coordonare dintre propozițiile celor două fraze de mai sus este exprimat prin mărci gramaticale : joncțiune sau juxtapunere.

(b) coordonarea între propoziții subordonate :

I se păru **că întregul cer e plin de plumb și că s-a prăvălit asupra lui.** Stancu, Ș., p. 126.

Subordonatele coordonate între ele pot să fie regente :

Bine, dragul tatei, **dacă te bizuiești** *că-i putea răzbate pînă acolo și* **crezi** *că ești în stare a cîrmui și pe alții, alege-ți un cal din herghelie... și mergi cu bine*. Creangă, O., p. 456.

Propozițiile subordonate în relație de coordonare au aceeași regentă sau aceleași regente așa cum se constată și în exemplele de sub (b).

Scanned with OKEN Scanner

(c) coordonarea între o propoziție regentă (principală sau subordonată) și o propoziție subordonată sau relația mixtă bipropozițională (binară).

Prin relații sintactice în cadrul frazei se înțeleg de obicei relațiile dintre propozițiile care constituie fraza respectivă.

În realitate, o propoziție subordonată determină, în majoritatea cazurilor, un singur cuvînt din regentă, indiferent de funcția lui sintactică, nu regenta în întregime[1].

De exemplu, în fraza *Nu citisem nimănui versurile pe care le scriam* (Stancu, P.N., p. 325), propoziția atributivă *pe care le scriam* determină numai substantivul *versurile*.

De asemenea, completiva directă *că o să fie sancționat grav* determină exclusiv verbul (predicatul) *înțelesese* din regenta *șeful de post înțelesese*.

La fel trebuie interpretate și raporturile sintactice de coordonare și cele apozitive din frază.

Coordonarea dintre propozițiile frazei *Prietenul îl sărută pe frunte și-l mîngîie* se reduce în fond la coordonarea dintre predicatele *sărută* și *mîngîie*.

În mod analog, în fraza

S-ar fi crezut că **acesta** *e destinul lor scris pînă la sfîrșitul veacurilor* : **să rătăcească de la un capăt la altul, cu căruțele lor verzi**

---

[1] Sorin Stati susține că propoziția subordonată sau apozitivă determină, respectiv, explică *în toate situațiile* o singură parte de propoziție și demonstrează această teză prin reducerea propoziției regente *scriu acum cu creionul* (din fraza *scriu acum cu creionul fiindcă mi s-a terminat cerneala)* la predicatul *scriu*, pe care îl consideră unicul element regent al subordonatei. În continuare afirmă că „enunțul astfel prescurtat rămîne corect: *scriu fiindcă s-a terminat cerneala*" *(Elemente de analiză sintactică*, p. 149). Pentru noi, o atare construcție reprezintă un nonsens, ceea ce dovedește că subordonata cauzală nu trebuie raportată numai la predicat.

Dăm încă un exemplu de frază în care subordonatele determină întreaga regentă: *A murit la adînci bătrînețe fiindcă s-a născut sănătos și a dus viață rațională.* Dacă tratăm ca termen regent numai predicatul *a murit*, rezultă un enunț absurd: *A murit fiindcă s-a născut sănătos și a dus o viață rațională.*

Cf. și *Gramatica Academiei*, vol. II, p. 254; Ștefania Popescu, *Propozițiile subordonate consecutive construite cu modul conjunctiv*, în LL, 10, 1965, p. 247—272.

(Cezar Petrescu, Î., p. 267), propoziția apozitivă *să rătăcească de la un capăt la altul cu căruțele lor verzi* explică numai pronumele *acesta* din regentă.

În asemenea condiții, e posibil ca o propoziție să fie simultan subordonată și coordonată în raport cu termeni diferiți din altă propoziție.

Considerînd relațiile sintactice dintre părți de propoziție diferite ale unei propoziții regente cu aceeași propoziție subordonată ca relații dintre propoziția regentă luată în integritatea ei și propoziția subordonată respectivă, e posibil ca două propoziții să contracteze concomitent relații de coordonare și de subordonare, oricît de nesatisfăcătoare ar părea această soluție din punct de vedere logic.

În fraza *În casă, lumea se împărțise în două, în pripă* / *și* **cum se nimerise** (Lăncrănjan, C.I., p. 286), propoziția modală *cum se nimerise*, subordonată față de predicatul *se împărțise* prin adverbul relativ *cum*, este totodată și coordonată prin conjuncția *și* cu complementul modal *în pripă*, din aceeași propoziție *în casă, lumea se împărțise în două, în pripă*.

Grigore... trebuie să se repeadă negreșit pînă la Pitești, unde a fost chemat de niște afaceri foarte importante / *și* **care nu suferă amînare.** Rebreanu, R., p. 223.

Propoziția atributivă *care nu suferă amînare* este coordonată și subordonată în raport cu aceeași propoziție *(unde a fost chemat de niște afaceri foarte importante)*, care, la rîndul său, este subordonată.

În exemplele precedente, subordonata și termenul din regentă cu care se coordonează subordonata determină aceeași parte de propoziție: **se împărțise...** *în pripă* / *și cum nimerise*; **afaceri** *foarte importante* / *și care nu suferă amînare*.

Propoziția corelată cu două elemente dintr-o singură propoziție, prin subordonare și prin coordonare, se caracterizează printr-un *tip special de relații sintactice între propoziții, mixt bipropozițional (binar)*.

În consecință, nu trebuie absolutizată ideea că raportul de coordonare în frază se stabilește exclusiv între propoziții situate

Scanned with OKEN Scanner

pe același plan[2], deoarece el se manifestă și între o subordonată și regenta ei, dacă subordonata și termenul din regentă coordonat cu subordonata determină aceeași parte de propoziție din regenta respectivă.

Al. Graur a identificat, cu peste două decenii în urmă, un alt tip de coordonare între o regentă și subordonata sa și anume, între „adversative legate de concesive".

Pe baza unor exemple de natura celor următoare:

Deși *ești diavol*, **dar** *ți-e tigva goală*, Pann, P.V. I., 54.

Căruța lui, **deși** *era ferecată cu teie, cu curmeie*, **însă** *era o căruță bună*. Creangă, P. 106., autorul conchide:

„A doua propoziție e coordonată principală, dar prima e subordonată concesivă. *Avem deci în același timp coordonare și subordonare*"[3].

---

[2] Cf., de exemplu, N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, p. 21; Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, p. 688; *Gramatica Academiei*, 1963, vol. II, p. 240; S. Stati, *Elemente de analiză sintactică*, p. 140; Al. Graur, *Gramatica azi*, p. 199. Mioara Avram, care abordează această problemă în mod special, afirmă categoric: „Prezența unei conjuncții coordonatoare între o parte a unei propoziții și propoziția dependentă de această propoziție dă impresia coordonării unei subordonate cu regenta ei, ceea ce este o imposibilitate... e clar că nu pot sta pe același plan elementul principal cu cel secundar, dependent de el. De fapt, aceasta este o coordonare între două elemente cu rol de părți de propoziție care sînt legate în aceeași măsură de unul și același cuvînt... prin natura legăturii dintre ele, acest tip special de coordonare se apropie mai degrabă de coordonarea existentă în cadrul propoziției între elementele componente ale uneia și aceleiași propoziții (*Observații asupra coordonării*, în SG, II, 1957, p. 151—152). Din acest citat rezultă:

(a) că raportul sintactic dintre două propoziții se reduce la raportul sintactic dintre două părți de propoziție, prin includerea subordonatei (coordonate) în regenta ei;

(b) că una și aceeași propoziție poate să conțină două predicate;

(c) că raportul de subordonare în cadrul propoziției s-ar exprima și prin conjuncții subordonatoare.

Noi considerăm că fiecare propoziție are un singur predicat, că partea de propoziție coordonată cu subordonata aparține regentei, că propoziția subordonată nu este o parte de propoziție a regentei respective, că mărcile interpropoziționale (conectivul coordonator și cel subordonator) exprimă relații sintactice dintre propoziții distincte, nu dintre părți de propoziție ale aceleiași propoziții.

[3] *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG, I, 1956, p. 121—139; Cf. și *Gramatica Academiei* (vol. II, p. 249, 232, 263, 329, 337), care, mai puțin clară și categorică, admite pentru concesive, cumulative și opoziționale numai „lipsa unor limite nete între coordonare și subordonare" (p. 232) sau că „corelativele coordonatoare apar la propoziții subordonate cu sens apropiat de coordonare" (p. 263). În realitate o frază ca **Deși** *ești diavol*, **dar** *ți-e tigva goală* demonstrează nu numai „faptul că se pot găsi adversative legate de concesive" (p. 249) prin conjuncția *dar*, ci și că aceeași concesivă este subordonată aceleiași adversative prin conjuncția *deși*, încît propoziția *deși ești diavol* contractează simultan relații de coordonare și de subordonare cu regenta sa.

Scanned with OKEN Scanner

Într-adevăr propoziţiile principale adversative, marcate prin conjuncţiile *dar* şi *însă* se coordonează cu subordonatele lor concesive: **deşi** *eşti diavol* şi, respectiv, **deşi** *era ferecată cu leie, cu curmeie.*

Altfel spus, propoziţiile concesive se pot afla simultan în raport de subordonare şi de coordonare adversativă cu regentele lor.

Raportul sintactic mixt în cadrul frazei se realizează şi între o parte de propoziţie din regentă şi o subordonată cu funcţii sintactice eterogene, dar cu termenul determinat comun:

Mi se pare că faci asta cu semeţie şi **ca să mă înfrunţi.** Sadoveanu, O.,X., p. 106.

Subordonata finală *ca să mă înfrunţi* este coordonată cu complementul circumstanţial modal *cu semeţie* din propoziţia regentă *că faci asta cu semeţie*, iar ambele unităţi sintactice coordonate *(cu semeţie / şi ca să mă înfrunţi)* determină predicatul *faci* al regentei menţionate.

Propoziţia subordonată *ca să mă înfrunţi* se subordonează faţă de regenta *că faci asta cu semeţie* prin conjuncţia finală *ca să* şi se coordonează cu aceeaşi regentă prin conjuncţia coordonatoare *şi*.

Uneori propoziţia subordonată precedă partea de propoziţie din regentă cu care se coordonează nemijlocit:

Vorbi întîi cu logofătul Bumbu, care mărturisi că trăieşte cu spaima în sîn şi nici măcar nu poate să-i spună boierului cum stau lucrurile **şi pentru că se sfieşte şi de teamă** *să nu-l supere.* Rebreanu, R., p. 299.

Acceptase să tipărească manifeste **nu pentru că îi plăcea primejdia, ci din datorie** *faţă de clasa lui.* Barbu, F., p. 271.

Îi creştea inima **cînd auzea ciripitul fetiţelor** *care se jucau zglobii în curte lîngă ulucele lui,* — **ori seara** *cînd urca cu Florica pe scaun lîngă dînsul şi-i arăta cum trebuie ţinut condeiul să facă slove frumoase...* Brătescu-Voineşti, P., p. 329.

În alte construcţii, coordonarea subordonatei cu regenta se exprimă prin juxtapunere, iar subordonarea, prin conjuncţie, pronume ori adverb relativ cu sau fără prepoziţie:

Înainte de moarte mai iei pe spinare cîteva ciomege, cîteva paturi de puşcă, ori măcar cîţiva pumni repeziţi în coaste, în fălci, / **pe unde se nimereşte.** Stancu, D., p. 35.

2. În funcţie de natura termenilor coordonaţi, relaţia de coordonare se prezintă sub trei aspecte: *simplă, complexă* şi *contextuală*[4].

---

[4] Cf. *Gramatica Academiei*, 1954, vol. II, p. 164; G. Beldescu, *Coordonarea simplă, complexă şi contextuală*, în LR VII, 1958, 3, p. 19—38.

Scanned with OKEN Scanner

(a) În cadrul frazei, *coordonarea simplă* se stabilește între propoziții[5]. După natura relațiilor logice dintre propoziții, coordonarea simplă este copulativă, disjunctivă, adversativă și conclusivă.

Coordonarea copulativă și cea disjunctivă sînt binare (bipartite) sau plurale, iar coordonarea adversativă și cea conclusivă, numai binare.

Propozițiile care se află în relație de coordonare simplă constituie un grup sintactic specific, coerent, apt să devină, la rîndul său, termen coordonat într-o unitate sintactică mai amplă :

Vîntul le lua vorbele, le-nvolbura și le ridica în văzduh spre pescărușii albi. Sadoveanu, O., XVIII, p. 60 (coordonare copulativă simplă).

Oameni buni, plecăm ori nu plecăm ? Lăncrănjan, C.,I, p. 189. *(coordonare disjunctivă simplă).*

Pe Grigore îl respectau, dar de Miron le era frică. Rebreanu, R., p. 139 (coordonare adversativă simplă).

S-a dus amorul, un amic / Supus amîndurora, / Deci cîmurilor mele zic / Adio tuturora. Eminescu, O.A., p. 179 (coordonare conclusivă simplă).

Între membrii unui grup sintactic format prin coordonare simplă există o relație sintactică *elementară*.

(b) Unitatea sintactică alcătuită prin coordonarea de grupuri de propoziții coordonate sau de grupuri de propoziții coordonate și o propoziție neintegrată nici unui grup se numește *complex*, iar relația de coordonare dintre grupuri de propoziții sau dintre grupuri de propoziții și o propoziție neînglobată în nici un grup se numește *fundamentală*. Într-un complex sintactic coordonat se află, în general, o singură relație fundamentală.

Așadar, în cadrul unui complex coordonat există două tipuri de relații sintactice, situate la niveluri diferite : simple sau elementare (între propoziții) și fundamentale (între grupuri de propoziții sau între grupuri de propoziții și o propoziție neinclusă în nici unul din ele).

Relația de *coordonare complexă* se realizează în cadrul complexului coordonat și constă, deci, din raportul sintactic elementar sau simplu, dominat de raportul sintactic fundamental.

În complexul coordonat *O să mă bată Dănilă, dar o să mă ierte și o să mă ia de nevastă*, propozițiile grupului *o să mă ierte și o să mă ia de nevastă* (Stancu, D., p. 292) sînt legate între ele

---

[5] Cu privire *la coordonarea dintre o parte de propoziție și o propoziție subordonată*, vezi mai sus, la **1.(c)**.

prin coordonare copulativă simplă, iar la rîndul său, întregul grup se coordonează adversativ (raport fundamental) cu propoziția *o să mă bată Dănilă.*

În exemplul următor, între grupul constituit din primele două propoziții și cel constituit din ultimele două propoziții există raport de coordonare disjunctivă (raport fundamental), iar propozițiile din cadrul fiecărui grup sînt, simultan, coordonate copulativ între ele (raport simplu, elementar):

Ori știe de excursie și atunci merge sigur, ori n-a aflat de ea și în acest caz îl așteptăm zadarnic.

Prin urmare fiecare din frazele precedente conține relații de coordonare complexă[6].

(c) *Coordonarea contextuală* se stabilește între fraze, grupuri de fraze sau fraze și o propoziție, constituind un context coordonat. Relația coordonativă contextuală este, în general, copulativă, adversativă sau conclusivă.

Termenii contextului coordonat nu se întegrează într-o frază unică. Conjuncția care marchează coordonarea contextuală apare la începutul unei fraze și uneori se referă la o frază anterioară determinată, iar alteori redă raporturi sintactice foarte vagi, „după cum se poate să nu exprime nici unul"[7], adică este expletivă.

Coordonarea contextuală copulativă este cea mai frecventă.

Cînd te-ai face mare, o să faci cum îi vrea tu, dar acum că ești mic, să nu ieși niciodată din vorba mea, că poți să pățești și mai rău.

Și *așa trăiau acolo liniștiți și fericiți.* Brătescu-Voinești, P., p. 226.

Bine, dragul tatei — îi zise împăratul — pleacă și vezi că la noapte se împlinește anul de cînd cu întîmplarea.

Și *a pornit feciorul împărătesc la mare ispravă. Tinerețe*, p. 271.

Coordonarea contextuală nu trebuie să se confunde cu fraza fragmentată[8], ca cea din exemplul următor:

Tînărul Herdelea a vrut să felicite pe Olguța măcar printr-o floare. **Dar** *mai ținea să comunice lui Grigore și bucuria mare ce-a avut-o după ce s-au despărțit.* (Rebreanu, R., p. 528), în care cele

---

[6] Nici raportul disjunctiv și nici cel copulativ nu caracterizează fiecare propoziție în parte dintr-o frază de tipul celei descrise mai sus, cum susține S. Stati cu privire la o construcție analoagă *(sau perseverezi și reușești sau renunți și eșuezi)*, în care „toate patru propozițiile se află simultan într-o relație copulativă și una disjunctivă" *(Elemente de analiză sintactică*, p. 141). Construcții ca **perseverezi și renunți*, ori **perseverezi sau reușești* sînt incorecte.

[7] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 690.

[8] Vezi mai sus, VII. A.

două fraze în raport de coordonare adversativă sînt numai aparent separate și se pot reuni într-o frază în care propozițiile regente formează un grup coordonat adversativ.

3.1. Dacă propozițiile coordonate au același predicat, acesta poate să figureze o singură dată, în prima propoziție, și să se subînțeleagă în cealaltă (sau în celelalte) :

Corpul Nadinei își **căuta** *de cinci zile odihna, iar al tatălui său, de trei.* Rebreanu, R., p. 508.

3.2. Cînd predicatul propozițiilor coordonate, exprimat prin același verb, se prezintă sub formă afirmativă într-o propoziție și negativă în cealaltă, e posibil ca în propoziția a doua să apară în locul predicatului, numai adverbul afirmativ sau negativ, după caz :

Ion Sîntu a încercat să-și dea seama **dacă fusese reclamat sau nu.** I. M. Sadoveanu, I.S., p. 650.

Voi n-ați cunoscut vremurile grele de altădată, eu însă da.

3.3. În propozițiile subordonate între ele care au predicate și funcții identice, predicatul poate să se exprime o singură dată și să fie coordonat numai cu conjuncțiile subordonatoare ale celeilalte (sau celorlalte) propoziții :

Cînd, cum și unde o cunoscusem, *e și acuma o taină pentru mine* (Bassarabescu, O.A., p. 191) : propoziția *unde o cunoscusem* se coordonează cu adverbele relative subordonatoare *cînd* și *cum*, care introduc tot subiective, cu predicatul subînțeles *(cunoscusem).*

Nici n-am simțit **cînd și pe unde a intrat** (Sadoveanu, O.,X, p. 128) : completiva directă *pe unde a intrat* este coordonată cu adverbul relativ *cînd*, care reprezintă de asemenea o completivă directă cu predicatul omis *(a intrat).*

O construcție similară cunosc și propozițiile subordonate coordonate între ele care au predicat comun, dar funcții diferite :

Unde și cît va fi prezent dînsul, *oamenii se vor sfii a trece la prădăciuni* (Rebreanu, R., p. 432) : propoziția circumstanțială temporală *cît va fi prezent dînsul* este coordonată cu conectivul *unde*, la care se reduce o circumstanțială de loc *(unde va fi prezent dînsul).*

3.4. În propozițiile coordonate se pot omite unele elemente comune din predicatele exprimate prin forme compuse sau nominale, identice sau parțial deosebite, indiferent dacă sub raportul categoriilor flexionare ele coincid sau nu :

(a) *Primarul Ion Pravilă* **a adunat** și **identificat** *pe toți morții.* Rebreanu, R., p. 505 (se subînțelege verbul auxiliar *a*, comun

Scanned with OKEN Scanner

celor două predicate, diferite lexical și identice morfologic (perfectul compus).

(b) *Atunci mi-am dat seama că* **am fost** *și* **sînt urmărit.** I. M. Sadoveanu, I.S., p. 621 (în prima subordonată completivă indirectă coordonată se subînțelege participiul *urmărit*, comun unor predicate identice lexical și opuse morfologic (sub raportul categoriei timpului).

(c) *Tot mai bine ar fi fost* **să fiu** *cu* **colonel** *și domnul colonel* **în locul meu.** Sadoveanu, O., XVIII, p. 218 (se suprimă verbul copulativ *să fie*, comun unor predicate diferite morfologic (categoria persoanei) și lexical (numele predicativ).

(d) *Ce* **este folositor** *pentru mine* **este** *și pentru alții* (se omite numele predicativ *folositor* dintr-un predicat identic lexical și morfologic cu cel precedent).

Din exemplele de sub *(a)—(d)* rezultă că elementele deosebite lexical din structura predicatelor verbale cu forme compuse sau din aceea a predicatelor nominale ale propozițiilor coordonate nu se pot suprima[9].

3.5. Elementul introductiv al subordonatei (subordonatelor) coordonate poate să figureze numai în prima propoziție și să fie subînțeles în cealaltă (sau celelalte):

Acesta **dacă veni și văzu** *pe Greuceanu cu sprînceana încruntată începu să tremure.* Ispirescu, B., p. 123.

Cîntă amîndoi atît de bine și puterea muzicii e atît de mare, **încît capetele se întorc, vorbele încetează, pînă și jocul de cărți se oprește, toți se înghesuiesc în cadrul ușilor, iar** *cînd sfîrșesc,* **lumea izbucnește în aplauze.** Brătescu-Voinești, P., p. 167.

Uneori o locuțiune conjuncțională dintr-o subordonată coordonată se prezintă în cealaltă subordonată coordonată redusă la un singur element component:

Sînt prieteni buni, **cu toate că** *s-au cunoscut de curînd și* **că** *se văd rar.*

---

[9] Problema discutată aici este formulată de *Gramatica Academiei* astfel: „Cînd se coordonează propoziții cu predicate diferite, dar cu structură asemănătoare... se poate omite repetarea elementului comun (verb auxiliar, verb copulativ, nume predicativ), chiar dacă forma nu ar fi identică la repetare" (vol. II, p. 242). Din acest citat rezultă:

(a) că participiul nu poate să fie suprimat, idee infirmată de exemple ca cel de sub **3.4.** (b);

(b) că forma subînțeleasă aparține numai predicatului repetat.

În realitate un element al predicatului poate să fie omis în propoziția anterioară și exprimat în cea posterioară (vezi exemplul **3.4.** (b); Alt enunț în care numele predicativ comun figurează numai în ultimul predicat: *progresul* **a fost, este și va fi idealul** *suprem al omenirii.*

Scanned with OKEN Scanner

4.1. Relația de *coordonare copulativă* se stabilește între propoziții al căror conținut se asociază.

Propozițiile coordonate copulative, care pot fi și mai multe de două, se leagă între ele fie prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale, întărite uneori prin corelative *(și, iar, de, dar, darmite, precum și, nu numai... ci(și), nu numai(că)... dar(și), nici, alît... cît și)*, fie prin adverbul *necum*, fie prin juxtapunere, fie prin combinarea joncțiunii cu juxtapunerea.

(a) Coordonarea copulativă între două sau mai multe propoziții principale:

Mama asculta totul cu un surîs în colțul gurii **și** *îmi pregătea bagajul.* Preda, I, p. 67.

Dacă mergi drept înainte dai de moșia cumnatului meu Gogu Ionescu, **iar** *mai încolo ajungi îndată la Gliganu.* Rebreanu, R., p. 106.

Ne întîlnim, stăm la aceeași masă, ieșim în lume, nimeni nu știe nimic, cine ce are cu noi. Călinescu, E., p. 241.

Vîntul îi lua vorbele, le-nvolbura **și** *le ridica în văzduh spre pescărușii albi.* Leu, P., p. 60.

Damian văzu satul aninat pe vîrful dealului, pe sub care se scurgea pîrîul și mergea **de** *se vărsa în Ialomița.* Zamfirescu, V., p. 25. Conjuncția *de* are valoare coordonatoare copulativă, iar nu subordonatoare finală (căci pîrîul nu-și poate propune scopuri) sau de altă natură.

Dumneaei e nostimă și cînd nu rîde, **darmite** *cînd rîde dulce.* Brătescu-Voinești, P., p. 150.

Deal cu deal se întîlnește, **dar** *om cu om. Proverbe,* p. 123.

Conjuncția **și** poate să stea:

— între ultimele două propoziții:

Îmi luai calul, încălecai **și** *mă dusei la țărmul mării.* Stancu, P.N., p. 410 (*și* terminativ).

— între toate propozițiile frazei:

Acum era iarăși voios **și** *se gîndi puțin* **și** *se răzgîndi* **și** *apoi se duse la măr* **și** *luă cîteva mere. Tinerețe,* p. 298 (*și* enumerativ).

— înaintea fiecărei propoziții din frază:

Și *spuse,* **și** *bolborosi,* **și** *urlă pe limba ei,* **și** *se bătu cu pumnii în piept,* **și** *plecă fruntea la pămînt.*, Delavrancea, O.,I, p. 398 (*și* enumerativ).

Și enumerativ nu redă numai o acumulare de acțiuni concordante, ci, atunci cînd verbul se repetă, el subliniază intensificarea acțiunii:

Și prinse calul a merge, **și** *merse,* **și** *merse tot în galop pînă la un munte de sticlă. Tinerețe,* p. 147 *(și* intensiv*).*

Scanned with OKEN Scanner

Valoarea progresivă, durativă a unei acțiuni se accentuează, dealtfel, prin procedeul repetiției și în cazul coordonării prin juxtapunere :

Dacă pornirăm, merserăm, merserăm, merserăm prin pustie. Tinerețe, p. 180.

Cea mai frecventă dintre conjuncțiile coordonatoare copulative este *și*, care apare în toate variantele limbii vorbite și scrise și cumulează valori multiple, coordonatoare și subordonatoare. Despre alte valori coordonatoare ale lui *și* va fi vorba mai departe. Relevăm deocamdată cîteva din sensurile subordonatoare mai frecvente :

Vino **și** *bea cu mine*. Stancu, P.N., p. 409 (*și* cu nuanță finală).

Ofițerul se zăpăcise **și** *nu mai știa ce să spună trupei*. Barbu, *T.*, p. 38 (*și* cu nuanță consecutivă)[10].

Uneori conjuncția *și* coordonează propoziții cu fraze sau fraze între ele, marcînd o relație vagă sau niciuna. În această situație avem de a face cu un *și* denumit *narativ continuativ*[11].

Amu cică era odată într-o țară un crai, care avea trei feciori. **Și** *craiul acela avea un frate mai mare care era împărat într-o altă țară mai depărtată.* **Și** *împăratul, fratele craiului, se numea Verde-Împărat.* **Și** *împăratul Verde nu avea feciori, ci numai fete*. Creangă, O., p. 456.

Coordonarea copulativă se prezintă uneori sub formă corelativă.

Niculae **nu numai** *că nu murise în acest timp,* **dar** *ajunsese inginer*. Preda, M., II, p. 497.

Conjuncțiile copulative care leagă propoziții afirmative servesc și la coordonarea copulativă a propozițiilor negative sau a unei copulative afirmative cu una negativă. :

Nu spera **și** *nu ai teamă*. Eminescu, O.A., p. 191.

Între timp se înnoptase **și** *odaia nu mai era luminată decît de o lampă spînzurată de o grindă din tavan*. Rebréanu, I., p. 34.

În plus, coordonarea copulativă a propozițiilor negative se realizează și cu adverbele *nici* și *necum* (în vorbirea populară),

---

[10] Cf. Tamara Repina, *Cu privire la structura frazei cu subordonată consecutivă în limba română contemporană*, în SCL XVI, 1965, 3, p. 341—353 ; Ștefania Popescu, *Propoziții subordonate consecutive construite cu modul conjunctiv*, în LL, 10, 1965, p. 247—272.

[11] Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 690 ; Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 94 ; Sabina Teiuș, *Conjuncția coordonatoare* **și** *în graiurile dacoromâne*, în ACILFR, II, p. 1489—1493.

care se corelează cu *(și) nici* sau cu *nu* : *nici... nici* ; *nu... nici* ; *nici (nu)... necum* :

O oaie bîrsană / **Nici** *iarbă păștea,* / **Nici** *apă nu bea,* B., II, p. 473.

Pe străzi mai umblau patrule, dar soldații **nu** *mai loveau* **și nici** *nu mai arestau oameni.* Stancu, P.N., p. 247.

Nici nu *s-a trezit din somn,* **necum** *să fi plecat la cîmp.*

Conjuncția *dar* se construiește uneori la fel cu *necum,* cu care devine sinonimă.

Ea **nici** *măcar* **nu**-*l asculta,* **dar** *să-l mai și înțeleagă.* Preda, M. I, p. 335.

(b) Coordonarea copulativă între două sau mai multe propoziții subordonate cu regent comun, care au funcție și conective identice sau diferite :

Uite pe tîlharii ăștia, **care au distrus și au jefuit și au prădat și au ucis.** Rebreanu, R., p. 507 (atributive).

La noi majoritatea oamenilor sînt atît de îndatorați, **că muncind tot anul viitor, nu numai că n-ar lua nimic pe munca lor, dar nici nu și-ar putea plăti trecutul întreg și ar mai rămîne împovărați și pentru viitor.** Rebreanu, R., p. 247 (consecutive).

Ș-apoi acel unul are atunci în mînă și pîinea și cuțitul și taie **de unde vrea și cît îi place.** Creangă, O., p. 532 (circumstanțială de loc coordonată cu o circumstanțială de mod).

N-aș mai munci **ce muncesc** *și* **unde muncesc.** Stancu, P.N., p. 197. (subordonată completivă directă coordonată cu circumstanțială de loc).

Dacă subordonatele coordonate copulativ au predicat comun, la forma simplă, acesta poate să lipsească în ultima propoziție :

Cristina copia un soi de regulament alcătuit parcă pentru niște oameni în stare să îndeplinească orice muncă fără a se întreba **ce anume fac și pentru ce.** Galan, B., II, p. 37 (se subînțelege **fac**).

Cînd predicatul identic al subordonatelor coordonate copulativ are formă afirmativă într-o propoziție și negativă în alta, el poate să fie reprezentat în ultima propoziție prin adverbul *da* sau *nu,* după situație :

El atrăsese atenția lui Boierescu... să caute să afle nevoile și dorințele oamenilor, din care să vadă **ce se poate satisface și ce nu.** Rebreanu, R., p. 355.

În propozițiile subordonate copulative, cu funcții omogene sau eterogene, în care predicatul comun se exprimă o singură

dată, conjuncțiile propozițiilor respective pot apărea coordonate între ele, precum și cu ultima propoziție :

Și atunci Harap Alb se și înfățișează înaintea împăratului Roș, spunîndu-i **de unde, cum, cine și pentru ce anume au venit.** Creangă, O., p. 532 (elementele subordonatoare *de unde, cum, cine* sînt coordonate prin juxtapunere, iar cu propoziția *pentru ce anume au venit* prin jonctivul *și* ; toate cele patru propoziții subordonate sînt completive directe)[12].

L-a întîlnit **cînd și unde nu bănuia** (circ. temporală + circ. locală).

Modelul precedent este denumit de gramaticile transformaționale „falsă coordonare" :

„Regula de falsă coordonare nu este altceva decît o regulă de *suprimare* a constituenților identici din două [sau mai multe] propoziții legate prin *și* : părțile neidentice ale celor două [sau mai multe] propoziții *nu sînt* constituenți de același tip... elementele legate prin *și* rămîn fiecare constituenți ai unor propoziții deosebite : *cine pleacă și cînd pleacă și cum pleacă și unde pleacă* ⇒ *cine, cînd, cum* și *unde pleacă*"[13].

Construcția *El și acasă a venit* (derivată din *El a venit și el a venit acasă*, prin aplicarea suplimentară a unei reguli de inversiune este analizată greșit, căci *și* conjuncție s-a convertit în *și* adverb, încît exemplul de „falsă coordonare" ilustrează în realitate o falsă interpretare[14].

(c) Coordonarea unei propoziții subordonate cu regenta respectivă :

Continuase excursia bine dispus, reușind s-o cunoască pe femeia care îi plăcea și să aibă cu dînsa una din acele aventuri trecătoare **și care după concediu se rup totdeauna de la sine.** Preda, R., p. 345.

Propoziția subordonată atributivă *care după concediu se rup totdeauna de la sine* determină substantivul *aventuri* din propoziția regentă *să aibă cu dînsa una din acele aventuri trecătoare* și este, concomitent, coordonată prin conjuncția copulativă *și* cu adjectivul *trecătoare*, care aparține aceleiași propoziții regente ca și *aventuri*.

---

[12] *Gramatica Academiei* afirmă că predicatul se poate omite numai în propozițiile subordonate coordonate între ele care au funcții diferite (vol. II, p. 242). Exemplele noastre demonstrează că predicatul identic se omite curent și în subordonate cu funcții omogene.

[13] E. Vasiliu, Sanda Golopenția-Eretescu, *op. cit.*, p. 161—162.

[14] *Ibidem*, p. 160—165.

Scanned with OKEN Scanner

Prin urmare subordonata atributivă menționată contractează nemijlocit relații sintactice distincte de subordonare și de coordonare cu termeni diferiți din aceeași propoziție regentă, deci cu aceeași propoziție regentă.

Pot interveni relații de corodonare chiar și între o subordonată subiectivă și regenta sa, prin intermediul subiectului :

Două case **și ce se găsea în ele** *au fost mistuite de flăcări.*

Subordonata subiectivă *ce se găsea în ele* se coordonează copulativ cu subiectul regentei *(case)*, deci cu regenta sa, ambii termeni coordonați contractînd relații cu predicatul regentei *(au fost mistuite)*[15].

Ceilalți cercetărori analizează altfel acest tip de construcție. În timp ce relația de subordonare a unei propoziții față de un element al regentei este interpretată ca o relație cu întreaga regentă respectivă, *relația de coordonare* a unei propoziții subordonate cu un element din regenta respectivă este tratată ca o relație cu o parte de propoziție din regentă sau chiar ca o relație „existentă în cadrul propoziției între elemente componente ale uneia și aceleiași propoziții"[16].

Corolarul teoriei acesteia ar fi că propoziția subordonată s-ar integra în regenta respectivă, cu care ar forma o singură propoziție cu două predicate și cu conjuncția subordonatoare nejustificată din punct de vedere funcțional, deoarece propoziția pe care aceasta o introduce este considerată parte de propoziție. Or, se știe că relația de subordonare în cadrul propoziției se exprimă prin prepoziții și locuțiuni prepoziționale, nu prin conjuncții.

După părerea noastră există paralelism între diversele tipuri de relații sintactice, adică și coordonarea unei propoziții subordonate cu o parte de propoziție din regentă trebuie să fie considerată tot ca un raport între două propoziții, așa cum se procedează în cazul raportului de subordonare, precum și în al celui apozitiv (cf. *supra* 1 (c)),

Situația descrisă aici apare cînd propoziția subordonată și partea de propoziție din regenta cu care aceasta se coordonează determină același termen din propoziția regentă.

Acest mod de analiză implică admiterea unui tip de relație sintactică mixtă între anumite propoziții : coordonarea subordonatei cu regenta respectivă.

---

[15] Cf. și Mioara Avram, *art. cit.*, p. 151 ; Al. Graur, *Gramatica azi*, p. 202.
[16] Cf. și Mioara Avram, *art. cit.*, p. 152 ; *Gramatica Academiei*, vol. II, p. 240, 243).

Scanned with OKEN Scanner

Dealtfel, după cum am arătat mai sus (sub 1 (c)), ideea coordonării unei subordonate cu regenta sa a fost susținută, înaintea noastră, de Al. Graur[17] și de *Gramatica Academiei*.

Propoziția subordonată se poate coordona cu regenta respectivă prin juxtapunere:

Ziua, noaptea era pe drumuri cu sapa, cu coasa, **cu ce se cerea.** Lăncrănjan, C., III, p. 5.

Uneori subordonata și termenul din regentă cu care se coordonează nemijlocit au funcții eterogene:

Bunicul acesta ce-și risipise viața în afară de casă, acum **de dragul** *nepotului și* **pentru ca să stea cît mai mult cu el,** *umbla puțin și oriunde se ducea lua și copilul cu el.* I. M. Sadoveanu, I.S., p. 661 (o subordonată finală coordonată cu un complement circumstanțial cauzal din regenta sa, deci coordonată cu regenta sa).

4.2. O propoziție coordonată se află de obicei în coordonare simplă, de un singur tip: copulativă, disjunctivă, adversativă sau conclusivă.

Uneori grupurile sintactice constituite prin coordonare simplă contractează între ele sau numai cu o propoziție noi relații de coordonare, realizîndu-se astfel o coordonare complexă[18].

Unii din ei îmbătrîniseră, **dar înfloreau încă și își mai încărcau ramurile cu fructe bogate și gustoase în fiecare an.** Stancu, P.N., p. 425.

Ultimele două propoziții din fraza de mai sus sînt coordonate copulativ între ele și concomitent sînt legate adversativ de prima propoziție: *unii din ei îmbătrîniseră* **dar înfloreau încă**; *unii din ei îmbătrîniseră...* **dar își mai încărcau ramurile cu fructe bogate și gustoase în fiecare an.**

4.3. Coordonarea copulativă apare frecvent între fraze și atunci se numește coordonare contextuală. Ea este marcată mai ales prin conjuncția *și*, utilizată în toate variantele limbii și în special în vorbirea populară și familiară (Vezi mai sus, 4 (a)):

Și *începu lupta cu săbiile...* **Și** *toată lumea rămase mirată de frumusețea și vitejia acestui tînăr...* **Și** *împăratul îi dete scrisoare de biruință... Tinerețe.* p. 287.

Așa cum arată exemplul de mai sus, **și** *narativ continuativ* se așază la începutul fiecărei fraze, fără să formeze o unitate sintac-

---

[17] Cf. *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, p. 130, unde se discută coordonarea unei subordonate concesive cu principala adversativă pe care o determină: *Oștirea română acum,* **deși mică în număr, dar** *în orice ocazie ar da un exemplu de curaj.* Bolintineanu, O., p. 427; *Gramatica Academiei*, II, p. 249, 263, 232.

[18] Cf. *Gramatica Academiei*, 1954, II, p. 164—165.

tică superioară, ceea ce nici n-ar fi posibil, avînd în vedere autonomia semantică a fiecărei fraze.

5.1. *Coordonarea disjunctivă* se stabileşte între propoziţii care exprimă acţiuni, stări sau calităţi opuse, dintre care de obicei este valabilă numai una, fără să se indice care anume :

Oare, don'plutonier, ne dă pămînt ori nu ne dă? Rebreanu, R., p. 333.

Raportul disjunctiv există atît între propoziţii principale, cît şi între propoziţii subordonate :

Oameni buni, plecăm ori nu plecăm? Lăncrănjan, C.,I, p. 189.

Răspunde-mi la întrebare, precis şi scurt, **dacă-i drept sau nu-i drept.** Lăncrănjan, C.,I, p. 164 (completive directe).

Tînărul Iuga puse cîteva întrebări şi ascultă răspunsurile cu o figură rece **ca şi cînd le-ar mai fi auzit sau nu l-ar mai fi interesat.** Rebreanu, R., p. 495 (modale comparative condiţionale).

Fie că îl aşteptase *să se întoarcă,* **fie că se deşteptase doar auzindu-l,** *Moromete se foi în aşternut.* Prdea, M., II, p. 82.

Raportul de coordonare disjunctivă apare şi între o subordonată şi regenta respectivă, dacă subordonata şi partea de propoziţie din regentă cu care aceasta se leagă nemijlocit depind de acelaşi termen din regentă :

Mîine **sau cînd va veni ceasul** *să luăm Ardealul, eu am nevoie acolo de oameni care au ieşit din poporul de acolo.* Rebreanu, R., p. 112 (prin coordonarea disjunctivă imediată cu *mîine*, subordonata temporală *cînd va veni ceasul* se coordonează implicit cu regenta sa *mîine... eu am nevoie acolo de oameni.*

5.2. Coordonarea disjunctivă se prezintă uneori sub formă complexă : coordonatelor disjunctive li se subsumează coordonate de alt tip :

Altfel **ori** *ne stricăm şi ne înjosim şi noi,* **ori** *murim pe rogojină slujind pe la uşile altora.* Stancu, P.N., p. 198 (grupul coordonat copulativ *ne stricăm şi ne înjosim şi noi* este, simultan, coordonat disjunctiv cu propoziţia *murim pe rogojină slujind pe la uşile altora*).

Ori *să se revizuiască... dar să nu se schimbe nimic,* **ori** *să nu se revizuiască... dar atunci să se schimbe pe ici, pe colo...* Caragiale, O.,I; p. 174. (fiecare grup coordonat disjunctiv este constituit din cîte două coordonate adversative).

Alternativa este aceasta : **sau** *se apucă din nou de muncă, deci se reîntoarce în uzină,* **sau** *se lasă mai departe pradă viciilor, deci*

rămîne un element pierdut pentru el și pentru societate (grupurile coordonate conclusiv se află, la rîndul lor, în relația disjunctivă între ele).

5.3. Corelarea propozițiilor disjunctive marchează situarea lor pe același plan, iar căderea accentului sintactic pe conjuncții le subliniază opoziția :

Ori *ți-este de glumă*, **ori** *nu ți-e d-a bună*. B.P.R., vol. III, p. 42.

5.4. Raportul disjunctiv se poate exprima și prin juxtapunere :

Avocatul Georgescu se ține după judecători cu gabriolela, are, n-are procese. Stancu, D., p. 287.

Mă primești, nu mă primești, dar uite că eu am venit. Lăncrănjan, C., II, p. 256.

5.5. În unele construcții coordonate disjunctiv, juxtapunerea se combină cu joncțiunea :

Cum vrei să ne batem ? În buzdugane să ne lovim, în săbii să ne tăiem **ori** *în luptă să ne luptăm* ? Ispirescu, B., p. 63.

5.6. Dintre propozițiile disjunctive cu predicat comun ultima poate să aibă predicatul redat printr-un adverb de afirmație sau de negație :

Or mai fi trăind, ori **nu** ? *Tinerețe*, p. 223.

5.7. În unele construcții este posibilă, grație contextului, exprimarea coordonării disjunctive dintre propoziții exclusiv prin coordonarea dintre conjuncții :

Spune că Take Ionescu... cu Filipescu s-au înțeles să spună regelui : **ori-ori** ! Camil Petrescu, U.N., p. 200.

5.8. De obicei conjuncțiile corelative dintr-o frază formată din coordonate disjunctive sînt identice. Dată fiind sinonimia lor, se utilizează uneori și conjuncții disjunctive diferite în același enunț :

Ori *taci*, **sau** *zi ceva mai bun decît tăcerea. Proverbe*, p. 260.

...tot nimic eu nu voi ști, / **Fie că-***n senin ori nouri va sta soarele ori luna,* / **Fie că** *va da zăpadă*, **ori că** *iarba va-nverzi*. Vlahuță, S.A., p. 16.

5.9. Raportul disjunctiv prezintă prin excelență caracter binar. Dacă ambele propoziții sînt precedate de conjuncții, opoziția dintre ele este mai accentuată decît atunci cînd există numai o conjuncție, care se așază între propoziții.

Totuși, chiar în cazul coordonării prin conjuncții disjunctive corelative, alternativa dobîndește uneori valoare copulativă :

Ori iarba nu-ți place / **Ori nu-ți vine bine** / *Să mai fii cu mine* ? B.P.R., vol. II, p. 473.

Scanned with OKEN Scanner

Răspunsul la această întrebare dublă îl dă însăşi miorița: **Iarba mie îmi place / Şi mult îmi e bine** / *Să fiu tot cu tine.*

Construcția următoare este ambiguă, fiind realizabile atît ambele posibilități, cît şi numai una dintre ele:

Ce vrei, hoț de corb? **Carnea să mi-o mănînci sau sîngele să mi-l bei?** *Tinerețe*, p. 10.

Disjunctivele cu valoare copulativă poartă accentul principal pe alte cuvinte decît pe conjuncții.

Cu cît numărul propozițiilor coordonate disjunctiv este mai mare, cu atît şi opoziția dintre ele se atenuează:

Zmeule viteaz, vino să ne batem, **în săbii să ne tăiem, în suliți să ne lovim ori în luptă să ne luptăm.** Ispirescu, B., p. 117[19].

5.10. Aşa cum rezultă din exemplele precedente, conjuncțiile disjunctive sînt: *ori, sau, fie(că). Ori* apare în special în vorbirea populară: *sau* şi *fie(că)* se întrebuințează mai frecvent în limba literară.

Conjuncția *au*, rar întîlnită, este arhaică şi populară:

Dar ştii, doamne, au nu ştii / Cînd pe Roşu-ncălecam / Ce fel de haine purtam? B.P.R., II, p. 247.

O serie de adverbe, care se repetă la începutul fiecărei propoziții coordonate, exprimă o alternare, succesiune, coexistență sau enumerare şi se folosesc mai cu seamă în limbajul popular şi familiar: *aci...aci, acum...acum, ba...ba, cînd...cînd* etc.:

Aci *îl ocărau,* **aci** *rîdeau de barba lui țepoasă.* Rebreanu, I., p. 74.

Ba-*i mînios,* **ba-***i duios nevoie mare.* Lăncrănjan, C.,I, p. 143.

Cînd *eu dedesubt,* **cînd** *el deasupra. Proverbe*, p. 95.

Raportul sintactic dintre propozițiile introduse prin aceste adverbe, care nu mai exprimă ideea de opoziție, este în realitate copulativ[20].

6.1. Relația coordonativă adversativă se stabileşte între propoziții care exprimă acțiuni, stări sau calități opuse. Spre deosebire de opoziția redată prin raportul disjunctiv, în care numai conținutul unei propoziții este valabil, iar al celeilalte (celorlalte) se exclude, raportul adversativ marchează opoziția dintre propoziții fără să intervină ideea de opțiune pentru una dintre acțiuni, stări, calități.

---

[19] Cf. şi Gh. Bulgăr, *Despre coordonatele disjunctive*, în „Cum vorbim", 1951, 11, p. 23—26.

[20] Ediția din 1954 a *Gramaticii Academiei* tratează aceste propoziții în capitolul consacrat coordonării copulative (vol. II, p. 156).

Scanned with OKEN Scanner

Oamenii îl auziră, dar nici unul nu întoarse capul spre el. Rebreanu, R., p. 227.

Raportul adversativ apare numai între doi termeni, fie că aceştia constau din cîte o propoziţie sau din grupuri de propoziţii.

Se pot coordona adversativ :

(a) propoziţii principale :

Fata intră în tindă, iar Moromete se aşeză tăcut lîngă copil. Preda, M., I, p. 334.

(b) propoziţii subordonate :

Aduse vorba despre recoltă, **care ar fi fost destul de bună, dar nu se poate valorifica din pricina crizei financiare.** Rebreanu, R., p. 79.

(c) subordonata cu regenta respectivă dacă subordonata şi partea de propoziţie cu care aceasta se leagă nemijlocit au acelaşi termen regent în propoziţia regetă :

Plecarăm iarăşi împreună, **însă fără să ne ţinem de mînă.** Stancu, P.N., p. 329.

Subordonata modală *fără să ne ţinem de mînă* se coordonează direct cu complementul de mod *împreună,* din propoziţia regentă, prin conjuncţia adversativă *însă* şi implicit cu propoziţia regentă respectivă.

Subordonata coordonată cu regenta sa poate să aibă şi altă funcţie decît partea de propoziţie din regentă cu care se leagă adversativ nemijlocit :

Titu admiră mulţimea de vite, de cai, de păsări, de servitori, de hambare imense... fără entuziasm deosebit, **ci numai ca să facă plăcere lui Grigore.** Rebreanu, R., p. 136 (subordonata finală *numai ca să facă plăcere lui Grigore* se coordonează adversativ imediat cu complementul circumstanţial de mod *fără entuziasm* din propoziţia regentă, ambele determinînd predicatul regentei *(admiră).*

6.2. Propoziţiile adversative se coordonează uneori complex :

Eu am stricat maşina şi i-am pus foc, **dar n-am vărsat sînge.** Rebreanu, R., p. 504 (grupul de propoziţii coordonate copulativ, constituit din primele două propoziţii, este coordonat adversativ cu propoziţia ultimă).

I-am observat şi eu absenţa, **dar, după părerea mea, sau a fost bolnav sau a lipsit din localitate** (în cadrul grupului coordonat adversativ există două propoziţii coordonate disjunctiv).

Grupul sintactic coordonat adversativ poate să conțină o propoziție sau mai multe coordonate de asemenea adversativ:

După două zile și două nopți au mulțumit moșului și au plecat mai departe, **dar buzduganul nu l-a mai dus cu el, ci l-a lăsat moșului.** *Tinerețe*, p. 5 (grupul adversativ precedat de conjuncția *dar* include o propoziție adversativă introdusă prin conjuncția *ci*).

6.3. Conjuncția adversativă se așază și la început de frază, dar în asemenea structură ideea de opoziție este foarte estompată sau nulă. Conjuncția adversativă nu se referă la o construcție precedentă determinată:

Pe drum din vorbă-n vorbă, Petre se răcori tînguindu-se că ar vrea să se așeze și dînsul, că biata Marioara destul l-a așteptat doi ani, dar nu știe dacă se va putea înlesni să facă nunta în iarna asta, că o nuntă costă bani mulți și nici fata n-are, nici el...

— **Dar** *poate că s-or îndura boierii să ne dea pămînt, că așa se aude — zise Petre uitîndu-se la el întrebător.* Rebreanu, R., p. 171.

6.4. Coordonarea contextuală se deosebește net, din punctul de vedere al conținutului, de fraza fragmentată, în care opoziția dintre propoziții este clară, iar analiza le include în aceeași unitate sintactică:

Mi-ai arătat atîtea moșii boierești. Dar ale țăranilor unde sînt? Rebreanu, R., p. 110.

6.5. În româna contemporană, coordonarea adversativă se exprimă prin următoarele conjuncții sau locuțiuni conjuncționale: *ba, ci, d-apoi, dar(ă), decît, doar că, fără, iar(ă), însă, numai, numai că, numai cît, numai să, or, și*:

Buzduganul nu l-a mai dus cu el, **ci** *l-a lăsat la moș Călugăr. Tinerețe*, p. 5.

Eu am auzit din bătrîni că dracii nu-s proști; **d-apoi** *cum văd eu tu numai nu dai în gropi de prost ce ești.* Creangă, O., p. 352.

Titu Herdelea avu pe buze un răspuns, **dar** *tăcu.* Rebreanu, R., p. 504.

Deoarece ți-ai ales această ladă, ia-o, **dară** *să nu o deschizi pînă acasă.* Ispirescu, B., p. 214.

Afurisita de turbincă mă vîră în toate boalele, zise Moartea suspinînd. **Decît** *n-am încotro, trebuie să mă duc, zise ea oftînd.* Creangă, O., p. 608.

Nimenea nu cuteza / Lui vodă cuvîntu-a-i da / **Făr-o** *strajă de-ncolea / Drept lui vodă răspundea.* B.P.R., III, p. 88.

Ziua caută-ți de lucru, **iar** *noaptea de somn. Proverbe*, p. 362.

De rămâneai îmi erai ca un frate, **iară** *de nu, îmi ești ca doi.* Creangă, O., p. 600.

Întreabă ceva, **însă** *nimeni nu-i răspunde.* Sahia, S.A., p. 62.

De toată lumea ai grijă, **numai** *de ai tăi nu.* Barbu, F., p. 23.

Acum, primăvara, e vremea cea mai prielnică pentru o așa călătorie, **numai că** *e prea obositor.* Brătescu-Voinești, P., p. 311.

Iar nevastă-sa Catrina era mărunțică, dar tot așa de vorbăreață ca cucoana Maria. **Numai cît** *toate le spunea încet și tainic.* Sadoveanu, O.,X, p. 618.

Încaltea să le înghețe picioarele, **numai să** *scape.* Camilar, N., p. 460.

A renunța la marxism ar echivala cu o renunțare a filozofiei de a mai înțelege t r e c e r e a. **Or,** *noi sîntem mereu în* t r e c e r e. Grünberg, A., p. 342.

Boii se leagă cu funia **și** *oamenii cu cuvîntul. Proverbe,* p. 56.

6.6. Predicatul identic al propozițiilor coordonate adversativ se reduce uneori, în ultima propoziție, la un adverb afirmativ sau negativ :

Primele două experiențe nu i-au reușit, a treia însă **da.**

Unii îmi răspund, alții **nu.** Stancu, C.M., p. 169.

6.7. Conjuncția *însă* se poate așeza atît în interiorul, cît și la sfîrșitul propoziției ultime :

Au urmat amenințări energice... nimeni, **însă,** *nu s-a mișcat.* Sahia, S.A., p. 61.

Băiatul le-a scos peri albi, de față nu se plîng **însă.**

6.8. Opoziția dintre propozițiile coordonate adversativ se poate sublinia prin adverbe sau locuțiuni adverbiale cu valoare adversativă asociate cu conjuncția sau locuțiunea conjuncțională adversativă : *atîta, cînd colo, cu toate acestea, dimpotrivă, din contra, din păcate, în schimb, totuși* :

Șezătoarea era șezătoare, ca toate șezătorile, **atîta doar că** *acum se vorbea altfel și despre alte lucruri.* Lăncrănjan, C., III, p. 354.

Mie mi s-a părut, de cîte ori am vorbit cu un țăran care a fost bătut... că nu regretă nimic, **ba dimpotrivă.** Rebreanu, R., p. 522.

Se bucura el, **dar totuși** *clătina trist din cap.* Rebreanu, I., p. 366.

Ne-ați venit apoi, drept minte o sticluță de pomadă...

Drept știință-având în minte vre un vals de Bal-Mabil,

Iar în schimb *cu-averea toată vreun papuc de curtezană...* Eminescu, O.A., p. 151.

Și pe drum necontenit ceream apă, iar tata mă amîna de la o fîntînă la alta, pînă... am ajuns la Humulești. **Și cînd colo,** *doftorii satului... erau la noi acasă.* Creangă, O., p. 54.

Scanned with OKEN Scanner

Parcă e o fiară **şi totuşi** *frumoasă foc.* Brătescu-Voineşti, P., p. 254.

6.9. Unele dintre adverbele şi locuţiunile adverbiale cu sens lexical opozitiv se întrebuinţează şi fără conjuncţie adversativă, mai ales în fraze fragmentate :

Cauza ţăranilor e sfîntă şi dreaptă. **Cu toate acestea,** *în loc să i se caute soluţii cinstite, toţi toarnă untdelemn peste focul încins.* Rebreanu, R., p. 530.

Oamenii noştri sînt cuminţi. Deallfel, v-a spus şi domnul prefect. — **Din păcate,** *prefectul dumitale e cam idiot şi îngîmfat — observă Stavrat.* Rebreanu, R., p. 360.

Au făcut şi contract la primărie, cu sigiliu şi iscălituri. **În schimb** *ei l-au îngăduit să stea în conac pînă va trece revoluţia.* Rebreanu, R., p. 530.

Era nerăbdător să afle ceva despre tatăl său şi despre Amara, **totuşi** *nu cuteza să întrebe direct pe nimeni.* Rebreanu, R., p. 460.

6.10. Conjuncţiile adversative se diferenţiază între ele atît ca frecvenţă, cît şi ca intensitate a raportului adversativ.

Conjuncţia *ci* exprimă opoziţia maximă, datorită faptului că propoziţia pe care o precedă se coordonează de obicei cu o propoziţie negativă. Ea apare atît în vorbirea populară, cît şi în limba literară :

Codreanu n-a mai ieşit / **Ci** *în codru a pierit.* B.P.R., II, p. 500.

Aci nu erau poduri rulante, **ci** *nişte macarale circulare.* Călinescu, S.N., p. 788.

Cu toate că atît în limba populară, cît şi în cea literară se manifestă tendinţa de substituire a lui *ci* prin alte conjuncţii adversative[21], uneori se surprinde şi fenomenul opus, al folosirii lui *ci* în locul altor conjuncţii adversative (adică în fraze în care adversativa se leagă cu o coordonată cu predicat pozitiv) :

Cîntări tînguitoare prin zidurile reci / Cerşi-vor pentru mine repaosul de veci ; / **Ci** *eu aş vrea ca unul, venind de mine aproape / Să-mi spuie al tău nume pe-nchisele-mi pleoape.* Eminescu, O.A., p. 134. *(ci* pentru *însă, dar).*

Dar se foloseşte foarte des şi în toate variantele limbii populare şi literare. *Însă* se distinge printr-o expresivitate mai accentuată şi apare îndeosebi în limba literară. *Iar* prezintă cea mai atenuată valoare adversativă, ajungînd uneori sinonim cu *şi* copulativ.

Vorba de rău se duce ca glonţul, **iar** *cea de bine abia se aude. Proverbe,* p. 354 (*iar* adversativ).

---

[21] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 692 ; *Gramatica Academiei*, 1954, vol. II, p. 159.

Scanned with OKEN Scanner

Fata unchiașului își luă ziua bună, plecă cu cutia subsuoară și întorcîndu-se pe la cuptor, căpătă azimă caldă, și trecînd pe la puț, bău apă rece, **iar** *cînd ajunse la grădină, mîncă poame coapte.* Ispirescu, B., p. 213 (*iar* copulativ).

Și adversativ este foarte frecvent în limbajul familiar și popular și cumulează valori multiple :

Vremea pe slugă călare o pune **și** *pe stăpîn pe jos îl lasă. Proverbe*, p. 357 (*și* sinonim cu *iar*).

Oamenii îi întrebau ce a fost **și** *ei nu răspundeau.* Sadoveanu, O.,X, p. 366 (*și* echivalent cu *dar, însă*).

Celelalte conjuncții și locuțiuni conjuncționale adversative, însoțite sau nu de adverbe sau locuțiuni adverbiale întăritoare apar mai rar și caracterizează fie vorbirea regională și populară (*ba, d-apoi, cît, doar să, fără, numai cît, și cînd colo*), fie limba literară (*ci dimpotrivă, dar în schimb, și cu toate acestea, și totuși*).

6.11. Propoziția adversativă se află cu coordonata sa într-o relație mai strînsă decît propozițiile copulative și cele disjunctive cu coordonatele respective.

Propozițiile disjunctive sînt independente între ele sub raportul conținutului, situație reflectată și în topica lor liberă (cu excepția cazului cînd una dintre propoziții este negativă și ocupă, de regulă, locul al doilea).

Ordinea coordonatelor copulative este condiționată de relația obiectivă dintre acțiunile pe care le exprimă, deci topica propozițiilor care marchează acțiuni succesive sau dispuse într-o anumită gradație va reflecta ordinea desfășurării acestora în realitate.

Topica propoziției adversative este fixă în raport cu coordonata respectivă, care o precedă totdeauna. Conjuncția adversativă se integrează sintactic propoziției adversative, comportîndu-se la fel cu conjuncțiile subordonatoare față de propoziția dependentă.

Inversarea ordinii coordonatelor adversative antrenează modificarea sensului frazei.

Propoziția adversativă echivalează cu unele specii de subordonate concesive sau opoziționale :

Aș fi vrut să fiu și eu la înmormîntarea țăranilor, **dar nu mă simt în stare acuma.** Rebreanu, R., p. 512 (**deși nu mă simt în stare acuma** — concesivă).

Golătatea înconjură, **iară foamea dă de-a dreptul.** Creangă, O., p. 126 (**în timp ce foamea dă de-a dreptul** — opozițională).

Scanned with OKEN Scanner

7.1. Propoziția conclusivă exprimă consecința acțiunii, stării sau calității din coordonata ei :

Alec găsea periculos ca bolnava să afle acest lucru, **deci minți** *că a făcut intervenții și că e în așteptare...* Călinescu, S.N., p. 623.

Relația de coordonare conclusivă se stabilește și între propoziții subordonate :

Dacă și acuma va glumi, dacă deci nici de astă dată Moromete nu va sta cinstit de vorbă, *niciodată nu-i va mai da el cel dintîi bună ziua.* Preda, M.,I, p. 162.

7.2. Dintre coordonate, conclusivele suscită problemele cele mai dificile.

D. D. Drașoveanu contestă însăși existența acestei categorii sintactice. Teoria sa se bazează pe premisa că adverbele (cu excepția celor relative : *cînd, cum, unde, încotro, cît*) nu au funcție de conjuncție și în consecință „nu conferă propozițiilor din care fac parte calitatea de termen în raport : după cum un *apoi* nu conferă calitate de temporală propoziției sale, tot așa *deci, așadar* și locuțiunile adverbiale sinonime nu conferă calitatea gramaticală de conclusive, încît ne vedem obligați să afirmăm că nu există categoria sintactică a conclusivelor, nici măcar ca juxtapuse, întrucît apar întotdeauna încadrate de perechea de virgule, expresie nu a raportului, ci, la nivelul semnificantului gramatical, a *nonraportului*“[22].

Într-un enunț ca *a învățat și deci a știut*, „propoziția *și deci a știut* nu poate fi în același timp și conclusivă *(prin deci)*, și copulativă *(prin și)*“[23], ci secvența *și deci* constă din conjuncția *și* + adverbul *deci* fără funcție de conjuncție.

După opinia noastră, enunțul anterior admite și altă interpretare, după care conjuncția *și*, precedată de pauză, este conclusivă : *a învățat, și* (*„prin* urmare“, „în consecință“, „deci“ etc.) *a știut,* iar adverbul conclusiv *deci* potențează valoarea conclusivă a conjuncției *și*.

Țăranii... nu vor mai sta fără pămînt, că ei asudă și sîngerează muncindu-l **și** *deci al lor trebuie să fie* (Rebreanu, R., p. 272) (**și** *al lor trebuie să fie* = **și** conclusiv)[24].

Absolutizarea opiniei că virgulele sau virgula și punctul sînt mărci ale nonraportului sintactic este infirmată de realitatea lingvistică. Aplicarea consecventă a acestui principiu ar conduce la anularea majorității categoriilor sintactice.

---

[22] D. D. Drașoveanu, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, în CL XII, 1, 1968, p. 30.

[23] *Art. cit.*, p. 29, 30.

[24] Cf. *Gramatica Academiei*, II, p. 252.

Scanned with OKEN Scanner

Nici un alt lingvist nu neagă existența categoriei conclusivelor. Problema care îi preocupă pe unii dintre aceștia este aceea a calității morfologice a mijloacelor prin care ele se exprimă.

În această chestiune nici *Gramatica Academiei* nu are o poziție consecventă. La capitolul consacrat relațiilor sintactice se afirmă :

„Coordonarea conclusivă se realizează *(a)* cu ajutorul conjuncțiilor și locuțiunilor conjuncționale *deci, dară, așadar, prin urmare, de aceea, în concluzie, în consecință, (care) va să zică, și* (singur sau în combinație cu *deci, de aceea, prin urmare* etc.) și *(b)* prin juxtapunere"[25].

În alt loc din aceeași lucrare, conectivele conclusive nu se denumesc *conjuncții* și *locuțiuni conjuncționale*, ci *„adverbe și locuțiuni adverbiale* de mod cu înțeles conclusiv folosite în coordonate conclusive : *deci, așadar, prin urmare*[26].

Referitor la relațiile dintre coordonate se menționează că „Între joncțiune și juxtapunere există un tip de tranziție neclar organizat, reprezentat de propoziții introduse prin elemente cu caracter adverbial ca *doar... pasămite... parcă* ; ele au un caracter cvasiindependent, care le apropie de juxtapunere... Într-o situație asemănătoare pot fi considerate... chiar conclusive introduse prin *deci* sau *așadar* ; într-un cuvînt orice propoziție introdusă printr-un element care are caracter adverbial (nerelativ)"[27].

Fără să teoretizeze prea mult caracterul relațional al categoriei lexico-gramaticale a conectivelor, cercetătorii (cu excepția lui D. D. Drașoveanu) recunosc coordonata conclusivă, iar conectivul îl denumesc conjuncție sau locuțiune conjuncțională[28], adverb sau locuțiune adverbială[29] ori în nici un fel[30].

Georgeta Ciompec consideră că „termenii în discuție nu sînt elemente de relație propriu-zise", pentru că au topica în general liberă, spre deosebire de conjuncțiile coordonatoare, care se plasează în mod obligatoriu între propozițiile pe care le leagă (cu excepția conjuncției *însă*)[31].

C. Dimitriu admite funcție dublă pentru termenii considerați : „În limba română, *deci, așadar, prin urmare* etc. pot reprezenta

---

[25] Vol. II, p. 252.
[26] Vol. I, p. 310.
[27] Vol. II, p. 234.
[28] Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 99—100 ; V. Șerban, *op. cit.*, p. 332—333 ; C. Dimitriu, *Curs...*, p. 212—215, Al. Graur, *op. cit.*, p. 696.
[29] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 696 ; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 507.
[30] Ecaterina Teodorescu, *Curs...*, p. 85—87, 215—216.
[31] Cf. *Limba română contemporană*, 1974, p. 308.

atît adverbe, cît şi conjuncţii coordonatoare", în funcţie de existenţa sau absenţa în contextul dat a unui alt conectiv coordonator *(a fost prezent* **şi, deci,** *a văzut* — **deci** este adverb conclusiv; *a fost prezent,* **deci** *a văzut* — **deci** are funcţie de conjuncţie coordonatoare conclusivă[32].

Pentru considerentele expuse mai sus, recunoaştem categoria sintactică a conclusivelor, care se coordonează *(a)* cu ajutorul conjuncţiilor şi al locuţiunilor conjuncţionale (provenite în marea lor majoritate din adverbe conclusive) şi *(b)* prin juxtapunere.

7.3. Relaţia de coordonare conclusivă se realizează în româna contemporană cu ajutorul conjuncţiilor şi locuţiunilor conjuncţionale *aşadar, ca atare, dar(ă), de aceea, drept aceea, drept care, în concluzie, în consecinţă, (care) va (vrea, vra) să zică, or, prin urmare,* şi etc.:

(a) *Interesante sînt sofismele ce se opun în contra direcţiei critice în literatura română şi cu arătarea lor vom termina deocamdată observaţiile de faţă.* **Aşadar ce este de zis în contra criticii în genere** ? Maiorescu, C.,I, p. 145.

(b) **Ziceam dar** *ca România să fie bine şi tot românul să prospere.* Caragiale, O.,I, p. 187.

(c) **Acum dară fă bine** *de înapoieşte un leu tovarăşului dumitale.* Creangă, A., p. 114.

(d) *După unii autori ele* [*corespondenţele lingvistice*] *sînt, în albaneză, de origine traco-iliră, iar în română, de origine daco-getotracă,* **deci în ambele limbi ar fi elemente de substrat.** Macrea, SLR, p. 18.

(e) **Pictorul ştie deci** *să extragă esenţa morală tipică a modelului său.* Vianu, P., p. 196.

(f) *Onorabilul, venerabilul nostru prezident... va proclama, pe cît ştim, astăseară pe candidatul comitetului dv.* **Or,** *dacă voi avea onoarea ca să mă agreeze şi comitetul dv....* Caragiale, O., I, p. 178 *(or* este sinonim cu *deci).*

(g) **Ne îngăduim prin urmare** *să credem că literatura română poate interesa în mod viu pe cititorii altor popoare.* S., p. 292.

(h) *Limba nu are oase* **şi se îndoaie după gînd.** *Proverb.*

(i) *Înainte de a trece în sufragerie din cancelaria lui somptuoasă, Baloleanu luă o mutră oficială:*

— **Va să zică e serios şi irevocabil, Grigoriţă** ? Rebreanu, R., p. 240.

---

[32] Cf. C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată,* p. 345, nota 195.

Scanned with OKEN Scanner

Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale conclusive apar frecvent la începutul propozițiilor conclusive, uneori separate prin punct de coordonatele acestora *((a), (d), (f), (h), (i))*.

Adesea aceleași elemente jonctive figurează în interiorul sau la sfîrșitul propoziției conclusive *((b), (c), (e), (g))*.

Conjuncțiile *dar* și *dară* se folosesc în interiorul și la sfîrșitul propoziției conclusive *((b), (c))*[33], iar *or*, exclusiv la începutul conclusivei *((f))*.

7.4. Propoziția conclusivă se coordonează și prin juxtapunere :

— *Da, sînt la mine.*

— *Am ceva cu ei, spune-le să iasă pînă afară.* Preda, D., p. 177 (**deci** *spune-le să iasă pînă afară*).

7.5. Coordonarea conclusivă se prezintă uneori sub formă complexă, adică un grup de propoziții coordonate între ele copulativ, disjunctiv sau adversativ se află în raport conclusiv cu altă propoziție sau alt grup de propoziții.

Tînărul are talent și studiază intens, **deci se va forma și impune curînd** (grup copulativ coordonat conclusiv cu alt grup copulativ).

Iată și ultimul tren, **deci sau sosește cu el sau nu mai vine astăzi** (grup disjunctiv coordonat conclusiv cu o propoziție).

E perfect informat, **prin urmare cunoaște cazul, dar nu-l divulgă** (grupul adversativ binar e coordonat conclusiv cu prima propoziție).

7.6. În unele contexte, propoziția conclusivă situată după punct este numai aparent independentă, putîndu-se integra împreună cu coordonata sau coordonatele sale într-un enunț :

Lătrase numai o dată. Acuma tăcea și se făcuse noapte. **Deci nu mai trecea nici un drumeț.** Sadoveanu, O.,X, p. 632 (frază fragmetată).

În alte situații, conectivul conclusiv, așezat tot după pauză, se referă la contexte anterioare largi, cu care relația de coordo-

---

[33] *Gramatica Academiei* afirmă că *dar(dară)* conclusiv se folosește „numai în mijlocul propoziției" și ilustrează această părere și prin exemplul : *Vom spune dar cît de frumoasă-i lumea.* Banuș, P., 162—163 (vol. II, p. 253). Remarcăm însă că *dar* se află la sfîrșitul propoziției conclusive, nu „în mijlocul" acesteia.

Scanned with OKEN Scanner

nare este difuză și împreună cu care nu se poate asocia în aceeași unitate sintactică :

În concluzie, ierarhia funcțională a limbii ia înfățișarea unui edificiu *în care variantele stilistice se înlănțuie...* (Coteanu, SF, p. 190 (coordonare contextuală)[34].

7.7. Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale conclusive se deosebesc între ele atît ca frecvență, cît și ca apartenență la stilurile funcționale ale limbii.

Stilul științific, caracterizat prin raționamente, recurge des la conjuncții ca *așadar, ca atare, deci, în concluzie, în consecință; drept care* și *drept aceea* apar de regulă în stilul administrativ; *prin urmare* își .lărgește sfera de întrebuințare pătrunzînd din ce în ce mai mult și în vorbirea populară.

Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale *(care) va să zică, dar(ă), și* sînt specifice limbii populare și familiare. Ele se folosesc și în stilul beletristic al scriitorilor influențați de aceste variante ale limbii.

7.8. Dintre propozițiile coordonate, conclusivele au cele mai mari afinități cu subordonatele și anume, cu consecutivele. Numai natura coordonatoare sau subordonatoare a elementului jonctiv diferențiază gramatical unele specii de conclusive de subordonatele consecutive cu care sînt sinonime și în care se pot transforma.

În fraza *Cînd îi spuseră că a cerut-o Stan Cotelici, ea nu zise nimic, era deci limpede pentru ei că numai din prostia ei s-a dus după al lui Birică* (Preda, M.,I, p. 192), coordonata conclusivă *era deci limpede pentru ei* echivalează cu subordonata consecutivă *încît era limpede pentru ei*[35].

---

[34] Cf. *Gramatica Academiei*, II, 1954, p. 167.

[35] Pe lîngă lucrările citate în cuprinsul capitolului, vezi și : Maria Ganrea, *Problema structurii frazei din punct de vedere gramatical și stilistic*, în LL, III, 1957, p. 79—90 ; Tudor Vianu, *Contexte legate și nelegate din punct de vedere stilistic*, în „Probleme ale metaforei și alte studii stilistice", 1957, p. 151—165 ; Șt. Iacob, *Coordonare, subordonare și logică*, în LR VII, 1958, 5, p. 49—55 ; Fl. Dimitrescu, *Observații asupra construcției paratactice românești* **și și**, în SCL XI, 1960, 4, 883—887 ; Gh. Bulgăr, *Analiza gramaticală și contextul*, în LL, 5, 1961, p. 27—34 ; N. I. Barbu, *Juxtapunerea (parataxa) în greacă, latină, română*, în LL, 6, 1962, p. 53—65 ; C. Săteanu, *Coordonarea explicativă*, în LL, 11, 1966, p. 375—385 ; Mihaela Mancaș, *Aspects de la grammaire de coordination en roumain*, în CLTA, IV, 1967, p. 107—141 ; Ioana Diaconescu-Prioteasa, *Evitarea prepozițiilor în coordonare*, în SCL XIX, 1968, 5, p. 473—491 ; I. Mușiu, *Probleme privitoare la raporturile de coordonare în limba română*, în AUT, VI, 1968, p. 159—166 ; B. B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române*, 1971, p. 231—234 ; Sabina Teiuș, *Conjuncția coordonatoare* **și** *în graiurile daco-române*, în ACILFR, II, 1971 ; I. Mușiu, *Probleme ale coordonării în limba română* (rezumatul tezei de doctorat) 1973.

Scanned with OKEN Scanner

B. SUBORDONAREA

8.1. Evident, problema propoziției subordonate nu se pune pentru lingviștii care îi contestă existența, tratînd-o ca o parte de propoziție a regentei respective sau a enunțului[36].

După concepția cea mai larg acceptată, relația interpropozițională de subordonare se stabilește între propoziții dintre care una o determină pe cealaltă. Propoziția determinată se numește *regentă* sau *supraordonată*, iar propoziția care complinește este *subordonată* sau *dependentă*.

Propoziția subordonată implică, deci, prezența unei regente, care poate să fie principală sau secundară[37].

(a) *Se scurseseră șapte zile* **de cînd căruțele lungi, cu coviltir trecuseră fluviul.** Stancu, S., p. 266.

(b) *Mi-am adus aminte* **că are un băiețaș de vreo cinci ani, pe care-l iubește ca o nebună.** Camil Petrescu, U.N., p. 159.

Propoziția a doua din (b) *(că are un băiețaș de vreo cinci ani)* este subordonată față de regenta principală *mi-am adus aminte* și, la rîndul ei, regentă a subornatei *pe care-l iubește ca o nebună.*

8.2. În principiu, propoziția subordonată determină un singur cuvînt din propoziția regentă, cu funcție de parte de propoziție fie principală, fie secundară :

Nu tulbura fîntîna **ce te-a îndestulat.** *Proverbe*, p. 244.

Propoziția subordonată atributivă *ce te-a îndestulat* se referă numai la substantivul *fîntîna*, care este o parte de propoziție secundară a regentei.

Uneori subordonata este legată, însă, de sensul întregii propoziții regente[38] :

Cum aveau o singură lampă, *copiii se dezbrăcară prin întuneric.* Cezar Petrescu, Î., p. 507.

Dacă am atribui funcție de termen regent exclusiv predicatului *(se dezbrăcară... cum (fiindcă) aveau o singură lampă)*, enunțul ar deveni absurd.

---

[36] Cf. G. Ivănescu, *art. cit.*; Ecaterina Teodorescu, *Sînt propozițiile subordonate propoziții autentice?* în LR XXVII, 1979, 3, p. 231—236.

[37] După unii lingviști, sfera noțiunii de *propoziție secundară* este supraordonată față de cea *de propoziție subordonată*. Cf. și Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 688. Pentru *Gramatica Academiei*, cei doi termeni sînt „perfect echivalenți" (vol. II, p. 254) — idee pe care o adoptăm și noi.

[38] În opoziție cu *Gramatica Academiei*, Sorin Stati susține că propoziția subordonată depinde numai de o singură parte de propoziție din regentă și anume de predicat *(Elemente...*, p. 149).

Scanned with OKEN Scanner

8.3. De regulă propoziția subordonată corespunde unei părți de propoziție a regentei, în care se poate transforma prin depredicativizare :

Îmbracă-te repede **să plecăm.** Rebreanu, R., p. 368 (propoziție subordonată finală) — *Îmbracă-te repede* **pentru plecare** (complement circumstanțial final).

Propoziția subordonată și partea de propoziție corespunzătoare poartă, de obicei, aceeași denumire : propoziție subiectivă-subiect, propoziție atributivă-atribut, propoziție completivă de agent-complement de agent, propoziție circumstanțială cauzală-complement circumstanțial cauzal etc.

Concordanța funcțională între cele două categorii de construcții nu este însă absolută.

Astfel unele propoziții își schimbă funcția prin contragerea în părți de propoziție. De exemplu, unei propoziții circumstanțiale îi poate corespunde un atribut circumstanțial :

Cînd se trezi, *află că Paraschiv și cu Nilă fugiseră cu caii încă de ieri seară* (Preda, M.,I, p. 508) (prima propoziție este circumstanțială temporală).

Trezit, *află că Paraschiv și cu Nilă fugiseră cu caii încă de ieri seară (trezit* este atributul substantivului subînțeles *Moromete*, cu care se acordă în gen, număr și caz, și exprimă simultan o idee circumstanțială temporală referitoare la verbul *află).*

De asemenea, gerunziul cu funcție de element predicativ suplimentar este echivalent cu predicatul unei propoziții principale :

Sta **zîmbind** *de o amintire, pe genunchi* **scriind** *o carte...* (Eminescu, O.A., p. 149). *Sta,* **zîmbea** *de-o amintire, pe genunchi* **scria** *o carte.*

În alte situații, deși funcția și conținutul celor două tipuri de unități sintactice coincid, totuși propoziția este secundară, iar partea de propoziție corespunzătoare, principală.

Propoziția subordonată subiectivă *să plec* din fraza *mi-e greu să plec* se transformă în subiect : *Mi-e greu plecatul.*

În ce privește „propoziția predicativă" și partea de propoziție corespunzătoare, la incongruența că o parte de propoziție principală se convertește în propoziție secundară se adaugă și o improprietate terminologică : propoziția se numește *predicativă,*

Scanned with OKEN Scanner

deşi echivalează numai cu o parte a predicatului, cu *numele predicativ*[39].

Din principiul corespondenţei propoziţiilor subordonate cu părţile de propoziţie nu trebuie să se conchidă că orice structură se realizează în ambele variante sau, că, în cazul existenţei ambelor tipuri de construcţii, frecvenţa lor ar fi egală.

De exemplu, complementele de agent, sociativ, instrumental şi de relaţie se folosesc mai des decît propoziţiile corespunzătoare.

În ceea ce priveşte complementul circumstanţial consecutiv, el se confundă adesea cu cel de mod, încît unii cercetători îl ignorează[40], alţii îl consideră o subspecie a complementului de mod[41] şi foarte puţini îl tratează ca o categorie sintactică distinctă[42].

Concordanţa, în linii generale, dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie, reversibilitatea lor ajută la identificarea unor specii de propoziţii sau de părţi de propoziţie.

Structura propoziţiei subordonate fiind mai complexă şi sensul ei în general mai explicit[43], pentru determinarea funcţiei reale a unei părţi de propoziţie ambigue se recurge de obicei la transformarea părţii de propoziţie respective în propoziţie.

De exemplu, în propoziţia *Plecă după casă*, complementul circumstanţial *după casă* se identifică prin amplificarea lui în propoziţie: dacă admite transformarea **să caute casă** este final; altminteri este circumstanţial de loc.

Uneori însă funcţia părţilor de propoziţie se manifestă mai clar decît aceea a propoziţiilor subordonate corespunzătoare.

În asemenea situaţii, natura propoziţiei subordonate se determină prin procedeul invers, al transformării propoziţiei subordonate în partea de propoziţie echivalentă.

În fraza *Ar fi voit să-l vadă prăbuşit, chiar fără ca măcar să ţină* **să se ştie** *că de la el îi vine* (Camil Petrescu, P., p. 223),

---

[39] În *Analize sintactice şi stilistice*, p. 108, Sorin Stati adoptă denumirea adecvată de *propoziţie-nume predicativ*, dar în *Elemente de analiză sintactică* renunţă la ea.

[40] N. Drăganu, *op. cit.*; Iorgu Iordan, *op. cit.*; Al. Graur, *op. cit.*; C. Dimitriu, *op. cit.*, p. 482; Ecat. Teodorescu, *Curs...*, p. 197; Valeria Guţu Romalo, *op. cit.*

[41] Gh. Bulgăr, *Limba română. Sintaxă şi stilistică*, p. 80; *Gramatica Academiei*, II, p. 186—187. După părerea noastră, complementul *pentru a putea* din exemplul *Subiectul e prea vast pentru a putea fi expus într-o oră* (*Gramatica Academiei*, vol. I, p. 375) este exclusiv consecutiv, nu „modal cu nuanţă consecutivă".

[42] Vasile Şerban, *op. cit.*, p. 278; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 674.

[43] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 678, 686.

Scanned with OKEN Scanner

propoziția subordonată *să se știe* este completivă indirectă, nu completivă directă, cum s-ar părea, pentru că se poate converti într-un complement indirect *(să țină* **la știrea**), nu direct *(*să ținăștirea)*[44].

Bineînțeles că o unitate sintactică polivalentă într-un anumit context, își menține diferitele nuanțe prin transformare. De exemplu, complementul *cu eforturi* din propoziția *cu eforturi a izbutit* cumulează valoare temporală *(cînd a depus eforturi...)*, condițională *(dacă a depus eforturi...)*, cauzală *(fiindcă a depus eforturi...)* și instrumentală *(cu cîte eforturi a depus...)*.

8.4. După criteriul formal și de conținut, *Gramatica Academiei* clasifică propozițiile subordonate în două categorii fundamentale: *necircumstanțiale* și *circumstanțiale*[45].

După aceeași lucrare, clasa propozițiilor subordonate necircumstanțiale constă din următoarele specii: subiective, predicative, atributive, completive directe, completive indirecte, completive de agent și predicative suplimentare.

Restul subordonatelor sînt circumstanțiale; de loc, de timp, de cauză, de scop, de mod, consecutive, instrumentale, sociative, de relație, condiționale, concesive, opoziționale, cumulative și de excepție.

Între subordonatele necircumstanțiale și regentele respective este o coeziune mai accentuată decît între subordonatele circumstanțiale și regentele lor.

Categoria subordonatelor necircumstanțiale se caracterizează în general prin particularități formale ale elementului regent, conectivul fiind mai puțin relevant.

Propozițiile circumstanțiale se definesc în special prin conținutul lor și prin conective, a căror funcție distinctivă nu trebuie însă absolutizată.

În consecință, propoziții necircumstanțiale cu structură identică se diferențiază în funcție de trăsăturile gramaticale ale termenului regent:

E bine **că participă** (subiectivă, dependentă de o expresie unipersonală).

Convingerea mea e **că participă** (verb copulativ + propoziție — nume predicativ).

---

[44] Ignorînd acest procedeu de verificare, S. Stati consideră că propoziția *s-o iau asupră-mi* din fraza *Țin* **s-o iau asupră-mi** este completivă directă, nu completivă indirectă *(Elemente de analiză sintactică*, p. 163).

[45] Gh. Bulgăr, *Note despre structura frazei*, în „Culegere de studii I.M.G.", 1962, p. 17—20.

Scanned with OKEN Scanner

Subliniem faptul **că participă** (atributivă ; regentul este substantiv).

A spus **că participă** (completivă directă ; regentul este verb tranzitiv).

Mă bucur **că participă** (completivă indirectă ; regentul este verb intranzitiv).

Îl văd **că participă** (predicativă suplimentară ; se referă la doi termeni din regentă : *îl* și *văd).*

De asemenea propozițiile necircumstanțiale subordonate unuia și aceluiași verb nu-și schimbă clasa de substituție în funcție de conective, ca, de exemplu, propozițiile *completive directe* următoare :

Știe **că** *plecați.*
Știe **să** *le rezolve.*
Știe **ca** *pe tatăl tău* **să-l** *programeze pentru mîine.*
Știe **ce** *s-a întîmplat.*
Știe **cine** *e vinovat.*
Știe **orice** *îl întrebi.*
Știe **unde** *locuiesc.*
Știe **cînd** *ajungi.*
Știe **cum** *s-a desfășurat concursul.*
Știe **cît** *vă datorează.*
Știe **dacă** *vei fi admis sau nu.*
Știe **după** *ce umbli pe aici.*

Dimpotrivă, în identificarea circumstanțialelor, conținutul și conectivele lor au rol decisiv :

Pleci **unde dorești** (circumstanțială de loc).
Pleci **cînd vrei** (circumstanțială de timp).
Pleci **cum poți** (circumstanțială de mod).
Pleci **fiindcă ești așteptat** (circumstanțială cauzală).
Pleci **să te recreezi** (circumstanțială finală).
Pleci **dacă ți se dă voie** (circumstanțială condițională).
Pleci, **deși abia ai sosit** (circumstanțială concesivă).
Pleci (așa de repede), **încît ne surprinde** (circumstanțială consecutivă).

8.5. Cele două categorii de subordonate specificate mai sus se deosebesc între ele într-o măsură apreciabilă și sub raportul clasei morfologice a conectivului.

Subordonatele necircumstanțiale se introduc în special prin pronume și adjective pronominale relative, interogative sau nehotărîte, dar și prin adverbe interogative sau relative, conjuncții și locuțiuni conjuncționale, dintre care predomină *că, să, ca... să.*

Subordonatele circumstanțiale (cu excepția instrumentalelor și a sociativelor) se construiesc în general cu adverbe relative

Scanned with OKEN Scanner

sau interogative, conjuncții și locuțiuni conjuncționale, care au adesea valoare specifică mai concretă decît cele utilizate la subordonatele necircumstanțiale.

8.6. Descrierea propozițiilor subordonate de sub 8.4—8.5 reprezintă în linii generale punctul de vedere al *Gramaticii Academiei*.

Aproape fiecare cercetător își are însă optica sa în acest domeniu. Conceptul de propoziție subordonată este controversat și sub raportul calității și sub cel al sferei. Ca să jalonăm cîteva poziții mai semnificative, e suficient să menționăm că C. Dimitriu încadrează subordonata sociativă, cumulativă, de excepție, de relație, instrumentală etc. în categoria circumstanțialelor[46]; Ecaterina Teodorescu repartizează în categoria necircumstanțialelor subordonata sociativă, de relație, instrumentală, opozițională, cumulativă și de excepție[47]; Iorgu Iordan și Vl. Robu mențin categoriile de propoziții necircumstanțiale și circumstanțiale cu aceeași repartiție ca E. Teodorescu, dar mai creează două specii de subordonate necircumstanțiale: *separative* și *de materie*[48].

Clasificarea subordonatelor în necircumstanțiale și circumstanțiale este în funcție de accepția atribuită termenului de „circumstanță". C. Dimitriu, de exemplu, consideră „că sub termenul gramatical de „circumstanțial" se încadrează nu numai determinările care exprimă circumstanțele propriu-zise (locul, timpul și modul), ci și alte determinări mai mult sau mai puțin asemănătoare acestora (mijlocul, relația, cumulul, excepția etc.)"[49]. Dimpotrivă, Iorgu Iordan și Vladimir Robu sînt de părere că sfera necircumstanțialelor este cu mult mai largă, amplificînd-o chiar cu noi specii.

Acest relativism nu surprinde, întrucît clasificarea respectivă se întemeiază pe criteriul semantic.

Categoriile următoare de subordonate sînt unanim recunoscute ca necircumstanțiale: subiectivele, predicativele, atributivele, completivele directe, completivele indirecte, completivele de agent și predicativele suplimentare.

Situația subordonatelor sociative, opoziționale, cumulative, de excepție, instrumentale și de relație este controversată.

Orientîndu-ne și după poziția sintactică a complementelor corespunzătoare în regentă acestor tipuri de propoziții, conside-

---

[46] *Op. cit.*, nota 3, p. 488.
[47] *Curs...*, p. 222.
[48] *Op. cit.*, p. 664—666.
[49] *Op. cit.*, p. 488.

Scanned with OKEN Scanner

răm că subordonatele sociative, opoziționale, cumulative și de excepție cumulează valori duble, necircumstanțiale și circumstanțiale, în funcție de natura necircumstanțială sau circumstanțială a propoziției sau a părții de propoziție la care se referă.

Astfel subordonata de excepție *decît unde este apa mai adîncă* din enunțul *Nu înoată altundeva/decît unde este apa mai adîncă*[50] este circumstanțială introdusă prin adverbul de loc *unde* (precedat de adverbul *decît)*, cu funcție de complement circumstanțial de loc în subordonată, la fel cu adverbul de loc *altundeva* din regentă, la care se raportează.

Dacă omitem adverbul de referință *altundeva*, subordonata de excepție se transformă în circumstanțială de loc: *Nu înoată* **decît unde este apa mai adîncă.**

Tot circumstanțială este subordonata opozițională din enunțul *El a plecat de joi,* **în loc să mergem împreună duminică**, pentru că se referă la un complement circumstanțial de timp *(de joi)* din regentă, cu care se află în relație *semantică* de coordonare adversativă: *el a plecat de joi, n-am mers împreună duminică.*

În schimb subordonata sociativă din fraza următoare este necircumstanțială, fiindcă se referă la o propoziție necircumstanțială: *El a lucrat cu cine s-a oferit.* Sub raport *semantic* cele două propoziții sînt coordonate copulativ, subiectele lor asociindu-se la efectuarea acțiunii exprimate de predicatul regentei: *El și cine s-a oferit au lucrat* (sociativa s-a convertit în subiectivă).

Includerea subordonatelor instrumentale și a celor de relație în categoria necircumstanțialelor nu ni se pare justificată.

8.7. În descrierea și clasificarea subordonatelor efectuate în capitolele precedente s-au utilizat simultan și în proporții diferite atît criteriul formal, cît și cel semantic. Subordonatele necircumstanțiale se caracterizează prin elemente formale mai numeroase decît cele circumstanțiale, de aci și procedeele diferite cu care au fost abordate, circumstanțialele fiind definite în primul rînd din unghi semantic.

Problema considerată a fost tratată, în general tangențial sau succint, si din perspectiva sintaxei moderne[51].

Un studiu amplu consacră subordonatelor românești lingvistul francez Alain Guillermou[52].

---

[50] *Gramatica Academiei*, II, p. 339.

[51] S. Stati, *op. cit.*; V. Guțu Romalo, *op. cit.*; Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*

[52] *Essai sur la syntaxe des propositions subordonnées dans le roumain littéraire contemporain*, Paris, 1962.

După ce critică *Gramatica Academiei* (1954) și lucrările lui Iorgu Iordan, elaborate în spiritul gramaticii tradiționale, descrie subordonatele din perspectivă sincronică, după criteriul formal al elementelor de relație. Fiecare conectiv este indicat o singură dată și se specifică toate categoriile de subordonate pe care acesta le introduce. De exemplu, la conjuncția *să* se descriu subiectivele, predicativele, atributivele, completivele directe, completivele indirecte, finalele etc. La capitolul consacrat conjuncției *că* se analizează de asemenea toate subordonatele cu care aceasta se construiește, din care majoritatea figurează și în capitolul destinat conjuncției *să*: subiectivele, atributivele, predicativele, completivele directe, completivele indirecte, cauzalele, consecutivele etc.

Gramatica tradițională acordă prioritate sensului. De exemplu, definește propoziția finală ca o *subordonată* (deci după criteriul formal), îi delimitează conținutul (scopul în vederea căruia se realizează acțiunea din regentă) și o încadrează în clasa de substituție specifică (aparține aceleiași poziții sintactice cu complementul final). Apoi se indică clasa de conective prin care se introduce: *să, ca... să, pentru ca să, de*. La tratarea subiectivei, predicativei, atributivei, completivei directe, completivei indirecte etc. se menționează din nou conjuncțiile *să, ca să* etc.

Remarcăm că ambele modalități de descriere prezintă inconveniente: ori se ia în considerație fiecare conectiv în parte și se grupează sub el toate speciile de subordonate pe care le introduce (obținîndu-se unitatea formei în varietatea conținutului), ori primează unitatea conținutului asupra diversității conectivelor.

Lipsa univocității dintre expresie (conectiv) și conținut (sensul propoziției) îngreuiază descrierea și definirea subordonatei.

În general criteriul formal este mai complicat, iar cel semantic, mai operant.

În felul acesta ne explicăm și influența redusă exercitată de lucrarea, structurală, a lui Guillermou asupra sintaxei românești.

8.8. Din discuția anterioară despre subordonare ar rezulta că acest raport s-ar stabili numai între doi termeni, adică între o regentă și o subordonată.

Dealtfel acest punct de vedere are mai mulți reprezentanți în lingvistica noastră[53].

---

[53] Cf. D. D. Drașoveanu, *O categorie sintactică — unicitatea*, în CL XVI, 1971, 2, p. 325—335; Idem, *Coordonarea/subordonarea — o diviziune dihotomică*, în CL XXII, 1977, 1, p. 27—32; Viorel Hodiș, *În legătură cu teoria expansiunii a lui A. Martinet*, I, în CL XXII, 1977, 1, p. 101—108; V. Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 44; Ecat. Teodorescu, *Curs...*, p. 91; C. Dimitriu, *op. cit.*, p. 215.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel D. D. Drașoveanu afirmă că subordonarea se caracterizează prin relația de *unicitate*, iar coordonarea, prin *multiplicitate*. Prin categoria sintactică a unicității, căreia îi atribuie valoare axiomatică, autorul înțelege proprietatea unui termen regent de a fi determinat de un singur termen subordonat, „imposibilitatea existenței în dependența unui termen regent a unui al doilea termen subordonat, construit în același fel cu cel dat“[54].

Teoria respectivă este ilustrată prin analiza unei propoziții (valabilă și pentru analiza frazei). În *citim cărți și reviste* numai primul constituent *(cărți)* al lanțului coordonat *cărți și reviste* se subordonează regentului *citim*, iar al doilea constituent *(reviste)* nu se subordonează regentului *citim*, ci calitatea lui de subordonat se explică numai prin coordonarea cu primul constituent subordonat *(cărți)*. Cu alte cuvinte, după concepția autorului, termenul *reviste* nu se subordonează prin... subordonare (față de un regent), ci prin coordonare cu un subordonat (?).

Corolarul acestei concepții este că dacă se omite primul (și singurul) termen subordonat (complementul direct *cărți)*, implicit se anulează și funcția de complement direct a termenului *reviste*, conferită prin coordonare de termenul suprimat.

Or, termenul subordonat *(reviste)* își menține funcția de complement direct și fără relația de coordonare cu *cărți*, ceea ce demonstrează că el este surbordonat direct regentului comun al complementului direct multiplu *cărți și reviste*, nu prin transfer coordonativ.

Alți cercetători se situează pe o poziție contradictorie. S. Stati afirmă, pe aceeași pagină, că „subordonarea este o relație binară“ și că „un șir coordonativ depinde de un element regent comun tuturor constituenților șirului: *ochi* **deschiși, mari și plini...**“[55]

În realitate relația de subordonare este mai complexă. O propoziție regentă poate să aibă două sau mai multe subordonate, independente una de alta sau coordonate între ele, după cum și o subordonată poate să determine mai multe regente coordonate între ele.

Pe cînd procurorul... isprăvea ca Ignat Cercel[1] */ veni primarul Ion Pravilă*[2] */ să raporteze*[3] */ că, / precum i s-a poruncit*[4] */ a adunat*[5] */ și identificat pe toți morții*[6] */*. Rebreanu, R., p. 505.

---

[54] D. D. Drașoveanu, *O categorie sintactică — unicitatea*, p. 331.
[55] *Op. cit.*, p. 46.

Schematic, raporturile sintactice dintre propozițiile frazei precedente se prezintă astfel :

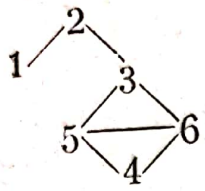

Propozițiile 1 și 3, independente una față de alta și cu funcții sintactice eterogene, sînt subordonate față de regenta 2.

Propozițiile subordonate 5 și 6, coordonate între ele și cu funcții sintactice omogene (completive directe), depind de aceeași regentă (3). Pe de altă parte propozițiile 5 și 6 sînt regentele unei singure subordonate (4).

În exemplul următor, subordonarea multiplă apare între subordonate coordonate între ele și regente coordonate între ele :

Se vedea după haine, după chipurile lor[1] */ și se înțelegea și din felul*[2] */ cum scriau*[3] */ că nu se mai gîndesc deloc*[4] */ la ceea ce se întîmplase în dimineața aceea*[5] */ cînd fuseseră bătuți cu ciomagul*[6] */ și se deducea din aceste rînduri întinse pe mai multe foi*[7] */ că acum... vor*[8] */ să uite*[9] */ ce-a fost*[10] */ și să se împace* [11] */ din moment ce soarta i-a despărțit*[12] */ și nu vor mai trăi împreună*[13] */ .

Preda, M., II, p. 8.

Schema raporturilor dintre propozițiile acestei fraze se prezintă astfel :

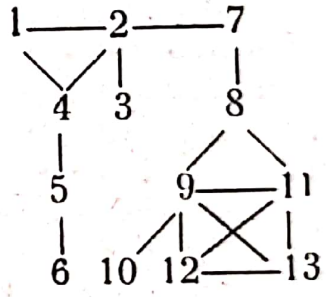

Pentru discuția noastră interesează relațiile dintre ultimele cinci propoziții. Regenta 9 (completivă directă) are trei subordonate : 10 (completivă directă), 12 (cauzală condițională) și 13 (cauzală condițională), dintre care 12 și 13 au funcții omogene și sînt coordonate între ele.

Relevăm în special raporturile sintactice dintre propozițiile 9, 11, 12 și 13. Fiecare din propozițiile regente (9 : *să uite* și 11 : *să se împace*), coordonate între ele, are ca subordonate aceleași două propoziții, 12 și 13 *(din moment ce soarta i-a despărțit* și *nu vor mai trăi împreună)*, de asemenea coordonate între ele. Atît regentele au funcții sintactice omogene (completive directe), cît și subordonatele respective (cauzale condiționale).

Apar uneori situații în care una și aceeași propoziție cu subordonare multiplă cumulează funcții sintactice diferite, după cum se raportează la una sau la alta din regentele respective :

O bănuiam[1]*/că nu era sinceră*[2]*/cînd... îmi spunea*[3]*/ că/dacă nimic nu s-ar îndeplini*[4]*,/ pentru ea n-ar însemna decît un an de*

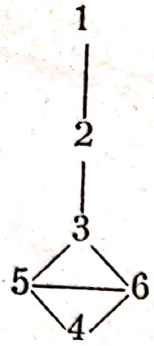

școală pierdut[5]*/și/s-ar întoarce fără părere de rău de altceva la Piatra*[6]*/*. M. Caragiale, C., p. 160.

Redăm schema raporturilor sintactice dintre propozițiile acestei fraze :

Propoziția subordonată 4 *(dacă nimic nu s-ar îndeplini)* este subiectivă în raport cu regenta 5 *(că pentru ea n-ar însemna decît un an de școală pierdut)* și condițională în raport cu regenta 6 *(s-ar întoarce fără părere de rău de altceva la Piatra)*.

C. RELAȚIA MIXTĂ BIPROPOZIȚIONALĂ (BINARĂ)

9. Tipul de relație sintactică mixtă bipropozițională este considerat de *Gramatica Academiei* un caz particular de coordonare și este denumit raport de coordonare între „o parte de propoziție cu o propoziție subordonată" : *Năpădiră asupra lui și-i mai trîntiră în cap* **cu bolovani și cu ce au apucat...**"[56].

Analizînd un enunț cu structură similară : *A adus* **cărți (A) și ce a mai găsit** (B), V. Guțu Romalo afirmă că propozițiile A și B contractează relație de coordonare (simbolizată prin A+B), care „se stabilește între un cuvînt (unitate nestructurată) și o grupare organizată sintactic"[57].

Acestei soluții i se poate obiecta : (a) că între A și B există, pe lîngă conjuncția coordonatoare **și,** încă un element de relație, **ce,** care introduce completiva directă B, prin urmare între cele două propoziții se stabilește o relație dublă, coordonativă și subordonativă, simbolizată adecvat A $\pm$ B ; (b) că segmentul *cărți* este nestructurat sintactic numai considerat în sine, în mod abstract, dar în realitate el se integrează în structura propoziției A, ca element subordonat al verbului *a adus*.

În consecință B, subordonată lui *a adus* din A și coordonată cu *cărți*, tot din A, este simultan coordonată și subordonată, în ultimă instanță, cu A (după cum indică și simbolul A), *iar nu subordonată lui A și coordonată cu o parte de propoziție din A*, cum, inconsecvent, se admite în general.

Pentru alți cercetători, relația sintactică în discuție se stabilește între două propoziții, considerate ca unități indivizibile, dar se respinge ideea coordonării subordonatei cu regenta ei, deși marca coordonării dintre ele *(și)* este recunoscută. Ieșirea din

---

[56] Vol. II, p. 240.

[57] *Op. cit.*, p. 76—77 ; vezi și *supra*, **VI.5.** (d) ; **X.1.** (c).

acest impas e posibilă, după opinia acestora, prin neutralizarea funcției coordonatoare a lui *și* : „... conjuncția *și* se comportă ca o conjuncție *subordonatoare* (subl. ns.) care indică raportul de subordonare dintre două propoziții" (C. Dimitriu, *Curs...*, p. 205).

Într-o lucrare ulterioară, autorul este mai puțin categoric : „... conjuncția *și* se apropie de conjuncțiile subordonatoare" *(Gramatica limbii române explicată*, Iași, 1979, p. 368).

În acest caz, rezultă inconvenientul că relația de subordonare se exprimă tautologic, adică atît prin *și* cît și prin *cu ce* (în exemplul analizat de autor).

Mioara Avram apreciază că acest raport de coordonare stabilit în cadrul sintactic al frazei „se apropie mai degrabă de coordonarea existentă în cadrul propoziției între elementele componente ale uneia și aceleiași propoziții... coordonarea unei subordonate cu regenta ei... este o imposibilitate"[58].

Din moment ce fenomenul respectiv este o realitate, el nu poate fi contestat. Discutabilă este numai descrierea și denumirea lui. Este imposibilă coordonarea și subordonarea simultană a unei propoziții *cu același termen* din altă propoziție, dar nu și contractarea concomitentă de către o subordonată de relații eterogene cu constituenți diferiți din altă propoziție.

Coordonarea subordonatei cu regenta ei se explică prin prezența în aceeași propoziție a termenului regent și a celui coordonat ai subordonatei și prin tratarea relațiilor sintactice la nivelul frazei ca exclusiv interpropoziționale (nu ca relații între o propoziție subordonată și elemente din altă propoziție).

Relația mixtă bipropozițională caracterizează o subordonată care contractează simultan relații de subordonare și de coordonare cu altă propoziție.

Acest tip de relație se prezintă sub două aspecte :

(a) propoziția subordonată se află concomitent în relații de subordonare și de coordonare cu termeni diferiți din aceeași propoziție (principală sau secundară). Cele două elemente coordonate — propoziția subordonată și partea de propoziție din regentă — depind de același termen din regentă. Subordonarea dintre propoziții este marcată prin conectiv subordonator, iar coordonarea, prin conectiv coordonator :

/Ziua/în care l-am văzut pentru întîiași dată/mi-a rămas întipărită în minte din pricina figurii lui deosebite/și pentru că atunci am auzit întîia lui povestire/. Brătescu-Voinești, P., p. 34.

---

[58] *Observații asupra coordonării*, în SG, II, p. 152 ; cf. și I. Mușiu, *Probleme ale coordonării în limba română*, (Rezumatul tezei de doctorat), 1973, p.20.

Scanned with OKEN Scanner

Prin conjuncția *și* se coordonează propoziția principală *Ziua... mi-a rămas întipărită în minte din pricina figurii lui deosebite* cu propoziția subordonată cauzală *pentru că atunci am auzit întîia lui povestire*, iar locuțiunea conjuncțională *pentru că* subordonează aceeași propoziție cauzală față de aceeași propoziție principală, care în această situație are rol de regentă.

Propoziția cauzală este subordonată predicatului *a rămas întipărită* și coordonată cu complementul cauzal *din pricina figurii*, care face parte din propoziția regentă și determină, de asemenea, predicatul *a rămas întipărită*.

Coordonîndu-se cu o parte de propoziție din regentă, subordonata se coordonează ipso facto cu regenta respectivă.

Relația de coordonare a subordonatei cu regenta sa se exprimă uneori prin juxtapunere :

Îl plesnește pe Cîrstea cu cravașa, cu biciul/, cu ce are în mînă/. Stancu, D., p. 168.

(b) propoziția simultan coordonată și subordonată este concesivă, iar regenta concesivei este coordonată adversativă ; raportul coordonativ se realizează nemijlocit cu întreaga propoziție adversativă, nu cu un anumit element al ei (ca la tipul descris mai sus, sub (a)[59].

Cîinele, **că-i cîine**, *dar și el își ia lumea în cap de la o vreme. Proverbe*, p. 101.

D. RELAȚIA APOZITIVĂ

10. După concepția clasică a gramaticilor limbii române, între propozițiile unei fraze există două tipuri de relații : de coordonare și de subordonare[60].

În urma identificării propoziției apozitive și în limba română de către Mioara Avram[61], cercetătorii discută încă asupra naturii raportului acestei categorii de propoziții cu termenul (parte de propoziție, grup de cuvinte sau propoziție) la care se referă.

---

[59] Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, SG, I, p. 130, *Gramatica Academiei*, vol. al II-lea, p. 249.

[60] Cf., de exemplu, Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 677—688 ; *Gramatica Academiei*, ed. 1954, p. 149 ; ed. 1963, p. 231—232 ; Gh. Bulgăr, *Limba română. Sintaxă și stilistică*, p. 91 ; V. Șerban, *Sintaxa limbii române*, p. 322—323 ; Al. Graur, *Gramatica azi*, p. 199.

[61] *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG, I, 147—153.

Scanned with OKEN Scanner

Unii cercetători preferă pentru apozitive denumirea de propoziții explicative și consideră sfera acestei categorii de propoziții foarte largă, incluzînd în ea principale, subiective, propoziții nume predicative, completive, circumstanțiale și predicative suplimentare.

După aceștia, apozitiva nu reprezintă o clasă aparte de propoziții, ci numai un tip de relații sintactice, pe care le poate contracta orice fel de propoziție.

Deocamdată interesează numai raportul propoziției apozitive cu termenul de referință, raport care a fost interpretat în moduri variate: subordonativ[62], coordonativ[63], apozitiv (explicativ)[64] și zero[65].

---

[62] Mioara Avram, *Corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, p. 147—153; I. Rizescu, *Note asupra subordonatelor explicative*, în LR IX, 1960, 1, p. 21—26; Finuța Asan, *Propoziția apozitivă și apoziția*, în LR X, 1961, 4, p. 312—316; Maria Steriu, *Contribuții la studiul apoziției în limba română contemporană*, în AUB, vol. 23, *Filologie*, 1961, p. 551—566; *Gramatica Academiei*, ed. 1963, vol. II, p. 281—283; C. Dimitriu, *Observații în legătură cu propoziția apozitivă*, în ALIL., tomul XVII, 1966, p. 151—163.

[63] I. Coteanu, *În legătură cu „subordonatele" explicative*, în LR IX, 1960, 1, p. 27—33; Cornel Săteanu, *Coordonarea explicativă*, în LL XI, 1966, p. 375—385; V. Hodiș, *Echivalența semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv*, în CL XI, 1966, 1, p. 47—61; *Idem*, CL XII, 1967, 2, p. 271—288; Ecat. Alexandrescu, *Contribuții la studiul sintaxei limbii române* (Rezumatul tezei de doctorat), 1973, p. 4; V. Hodiș, *Natura sintactică a relației apozitive. Coordonarea și relația apozitivă în opoziție cu subordonarea*, în CL XVIII, 1973, 2, p. 297—312; Idem, *Dintr-un viitor lexicon de terminologie sintactică: funcția*, în StUBB, Philologia, 1976, p. 32—42; Idem, *În legătură cu teoria expansiuni a lui A. Martinet*, I, în CL XXII, 1977, 1, p. 101—118; Idem, *În legătură cu teoria expansiunii a lui A. Martinet*, II, în CL XXIV, 1979, 1, p. 83—89.

[64] Maria Gabrea, *Atributiva circumstanțială*, în LR IX, 1960, 4, p. 24—32; I. Oiță, *Despre propozițiile explicative*, în LR X, 1961, 5, p. 445—461; Mircea Mitran, *Despre apoziție și raportul apozitiv*, în LR XII, 1963, 1, p. 36—45; I. Mușiu, *Construcțiile incidente și valoarea lor în româna contemporană*, în AUT, II, 1964, p. 241—259. Viorica Florea, *Cu privire la apoziție*, în LR XVI, 1967, 2, p. 179—184; Silvia Rogobete, *Observații asupra raportului apozitiv*, în LR XVIII, 1969, 5, p. 443—452; C. I. Andrei, *Reluarea propoziției subordonate subiective*, în AnȘtUI, Secț. III, Lingvistică, tom. XVI, 1970, p. 123—128; Livius Petru Bercea, *Contribuții la cunoașterea raportului apozitiv*, în LR XXI, 1972, 5, p. 449—454; Ecat. Teodorescu, *Propoziția subiectivă*, p. 102—108; Sorin Stati, *Elemente de analiză sintactică*, p. 148; V. Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 43—44; Iorgu Iordan, Vl. Robu, *op. cit.*, p. 631—633.

[65] D. D. Drașoveanu, *O categorie sintactică — unicitatea*, în CL XVI, 1971, 2, p. 325—335; Idem, *Coordonarea/subordonarea — o diviziune dihotomică*, în CL XXII, 1977, 1, p. 27—32. După acest cercetător, apoziția „se situează *în afara* raporturilor, nefiind decît... un segment oricum parantetic în lanțul vorbirii" (*Coordonarea...* p. 31).

După părerea noastră, raportul apozitiv (explicativ) dintre două propoziții prezintă un caracter specific, atît ca structură, cît și ca valoare, și apare atît între propoziții principale, cît și între propoziții secundare.

Raportul apozitiv este explicativ, nu determinativ, adică propoziția apozitivă stă, în general, pe același plan logic cu termenul la care se referă și pe care îl reia sub altă ipostază, îl concretizează, dezvoltă.

Propoziția apozitivă și unitatea explicată redînd, în esență, același conținut, între ele nu se poate stabili un raport de coordonare.

Sferele celor două unități sintactice care caracterizează relația apozitivă fiind, în principiu, identice, raportul de subordonare este, de asemenea, exclus.

Relația apozitivă se exprimă prin juxtapunere, conjuncții (*că, să, ca să, fiindcă* etc.), prin pronume relative, nehotărîte și adverbe relative (*care, cine, ce, unde, cînd, cum* etc.).

Adverbele și locuțiunile adverbiale explicative (*adică, și anume, mai precis, altfel spus, cu alte cuvinte* etc.) nu îndeplinesc nici o funcție sintactică în contextul în care apar, deci au caracter incident[66].

De cele mai multe ori apozitiva este echivalentă din punct de vedere sintactic cu termenul explicat, prin intermediul căruia intră în relație cu regentul comun. Evident, dacă apozitiva se referă la întreaga propoziție principală, atunci nu mai poate să fie vorba de element regent.

Cînd apozitiva reia o parte de propoziție (cu excepția predicatului) din principala regentă, atunci apozitiva respectivă împreună cu partea de propoziție echivalentă au regent comun.

Prin omiterea termenului explicat și a adverbului explicativ, apozitiva echivalentă sintactic cu termenul explicat depinde direct de elementul regent și devine, după caz, realmente subiectivă,

---

[66] Cf. și C. Dimitriu, *op. cit.*

atributivă, completivă directă, completivă indirectă, circumstanțială de loc, de timp etc.[67].

Propoziția apozitivă se plasează după termenul explicat.

În vorbire propoziția apozitivă se izolează de termenul explicat prin pauză, iar în scris, prin diferite semne de punctuație: virgulă, două puncte, linie de pauză, paranteze și uneori chiar prin punct.

Apozitiva se marchează, de asemnea, printr-o intonație specială.

Dăm cîteva exemple de propoziții apozitive:

Descoperi în el o jumătate de adevăr: **a venit la Iași s-o vadă,** Sadoveanu, O.,X, p. 125.

Nu mai avea decît un gînd: **să-și salveze materialul și oamenii.** I. M. Sadoveanu, I.S., p. 629.

Acum era sigur că în alte împrejurări, **adică de n-ar fi fost îndrăgostit,** *nu s-ar fi mișcat din Amara.* Rebreanu, R., p. 453.

O propoziție apozitivă poate să fie reluată de altă propoziție apozitivă, ca în fraza următoare:

Tudor Bălosu hotărîse să-și mărite fata fără zestre, **și anume să obțină de la ginere obligația scrisă de renunțare la dotă, ceea ce însemna la urma urmei înzestrare pe seama ginerelui,** în care apozitiva ultimă explică pe cea penultimă.

---

[67] Cf. și Ecat. Teodorescu, *op. cit.*, p. 102—108. Din acest punct de vedere ne deosebim de Sorin Stati în analiza frazei următoare: „În enunțul: *Mulți scriitori... au scris operele lor de frunte în epoca de lupte și de necazuri, adică tocmai atunci cînd săvîrșeau cele mai grele experiențe de viață* (Philippide, S, 374) ultima propoziție este subordonată temporală, determinînd predicatul primei propoziții („Cînd *au scris*? *Tocmai atunci cînd săvîrșeau...*"), și apozițională, termenul explicat fiind *epoca* "(*Elemente...*, p. 154). Pentru S. Stati, propoziția *tocmai atunci cînd săvîrșeau cele mai grele experiențe de viață* îndeplinește „simultan două funcții" (*ibid.*, p. 153), de subordonată temporală și de apozitivă. În calitate de circumstanțială temporală determină predicatul regentei *(au scris)*, iar ca apozitivă explică termenul *epoca*, tot din regentă. Prin urmare, după S. Stati, aceeași propoziție *explică* și *determină direct și concomitent* termeni diferiți din regentă. După părerea noastră, propoziția apozitivă menționată are și valoare de circumstanțială temporală, dar nu pentru că ar determina direct predicatul, ci pentru că este echivalentă cu complementul temporal explicat *în epoca*. La întrebarea *„cînd au scris"*? răspunde complementul *în epoca*, din propoziția regentă. Dacă predicatul ar fi determinat simultan de un complement temporal și de o subordonată temporală, ar trebui ca acestea să fie coordonate între ele.

Scanned with OKEN Scanner

În unele situații, aceeași propoziție apozitivă poate să fie, simultan, și *coordonată*, fiecare din cele două tipuri de relații sintactice fiind contractat cu altă propoziție :

Dar, în acea seară, prietenul nu era în apele lui : **nu povestea, nu bea, nu fuma** (M. Caragiale, C., p. 83) : ultimele trei propoziții sînt coordonate între ele prin juxtapunere și apozitive față de prima propoziție.

Construcția apozitivă constă cîteodată dintr-o frază între propozițiile căreia coexistă relații de coordonare și de subordonare :

Nu există decît o singură scăpare : **batalionul să se retragă în zăvoaiele Mureșului și să apere vadul pînă ce alte unități vor trece apa și vor relua chiar în aceeași noapte atacul.** Mihale, N.I., p. 171.

E. RELAȚIA ZERO (INCIDENTĂ)

11. *Relația sintactică zero sau incidentă* a unei unități față de construcția în care este inclusă a fost definită mai sus (VI. 5. (e)), cu prilejul delimitării propozițiilor incidente.

Aici ne referim la această categorie de propoziții exclusiv din punctul de vedere al relației lor sintactice cu structura în care apar.

Propoziția incidentă nu contractează legături sintactice cu membrele frazei în cadrul căreia figurează. Ea ocupă orice loc în frază (inițial, medial, final), este izolată prin pauze și se caracterizează printr-o intonație deosebită.

Ca structură, propoziția incidentă poate să fie principală sau subordonată.

Propoziția incidentă cu aspect de subordonată este în realitate independentă :

Voi spune numai cîteva cuvinte, care vor exprima — **cred** — *nu numai părerea mea.* Iorga, P.A., II, p. 344 (propoziție principală).

Cînd și cînd Dana — **căci așa o chema pe fată** — *privea discret în dreapta și în stînga.* Grecea. P.S., p. 6. Propoziția cauzală *căci așa o chema pe fată* nu determină nici un cuvînt din frază. Ea formează un enunț separat, care nu implică o anumită regentă.

Alt exemplu de propoziție incidentă cu aspect de subordonată, care nu presupune o regentă :

Eu îți comunicasem — **dacă nu mă înșel** — *că vînd cui îmi plătește mai mult și îndată.* Rebreanu, R., p. 329.

Scanned with OKEN Scanner

Partea incidentă a unei construcții constă adesea dintr-o frază, între propozițiile căreia există relații de coordonare, de subordonare sau apozitive:

Ia spune-ne și nouă ce-a ieșit, că noi toți ăștia care sîntem aici — **și el îi arată cu mîna și le spune pe rînd și numele** — *nu știm.* Preda, M., II, p. 185. Cele două propoziții incidente principale sînt coordonate prin conjuncția copulativă *și*. Primul *și* din construcția incidentă are valoare pur narativă, nereferindu-se la o anumită propoziție precedentă.

Hai să vedem ce au făcut cei trei cavaleri ai apocalipsului, **zise ofițerul pornind printre niște gropi și tufe spinoase de porumbe către locul unde așteptau cei trei în poziție de tragere.** Beniuc, D., p. 282.

Propoziția *unde așteptau cei trei în poziție de tragere* este subordonată față de regenta *zise ofițerul...*, ambele incidente.

Știu/ce vrei/să-mi spui/, așa că eu consider/că mi-ai și spus/, **zise Niculae/și se ridică de pe stănoagă,/ceea ce era semn/ că nu mai vroia/să se sacrifice/și că în clipa următoare va pleca el/.**

Construcția incidentă de mai sus începe cu verbul de declarație *zise*, care este izolat de partea neincidentă a frazei (deci caracterizat prin *relația zero)* și cuprinde propoziții între care există relații coordonative *(zise Niculae și se ridică de pe stănoagă..., că nu mai voia... și că în clipa următoare va pleca el)* apozitive *(ceea ce era semn)* și subordonative *(că nu mai vroia, să se sacrifice, că în clipa următoare va pleca el).*

F. RELAȚIA DE INTERDEPENDENȚĂ

12. Sintaxa modernă a identificat un tip nou de relații sintactice, și anume, de interdependență sau de dependență bilaterală, care se stabilesc între două unități ce se implică reciproc și nici una nu poate fi omisă fără să se dezorganizeze enunțul.

Interdependența de conținut dintre unitățile respective se manifestă prin mărci categoriale pe care acestea și le impun reciproc. Ilustrativă din acest punct de vedere este relația dintre subiect și predicat.

La nivelul frazei, relația dintre propozițiile corespunzătoare subiectului și predicatului este mai complicată. Deși conținutul relației își menține caracterul de interdependență, ambele propoziții fiind inomisibile, subiectiva are *formă* de subordonată, fiind introdusă prin conective pronominale, adverbiale și conjuncționale. Deoarece forma reprezintă garanția caracterului lingvistic,

Scanned with OKEN Scanner

subiectiva se încadrează în categoria subordonatelor, deşi sub raportul conţinutului subiectiva şi regenta respectivă sînt interdependente.

Din cauza acestei discordanţe dintre formă şi conţinut, problema relaţiei subiectivei cu regenta sa este soluţionată în moduri diferite.

Unii cercetători acordă prioritate formei subiectivei, considerînd-o, pe bună dreptate, subordonată.

Alţii oscilează : afirmă, pe de o parte, că este interdependentă faţă de regenta sa, pentru că „în planul propoziţiei, corespunde legăturii dintre subiect şi predicat. *Totuşi* (subl. n. — G.T.), din punctul de vedere al formei, unele subiective seamănă cu subordonatele“[68].

V. Guţu Romalo susţine că „subiectiva realizează relaţia de interdependenţă“, deşi din comentariu rezultă că formal se comportă ca o dependentă[69].

Tot pe baza principiului concordanţei dintre propoziţie şi partea de propoziţie corespunzătoare, Iorgu Iordan şi Vl. Robu opinează : „Vom considera că şi relaţia dintre propoziţia subiectivă... şi „regenta“ ei este tot o interdependenţă, deoarece subiectiva este în poziţia subiectului“...[70] „... la nivelul superior al frazei..., ea [subiectiva] este subordonată propoziţiei principale“[71].

Aceiaşi autori propun o soluţie originală cu privire la relaţia dintre verbul de declaraţie şi vorbirea directă respectivă : „Ca inserţiune incidentă, propoziţia de declaraţie este dependentă imediat de propoziţia inserantă : propoziţia inserantă, la rîndul ei, reprezintă subiacent obiectul direct al verbului tranzitiv *a zice* din propoziţia de declaraţie *elevi, zice profesorul, deschideţi cărţile*, ceea ce înseamnă că cele două unităţi pot fi considerate solidar şi imediat interdependente“[72].

Dificultatea stabilirii relaţiilor dintre propoziţiile în discuţie rezidă în faptul că nu se iau în consideraţie ambele planuri ale raportului sintactic : expresia şi conţinutul (care pot să concorde, dar pot şi să difere). Noi tratăm subiectiva ca subordonată (după criteriul formal), iar verbul de declaraţie în relaţie sintactică de independenţă faţă de vorbirea directă respectivă (pe baza aceluiaşi criteriu).

În concluzie, nu admitem relaţia de interdependenţă în cadrul frazei.

[68] Cf. Sorin Stati, *op. cit.*, p. 144.
[69] Cf. Valeria Guţu Romalo, *op. cit.*, p. 115.
[70] *Op. cit.*, p. 555.
[71] *Ibidem*, p. 680.
[72] *Ibidem*, p. 556.

Scanned with OKEN Scanner

XI • CU PRIVIRE LA STATUTUL PROPOZIȚIEI SUBORDONATE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

1. În lucrările de gramatică modernă a limbii române se consideră ca unitate sintactică fundamentală *enunțul*, nu propoziția, care este mai greu de definit și mai puțin frecventă în terminologia universală.

Mai mult, *propoziția subordonată* este chiar exclusă dintre categoriile sintactice de către unii specialiști.

Astfel Ecaterina Teodorescu, care consacră un articol acestei probleme[1], respinge conceptul de propoziție subordonată, denumind constituentul respectiv *segment cu formă de propoziție*.

Această interpretare se bazează pe criteriul relației de subordonare a propoziției considerate : „Prin folosire dependentă, predicatul așa-numitelor propoziții subordonate își pierde însușirea de predicat veritabil" (p. 232). „Se poate spune că nucleul [predicatul] propozițiilor subordonate își exercită funcția doar pe jumătate, că, prin urmare, e un **cvasipredicat** și că implicit, sintagmele respective sînt **cvasipredicative**" (p. 233).

Teoria propoziției expusă mai sus, reprezentată în lingvistica noastră pînă acum de G. Ivănescu[2], este preluată și dezvoltată de E. Teodorescu cu argumente noi, dar nu și convingătoare.

Dacă segmentul are **formă de propoziție,** ar fi fost de așteptat ca el să fie denumit pur și simplu propoziție, conform principiului că forma este „garanția caracterului lingvistic"[3], iar nu **segment cu formă de propoziție.**

---

[1] *Sînt propozițiile subordonate propoziții autentice?*, în LR XXVIII, 1979, 3, p. 231—236.

[2] *Gramatica și logica. II. Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, în AUT, II, p. 214.

[3] Cf. André Martinet, *Éléments de linguistique générale*, Paris, 1967, p. 34, citat și de E. Teodorescu în *Propoziția subiectivă*, p. 113.

2. Relevăm părerea că predicatul segmentelor cu formă de propoziție „are rol organizator, așadar structural, exclusiv în interiorul sintagmei respective, nu însă și în cadrul enunțului din care fac parte, enunț a cărui **coeziune gramaticală** și **capacitate asertivă** sînt asigurate de **verbul-predicat** sau de **verbul predicatului**“ (p. 232).

După opinia noastră (și nu numai a noastră), nu se poate contesta participarea predicatului din segmentul cu formă de propoziție la structura întregului enunț, după cum nu se poate absolutiza nici ideea că predicatul „veritabilei propoziții“ (adică al propoziției principale) stabilește relații sintactice și semantice directe cu toți constituenții enunțului.

De exemplu, în fraza analizată de autoare *Nu cred că va reuși să ajungă la timp*, predicatul segmentului cu formă de propoziție *că va reuși* este subordonat imediat față de predicatul propoziției (principale) *nu cred* și regent al segmentului cu formă de propoziție *să ajungă la timp*.

În schimb în enunțul *A căzut o ploaie torențială care a produs daune însemnate*, predicatul propoziției (principale) *a căzut* nu contractează relații sintactice și semantice directe nici cu constituentul *torențială*, nici cu segmentul cu formă de propoziție *care a produs daune însemnate*.

Așadar caracterul de totalitate al enunțului se realizează prin toți constituenții săi, inclusiv prin predicatele segmentelor cu formă de propoziție, care se combină între ei imediat sau mediat, în forme și în grade diferite, nu numai prin verbul-predicat sau verbul predicatului[4].

3. E. Teodorescu afirmă: „Prin suprimarea segmentelor dependente cu formă (organizare) de propoziție, sintagma nucleu al enunțului nu-și pierde statutul de propoziție ca unitatea de comunicare, fie ea și incompletă, de unde și denumirea legitimă de propoziție insuficientă, ceea ce nu se întîmplă însă și invers“ (p. 232).

---

[4] Cf. de exemplu, Louis Hjelmslev *Essais linguistiques*, Copenhaga, 1959: „La structure relève du fait que les parties du système dépendent l'une de l'autre et n'existent qu'en vertu de cette dépendance et que les dépendances à leur tour dépendent l'une de l'autre également“ (p. 113); Lucien Tesnière. *Éléments de syntaxe structurale*, Paris, 1965, p. 11–15; H. A. Gleason, *Introduction à la linguistique*, Paris, 1969, p. 105–108; Émile Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, 1966, p. 123; Maria Manoliu Manea, *Structuralismul lingvistic*, 1973, p. 83–90; Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române*, 1973, p. 37; Jean Dubois, Mathée Giacomo, Louis Guespin, Christiane Marcellesi, Jean-Baptiste Marcellesi, Jean-Pierre Mével, *Dictionnaire de linguistique*, Paris, 1973, p. 455.

Scanned with OKEN Scanner

Această idee este ilustrată prin enunțul *Profesorul acceptă ca ședința să fie amînată*, în care numai sintagma cu formă de propoziție *ca ședința să fie amînată* se poate substitui cu zero, dar nu și propoziția principală („veritabila propoziție") *profesorul acceptă.*

Regula citată mai sus este infirmată parțial de exemple care apar chiar în articolul respectiv.

Astfel, în enunțuri cu așa-numite propoziții principale insuficiente, ca *Omul este ceea ce este* (p. 233), în care atît „principala insuficientă" *omul este*, cît și segmentul cu formă de propoziție *ceea ce este* sînt unități de comunicare incomplete, nici una dintre cele două componente specificate nu poate să fie omisă fără să se dezorganizeze enunțul.

4. Autoarea tratează construcțiile gerunziale (**Plecînd studenții în practică**, *ne-am apucat serios de lucru)* și construcțiile infinitivale (**A ajunge profesor** *e un nobil ideal)* tot constituenți ai enunțului, la fel cu segmentele cu formă de propoziție, cu care însă nu le confundă.

Se oferă și un model de analiză sintactică după această concepție: „În cadrul enunțului *Moșneagul fiind un gură-cască sau cum îți vrea să-i ziceți, se uita în coarnele ei și ce-i spunea ea sfînt era*, delimităm astfel propozițiile: 1. *Moșneagul se uita în coarnele ei* și 2. *sfînt era*, aflate în raport de coordonare copulativă, și următorii constituenți: atributul circumstanțial *fiind un gură-cască*, exprimat printr-o construcție gerunzială, numele predicativ *cum îți vrea să-i ziceți*, exprimat prin îmbinarea a două segmente cu formă de propoziție, îmbinare coordonată cu numele predicativ *un gură-cască* și în interiorul căreia verbul *îți vrea* este regent pentru segmentul cu formă de propoziție *să-i ziceți*, complement al verbului, în sfîrșit, subiectul propoziției *sfînt era*, exprimat prin segmentul cu formă de propoziție *ce-i spunea ea*" (p. 235).

Remarcăm că în analiza la nivelul frazei apar constituenți de categorii diferite: propoziții, segmente cu formă de propoziție și o construcție gerunzială.

Segmentele cu formă de propoziție, construcțiile gerunziale și construcțiile infinitivale au în *frază* funcție de *părți de propoziție* (subiect, nume predicativ, atribut, complement), deși nu sînt considerate componente de propoziție.

În a doua etapă a analizei, constituenții segmentelor cu formă de propoziție se tratează tot ca *părți de propoziție*. De exemplu, în segmentul cu formă de propoziție și cu funcție de complement *să-i ziceți*, elementul acestuia *i* are funcție de asemenea de complement.

Scanned with OKEN Scanner

Ne îndoim că „acceptarea acestui punct de vedere ar introduce... mai multă consecvență în gramatică și ar înlătura totodată unele contradicții existente între teoria și analiza tradițională“ (p. 232).

5. Semnalăm aplicarea sui-generis a metodelor substituției și distribuției în analiza sintactică.

După concepția descriptivistă americană, membrii unei clase de substituție nu sînt identici nici ca formă, nici ca sens, ci prezintă numai proprietatea de a apărea într-un context în aceleași condiții, fără să-i modifice structura[5].

Ca atare infinitivul cu prepoziție *înainte de a pleca* (din construcția infinitivală *înainte de a pleca colegii în străinătate...)* nu aparține aceleiași clase de substituție cu *înaintea plecării* (din *înaintea plecării colegilor)* (p. 236, nota 23), deoarece în ultimul exemplu a intervenit o transformare a structurii contextului *(colegilor* în loc de *colegii).*

Pentru încadrarea lexico-gramaticală a termenilor *înainte de, pînă, pentru* etc., prin care se introduc construcțiile infinitivale (ca, de exemplu ; *înainte de a fi profesor... pînă a nu fi profesor),* autoarea preferă substituției analiza distributivă, pe baza creia susține că prepozițiile și locuțiunile prepoziționale *înainte de, pînă, pentru* etc. din construcțiile infinitivale ar fi conjuncții subordonatoare : „Dat fiind faptul că elementele introductive de tip conjuncție subordonatoare intră exclusiv în distribuție cu verbe, considerăm că includerea termenilor introductivi ai construcțiilor infinitivale la conjuncțiile subordonatoare are mai mult temei“ (p. 236).

Această concluzie ignorează faptul că infinitivul, ca mod nepersonal, prezintă unele particularități nominale, printre care și distribuție cu prepoziție (Cf. și *Gramatica Academiei,* vol. I, 1963, p. 226).

6. După concepția sintactică expusă aici, propoziția (principală) este definită ca „unitatea constituită din unul sau mai multe cuvinte însoțite de indici de predicație, prin care se face o comunicare completă sau incompletă, după cum aceasta este suficientă sau insuficientă“ (p. 236).

Dacă propoziția poate fi o comunicare și incompletă, atunci definiția menționată mai sus corespunde și propoziției subordonate,

---

[5] Cf. de exemplu, H. A. Gleason, *op. cit.*, p. 112 ; Valeria Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 25.

Scanned with OKEN Scanner

încît nu vedem raţiunea renunţării la denumirea de propoziţie subordonată în favoarea celei de *segment cu formă de propoziţie*.

Dealtfel această definiţie a propoziţiei concordă cu cea din *Gramatica Academiei*, care acoperă atît propoziţia principală independentă („de sine stătătoare"), cît şi pe cea subordonată: „Propoziţia este o comunicare realizată prin unul sau mai multe cuvinte însoţite de indici de predicaţie... cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare"... (vol. II, 1963, p. 7).

Teoria şi analiza gramaticală tradiţională n-au considerat niciodată propoziţia subordonată suficientă din punct de vedere gramatical sau semantic.

Dacă segmentul cu formă de propoziţie se defineşte prin relaţie de dependenţă şi prin insuficienţă semantică, el nu se distinge de propoziţia subordonată, iar concepţia sintactică în discuţie se reduce la o simplă substituire terminologică.

7. Fraza este definită „ca un ansamblu de propoziţii *(Ia loc şi aşteaptă)* sau ca un ansamblu constituit din cel puţin o propoziţie plus unul sau mai multe segmente cu formă (= organizare) de propoziţie *(Mă îndoiesc* **că va veni)**, prin care se face o comunicare deplină. După natura structurii, fraza poate fi **simplă** (fraza constituită dintr-o propoziţie plus unul sau mai multe segmente cu formă de propoziţie... *Omul este* **ceea ce este)** sau **dezvoltată** (fraza formată din cel puţin două propoziţii... *Nu e soare, dar e bine)*" (p. 234).

Constatăm că segmentul cu formă de propoziţie este analizat cînd ca **parte de propoziţie** (subiect, nume predicativ, atribut, complement), cînd ca un **constituent imediat al frazei,** formînd împreună cu o propoziţie o **frază simplă.**

Consecvent punctului său de vedere semantic (adoptat în liniile sale generale de E. Teodorescu), G. Ivănescu încadrează în categoria părţilor de propoziţie toţi constituenţii sinsemantici ai frazei, indiferent dacă sînt propoziţii subordonate sau principale.

8. Se afirmă că teoria segmentului cu formă de propoziţie ar prezenta şi avantajul că ar anula contradicţia „dintre caracterul nepredicativ al verbului copulativ şi rolul lui de **predicat regent** al **propoziţiei** nume predicativ" (p. 232).

Admiţîndu-se însă că aşa-numitele segmente cu formă de propoziţie pot să funcţioneze şi ca nume predicative, reprezentînd „o parte din predicat, exprimat fragmentar în propoziţie (cf. *Dificultatea este* **că nu ştie românește)**" (p. 232), înseamnă că predicatul

Scanned with OKEN Scanner

nominal se disociază în verbul copulativ, căruia i se atribuie funcție de predicat verbal al propoziției principale *Dificultatea este*, și în numele predicativ *că nu știe românește*, care constă dintr-un segment cu formă de propoziție subordonat propoziției principale regente *Dificultatea este*, împreună cu care formează o *frază simplă*.

Așadar segmentarea predicatului nominal între două unități sintactice, caracteristică gramaticii tradiționale și calificată în acest articol ca o contradicție (p. 232), se menține totuși în analiza autoarei, cu deosebirea, nesemnificativă pentru situația discutată aici, că termenul de propoziție predicativă este înlocuit cu cel de segment cu formă de propoziție și funcție de nume predicativ.

9. Pe de altă parte, dacă predicatul nominal din enunțul *Dificultatea este că nu știe românește* se prezintă sub forma *este că nu știe românește*, rezultă că enunțul respectiv constituie în mod necesar o singură propoziție, principală independentă, iar nu o frază (p. 234).

10. În concluzie, substituirea termenului consacrat de **propoziție subordonată** cu cel de **segment cu formă de propoziție** nu este indicată, deoarece conceptele respective sînt identice, ambele definindu-se prin formă de propoziție, relație de subordonare și insuficiență semantică.

Adoptarea denumirii de **segment cu formă de propoziție** complică analiza sintactică și încarcă inutil metalimba cu termeni ca: **evasipredicat, sintagmă evasipredicativă, frază dezvoltată, capacitate asertivă** etc.

Definiția propoziției (principale) ca „unitatea construită din unul sau mai multe cuvinte însoțite de indici de predicație, prin care se face o comunicare completă sau **incompletă**, după cum aceasta este suficientă sau **insuficientă**“ (p. 236) este prea largă, incluzînd nu numai propozițiile principale (suficiente și insuficiente), ci și segmentele cu formă de propoziție, care sînt unități de comunicare incomplete cu indici de predicație.

Acceptarea tezei că **segmentul cu formă de propoziție** împreună cu verbul copulativ constituie un predicat nominal este în contradicție atît cu scindarea predicatului nominal respectiv între două propoziții *(Dificultatea* **este/că nu știe românește**)[6] (p. 232), cît și cu considerarea ca *frază* a unui enunț alcătuit dintr-o propo-

[6] E. Teodorescu, *În problema structurii părților de propoziție cu privire specială la predicatul nominal*, în LR XXVIII, 1979, 2, p. 127.

ziție și un *segment cu formă de propoziție* care are funcție de nume predicativ : *Omul este* **ceea ce este** (p. 234).

După opinia noastră, predicatul nominal cu numele predicativ reprezentat printr-o propoziție predicativă („segment cu formă de propoziție") este prin definiție indivizibil și, în consecință, aparține unei singure propoziții, care poate să fie principală *(Întrebarea este dacă v-ați pregătit)* sau subordonată *(Eu, bunicule, aș vrea* **să ajung ce ești tu**)[7].

[7] În acest exemplu, o completivă directă.

Scanned with OKEN Scanner

XII • CONTRIBUȚII LA STUDIUL PROPOZIȚIEI SUBIECTIVE

1. Categoria propoziției subiective suscită încă interesul deosebit al cercetătorilor prin cîteva aspecte nesatisfăcător soluționate, deși figurează în toate manualele și tratatele de gramatică.

Complexitatea și dificultatea problemei considerate se reflectă atît în varietatea opiniilor, cît mai ales în diferența izbitoare dintre ele.

Este semnificativ faptul că ezitări sau inconsecvențe apar chiar în lucrări ale aceluiași cercetători care au abordat problema respectivă de mai multe ori.

Se admite, de regulă, existența unui paralelism între propozițiile subordonate și părțile de propoziție, primele îndeplinind în planul frazei o funcție similară părților de propoziție corespunzătoare.

În consecință, descrierea și definirea propozițiilor subordonate se bazează, în general, pe referirea la partea de propoziție echivalentă.

Or, subiectul este o parte de propoziție principală, în relație de interdependență cu predicatul respectiv, iar propoziția subiectivă se încadrează în categoria propozițiilor secundare, în raport de subordonare cu predicatul propoziției regente.

Această derogare de la principiul corespondenței relaționale dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție ale regentei n-a fost încă explicată acceptabil.

Teoria concordanței funcționale dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție corespunzătoare este aplicată și de H. Tiktin la definirea subiectivei, avertizînd, însă, că, în general,

Scanned with OKEN Scanner

„această operație lesne poate duce la niște rezultate greșite și nici nu e aplicabilă la orișicare dependentă“[1].

Definiția propoziției subiective formulată de Tiktin a fost preluată aproape de totalitatea manualelor și tratatelor de gramatică a limbii române, fără să se comenteze discordanța dintre subiect (interdependent față de predicat) și subiectivă (subordonată regentei), deși ambele unități sintactice aparțin aceleiași clase de substituție, reprezentînd aceeași poziție sintactică.

În cele ce urmează expunem critic principalele soluții cu privire la propoziția subiectivă și în concluzie prezentăm punctul nostru de vedere.

2.1. Adept al concepției gramaticale logistice, G. Ivănescu contestă existența propozițiilor subordonate în genere, pe care le consideră părți de propoziție ale propoziției principale, deoarece nu exprimă o judecată : „Există numai propoziții principale... dar tocmai pentru că propozițiile sînt numai principale nu mai este nevoie să se vorbească de propoziții principale, ci simplu, de propoziții. Nu există fraze în care am avea și propoziții ca cele numite pînă acum secundare“[2].

Cum „așa-zisele propoziții subiective nu exprimă judecăți, ci membre ale unei judecăți“[3], rezultă că propoziția subiectivă este o parte de propoziție a propoziției principale.

Chiar propozițiile principale denumite de Al. Graur *insuficiente* sînt tratate de G. Ivănescu tot ca părți de propoziție „din moment ce definim propoziția ca un conținut perfect închegat“[4].

Inconvenientul unei asemenea soluții îl sesizează însuși autorul ei : ar urma ca aceeași propoziție principală să conțină mai multe predicate și să se ignoreze conectivele subordonatoare ale propozițiilor, considerate ca simple părți de propoziții ale principalei.

Aceste implicații de ordin sintactic sînt apreciate de G. Ivănescu ca lipsite de importanță, mai ales dacă se adoptă și o terminologie nouă pentru părțile de propoziție reprezentate prin propoziții subordonate : *subiect*, *atribut* sau *predicat pronominal-verbal sau complement conjuncțional-verbal*“[5].

2.2. Fără să nege în mod absolut categoria subiectivei subordonate, Al. Graur nu recunoaște subiectivele introduse prin pro-

---

[1] Cf. H. Tiktin, *Gramatica română*, ed. a III-a, 1945, p. 221.

[2] Cf. *Gramatica și logica. II. Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, în AUT, II, 1964, p. 214.

[3] *Ibidem*, p. 206.

[4] *Ibidem*, p. 205.

[5] *Ibidem*, p. 205.

Scanned with OKEN Scanner

numele relative *cel ce* și *cine*, pe care le tratează ca atributive: „În primul rînd nu putem lua în bloc pe *cel ce* ca pronume relativ... deoarece este clar pentru oricine că avem aici un pronume demonstrativ, *cel*, și un relativ, *ce*; ... ar fi mai just să socotim că și *cine* introduce o atributivă pe lîngă un demonstrativ subînțeles[6].

În același studiu, autorul apreciază că teoria *principalei insuficiente* duce uneori la un formalism pur, care „nu înseamnă nimic"[7], iar în lucrările ulterioare analizează pe *cel ce* ca un grup indivizibil care introduce, la fel cu relativul *cine*, propoziții subiective[8].

2.3. D. D. Drașoveanu propune o soluție confuză, contradictorie. Astfel afirmă (în D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale și stilistice*, 1959) că propoziția subiectivă, ca și cea predicativă, prezintă trăsături comune cu propozițiile subordonate, dar și unele diferențe specifice. Subiectivele se aseamănă cu subordonatele prin faptul că se introduc prin conjuncții subordonatoare, că substituie părți de propoziție din regentă (în speță, subiectul) și sînt „ca și subordonatele, tot secundare".

În continuare susține că „subiectivele și predicativele nu determină nici un cuvînt din propoziție, după cum nici subiectul sau predicatul, al căror loc îl țin, nu determină vreun cuvînt al propoziției". În consecință, ele „nu au o propoziție regentă" și „de aceea... sînt greșit numite subordonate, pentru că ele nu se subordonează,

---

[6] Cf. *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG, I, p. 136.

[7] *Ibidem*, p. 135—136.

[8] Cf. *Tendințele actuale ale limbii române*, 1968, p. 169; *Gramatica azi*, 1973 p. 111—112, 205—206. Vezi cu privire la statutul morfologic al lui *cel ce* și: H. Tiktin, *op. cit.*, p. 244, nota 1; Academia R.P.R., *Gramatica limbii române*, vol. I, 1954, p. 208, ed. a II-a, vol. I, 1963, p. 160—161; Mioara Avram, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG, I, 1956, p. 144—147; Maria Iliescu, *Concurența dintre pronumele relative* **care** *și* **ce**, în SG, I, 1956, p. 31—32; Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, ed. a II-a, 1956, p. 394; I. Gh. Diaconu, *Există pronume relative compuse în limba română?*, în LR VIII, 1959, 2, p. 23—30; Angela Bidu, *Cel(a) ce* și *cel(a) care*, în SCL XVII, 1966, 1, p. 87—93; D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale și stilistice*, ed. a II-a, 1966, p. 16; I. Iordan, V. Guțu, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, 1967, p. 147; Gh. Bulgăr, *Limba română. Sintaxă și stilistică*, 1968, p. 104; V. Șerban, *Sintaxa limbii române*, ed. a II-a, 1970, p. 133; Ecat. Teodorescu, *Propoziția subiectivă*, 1972, p. 73—88; Grigore Brâncuș, *Sinteze de limba română. Radioteleșcoală* (coordonatori Theodor Hristea și Grigore Brâncuș), 1972, p. 149; Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, 1974, p. 141; *Limba română contemporană*. Sub coordonarea acad. I. Coteanu, 1974, p. 267; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, 1978, p. 422—425.

nu au cui se subordona... Raportul dintre subiective sau predicative și așa-zisa „regentă" este altul decît raportul de subordonare, este un raport mai strîns, o implicație" (p. 50—51).

Din citatele precedente rezultă că :

(a) propoziția subiectivă este subordonată ;

(b) relația de subordonare este exprimată prin conjuncții subordonatoare, totuși subordonata subiectivă nu presupune o propoziție regentă ;

(c) propoziția subiectivă nu contractează o relație de subordonare, ci de implicație, nu este subordonată, ci implicită.

Prin urmare, una și aceeași propoziție subiectivă s-ar defini prin două tipuri de relații sintactice : de subordonare, dar fără regentă, și de implicație.

În ediția a II-a a lucrării citate (1966), inconsecvența se menține : „Subiectivele... nu le numesc subordonate" (p. 34, nota 43) ; „Cînd predicatul este o formă verbală impersonală ori un verb la diateza pasivă sau la diateza reflexivă cu sens impersonal, propoziția subordonată corelată cu un asemenea predicat este considerată drept subiectivă" (p. 47).

Într-un articol ulterior, subiectiva este încadrată în categoria subordonatelor, fiind considerată, de această dată, omisibilă (*O categorie sintactică-unicitatea*, în CL XVI, 1971, 2, p. 334).

2.4. Leontin Ghergariu exclude din sfera subiectivelor pe cele marcate prin pronumele relative *(care, cine, ce, cel ce, cel care, cît)*, limitînd-o la cele conjuncționale :

„Toate propozițiile subordonate introduse prin relativul *cine*, precum și cele introduse prin alte pronume relative trebuie considerate ca atributive pe lîngă un antecedent sau corelativ neexprimat, dar care există în mintea vorbitorilor. Deci propoziții de felul **Pe cine nu-l lași** *să moară nu te lasă să trăiești* sau **Cine întreabă** *nu dă bucuros* trebuie considerate propoziții atributive pe lîngă un corelativ subînțeles"[9].

Concepția după care toate propozițiile subordonate introduse prin pronume relative sînt atributive dependente de un antecedent, exprimat sau subînțeles, este infirmată de realitatea lingvistică, așa cum demonstrează chiar exemplele menite s-o ilustreze.

O unitate sintactică subînțeleasă poate să fie introdusă în enunț, fără să altereze structura acestuia.

---

[9] Cf. *Propozițiile atributive relative introduse prin „cine"*, în LR XII, 1963, 2, p. 128.

Scanned with OKEN Scanner

Pretinsa atributivă *cine întreabă* din construcția *Cine întreabă nu dă bucuros* nu admite un antecedent : *omul cine întreabă* sau *acela cine întreabă* sînt incorecte.

Indiferent de clasa lexico-gramaticală a regentului, propoziția atributivă nu se introduce prin pronumele relativ *cine* în cazul nominativ.

Propoziția *cine întreabă*, citată mai sus, este în realitate o subiectivă tipică.

2.5. Preocuparea primordială a lui Ștefan Giosu în studiul *Propoziția subiectivă*[10] este de ordin practic, vizînd identificarea subiectivei în text.

Dintre problemele teoretice semnalăm trei : natura relației dintre subiectivă și regenta sa, rolul accentului în definirea subiectivei și raportul dintre subiectivă și judecată.

(a) Autorul obiectează împotriva considerării tuturor subiectivelor ca subordonate (determinante). :

„Altă dată situația se schimbă. Elementul regent nu mai este determinat de subiectivă, ci devine el determinant al subiectivei... deși elementul numit regent determină subiectiva, aceasta este considerată tot propoziție subordonată.

Propoziția subiectivă *că nici pînă azi nu i-a întors datoria* din fraza *Adevărat că nici pînă azi nu i-a întors datoria* reprezintă, după Șt. Giosu, o subiectivă determinată de regenta respectivă *(Adevărat)*.

Interpretarea unei categorii de subiective ca determinante (subordonate), iar a altei categorii de subiective ca determinate (regente) ale propoziției cu care intră în relație este posibilă numai pentru că se ia în considerație conținutul, iar nu forma relației sintactice.

(b) Intonația constituie o marcă decisivă în identificarea subiectivei :

„Aceeași propoziție poate fi subiectivă sau predicativă, în funcție de intonație... În versul *Comediant e cel ce plînge* (Coșbuc) dacă vrem să arătăm că cel ce plînge este *comediant*, propoziția a doua este subiectivă. Dacă vrem să arătăm cine este comediant, accentuăm a doua propoziție a frazei, care devine predicativă“[11].

(c) Cu privire la raportul dintre subiectivă și judecată, se disting două categorii de subiective : una care exprimă o judecată *(se vede* **că a venit)** și alta care nu constituie singură o judecată **(cine muncește** *câștigă)*.

---

[10] În *„Studii și cercetări științifice. Filologie“*, fasc. 1, 1961, p. 65—74.
[11] *Ibidem*, p. 72.

2.6. Ștefania Popescu tratează probleme de conținut, omițînd deliberat discutarea tipului de relații și a aspectelor formale caracteristice acestei categorii de propoziții[12].

Majoritatea propozițiilor subiective provin din construcții cu propoziții atributive prin transformarea de suprimare a subiectului determinat de propoziția atributivă : *Mi-a spus omul care l-a văzut* ⇒ *Mi-a spus care l-a văzut.*

Propozițiile subiective sînt clasificate, după criteriul conținutului, în *concrete* și *abstracte.*

Propozițiile cu caracter concret desemnează un *obiect concret*, exprimat prin pronumele relativ sau nehotărît. Ele pot fi substituite printr-un substantiv, pronume personal sau demonstrativ cu valoare hotărîtă.

Predicatul propoziției regente este personal (verbal sau nominal). O categorie de subiective prezintă nuanță circumstanțială condițională sau cauzală, după cum acțiunile respective sînt realizabile sau realizate : **Cine întreabă** *nu greșește* (subiectivă cu nuanță condițională) ; **Cine a fost cumpănit,** *a agonisit* (subiectivă cu nuanță cauzală).

Subiectivele propriu-zise contractează cu regenta un raport de inerență (notat prin simbolul ↔), iar subiectivele cu nuanță circumstanțială, un raport de inerență (↔) și unul de subordonare (→ : vîrful săgeții este îndreptat spre regentă).

Subiectivele condiționale apar frecvent în proverbe, enunțuri cu caracter general și sînt introduse în special prin pronumele relativ *cine* cu sensul nedefinit de *oricine.*

Propoziția subiectivă așezată înaintea regentei poate avea și un corelativ exprimat prin pronumele demonstrativ *acela, aceea* sau prin pronumele nehotărît *tot : Cine ți-a vîrît în cap una ca asta,* **acela** *încă-i unul* (Creangă) ; *Cine a întocmit planul, cine a făcut devizul și cine a participat la discuții,* **toți** *rămîn aici.*

Subiectivele circumstanțiale se despart prin virgulă de regentele respective după aceleași reguli ca și propozițiile circumstanțiale corespunzătoare.

Subiectivele cu caracter abstract redau un *fapt*, căruia i se atribuie acțiunea sau însușirea exprimată prin predicatul regentei. Ele se pot substitui prin demonstrativele cu valoare neutră, *aceasta, asta,* prin substantivele abstracte *faptul, lucrul (acesta),* printr-un infinitiv sau supin.

---

[12] *Contribuții la cunoașterea propoziției subiective*, în LL, 11, 1966, p. 351–373.

Majoritatea subiectivelor abstracte determină regente cu predicat impersonal. În construcțiile de tipul *Se știe* **cine e vinovat** sensul propoziției subiective este de „lucrul acesta" (se știe acest lucru).

O categorie din aceste subiective se caracterizează prin valoare condițională, concesivă, modală sau temporală: **Dacă mergi spre dușman**, *înseamnă că mergi în patrulare* (nuanță condițională); **De (chiar dacă, fie că) mori tîrziu** *ori* **de (chiar dacă, fie că) mori curînd**, *totuna e* (nuanță concesivă); *Bine-i* **cînd se întîlnesc prietenii** (nuanță temporală); *E bine* **cum spune unchiașul** (nuanță modală).

Din punct de vedere logic, propozițiile subiective pot exprima sau nu o judecată. Subiectivele introduse prin conjuncțiile... *că*, *ca... să*, *dacă (= că)* și cele construite după modelul „dacă... e ca să" reprezintă judecăți.

Verbul *a fi*, regent al celor două subiective *Și dacă ramuri bat în geam Și se cutremur plopii* / **E** *ca în minte să te am...* (Eminescu) este considerat ca predicativ *(e = se întîmplă)*, interpretare cu care sîntem de acord.

Ștefania Popescu mai discută, detaliat și judicios, și alte tipuri de subiective, probleme de topică, corespondență a timpurilor și punctuație.

Relevăm cîteva opinii din acest studiu pe care le considerăm discutabile sau inexacte:

(a) Clasificarea propozițiilor subiective în *concrete* (care desemnează obiecte concrete, se introduc prin pronume relative sau nehotărîte și au predicatul regentei redat printr-un verb personal) și *abstracte* (care indică un fapt, se introduc prin conjuncții și au predicatul regentei exprimat prin verbe și expresii verbale impersonale) nu este justă din punct de vedere logic.

Chiar autoarea afirmă, în capitolul consacrat subiectivelor concrete, că subiectivele din proverbe, introduse prin pronumele *cine* arată „ridicarea de la particular la general" (p. 358): **Cine seamănă vînt**, *culege furtună*. Deci așa-denumitele subiective concrete indică nu numai obiecte concrete, ci și entități abstracte.

Pe de altă parte, așa-zisele subiective abstracte desemnează și un obiect concret, nu numai un fapt: *S-a aflat* **cine este inițiatorul acțiunii** (*cine* se referă la o persoană determinată, chiar dacă aceasta nu este numită)[13].

---

[13] Cf. și Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 700.

O clasificare este corectă din punct de vedere logic dacă speciile de la același nivel se exclud reciproc.

(b) Prima propoziție din enunțul *Cine ți-a vîrît în cap una ca aceasta, acela încă-i unul* este considerată ca propoziție subiectivă propriu-zisă cu un corelativ în regentă exprimat prin pronumele demonstrativ *acela*.

În realitate corelativul exprimat prin demonstrativul *acela* reia propoziția subiectivă și funcționează ca subiect al propoziției regente.

(c) Propoziția *cine-i vinovatul* din fraza *Se știe cine-i vinovatul* (p. 354) este interpretată ca o subiectivă abstractă cu sensul de „lucrul acesta" (se știe acest lucru).

După noi, propoziția *cine-i vinovatul* (**acela** *care-i vinovatul*) se referă la un obiect concret *(vinovatul)*, chiar dacă nu-l numește, nu la un fapt, deci nu trebuie să fie încadrată în categoria subiectivelor abstracte.

2.7. Ecaterina Alexandrescu abordează problema relațiilor dintre subiectivă și regenta respectivă dintr-un punct de vedere pe cît de interesant, pe atît de original[14].

Pornind de la principiul corespondenței dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție, autoarea semnalează o inconsecvență : subiectul și predicatul se consideră părți principale de propoziție, iar corespondentele lor în planul frazei, subiectiva și predicativa, se tratează ca propoziții subordonate.

Categoria propozițiilor subiective constă din propozițiile care au fost analizate și pînă acum ca subiective *(***Cine fuge după doi iepuri** *nu prinde nici unul)*, iar propoziția „așa-zisă regentă a subiectivei" este un termen de propoziție pe care îl numește *termen predicativ*, ca de exemplu, *să se culce* din enunțul *Să se culce cui e somn, fătul meu* !

Propoziția subiectivă și termenul predicativ respectiv constituie părțile principale ale unei unități sintactice foarte strînse, încît poate fi echivalentă unei propoziții : *Cine-ntreabă nu greșește* ; *E de prisos să-i pomenim.*

Unitățile sintactice ca cele două enunțuri precedente se comportă ca propoziții obișnuite.

Deoarece structura acestor propoziții se deosebește de aceea a propozițiilor propriu-zise, care au un singur predicat, autoarea le numește *propoziții-fraze.*

---

[14] *Cu privire la unele probleme ale propozițiilor subiective, predicative și ale regentelor acestora*, în LL, 15, 1967, p. 168—177.

Scanned with OKEN Scanner

Propozițiile subiective nu sînt subordonate în raport cu termenii predicativi respectivi, ci inerente. Ca un argument concludent în favoarea tezei că subiectiva, propoziția inerentă, nu este subordonată „așa-zisei regente", sînt citate enunțuri în care subiectiva se află în raport de coordonare cu un subiect al aceluiași predicat : **Casa și ce mai era prin curte** *rămîneau lui.*

În concluzie, ignorînd criteriul formal, Ecaterina Alexandrescu opinează că subiectiva nu este subordonată, ci contractează un raport de inerență cu termenul predicativ (regenta sa).

Elementele joncționale care introduc subiectiva „nu au alt rol decît acela de a face legătura între propoziții, fără a le subordona".

Subiectiva împreună cu termenul predicativ respectiv reprezintă *părțile principale* ale unei unități sintactice specifice, numite *propoziție-frază.*

Așadar, în propoziția-frază, care conține două predicate, dar formează o singură propoziție, atît subiectiva cît și regenta acesteia (termenul predicativ) își pierd caracterul de propoziții și se consideră „în egală măsură" părți principale de propoziție.

După părerea noastră, coordonarea subiectivei cu subiectul „așa-zisei regente" nu constituie un argument decisiv în favoarea ideii că subiectiva este o propoziție principală.

În realitate, propoziția *ce mai era prin curte* este simultan coordonată (prin conjuncția *și*) și subordonată (prin pronumele relativ *ce*) cu regenta sa.

Dealtfel, subiectul regentei (și implicit regenta) poate să fie coordonat și cu subordonate cu altă funcție decît de subiective : *Oricine* **și oricînd are nevoie** *poate recurge la mine.* Propoziția circumstanțială temporală *oricînd are nevoie* este concomitent coordonată cu regenta *oricine... poate recurge la mine* (prin coordonarea cu subiectul acesteia, cu ajutorul conjuncției *și*) și subordonată față de aceeași regentă (prin adverbul nehotărît *oricînd*, fiind dependentă de predicatul *poate recurge*)[15].

Primatul sensului asupra formei, fluctuația și improprietatea terminologică duc la rezultate incoerente, inacceptabile.

2.8.1. Cea mai amplă lucrare consacrată propoziției subiective este monografia *Propoziția.subiectivă* de Ecaterina Teodorescu, 1972.

A. Invocînd teoria glosematică, subiectivele pronominale se consideră în relație de interdependență cu regentele lor (**Cine**

[15] Cf. Gh. Trandafir, *Relațiile sintactice în cadrul frazei*, în LR XXIII, 1974, 5, p. 385—391.

Scanned with OKEN Scanner

se **grăbește** *curînd osteneşte* — p. 114), iar în frazele cu subiective conjuncționale de tipul *S-a întîmplat* **că n-am avut nici un ban**, propozițiile principale „sînt niște propoziții modale, care reflectă atitudinea subiectului vorbitor față de conținutul comunicării sale, se adaugă unui enunț de bază...“ și „ilustrează... dependența unilaterală obligatorie“, deci după Ecaterina Teodorescu propoziția principală *S-a întîmplat* ar fi determinantă, iar subiectiva *că n-am avut nici un ban*, determinată[16].

Concluzia comentariului său referitor la statutul relațional al subiectivei este următorul :

(a) raportul de interdependență nu caracterizează toate frazele cu subiective ;

(b) din punct de vedere *structural*, atît subiectul, cît și subiectiva se subordonează predicatului, ca atare sînt unități subordonate ;

(c) calitatea de subordonată a propoziției cu rol de subiect este marcată și de termenii introductivi“ (p. 114).

B. În funcție de particularitățile de ordin flexionar, de numărul persoanelor verbale, dar nu și de valorile implicate de acestea, verbele pot fi clasificate în *tripersonale* și *unipersonale* (p. 26).

După criteriul morfosintactic, adică după forma și sensurile lor categoriale, verbelor personale, care cunosc flexiunea după persoană în raport cu ideea de „eu“, „tu“, „el“, li se opun *impersonalele*, cu flexiune defectivă (au numai persoana a III-a) și „fără subiect în accepția semantică a termenului“ (adică de autor al acțiunii) : *plouă, fulgeră, trebuie, se cuvine, se întîmplă* (p. 26—27 ; 54).

Impersonalele se clasifică în *autosemantice*, care nu realizează relația cu un subiect (*plouă, îmi pasă, mi s-a urît* etc.), și *sinsemantice*, care admit raportul cu un subiect obiect al acțiunii, nedeterminat la nivelul sintagmei interne..., dar determinabil în enunțul finit“ (p. 54).

Impersonalele se subclasifică în impersonale prin conținut (*se înnoptează, se cuvine, se întîmplă* etc.) și impersonale ca formă (*îmi convine, mă doare, îmi trece prin gînd, mi se năzărește, se spune că* etc.).

Nu se includ în categoria verbelor *impersonale* verbele *unipersonale* care exprimă acțiuni, procese ale unor animale, plante, eventual lucruri *(latră, nechează, înfrunzește, curge)* „deoarece aceste forme verbale ne dau indicații privitoare la existența unui protagonist, autor, a unui subiect în accepția *semantică* a termenului, ca și verbul cu flexiune trimembră“ (p. 28).

---

[16] *Op. cit.*, p. 113.

Scanned with OKEN Scanner

La nivelul propoziției, al *sintaxei funcțiilor*, „orice construcție în care există subiecte cu formă gramaticală determinată, pronume sau substantiv în nominativ, care impun conduita verbului, este considerată *personală*, în baza faptului că raportul dintre persoană și verb este egal cu raportul dintre subiect și predicat, iar cele opuse lor, *impersonale*“ (p. 29).

Avîndu-se în vedere că verbele care contractează o relație cu un subiect sau cu o subiectivă realizează două tipuri de construcții, și anume, cu subiectul în stînga verbului sau cu subiectul în dreapta verbului, autoarea propune următoarea clasificare sintagmatică, în funcție de topica subiectului față de verb: *verbe personale*, cu golul din stînga ocupat de subiect sau de subiectivă (*scriu, scrii, scrie, latră, curge, miaună* etc.), *verbe unipersonale*, cu subiectul sau subiectiva în dreapta lor (*trebuie, se cuvine, mă doare, se poate, e bine* etc.) și *verbe impersonale*, incompatibile cu subiect sau subiectivă (*ninge, îmi pasă, se doarme* etc.).

C. În aceeași lucrare se identifică o categorie de propoziții subiective apozitive (**Cine se scoală mai de dimineață**, *acela e mai mare în sat la noi* ; *Asta-i rău* : **că se grăbește**), în care pronumele demonstrative *acela*, *asta*, corelative, au funcție de subiecte, iar nu de apoziții, deoarece între ele și predicatele respective se stabilesc relații directe de interdependență. Propozițiile *cine se scoală de dimineață* și *că se grăbește*, care contractează relații de echivalență cu subiectele *acela*, respectiv *asta* n-ar putea să funcționeze ca subiecte ale acelorași predicate din regente, pentru că nu se coordonează cu subiectele menționate ale acestora.

D. Relevăm, de asemenea, opinia autoarei că un număr restrîns de adverbe și locuțiuni adverbiale modale, urmate de conjuncția *că* sau *să* (*poate, pesemne, desigur, firește, de bună seamă, cu siguranță* etc.), care nu pot să fie predicativizate cu *a fi*, nu răspund la întrebarea subiectului și nu comportă subiect în nici un context, nu sînt adverbe predicative, nu constituie termeni regenți ai unor subiective.

E. Dintre elementele introductive ale propoziției subiective, secvenței formate din demonstrativul *cel* și relativul *ce* i se acordă un interes special, întrucît, dacă cele două pronume se consideră în bloc pronume relative compuse, ele introduc subordonate de categorii diferite (inclusiv subiective), iar dacă sînt tratate ca unități disociabile, atunci *cel* aparține regentei, iar *ce* este conectivul unei subordonate atributive.

Pe lîngă cele două soluții specificate mai sus există și a treia, după care procesul de sudare a celor două pronume se află în curs.

Scanned with OKEN Scanner

Autoarea susține că secvența *cel ce* este indivizibilă numai în situații excepționale, ca de exemplu :

(a) cînd relativul trebuie să funcționeze ca obiect în dativ cerut de verbul subordonatei (**Celui ce-i place linguşirea** *este vrednic de linguşitor*), deoarece invariabilul *ce* nu are formă de dativ ;

(b) cînd relativul trebuie să fie regimul unei prepoziții care precedă întregul grup pronominal *(Fereşte-te de cel ce te temi)* ;

(c) cînd funcția de complement direct a relativului este întărită de acuzativul demonstrativului *cel* : *Pe cel ce, nu-l ierți nu te iartă* ;

(d) pronumele feminin cu sens neutru *ceea ce* este indisolubil și ca atare introduce o subiectivă : **Ceea ce a dominat în literatură şi în filozofie** *s-a coborît apoi în moravuri.*

F. Propozițiile subiective se clasifică în :

(a) *conjuncționale*, dependente de verb, locuțiuni și expresii impersonale, care exprimă prin predicat un fapt și redau, în parte, o judecată ;

(b) *pronominale*, cu regentul verb personal, care exprimă prin pronumele introductiv *ființa* sau *lucrul* care efectuează o acțiune, suferă un proces sau posedă o caracteristică, nu exprimă niciodată o judecată și prezintă uneori și o valoare condițională.

G. Reluînd problema propoziției subiective în *Curs de sintaxă a limbii române*[17], Ecaterina Teodorescu retractează sau completează unele din ideile expuse în *Propoziția subiectivă.*

Astfel, se generalizează raportul logico-semantic de interdependență dintre subiectivă și regenta respectivă[18], la fel cu cel dintre subiect și predicat[19].

După noi, unele teze din lucrarea considerată sînt susceptibile de discuții.

A. Pentru Ecaterina Teodorescu, conceptul de *relație sintactică* și cel de *structură* sînt distincte, primul fiind de ordin logico-semantic, iar al doilea, sintagmatic. Pe baza acestei concepții, în majoritatea cazurilor, între subiectivă și „regenta" ei există *relații de interdependență*, însă, din punct de vedere *structural*, subiectiva se subordonează „regentei".

Pentru Louis Hjelmslev, care este invocat de autoare în această discuție, cele două noțiuni specificate mai sus sînt identice :

---

[17] Curs universitar xerografiat, 1974.
[18] *Curs de sintaxă a limbii române*, p. 282.
[19] *Ibidem*, p. 101.

Scanned with OKEN Scanner

„....la structure est définie par les relations qui la composent"[20] deci structura constă din relațiile sintagmatice.

Glosematica inovează și în materie de terminologie : relația este numită *funcție*, iar termenii care contractează relația, *functivi*.

„Par *constante* nous entendrons un fonctif dont la présence est la condition nécessaire de la présence du fonctif avec lequel il contracte une fonction. Par *variabile*, au contraire, nous entendrons un fonctif dont la présence n'est pas la condition nécessaire de la présence du fonctif avec lequel il contracte une fonction...

Nous pouvons donc définir l'interdépendance comme une fonction entre deux constantes, la détermination comme une fonction entre une constante et une variable, et la constellation comme une fonction entre deux variables...

On appellera déterminée (sélectionnée ou spécifiée) la constante, et déterminante (sélectionnante ou spécifiante) la variable"[21].

Dacă se admite concepția lui Hjelmslev că noțiunile de *relație* și *structură* coincid, că relația de interdependență se stabilește între două constante, că termenul *constant* este cel *determinat*, iar termenul *variabil*, *determinantul*, atunci propoziția subiectivă nu poate fi considerată o constantă (determinată) din punct de vedere *relațional* și o variabilă (o determinantă, o subordonată) din punct de vedere *structural*.

Cu alte cuvinte, dacă subiectiva este, de regulă, interdependentă, ea nu se poate suprima din enunț, din moment ce reprezintă condiția de existență a celeilalte propoziții interdependente.

Nu trebuie omis faptul că noțiunea de *interdependență* sau *dependență bilaterală obligatorie* implică simultan nu numai o dependență reciprocă, ci și o *supraordonare reciprocă*, deoarece, în cazul tipului de frază în discuție, fiecare dintre propoziții funcționează ca determinată și ca determinantă a celeilalte.

În general între caracterul conținutului și caracterul formei relației sintactice există corespondență, ca, de exemplu, în cazul relației de interdependență dintre subiect și predicat, care este marcată în ambii termeni ai relației.

---

[20] *Prolégomènes à une théorie du langage*, p. 224 ; cf. și L. Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale : „L'ordre structural des mots est celui selon lequel s'établissent les connexions"* (p. 16)... „Toute la syntaxe structurale repose sur les rapports..." (p. 19) ; M. Manoliu-Manea, *Structuralismul lingvistic*, 1973 : *„Structură :* ansamblu de relații sintagmatice" (p. 252) ; Jean Dubois, Mathée Giacomo, Louis Guespin, Christiane Marcellesi, Jean-Baptiste Marcellesi, Jean-Pierre Mével, *Dictionnaire de linguistique*, Paris, 1973 — Les structures se définissent par une série de relations entre les éléments" (p. 455).

[21] L. Hjelmslev, *Op. cit.*, p. 55—56.

Scanned with OKEN Scanner

În exprimarea relației de interdependență dintre propoziții se constată discordanță între caracterul conținutului și caracterul formei acesteia: *dependența bilaterală este marcată unilateral*, prin elementul joncțional al uneia dintre propoziții, al subiectivei, care apare, *formal*, ca subordonată a celeilalte.

B. Problema categoriei de persoană verbală este deosebit de complexă. Deși este abordată în mai multe rînduri și din unghiuri diferite, poziția autoarei nu apare clar și ferm.

(a) Clasificarea verbelor în *tripersonale* și *unipersonale* este apreciată ca nerecomandabilă, pentru că formele flexionare prezintă și o valoare sintagmatică (p. 26, nota 67), pe care acest criteriu de clasificare n-o evidențiază.

(b) Se propune deci o altă clasificare, bazată pe criteriul morfosintactic (p. 54, 116), după care verbele sînt *personale* (comportă un subiect în accepția semantică a termenului, adică un autor, un protagonist al acțiunii — p. 28, 54, 116) și *impersonale* (cu formă numai la persoana a III-a și în marea lor majoritate compatibile cu un subiect care este obiect al acțiunii, nu autor (p. 54).

Remarcăm că la criteriul formal intervin simultan și elemente semantice, din care cauză derivă contradicții și erori de ordin gramatical și logic.

— Citățm cîteva pasaje referitoare la marca de persoană a unipersonalelor sinsemantice:

„...impersonalele sinsemantice realizează totuși raportul cu un subiect, indiferent de forma prin care este el exprimat și de conținutul pe care îl exprimă" (p. 54—55); „raportul dintre persoană și verb este egal cu raportul dintre subiect și predicat" (p. 29); „persoana la verb nu este decît rezultatul unui acord formal" (p. 25).

— Dacă la nivelul morfosintactic („la nivelul cuvîntului, al sintagmei interne, la primul nivel sintagmatic" (p. 24) *forma* verbului indică prin desinență relația de persoană cu subiectul, înseamnă că verbe ca **mă doare** *capul* — **mă dor** *ochii*, **se întîmplă** *un fenomen ciudat* trebuie să fie considerate, chiar la acest nivel al analizei, *unipersonale prin formă, nu impersonale ca formă* (p. 52—53)[22].

— Mai mult, chiar verbe care nu comportă un subiect gramatical și „care nu au decît o singură formă flexionară" (p. 26) la modurile personale, persoana a III-a, singular, ca *plouă*, nu pot fi denumite la nivelul analizei *morfo*sintactice decît *unipersonale*

[22] Vezi și H. Tiktin, *Gramatica română*, ed. a III-a, 1945, p. 126—128.

prin formă, nu *impersonale prin formă* (p. 26, 29, 52 etc.), dacă „persoana gramaticală se exprimă... prin desinențe... și în română" (p. 23, nota 48)[23].

Conceptul de verb *impersonal ca formă* este incompatibil cu cel de *mod personal* (sau *unipersonal*) : *plouă* (indicativ), *să plouă* (conjunctiv) etc....[24] O paradigmă verbală *impersonală*, constituită din membri *personali* (moduri *personale*) reprezintă o absurditate.

— Verbe ca *latră*, *curge* „merg împreună" (p. 51) sau sînt „asimilate" (p. 57) cu *(tri)personalele* tot pentru considerente de sens al formelor flexionare, iar nu cu *unipersonalele* de tipul *îmi place*, cu care corespund din punct de vedere paradigmatic.

Deficiențele semnalate în această clasificare sînt determinate de prioritatea acordată criteriului semantic („autor al acțiunii", „protagonist") asupra celui formal (paradigmatic).

— Deși criteriul de clasificare morfosintactic implică și sintaxa funcțiilor (p. 24), totuși autoarea propune și un criteriu de clasificare exclusiv funcțional („cel de al doilea nivel sintagmatic"), după care verbele *impersonale sinsemantice* sînt considerate *unipersonale*, iar clasa *impersonalelor* se limitează la verbele autosemantice, adică la acelea care nu comportă nici subiect, nici subiectivă (*plouă*, *îmi pasă* (p. 29, 52—53, 57 etc.).

Astfel, același verb în același context este tratat la primul nivel sintagmatic ca *impersonal prin formă (mă doare)*, iar la cel de al doilea nivel sintagmatic, ca *unipersonal*.

Considerăm improprie utilizarea termenului *unipersonal* cu valoare sintagmatică, deoarece el este consacrat cu sens paradigmatic[25].

— Categoria de persoană a verbului este definită ca „forma pe care o ia acesta pentru a indica protagoniștii procesului enunțat sau, cînd verbul are formă pasivă, „pacienții" săi în raport cu vorbitorul" (p. 25).

În alte locuri din lucrare, categoria persoanei caracterizează însă numai verbele la diateza activă și la cea reflexivă care comportă un subiect autor al acțiunii, nu și verbele la diateza pasivă și

---

[23] Cf. și W. Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, III, *Syntax*, 1899, p. 112 ; H. Tiktin, *loc. cit.* ; J. Damourette et Ed. Pichon, *Des mots à lapensée. Essai de grammaire de la langue française*, V, Paris, 1911—1941, p. 463.

[24] L. Tesnière, *op. cit.*, p. 239.

[25] Cf. și Gh. Trandafir, *Categoriile gramaticale ale verbului în româna contemporană*, 1973, p. 202—223 ; N. Goga, *Verbe și forme unipersonale, unipersonalizarea în limba română contemporană*, în StUBB, 1974, 1, p. 89—94.

la cea reflexivă cu sens pasiv, al căror subiect reprezintă obiectul (pacientul) acțiunii : verbele *personale* „implică la nivelul sintagmei interne raportul cu o persoană gramaticală subiect, raportul cu un subiect în accepția semantică a termenului" (p. 55).

Dealtfel reflexivele cu sens pasiv *(se presupune)* și sinonimele lor pasive ca formă *(este presupus)* sînt incluse în clasa impersonalelor, deși admit un subiect obiect al acțiunii, „deoarece implică valoarea persoană (protagonist), dar ea nu poate apărea în propoziție ca subiect, ci numai cu rol de complement de agent" (p. 53).

Discordanța dintre definiția categoriei de persoană gramaticală (p. 25) și interpretarea categoriei de persoană din restul lucrării se reflectă și în clasificarea verbelor personale la diateza pasivă (*sînt lăudat, ești lăudat* etc.), care nu figurează la clasa verbelor personale, cu toate că sînt personale atît ca formă (au desinențe pentru cele trei persoane gramaticale), cît și din punct de vedere semantic (exprimă valoarea de persoană (autor), reprezentată prin complementul de agent).

2.8.2. În articolul *Complement al verbului sau auxiliar de persoană ?*, din LR XXVII, 1978, 2, p. 115—119, Ecat. Teodorescu își revizuiește clasificarea verbelor propusă în *Propoziția subiectivă*, considerînd că „după valoarea internă „persoană", verbele pot fi clasificate tot în două categorii, și nu în trei... cum le împărțeam în lucrarea citată" (p. 115).

De data aceasta verbele se clasifică după criteriul paradigmatic în **tripersonale** și **unipersonale,** iar după valoarea categoriei de persoană, în **impersonale** *(plouă, trebuie, latră* etc.*)* și **personale** *(scriu, scrii, scrie, îmi pasă, mă doare* etc.*)*.

După criteriul relației cu un subiect gramatical, se disting **verbe cu subiect** *(învăț, latră, curge, trebuie, se cuvine* etc.*)* și **verbe fără subiect** *(plouă, mi s-a urît* etc.*)*.

Observăm că în noua clasificare nu mai apar denumirile improprii de *impersonale prin formă*, pentru verbele care cunosc *forma persoanei a III-a*, și de *unipersonale* cu valoare sintagmatică ; verbele de tipul *latră, curge* se exclud din categoria *personalelor* și se repartizează la *unipersonale prin formă ;* reflexivele cu sens pasiv *(se admite)* și pasivele corespunzătoare *(este admis)* se elimină din clasa *impersonalelor ca formă*, dar rămîn în afara clasificării[26].

Totuși autoarea nu renunță la varianta din *Propoziția subiectivă* a clasificării verbelor după categoria persoanei, pe care o reproduce la p. 116, nota 3.

[26] Vezi și Gh. D. Trandafir, *op. cit.*, p. 202—223.

În ceea ce privește teoria pronumelui personal de dativ și acuzativ cu funcție de marcă a persoanei verbelor unipersonale prin formă și personale prin conținut, dezbătută de Ecaterina Teodorescu în același articol, ea a fost abordată nu numai de Sextil Pușcariu (citat de autoare), ci, într-un cadru teoretic mai larg, și de Alexi Procopovici în lucrarea *Pronumele personal în funcțiune morfologică verbală*, Biblioteca Dacoromaniei, Cluj, 1933, necitat în articol[27].

2.8.3. La obiecțiile făcute de noi asupra clasificării morfo-sintactice a verbelor în *Propoziția subiectivă*[28], Ecaterina Teodorescu răspunde prin articolul *În legătură cu „Contribuții la studiul propoziției subiective" de Gh. D. Trandafir*, LR XXVIII, 1979, 1, p. 111—114, afirmînd că „avînd în vedere complexitatea problemei, aceste clasificări nu exclud, evident, unele retușări. Noi însene am efectuat unele modificări în articolul menționat din „Limba română" (p. 113)[29].

„Retușările" efectuate sînt juste și după părerea noastră, dar, din păcate, sînt ignorate în articolul discutat aici, în care se reactualizează soluțiile inițiale din *Propoziția subiectivă*, criticate de noi și retractate spontan de autoare în articolul citat din LR XXVII, 1978, 2, p. 115—116.

În plus, unele idei corecte din *Propoziția subiectivă* sînt prezentate eronat în acest articol.

Astfel reapare conceptul de verbe *impersonale prin formă* la modurile personale (deși au desinența persoanei a III-a și, în majoritatea cazurilor, și subiect gramatical); verbele tripersonale la diateza pasivă nu figurează în clasa verbelor *personale* și în nici o altă categorie a clasificării; verbele de tipul *nechează* se încadrează în clasa *personalelor prin formă;* principiul că morfologia reprezintă o sintaxă a cuvîntului, că flexiunea are și caracter sintagmatic, adoptat în *Propoziția subiectivă* (p. 24), este combătut în articolul considerat (p. 111—112); analiza *morfo*sintactică („sintaxa *formelor*") exclude studiul *formelor*: „La nivel morfo-sintactic

---

[27] Vezi în special p. 9, unde construcția mă *cheamă Ioan* este considerată echivalentă cu germ. ich *heisse Ioan*, adică la fel cum propune „*acum*" Ecaterina Teodorescu să fie interpretate astfel de structuri.

[28] *Contribuții la studiul propoziției subiective*, în LR XXVII, 1978, 2, p. 121—138.

[29] E vorba de articolul *Complement al verbului sau auxiliar de persoană?*, în LR XXVII, 1978, 2, p. 115—119.

avem, aşadar, în vedere relaţia verb-subiect privită prin prisma *conţinutului* categorial al persoanei verbale" (p. 111) etc.

2.8.4. Evoluţia concepţiei Ecat. Teodorescu despre statutul propoziţiei subiective este deosebit de interesantă.

În *Propoziţia subiectivă* autoarea considerase că propoziţiile subiective introduse prin conjuncţiile *că, ca ... să, cît* sînt regente (determinate) ale propoziţiilor principale corelative, calificate ca modale (p. 111).

În *Se spune că X a scris un roman, Se vede că trenul a întîrziat* „unităţile frazelor respective, conţinînd subiective, nu se presupun aşadar reciproc, ci numai prima o cere în mod necesar pe a doua (p. 112)... ilustrează, credem, dependenţa unilaterală obligatorie" (p.113).

În *Curs de sintaxă a limbii române* (1974, xerografiat) se generalizează relaţiile de interdependenţă dintre subiectivă şi regenta respectivă (p. 282).

Ultima lucrare în materie a Ecat. Teodorescu marchează o revizuire radicală a opiniei despre propoziţia subiectivă. În articolul *Sînt propoziţiile subordonate propoziţii autentice* ? (LR XXVIII, 1979, 3, p. 231—236) se neagă existenţa propoziţiilor subordonate în genere, deci şi a celei subiective : „Aşa-numitele propoziţii subordonate nu sînt propoziţii în toată plenitudinea termenului (p. 236)... Pe această bază am considerat că e mai adecvat să le numim *segmente cu formă de propoziţie*" (p. 233).

Remarcăm că noua unitate sintactică nu se defineşte printr-o diferenţă specifică şi că se confundă cînd cu propoziţia subordonată (constituind împreună cu o propoziţie principală o frază : **Cine ştie** *cîştigă*) (p. 233—234), cînd cu o parte de propoziţie (reprezentînd un complement : *(îţi vrea* **să-i zicem** *)*, un subiect *(sfînt era* **ce-i spunea ea***)* (p. 235) etc.

În concluzie, se recunoaşte numai categoria propoziţiilor principale. Propoziţiile subordonate în general, deci şi propoziţiile subiective, se denumesc *segmente cu formă de propoziţie*. În fond este vorba de o simplă modificare terminologică.

C. Avînd în vedere rolul predicatului propoziţiei regente în identificarea subordonatei subiective, se impune soluţionarea statutului sintactic al aşa-ziselor *adverbe predicative*, pe care o ridică pentru prima dată *Gramatica Academiei* (ed. 1954, vol. I, p. 338, vol. II, p. 177 ; ed. 1963, vol. II, p. 97, 269).

Adverbele şi locuţiunile adverbiale predicative se clasifică în două categorii, după cum admit sau nu prezenţa unui verb copulativ.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, adverbe și locuțiuni adverbiale ca *desigur, firește, pesemne, poate, de bună seamă, cu siguranță* etc. nu pot să fie catalizate cu *a fi*. Construcții ca **e desigur că sosește, **e poate că a plecat* sînt incorecte.

În general se consideră că această clasă de adverbe formează predicate verbale. În schimb, adverbele care sînt compatibile cu verbul copulativ *a fi : (e) posibil, (e) probabil, (e) sigur* etc. reprezintă predicate nominale[30].

Se admite că ambele categorii de adverbe specificate mai sus constituie regente ale unor propoziții subiective[31].

Ecaterina Teodorescu combate punctul de vedere al *Gramaticii Academiei*, ed. a II-a, cu privire la adverbele predicative care ar forma predicate verbale, pe care le tratează ca adverbe modale nepredicative chiar și cînd sînt asociate cu conjuncția *că* sau *să*.

Argumentarea sa este convingătoare : adverbele *firește (că), desigur (că), pesemne (că), poate (că)* etc. nu contractează în nici un context relații cu un subiect propriu (deci nu admit nici întrebarea cu care se identifică subiectul), nu pot să fie predicativizate cu *a fi*, sînt termeni determinanți, iar nu determinați ; prezența conjuncției *că* sau *să* nu constituie un indiciu suficient în favoarea predicativității acestor adverbe, deoarece sînt în variație liberă cu formele fără conjuncție *(poate că va fi știind el ceva — poate va fi știind el ceva)* ; conjuncția *că* manifestă tendința de aglutinare cu alte cuvinte *(cică, parcă, mălincă (mă tem că)* sau este expletivă în propoziții principale independente ori coordonate : **Că** *bine zici, nea Matei !* Rebreanu, *R.*, p. 397, *La Ienache-mi cobora / Cheițăle* **că** *le lua / Și-n pimniță* **că** *intra, Balade*, II, 378) ; precedată de un adverb din această categorie, conjuncția *că* determină o parte de propoziție : ...*„faci a doua redactare*, **poate că mai bună.** Arghezi, *Tablete*, p. 119, *Tu aduni de pe meleaguri / Pentru stupi și pentru faguri / Pulberi, rouă, stropi și leacuri /* **Poate că de mii de veacuri.** Idem, *Scrieri*, 4, p. 175[32].

D. Definirea unor categorii de propoziții, inclusiv a subiectivei, este în funcție și de interpretarea morfologică a grupului *cel*

---

[30] În *Gramatica Academiei*, 1954, p. 70—71, ambele tipuri de predicate se încadrează în categoria predicatului verbal.

[31] Cf. *Gramatica Academiei*, 1954, vol. II, p. 177 ; Ediția a II-a (1963), vol. II, p. 269.

[32] Cf. și V. Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 142 ; A. Guillermou, *Essai sur la syntaxe des propositions subordonnées dans le roumain littéraire contemporain*, p. 54 („**poate că** *s-ar mișca*“ = **poate** *s-ar mișca*).

ce, „format din demonstrativul (sau mai curînd articolul) *cel* și relativul *ce*“[33].

În lucrarea Ecateriei Teodorescu se afirmă că secvența *cel ce* „numai în condiții excepționale... este indivizibilă și neanalizabilă“ (p. 84).

După noi, dimpotrivă, *cel ce* reprezintă de regulă un pronume relativ compus[34].

Demonstrativul *cel* s-a delexicalizat în grade diferite[35], pierzîndu-și, în general, independența semantică și sintactică[36].

Cu alte cuvinte, forma relațiilor sintactice dintre elementele *cel* + *termen dependent* nu mai corespunde relațiilor actuale de conținut dintre ele: termenul regent *cel* și-a atenuat valoarea semantică (și, implicit, funcțională), iar prezența unui determinant este obligatorie[37].

În construcția *cel* [pomul] *din vale nu rodește*, *cel* este termen regent (determinat) al lui *din vale*, ca atare nu poate fi omis fără să se dezorganizeze comunicarea (**din vale nu rodește* reprezintă o construcție incorectă), dar în același timp se comportă și ca termen dependent, pentru că cere în mod necesar prezența în construcția respectivă a unuia sau mai multor termeni (**cel nu rodește*, cu determinantul *din vale* eliminat, nu constituie un enunț).

---

[33] Al. Graur, *Gramatica azi*, p. 112.

[34] Vezi bibliografia problemei sub 2.2.

[35] Cf. și I. Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână*, 1969, p. 111—113; Alf Lombard, *La langue roumaine. Une présentation*, Paris, Librairie C. Klincksieck, p. 191—200.

[36] Cf. și Mioara Avram, după care *cel* „este insuficient pentru a reprezenta o parte de propoziție“ *(op. cit.*, p. 144); Maria Manoliu Manea denumește pe *cel* pronume semiindependent, deoarece nu poate să apară niciodată fără termenul dependent, dar poate să fie substituit printr-un nume independent articulat sau printr-un pronume *(op. cit.*, p. 91—92). Iorgu Iordan și Vladimir Robu îl tratează pe *cel ce* ca pronume relativ compus *(op. cit.*, p. 422, 425), dar în același timp admit punctul de vedere opus al lui Al. Graur, că „nu putem lua în bloc pe *cel ce* ca pronume relativ“ *(Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, p. 136) (p. 425). Ei ignorează faptul că ulterior Al. Graur a renunțat la această opinie și că-l consideră pe *cel ce* pronume relativ compus *(Gramatica azi*, p. 112). Cei doi autori conchid totuși: „Este clar că ne aflăm în fața unor fapte de limbă insuficient stabilizate“ (p. 425) și-l analizează pe *cel*, în contexte similare, cînd, ca pronume independent (în construcții ca **cei** *de pe aproape* (p. 361—362)), cînd ca element indisociabil al unui grup sintactic (în enunțuri ca **cel de dincolo** *îmi place mai mult* (p. 579)).

[37] Analizînd distribuția lui *cei* în sintagma *cei doi*, Valeria Guțu Romalo afirmă că „demonstrativul pare a fi mai curînd adjunct decît centru al grupului (numeralul adjunct precedă, de obicei, centrul: **doi** *oameni*, de pildă) *(op. cit.*, p. 265). „Grupul *cel ce* tinde să funcționeze ca pronume compus“ *(ibidem*, p. 267).

Scanned with OKEN Scanner

În construcţia *Cel ce seamănă puţin, puţin şi adună*[38] nu se poate suprima nici *cel*, nici *ce*, fapt care demonstrează raportul de solidaritate dintre ele, fenomen sesizat şi de Iorgu Iordan, care numeşte grupurile *cel ce* şi, respectiv, *cel care* „un fel de locuţiune pronominală[39].

Cel ce aparţine aceleiaşi clase de substituţie (are aceeaşi poziţie sintactică) cu *cine*, care nu acceptă un antecedent nici exprimat nici subînţeles : **cel ce (cine)** *întreabă nu greşeşte.*

Demonstrativul regent *ceea* din forma compusă cu valoare neutră *ceea ce* se poate omite din unele construcţii (de exemplu : *în (ceea) ce priveşte...)* fără să le modifice sensul, ceea ce dovedeşte delexicalizarea lui absolută.

Deşi admite că „pronumele *cel* poate fi considerat, pe drept cuvînt, un pronume semiindependent" (p. 79), totuşi Ecaterina Teodorescu îl tratează ca independent faţă de *ce* şi delimitează astfel propoziţiile din fraza citată mai sus : *cel... puţin şi adună* şi *ce seamănă puţin*, analiză care ni se pare artificială.

Nu-i mai puţin adevărat, că în unele contexte, *cel* poate să prezinte valoare demonstrativă deplină şi funcţie sintactică proprie, graţie unui accent şi unei pauze speciale, cum just remarcă şi Maria Iliescu[40] : „Spre deosebire de exemplele în care demonstrativul *(a) cel* trebuie considerat ca antecedentul relativului *ce* — exemple în care demonstrativul e accentuat şi despărţit de relativ prin pauză în vorbire — atunci cînd *cel ce* formează un pronume relativ compus, demonstrativul nu e accentuat şi vorbitorul nu face pauză între rostirea lui *cel* şi a relativului *ce*".

Cînd se subliniază prin accent şi pauză, *cel* se află în variaţie liberă cu *acela*, deci analizabil, ca în enunţurile :

Cea */ ce-nconjură mulţimea i-o romantică copilă.* Eminescu, O., I, p. 47 *(cea = aceea)* ;

Cel *ce pe la sfîrşit se mîndreşte, ca* **ceea** *ce se rumeneşte cînd buba o mistuieşte.* Zanne, *Proverbe*, IX, p. 105 *(cel = acela, ceea = aceea).*

Pauza şi intonaţia constituie repere relevante sub aspect gramatical în organizarea internă a comunicării[41].

Considerăm că pe baza lor se pot diferenţia obiectiv structurile în care secvenţa *cel ce* este disociabilă de cele în care reprezintă un pronume relativ compus.

---

[38] *Propoziţia subiectivă*, p. 74.
[39] LRC, 1956, p. 394 ; Vezi şi Gr. Brâncuş, *op. cit.*, p. 149.
[40] *Concurenţa dintre pronumele relative* **care** *şi* **ce**. SG, I, 1956, p. 31—32.
[41] V. Guţu Romalo, *op. cit.*, p. 46—58.

Scanned with OKEN Scanner

Ecaterina Teodorescu este inconsecventă în ceea ce privește interpretarea morfosintactică a pronumelor semiindependente *cel* și *al* (p. 79, 84).

Pe de o parte afirmă că pronumele semiindependent *cel* „are o formă demonstrativă slăbită, dar asta nu-i poate retrage valoarea pronominală... capacitatea de a reprezenta o parte de propoziție (*op. cit.*, *p.* 78), iar pe de altă parte, că pronumele semiindependent *al* „nu poate reprezenta numai prin el funcția de subiect gramatical, deoarece raportul gramatical firesc se stabilește între *ai casei*, respectiv *ai lui*, și verbul predicat" (*Curs de sintaxă a limbii române*, p. 112).

Dacă *ai casei* ar fi analizat de pe aceeași poziție strict formală ca *cel ce* (cum impune consecvența), ar trebui să se admită, dimpotrivă, că funcția de subiect gramatical este exprimată exclusiv de *ai*, care singur contractează relații de acord și de recțiune cu predicatul *sînt plecați* și că genitivul *casei* reprezintă o parte de propoziție distinctă, un atribut substantival dependent de *ai*.

Deci pronumele semiindependent *cel* este tratat, de regulă, ca independent, iar pronumele semiindependent *al*, exclusiv ca indisociabil.

E. Subiectivei subordonate unui regent unipersonal (verb, expresie, locuțiune) i se opune o subiectivă dependentă de un regent verb personal, reprezentat printr-un predicat verbal sau nominal.

Cu privire la ultima categorie de subiective specificate mai sus se afirmă : „Subiectivele al căror regent este un verb personal sînt exclusiv pronominale" (p. 65 ; vezi și p. 92).

Această regulă este parțial infirmată de construcțiile în care subiectivele cu regent exprimat prin predicat nominal cu verb copulativ personal sînt conjuncționale, nu pronominale : *Ar fi o trădare* **să plec de aici.** Rebreanu, I., p. 453 ; **Că tușește uneori și are puțină febră,** *nu-s simptome îngrijorătoare*.

2.9. Într-un capitol sistematic și cuprinzător din *Sinteze de limba română*, Th. Hristea abordează, între alte probleme, și pe aceea a *reluării subiectivei prin pronume*, elaborează conceptul de *subiective în lanț (Probabil / că ar trebui / să li se spună mult mai limpede / că nu este îngăduit / să procedeze într-un mod atît de arbitrar)* și discută chestiunea ortografierii subiectivei[42].

2.10. Lucrările de sintaxă structurală nu fac, în general, o distincție netă între *partea de propoziție* și *propoziție*.

---

[42] Th. Hristea, Grigore Brâncuș (coordonatori), *Sinteze de limba română*. *Radioteleșcoală*, 1972, p. 120—125.

Aplicîndu-se frazei analiza în constituenți imediați, propoziția se include în aceeași clasă de substituție cu constituenții nepropoziționali care apar în contextul respectiv în aceleași condiții distributive, indiferent de structura și sensul lor.

2.10.1. Sorin Stati abordează problema propoziției subiective exclusiv din unghiul relațiilor sintactice. Pornește de la concepția că raportului de interdependență dintre subiect și predicat îi corespunde același raport între subiectivă și propoziția cu care aceasta se corelează.

Apoi își propune să demonstreze că interdependența de *conținut*, care este incontestabilă, se manifestă și printr-o interdependență de *formă*. Altfel spus, că și subiectiva impune *propoziției-predicat* (așa denumește autorul regenta subiectivei) anumite categorii morfologice, deci și că propoziția-predicat este dependentă formal de subiectivă:

„— dacă subiectiva are ca subiect un pronume relativ, interogativ sau relativ compus *(cel ce)*, propoziția-predicat va avea predicatul acordat în număr cu predicatul subiectivei: *cine vrea poate; cel ce întreabă nu știe; cei ce întreabă nu știu...*

— dacă subiectiva e introdusă prin conjuncție, predicatul propoziției-predicat stă obligatoriu la singular *(se aude că plecați; nu se știe dacă au înțeles*"[43].

Argumentele invocate în favoarea concordanței dintre numărul predicatului din orice subiectivă pronominală și al celui din propoziția-predicat sînt infirmate de realitatea lingvistică.

De exemplu, într-o frază ca *Se știe care sînt propuși*, predicatul „propoziției-predicat" *se știe* se află la numărul singular, iar al subiectivei la plural *(care sînt propuși)*, deși subiectul acesteia din urmă este exprimat printr-un pronume interogativ.

Acordul în număr al predicatului subiectivei pronominale cu predicatul regentei exprimat printr-un verb personal este determinat de identitatea denotativă a subiectelor celor două propoziții, nu de dependența directă a predicatului regentei de predicatul subiectivei.

Cît privește numărul singular al „propoziției-predicat" cînd subiectiva este introdusă prin conjuncție, acesta este determinat de natura *unipersonală* a verbului, nu de conjuncția subiectivei, deoarece predicatul „propoziției-predicat" exprimat printr-un verb unipersonal sau expresie unipersonală stă obligatoriu la singular, chiar dacă subiectiva este introdusă prin pronume, nu prin conjuncție *(mă* **preocupă** *care sînt soluțiile eficiente)*.

---

[43] *Elemente de analiză sintactică*, p. 143—144.

Scanned with OKEN Scanner

Autorul nu este convins de justețea demonstrației sale referitoare la existența unei interdependențe de *formă* între subiectivă și regenta ei, corespunzătoare interdependenței de conținut dintre propozițiile în discuție, căci încheie paragraful respectiv cu o rezervă netă :

„Totuși, din punctul de vedere al formei, unele propoziții subiective seamănă cu subordonatele *(se aude* **că plecați**/*aud* **că plecați** ; *nu se știe* **dacă au înțeles**/*nu știu* **dacă au înțeles**) (p. 144).

2.10.2. Valeria Guțu Romalo tratează propoziția subiectivă în capitolul consacrat „Subiectului", alături de celelalte realizări ale clasei de substituție subiect[44].

Autoarea afirmă că propoziția subiectivă contractează relații de interdependență cu corelativa ei și că se introduce prin conective conjuncționale și relative (pronume și adverbe).

Relația de interdependență a subiectivei este prezentată incomplet și inconsecvent.

Pe de o parte se susține că „relația de interdependență presupune doi termeni, egali într-un fel, ca importanță, impunîndu-și reciproc anumite particularități de expresie" (*op. cit.*, p. 81), indiferent dacă termenul interdependent este reprezentat printr-un cuvînt cu funcție de subiect (*Se știe* **tot**) sau printr-o propoziție subiectivă (*Se știe* **ce s-a întîmplat**). Această relație este marcată prin simbolul↔(*ibidem*, p. 77).

În consecință, între propoziția subiectivă și corelativa ei ar exista și o interdependență formală, analoagă celei dintre subiect și predicat, adică ambele propoziții ar fi principale, dar nu se indică mijloacele formale prin care se realizează raportul de interdependență dintre ele.

Pe de altă parte se arată că propoziția subiectivă se introduce prin conectiv conjuncțional sau relativ (*ibidem*, p. 115), de unde rezultă că subiectiva este propoziție subordonată.

Semnalăm că în exemplul *Știe să tricoteze*, propoziția *să tricoteze* este completivă directă, nu subiectivă (p. 115).

Menționăm, apoi, că propozițiile subiective interogative indirecte se introduc și prin pronume sau adjective pronominale interogative ori prin adverbe interogative, iar nu prin pronume sau adverbe relative.

Prin urmare conectivul *ce* din fraza *Se știe ce face* și *unde* din *S-a aflat unde locuiește* (p. 116) sînt interogative, nu relative, cum se afirmă.

---

[44] *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, 1973, p. 115—116.

Scanned with OKEN Scanner

2.10.3. Iorgu Iordan și Vladimir Robu[45] consideră propoziția subiectivă tot un constituent al clasei de substituție subiect și o numesc „subiect propozițional". Se precizează că subiectiva se află în relație de interdependență cu regenta ei : „Subiectul propozițional impune verbului acordul de număr singular persoana a III-a, iar verbul impune adecvarea propoziției subiective cu un nominal în cazul nominativ : *ar fi de dorit să mai așteptați*"[46].

Existența unui raport necesar de interdependență formală între propoziția subiectivă și verbul corelativ este infirmată chiar de exemplul citat mai sus, menit s-o ilustreze : „subiectul propozițional" *să așteptați* (plural, pers. a II-a) nu se acordă nici în persoană și nici în număr cu verbul din expresia *ar fi de dorit* (singular, persoana a III-a, unipersonal).

În enunțuri ca : *e probabil să plouă, este imposibil să se doarmă în asemenea condiții*, verbul corelativei nu poate să impună „adecvarea propoziției subiective cu un nominal în cazul nominativ", pentru motivul că *să plouă* și *să se doarmă* sînt incompatibile cu un nominal în nominativ, deci relațiile sintactice formale dintre cele două tipuri de propoziții sînt independente, concordanța dintre categoriile lor gramaticale reprezentînd un caz particular (cînd ambele propoziții au același referent) sau o simplă coincidență.

Consemnăm și alte idei discutabile despre propoziția subiectivă din lucrarea citată mai sus.

(a) Considerăm inacceptabilă opinia că propozițiile introduse prin pronumele relative *care* sau *cîți* sînt atributive subordonate unui termen ocurent în contextul anterior și care reprezintă subiectul subînțeles sau inclus al regentei subordonatei respective : *care* **[copil]** *mai vrea* **poate** *intra*, *cîți* **[copii]** *mai vor* **pot** *intra*.

Astfel se afirmă că numărul și persoana predicatelor din propozițiile subordonate *care mai vrea* și *cîți mai vor*, din exemplele citate mai sus, sînt impuse de subiectele subînțelese *copil*, respectiv *copii*, iar nu de subiectele *care*, respectiv *cîți*, exprimate în enunț, despre care se spune că „nu au independență sintactică" (p. 581).

Analiza sintactică implică referirea la relațiile interne dintre componentele concrete ale construcției date, iar nu la entități subînțelese exterioare acesteia sau chiar extralingvistice (referențiale).

Procedeul catalizei este admis numai dacă se introduc elemente absolut necesare și care explicitează relațiile dintre termenii preexistenți ai enunțului fără să le modifice funcția.

---

[45] *Op. cit.*, p. 581—582, 680.
[46] *Ibidem*, p. 581.

Scanned with OKEN Scanner

(b) Se admite că propoziția subiectivă *interogativă* indirectă se introduce prin conective pronominale sau adverbiale *relative*, ca, de exemplu : *se știe* **cînd a sosit** (p. 581).

(c) Raportul dintre propoziția subiectivă și regenta sa nu este descris suficient de clar : „Dar în acest exemplu [*cine învață știe*], chiar dacă el realizează o schemă caracterizată prin pozițiile *subiect* + *predicat*, corespondența dintre structura la nivelul frazei și structura la nivelul propoziției este parțială, deoarece, deși aflate în relație de interdependență, cele două propoziții nu ocupă poziții egale ca importanță în structură : P_1 este o implicație necesară, o propoziție subiectivă, dar este subordonată, în timp ce P_2 este o propoziție principală, regentă a P_1.

Nepotrivirea se explică prin faptul că, deși la nivelul propoziției propoziția subiectivă este ocurentă în poziția subiectului, la nivelul superior al frazei, ca construcție derivată, ea nu se află pe poziție structurală nucleară, ci este subordonată propoziției principale“ (p. 680).

În realitate, particularitatea structurală a propoziției subiective rezidă nu în nivelul sintactic la care se face analiza, ci în discordanța dintre conținutul și forma relației la care participă această categorie de propoziții. Și anume, interdependența dintre subiectivă și corelativa ei se manifestă numai în planul conținutului, nu și în planul expresiei, în care subiectiva apare ca subordonată. Și cum criteriul formei primează asupra celui semantic, propoziția subiectivă se consideră o subordonată.

Dealtfel, formularea *„la nivelul propoziției*, propoziția subiectivă este ocurentă în poziția subiectului“ (p. 680) este improprie, căci, prin substituirea subiectului propoziției cu o subiectivă, enunțul respectiv se transformă în frază, deci propoziția subiectivă, ca orice subordonată, nu poate figura decît în cadrul frazei.

2.10.4. Este semnificativ faptul că gramatica tradițională folosește curent încă din secolul trecut o metodă structurală atît în descrierea raporturilor dintre unitățile sintactice de nivele diferite, cît și în definirea propoziției subordonate.

H. Tiktin, de exemplu, include în aceeași clasă de substituție atît constituenți propoziționali, cît și constituenți nepropoziționali, în speță, tratează propozițiile subordonate ca realizări în planul frazei ale părților de propoziție corespunzătoare.

Astfel, propoziția subiectivă este definită ca unitatea sintactică echivalentă funcțional cu subiectul propoziției principale[47].

---

[47] *Gramatica română*, ed. I, Iași, 1891 ; ediția a III-a, București, 1945. p. 221—222.

Scanned with OKEN Scanner

Gramatica Academiei consacră principiului substituției un paragraf special în cadrul noțiunilor generale despre „Subordonare", intitulat *Corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție* și îl aplică regulat în definirea propozițiilor subordonate[48].

2.11. Prin adoptarea componentei semantice, gramaticile generativ-transformaționale dobîndesc o capacitate interpretativă superioară față de cele structurale, pe care le încorporează.

Este natural, deci, ca modelul transformațional să reflecte în mai mare măsură complexitatea fenomenului lingvistic, avîndu-se în vedere că obiectivul lui îl constituie tocmai explicitarea intuiției lingvistice a vorbitorului.

După această concepție, singura realitate lingvistică o constituie *structura de suprafață*, enunțul corect, generat de *structura de adîncime*, care reprezintă o construcție a lingvistului, abstractă, existentă numai în mintea lui, destinată să explice semantic și sintactic enunțul respectiv[49].

2.11.1. Prima descriere românească a propoziției subiective din perspectiva sintaxei transformaționale moderne îi aparține Mihaelei Mancaș[50].

Fraza cu propoziție subiectivă este generată după două tipuri de reguli, în funcție de natura verbului din propoziția regentă : (a) subiective dependente de un verb personal și (b) subiective dependente de un verb impersonal, expresie unipersonală sau un adverb predicativ.

Această clasificare a subiectivelor se bazează simultan și pe caracterul conectivului : subiectivele subordonate unui verb personal (care formează predicate verbale sau nominale) se introduc prin pronume sau adjective pronominale, iar cele subordonate unui predicat unipersonal sau adverb predicativ se introduc prin conjuncții, adverbe interogative sau, mai rar, prin pronume (mai ales *ce*).

Transformarea de sub (a) constă în substituirea subiectului propoziției regente cu verb personal (P_1 = **el** *nu mănîncă*) printr-o

---

[48] *Gramatica Academiei*, vol. II, ed. a II-a, p. 225—226 ; vezi și Mioara Avram, *Contragerea propozițiilor și dezvoltarea părților de propoziție*, în LL, 2, 1978, p. 261—267.

[49] Cf. E. Vasiliu, Sanda Golopenția-Eretescu, *Sintaxa transformațională a limbii române*, București, 1969, p. 15—64, *passim*.

[50] *Observations sur la syntaxe des complétives et des subjectives dans la grammaire générative*, în CLTA, II, 1965, p. 127—146.

propoziție (P_2 = *nu muncește*), precedată de un pronume sau adjectiv pronominal relativ sau interogativ ori de un pronume nehotărît.

Propoziția subiectivă subordonată unui verb personal poate să fie generată și dacă subiectul regentei nu este exprinat. P_2 se introduce printr-un element subordonator specific și se îmbină cu P_1 în aceeași frază, fără să se substituie vreun membru al acesteia : P_1 = *nu mănîncă*, P_2 = *nu muncește* ⇒ *cine nu muncește nu mănîncă*.

Al doilea tip de propoziție subiectivă (b) derivă din P_1, care are predicat un verb unipersonal, expresie unipersonală sau adverb predicativ, subiect exprimat sau nu, și P_2, care se introduce în enunț prin conjuncție, adverb interogativ sau pronume.

Observăm că se adoptă punctul de vedere al *Gramaticii Academiei*, după care propozițiile subiective cu verbe personale în regentă (predicate verbale sau nominale) se introduc numai prin pronume și adjective pronominale (vol. II, p. 268), nu și prin conjuncții, cum demonstrează exemple (cu predicate nominale în regentă) ca următoarele : *Ar fi o trădare* **să** *plec de aici*. Rebreanu, *I.*, p. 453 ; **Dacă** *țăranii au ajuns să fure în grup o cantitate așa de considerabilă, e semn rău*, Rebreanu, *R.*, p. 113 ; *E un mare succes* **că** *ai rezistat ispitelor și presiunilor*.

2.11.2. Problema subiectivei provenite din completivă directă este discutată tangențial de Liliana Ionescu[51].

Subiectivele dependente de verbe tranzitive la diateza reflexivă rezultă din completive directe printr-o transformare pasivă și alta a agentului nedefinit : *Oricine vede* **că ai dreptate** ⇒ *se vede de către oricine* **că ai dreptate** ⇒ *Se vede* **că ai dreptate**.

Verbele intranzitive la diateza reflexivă nu comportă subiective.

Se enumără categoriile de elemente joncționale.

Unele categorii de verbe unipersonale se deosebesc de adverbele predicative din punctul de vedere al conectivului : unele clase de verbe unipersonale admit subiective introduse prin pronumele *ce* (*Se știe* **ce** *va urma*), dar adverbele predicative, nu.

Există o categorie de verbe unipersonale care se construiesc cu subiective introduse numai prin pronume relative : *Se culege (ceea) ce s-a semănat*.

Altă categorie de verbe unipersonale dirijează subiective introduse atît prin pronume, cît și prin conjuncție : *Se presimte*

---

[51] *Generarea construcțiilor cu subiect nedeterminat*, în SCL XVIII, 1967, 4, p. 413—434.

(ceea) ce *se va întîmpla*, *Se presimte* **că** *se va întîmpla ceva neobișnuit* ; *Se permite* **(ceea) ce** *solicitați*, *Se permite* **să** *participați*.

2.11.3. O prezentare mai amplă, totuși unilaterală, a generării propoziției subiective după modelul chomschyan face Gabriela Pană Dindelegan[52].

Problema se circumscrie la propoziția subiectivă obținută prin suprimarea nominalului subiect. Prin acest procedeu se generează două categorii de subiective : conjuncționale (A) și relative (B).

A. Subiectivele conjuncționale derivă din expansiunea Nominal ⌒C⌒ # P #, aflată sub dominanța nodului GN — Subiect : *Mă miră faptul că ai plecat* ⇒ *Mă miră* **că ai plecat** ; *Nu merită faptul să te zbuciumi* ⇒ *Nu merită* **să te zbuciumi** ; *Mă interesează faptul dacă pleci* ⇒ *Mă interesează* **dacă pleci** (C = conjuncție ; P = propoziție ; Nominal = substantiv, în speță, *faptul* ; # = pauză de propoziție ; GN = grup nominal ; ⌢ = se concatenează cu ; nod = simbol dominant, rescris ; ⇒ transformă în).

În enunțurile care nu conțin formativul *faptul*, caracterizat prin trăsăturile inerente [+ Indef], [+ Abstract], transformarea de suprimare a nominalului se blochează și, implicit, generarea unei propoziții subiective este exclusă : *Îmi revine obligația să plec* (verbul *a reveni* nu selectează substantivul *faptul*, deci *Îmi revine să plec* este o construcție inacceptabilă).

În schimb, enunțul *A survenit faptul că ai fost transferat în alt oraș* nu admite transformarea de suprimare a nominalului subiect *faptul*, deși sînt îndeplinite condițiile selecționale (construcția *A survenit că ai fost transferat în alt oraș* este incorectă).

Verbele regente ale subiectivelor conjuncționale se subcategorizează în funcție de caracteristica lor de a selecționa una din conjuncțiile *că*, *să*, *dacă* sau *că*, *să*, succesiv :

(a) *Rezultă (faptul)* **că ești incorect**, (b) *Se cade (faptul)* **să pleci** (c) *Contează (faptul)* **dacă întîrzii**, (d) *Îmi convine (faptul) că (să)* **plec**.

B. Subiectivele relative implică în structura de adîncime expansiunea Nominal ⌒R⌒ # P # sub dominanța simbolurilor GN — Subiect (R = pronume sau adverb relativ) și se diferențiază între ele prin trăsăturile inerente ale subiectului și prin conectivele admise de subordonata de pe poziția subiectului suprimat.

---

[52] *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, 1974, p. 71—92. E. Vasiliu și Sanda Golopenția Eretescu, *op. cit.*, nu tratează propoziția subiectivă.

Scanned with OKEN Scanner

(a) *Mă interesează un fapt unde (cu cine) pleci* ⇒ *Mă interesează* **unde (cu cine) pleci**, în care nominalul subiect se caracterizează prin trăsăturile inerente [+ Indef], [+ Abstract], iar un constituent din P, altul decît verbul, se definește prin trăsăturile [+ Indef], [+ Int] (Indef = indefinit, Int = interogativ). Prin această regulă se derivă propoziții subiective interogative indirecte.

(b) *Mănîncă persoana cine muncește* ⇒ *Mănîncă* **cine muncește**, în care nominalul subiect este caracterizat prin [+ Nominal], [+ Indef], [— Abstract], [+ Animat], [+ Uman].

(c) *Costă mult obiectul ce (ceea ce, orice) ai cumpărat* ⇒ *Costă mult* **ce (ceea ce, orice) ai cumpărat**, cu nominalul subiect caracterizat prin [+ Nominal], [+ Indef], [— Abstract], [— Animat].

(d) *Îmi place locul unde (modul cum) lucrezi* ⇒ *Îmi place* **unde (cum) lucrezi**, în care nominalul subiect se caracterizează prin [+ Nominal], [+ Indef], [— Abstract], [+ Circ] (*Circ* notează una din trăsăturile semantice [+ Loc], [+ Mod], [+ Timp], [+ Cantitate]).

Prin urmare, după modelul generativ transformațional, în structura de adîncime apar și construcții care nu se realizează niciodată în structura de suprafață, ca de exemplu, **Mănîncă persoana cine muncește*, **Costă mult obiectul ceea ce ai cumpărat* (p. 72).

2.11.4. Descrierea generativ-transformațională a subiectivei găsește în sintaxa tradițională românească o bază puternică. De exemplu, studiul *Contribuții la cunoașterea propoziției subiective* al Ștefaniei Popescu[53], elaborat în spiritul gramaticii clasice, conține trăsăturile esențiale ale modelului transformațional modern.

Reproducem un pasaj din lucrarea citată, concludent în această privință:

„Astfel, într-o construcție ca *Mi-a spus omul (acela) care l-a văzut*, prin simplificarea determinatului *omul (acela)* se obține construcția *Mi-a spus care (cine) l-a văzut*“ (p. 371—372).

Aceeași operație este formulată astfel în gramatica transformațională de tip chomskyan: „Transformarea de suprimare a nominalului are ca rezultat obținerea propozițiilor subiective, conjuncționale și relative (G. Pană Dindelegan, *op. cit.*, p. 71).

2.11.5. Descrierea transformațională a propoziției subiective — cîteodată complicată și cu o terminologie într-o bună

[53] Vezi LL, 1966, 11, p. 351—374.

măsură inedită și rebarbativă — nu aduce soluții noi la cele cunoscute de gramatica tradițională.

În concluzie, sintaxa modernă nu contribuie la aprofundarea studiului propoziției subiective, caracterizat de altfel prin vechi, numeroase și adesea explicite elemente structurale și transformaționale.

2.12. Natural că tratatele de gramatică generală a limbii române prezintă succint propoziția subiectivă. Totuși, cele reprezentative se diferențiază între ele prin unele caracteristici pe care le relevăm.

2.12.1. *Gramatica Academiei*, vol. II, ediția din 1954, p. 174—178, ca și cea din 1963, vol. II, p. 266—270, indică toate categoriile de elemente joncționale, pe care le ilustrează prin exemple adecvate, face observații judicioase asupra folosirii unor conjuncții, insistă asupra particularităților morfologice ale termenului regent, descrie subiectiva interogativă indirectă, specifică modurile cu care se construiește subiectiva în genere.

2.12.2. Iorgu Iordan include printre elementele introductive ale subiectivei și pronumele relative compuse *cel ce* și *cel care*; subliniază sensul adesea abstract al pronumelui relativ *cine*, trăsătură care explică marea lui frecvență în sentințe și proverbe; remarcă preferința oamenilor instruiți pentru utilizarea subiectivelor conjuncționale (*op. cit.*, p. 699—700).

2.12.3. Al. Graur combate norma consacrată cu privire la punctuația subiectivei, potrivit căreia aceasta nu se desparte niciodată de regenta ei prin virgulă. Autorul demonstrează prin exemple convingătoare că ambiguitatea unor fraze cu subiective pronominale se evită prin punerea virgulei după subiectivă (*Gramatica azi*, p. 205—206).

3. Concluzii

3.1. Propoziția subiectivă îndeplinește funcție de subiect al predicatului sau al unui verb la mod nepersonal (infinitiv, gerunziu sau participiu) din propoziția regentă:

(a) *Mi-a plăcut* **ce ai scris.** Z. Stancu, P.N., p. 191.

(b) *Este necesar a se reedita* **ce este viabil din moștenirea literară.**

(c) *Propunîndu-se* **să fie îmbunătățit proiectul de măsuri,** *acesta va fi revizuit.*

(d) *Odată compromis* **cine-l persecuta,** *el s-a afirmat curînd.*

Scanned with OKEN Scanner

Subiectul propoziției regente din (b) este *a se reedita ;* din (c), *acesta* ; din (d), *el*, iar nu propozițiile subiective, respectiv, *ce este viabil din moștenirea literară, să fie îmbunătățit proiectul de măsuri, cine-l persecuta.*

În consecință, definiția curentă, după care subiectiva are rol de subiect al propoziției regente, este unilaterală.

Deși aparține aceleiași clase de substituție cu subiectul, propoziția subiectivă realizează relația cu predicatul într-un mod specific.

Interdependența dintre subiect și predicat se exprimă, în general, prin acord și recțiune : subiectul impune predicatului categoriile de număr și persoană, iar predicatul determină cazul subiectului.

Așadar, relația semantică de dependență bilaterală obligatorie dintre subiect și predicat se manifestă prin mărci bilaterale.

Propoziția subiectivă contractează cu propoziția corelativă ei tot o relație de interdependență : fiecare dintre ele reprezintă o constantă și nu poate să fie omisă fără dezorganizarea enunțului.

De exemplu, atît în fraza cu subiectivă pronominală **Cine umblă pe toate drumurile** *nu ajunge nicăieri* (*Proverbe*, p. 89), cît și în cea cu subiectivă conjuncțională *Era de prisos* **să mai alung geniul rău** (M.I., Caragiale, C., p. 152) fiecare propoziție implică prezența celeilalte.

Conținutul de *dependență bilaterală obligatorie* dintre cele două propoziții este marcat însă unilateral, și anume, printr-un element de relație subordonator, care introduce propoziția subiectivă.

Deci există discordanță între caracterul *conținutului* relației contractate de propoziția subiectivă cu propoziția corelativă ei (interdependență, implicație sau inerență) și *forma* relației respective (dependență).

Acordînd prioritate formei relației asupra sensului acesteia, considerăm subiectivele ca o categorie de subordonate.

Dealtfel orice tipuri de relații sintactice se definesc tot după formă, în cazul lipsei de biunivocitate între conținutul și forma lor.

Una și aceeași propoziție se tratează ca subordonată sau coordonată în raport cu alta după natura elementului introductiv. Propoziția *subordonată* opozitivă *de unde în clasele primare umblam în straie particulare* din fraza *De unde în clasele primare umblam în straie particulare, la liceu purtam uniformă* (M. Sevastos, *Amintiri de la „Viața românească"*, 1966, p. 488) este echivalentă ca valoare relațională cu propoziția *coordonată* adversativă, *iar în clasele primare umblam în straie particulare* din fraza *La liceu purtam uniformă, iar în clasele primare umblam în straie particulare.*

Scanned with OKEN Scanner

Încadrarea propoziției respective în categoria subordonatelor sau a coordonatelor este determinată de natura subordonativă sau coordonativă a elementului de relație, conținutul relației fiind același în ambele construcții.

Obiecția că subiectiva este o propoziție principală, pentru că se coordonează cu un subiect (*Se cunoaște pregătirea ta superioară și* **că dorești** *să realizezi fapte măreț*e (E. Alexandrescu, *art. cit.*, p. 173), nu este concludentă, întrucît propoziția subiectivă *(și) că dorești* este în realitate coordonată (prin conjuncția *și*) și subordonată (prin conjuncția *că*) față de aceeași propoziție regentă.

Dealtfel subiectul unei regente se poate coordona și cu alte specii de subordonate, care devin, ipso facto, coordonate și subordonate ale aceleiași propoziții regente : *Oricine și oricînd are nevoie de mine îmi poate cere sprijinul* (*oricînd are nevoie de mine* este circumstanțială temporală subordonată prin *oricînd* și coordonată prin *și* față de regenta *Oricine... îmi poate cere sprijinul*)[54].

3.2. În funcție de elementul de relație subordonator, propozițiile subiective se clasifică în pronominale, adverbiale și conjuncționale.

A. Propozițiile subiective pronominale se introduc prin pronume sau adjective pronominale relative, interogative ori nehotărîte : *care, cine, ce, cît, cel ce, cel care, oricine, oricare, orice.*

(a) **Cine se teme de moarte** *și-a pierdut viața. Proverbe*, p. 87.

(b) **Cui i-e frică de orice nor** *nici o călătorie nu face. Proverbe*, p. 110.

(c) **Care nu va fi ucis de gloanțe**, *va fi omorît în bătăi.* Rebreanu, R., p. 489.

(d) **Ce mi-e drag** *fuge de mine/Și urîtul calea-mi ține. Proverbe*, p. 72.

(e) **Ce se scrie cu condeiul** *nu se taie cu toporul. Proverbe*, p. 73.

(f) **Cel ce suferă pe nedrept** *se întărește. Proverbe*, p. 69.

(g) *Au fost întrebați* **cei care fuseseră acolo.** Lăncrănjan, *C.*, III, p. 67.

(h) **Cîte zboară** *nu se mănîncă.* Iordache Golescu, *Proverbe*, p. 89.

(i) **Orice rar se vede**, *mai dulce ni se pare. Proverbe*, p. 259.

(j) *Întîi și întîi mă interesează* **ce se petrece cu noi.** Lăncrănjan, C.,I, p. 165.

---

[54] Pentru problema coordonării subordonatei cu regenta respectivă, vezi Gh. Trandafir, *op. cit.*, p. 385—391.

(k) *Nici unuia nu-i venea în cap* **ce să facă.** Creangă, O., 1953, p. 247.

Pronumele relative și nehotărîte din exemplele precedente au funcții sintactice, fie în propoziția regentă, fie în cea subiectivă.

Cu rol de subiect al propoziției subiective, pronumele relativ stă exclusiv în cazul nominativ.

Cînd conectivul se află în cazul oblic sau prepozițional, el are în subiectivă funcția sintactică de nume predicativ, atribut sau complement, după spectrul combinatoriu al predicatului acesteia : *Cui nu-i place voia noastră / Spînzure-se colo-n coastă* (*Flori alese*, p. 476) : *cui* este complement indirect al subiectivei pe care o introduce și care îi dirijează cazul.

Dacă funcțiile sintactice din regentă și subiectivă coincid, atunci forma lui corespunde ambelor funcții : **Cine umblă din țară în țară** *nu e om. Proverbe*, p. 89 (*cine* = *acela care* ; *cine* este subiectul subiectivei și subiectul subînțeles al regentei).

Pronumele interogativ din subiectiva interogativă indirectă nu realizează decît o funcție sintactică, și anume, în subiectivă :

Nu se poate ști **cine a tras manivela.** Caragiale, O., II, p. 124. (*cine* = pronume interogativ, subiect în propoziția interogativă indirectă *cine a tras manivela*).

Cine, *oricine*, *cel ce* și *cel care* se folosesc numai ca pronume, spre deosebire de celelalte pronume, care comportă și valoarea adjectivală, cînd nu substituie nume, ci le însoțesc și determină.

Predicatul propoziției subiective poate să fie *verbal* ((a), (c), (e), (f), (g), (h), (i), (j), (k)) sau *nominal* ((d)) și la orice diateză : *activă* ((b), (d), (f), (g), (h), (k)), *pasivă* ((c)) sau reflexivă ((a), (e), (i), (j)).

Predicatul regentei unei propoziții subiective introduse prin pronume se exprimă atît printr-un verb tripersonal, cît și (mai rar) printr-unul unipersonal sau expresie unipersonală : *E destul* **ce-am făcut.** Rebreanu, R., p. 443 ; *Nu importă* **cine se opune.**

Uneori același verb regent se construiește fie cu conectiv pronominal : *S-a întîmplat* **ce era de așteptat**, fie cu conectiv conjuncțional : *S-a întîmplat* **să alunece.**

O categorie de verbe regente unipersonale la diateza reflexivă, provenite din active tranzitive, admit numai subiective pronominale : *Se culege* **ce** *s-a semănat*, *Se mănîncă* **ce** *se găsește*.

Valoarea conectivului *cine* este atît generală (**Cine leapădă floarea** *nu-i simte mirosul. Proverbe*, p. 80), cît și (mai rar) deter-

Scanned with OKEN Scanner

minată (**De cine mi-i mie dor** *de-aici e depărtişor*. Jarnik şi Bîrseanu, *Doine şi strigături*, p. 96).

Pronumele *ce* substituie şi persoane: *Ce mi-e drag fuge de mine / Şi urîtul calea-mi ţine. Proverbe*, p. 72 (*ce = cine*).

Considerăm indivizibile din punct de vedere sintactic pronumele compuse *cel ce* şi *cel care*, pentru că în general demonstrativul *cel* s-a delexicalizat în măsura în care şi-a pierdut autonomia semantico-sintactică şi nu poate fi utilizat decît împreună cu un determinant.

Cel nu este, de regulă, în variaţie liberă cu *acela*, care se caracterizează prin valoare demonstrativă pregnantă şi, implicit, prin funcţie sintactică proprie.

Recunoaşterea calităţii de pronume „*semiindependent*“ a lui *cel* în combinaţie cu *ce*, presupune acelaşi tratament pentru *cel* şi în sintagma *cel care*.

Determinarea relaţiei sintactice a unui termen se face prin procedeul omisiunii: dacă în secvenţa *cel care ştie* se suprimă *care* rezultă construcţia incorectă **cel... ştie*, fapt care demonstrează că *cel* nu poate fi disociat de *care*, dar acesta din urmă este independent de *cel*: *care ştie*.

Adepţii punctului de vedere că *cel ce* şi *cel care* reprezintă elemente disociabile ignorează insuficienţa semantică şi sintactică a lui *cel* şi admit, în schimb, că „adevărata comunicare se realizează în frază, care are în asemenea situaţii caracterul unei propoziţii vaste“[55] — argument care nu ni se pare satisfăcător.

Procedînd astfel se anulează sintaxa propoziţiei sau se ajunge la analize sintactice artificiale, cum apar şi la alţi cercetători[56].

Prin posibilitatea substituirii printr-un nume de fiinţă sau de lucru în nominativ, precum şi prin poziţia în general iniţială în frază, propoziţia subiectivă pronominală prezintă o accentuată nuanţă nominală: **Cine nu deschide ochii** (nechibzuitul) *deschide punga. Proverbe*, p. 83.

Unele propoziţii subiective pronominale conţin şi valori circumstanţiale condiţionale sau cauzale.

Cine (dacă, fiindcă) ştie carte *are patru ochi. Proverbe*, p. 88.

Din punct de vedere logic, subiectiva pronominală nu exprimă o judecată.

---

[55] E. Teodorescu, *op. cit.*, p. 85.

[56] Cf. de exemplu, V. Guţu Romalo, *Sintaxa limbii române*, în care se atribuie funcţie de nume predicativ lui *cea* din enunţul *Pălăria mea este* **cea** *albă* (p. 137).

Scanned with OKEN Scanner

Uneori subiectiva pronominală se separă prin virgulă de regenta sa, în special cînd prezintă valoare circumstanțială sau spre a se evita ambiguitatea :

Cine cade-n gîrlă, de ploaie nu se mai ferește. Proverbe, p. 77. *Cine este pregătit totdeauna are succesul asigurat.*

Numai virgula poate decide dacă *totdeauna*, din fraza precedentă, determină pe *este pregătit* sau pe *are*.

B. Propoziția subiectivă poate fi introdusă și printr-un adverb sau locuțiune adverbială interogativă ori relativă : *cînd, cum, unde, încotro, de ce* etc.

(a) *E de neînțeles* **cum de nu te-au prins mai devreme.** (E. Barbu, Ș.N., 1965, p. 29).

(b) *Nu trebuie să se afle de către „spioni"* **cînd și cum pleacă un contingent nou spre răsărit.** Sadoveanu, O., XVII, p. 233.

(c) *Nunta s-a făcut în casă la naș și era* **unde să încapă groaza de lume poftită.** I. A. Brătescu-Voinești, *P.*, p. 309.

(d) *Tocmai atunci îi veni în minte* **pentru ce nu văzuse el stana de piatră.** Ispirescu, *B.*, p. 122.

Predicatele regente ale subiectivelor adverbiale sînt redate prin expresii unipersonale sau prin forme verbale unipersonale care aparțin unor verbe cu paradigma completă, dar care în condiții sintactice determinate se utilizează numai la persoana a III-a.

Adverbele interogative și relative din enunțurile precedente cumulează duble funcții sintactice : de elemente de joncțiune interpropozițională și de complemente în subordonatele pe care le introduc, cărora le conferă valori circumstanțiale corespunzătoare : de mod (a), de timp și de mod (b), de loc (c), de cauză (d).

Propozițiile (a), (b) și (d) de mai sus sînt subiective interogative indirecte.

C. O categorie de propoziții subiective se introduc prin conjuncțiile : *că, să, ca să, ca... să, dacă* și *de :*

(a) *I s-a părut chiar* **că ar fi cunoscînd pe acei călăreți.** Sadoveanu, O., XVIII, p. 442.

(b) *Să se știe însă* **că ne-am supăra foarte** *dacă am cădea între oameni care nu ne sînt de priință.* Sadoveanu, O., XVIII, p. 35.

(c) *S-ar fi cuvenit* **să le cerem socoteală.** Z. Stancu, P.N., p. 198.

(d) *Era imposibil* **ca ea să nu înțeleagă** *că toate gesturile și cuvintele ne creează noi obligații față de noi înșine.* T. Mazilu, B., p. 30.

(e) *Ar fi grozav de bine* **dacă m-aș alege numai cu atîta.** Z. Stancu, P.N., p. 216.

Scanned with OKEN Scanner

(f) *De-aceea una-mi este mie* / **De ar vorbi, de ar tăcé.** Eminescu, *O.A.*, p. 204.

(g) *E ușor* **să împrumuți,** *dar e mai greu* **să pui la loc.** E. Barbu, G., p. 110.

(h) *Probabil* **că și acuma caută prin casă.** Z. Stancu, J., p. 288.

(i) **Ca să zădărnicească înfăptuirea nemernicului plan,** *era o jucărie.* M. I. Caragiale, CR., p. 156.

(j) **Că te-am zărit** *e a mea vină.* Eminescu, O.*A.*, p. 123.

(k) *Ar fi o trădare* **să plec de aici.** Rebreanu, I., p. 453.

Propozițiile subiective conjuncționale determină predicate verbale sau nominale unipersonale — exprimate prin verbe statutar unipersonale ((c)), prin forme verbale accidental unipersonale le unor verbe personale ((a), (b)), prin expresii unipersonale ((d), e, (f), (g)) și prin adverbe predicative ((h)) ori predicate nominale cu verbe copulative personale ((j), (k)).

Adverbele modale sau locuțiunile adverbiale modale *poate (că), firește (că), pesemne (că), desigur (că), de bună seamă (că), cu siguranță (că)* etc., tratate de *Gramatica Academiei* ca adverbe și locuțiuni adverbiale cu funcții de predicate verbale (vol. II. p. 97), nu sînt termeni regenți ai unei propoziții subiective, deoarece intră în variație liberă cu ele înseși neînsoțite de conjuncție, nu se predicativizează cu verbul copulativ *a fi*, nu admit întrebarea subiectului în nici un context (deci nu contractează relații de interdependență cu acesta), determină diferite părți de propoziție (*Vlaica, vechiul și poate că* **singurul** *meu prieten, îngroșase unele lucruri.* I. Lăncrănjan, *C.*, p. 9; *Poate că* **de aceea** *reușise. Ibidem*, p. 259); valoarea conjuncțională a lui *că* se neutralizează și în unele propoziții principale (*Apoi* **că** *eu mă duc.* Lăncrănjan, C., II, p. 82; **Că** *așa să și faci. Tinerețe fără bătrînețe*, p. 77).

Conjuncțiile *dacă* și *de* introduc uneori subiective interogative indirecte: *Nu se știe* **dacă (de)** *va participa.*

Predicatul subiectivei conjuncționale poate să fie la modul *indicativ* ((h), (j)), *conjunctiv* ((c), (d), (g), (i), (k)), *condițional* ((b), (e), (f)) sau *prezumtiv* ((a)).

Elementele conjuncției *ca să*, echivalentă cu *să*, apar atît în succesiune imediată (i), cît și separate prin intercalarea unei părți de propoziție sau a unei propoziții subordonate subiectivei (d).

Este recomandabilă folosirea conjuncției simple *să* în locul celei compuse *ca să*, în cazul că elementele acesteia nu sînt dislocate prin intercalarea altor termeni.

Subiectiva conjuncțională, ca și cea introdusă prin adverbe cu valoare de conjuncții, exprimă prin excelență *un fapt, o acțiune.*

Ele se pot substitui printr-un infinitiv, supin, pronume demonstrativ cu valoare neutră *(aceasta, asta)* sau substantivele abstracte *faptul, lucrul* însoțite de adjectivul demonstrativ *acesta*:

E ușor **să împrumuți** *(a împrumuta, de împrumutat, aceasta, asta, lucrul acesta, faptul acesta)*.

Propozițiile subiective conjuncționale pot să prezinte și valoare condițională ((e), (k)), concesivă ((f)), temporală ((g)) sau cauzală ((j)).

La fel cu celelalte tipuri de subiective, nici cele conjuncționale nu exprimă singure o judecată.

Cercetătorii care admit că subiectivele conjuncționale introduse prin *că* sau *ca... să* redau singure o judecată se contrazic atunci cînd susțin că subiectiva conjuncțională „indică o acțiune, o stare sau o caracteristică privite ca un fapt despre care se afirmă sau se neagă ceva prin predicatul regentei", deoarece e clar că, în acest caz, subiectiva conjuncțională reprezintă subiectul judecății, iar regenta, predicatul.

3.3. În româna actuală, propoziției subiective pronominale, adverbiale sau conjuncționale îi corespunde uneori în regentă un corelativ reprezentat prin pronume demonstrativ, nehotărît sau un substantiv foarte abstract (ca, de exemplu: *fapt, lucru, chestiune, idee, problemă* etc.) însoțit de adjectiv demonstrativ sau nehotărît:

(a) *Cine pe sine se laudă,* **acela** *mai tare se înjosește* (*Proverbe*, p. 84).

(b) *Cîte-n lume se nasc, mor* **toate.** *Proverbe*, p. 103.

(c) *Dar să-ți vie stimabilul cu idei învechite, cu opiniuni ruginite și să te sperie mereu cu Europa, cu zguduiri, cu teorii subversive...* **asta** *nu mai merge.* Caragiale, O., vol. I, 1959, p. 175.

(d) *Cum se vor desfășura discuțiile, dacă punctul său de vedere va fi acceptat sau dacă se vor propune alte soluții, preferabile, care ar fi consecințele unui eventual eșec,* **toate aceste chestiuni** *îl obsedau de cîteva zile.*

Pronumele demonstrativ sau nehotărît, precum și substantivul cu sens abstract determinat de adjectiv pronominal demonstrativ sau (și) nehotărît din această categorie de enunțuri funcționează ca subiect în regentă și reiau propozițiile subiective anterioare, precizîndu-le, sintetizîndu-le[57].

---

[57] Cf. Gh. Nedioglu, *Independența subiectului*, în LR IV, 1955, 2, p. 13—22; El. Carabulea, *Repetarea și reluarea subiectului în limba română din secolele al XVI-lea—al XVIII-lea*, în „Omagiu Rosetti", 1965, p. 103—109; Th. Hristea, *op. cit.*, p. 121—122; Ioana Vintilă-Rădulescu, *Observații asupra propoziției subiective în limbile franceză și română*, în SCL XXVII, 1976, 4, p. 364.

Scanned with OKEN Scanner

Atît propoziția subiectivă, cît și termenul cu funcție de subiect prin care aceasta este reluată se referă la același obiect (marcat prin pronumele relativ introductiv și prin pronumele demonstrativ sau nehotărît)[58] sau la aceeași acțiune ori calitate (exprimată prin predicatul subiectivei conjuncționale ori adverbiale, pe de o parte, și prin pronumele demonstrativ, nehotărît sau substantivul abstract însoțit de adjectiv demonstrativ și (ori) nehotărît din regentă, pe de altă parte).

Dacă pe plan semantic termenul corelativ din regentă corespunde unui pronume relativ din subiectiva pronominală[59], sub raport structural el aparține aceleiași clase de substituție cu întreaga propoziție subiectivă, deci reprezintă aceeași poziție sintactică cu aceasta, și anume, subiectul, dublu exprimat[60].

---

[58] Cf. I. Rizescu, *Observații asupra propozițiilor subordonate relative în Carte cu învățătură* (1581), în SCL VIII, 1962, 1, p. 45—55.

[59] Cf. și *Gramatica Academiei*, vol. II, 1963, p. 264.

[60] Ecat. Teodorescu (*Subiective apozitive*, în LR XIX, 4, 1970, p. 305—309) și C. I. Andrei (*Reluarea propoziției subordonate subiective*, în „Analele științifice ale Universității, A. I. Cuza" din Iași, 1970, p. 123—128) interpretează tipul acesta de propoziții ca *apozitive subiective* sau *subiective apozitive*, argumentînd că „un predicat nu poate avea simultan mai multe subiecte, eventual subiect(e) și subiectivă (subiective) decît dacă sînt coordonate". (Ecat. Teodorescu, *art. cit.*, p. 307); C. I. Andrei, *art. cit.*, p. 127).

În realitate un predicat se poate construi simultan cu mai multe subiecte sau subiect(e) și subiectivă (subiective) necoordonate între ele, cum demonstrează exemple ca următoarele: **suflarea** *la caldă* **ea** *n-o să învie* (Eminescu). **Călărețul** *care a trecut adineauri în buiestru*, **ăla** *e păgubașul*. I. A. Brătescu-Voinești, *P.* p. 96).

Apoziția propriu-zisă (care desemnează același referent cu termenul explicat, nu numai o trăsătură a acestuia), nu precedă niciodată elementul corelat. (Cf. și J. Dubois et coll., *Dictionnaire de linguistique*, Paris, 1973, p. 44), deci propozițiile subordonate din enunțurile (a), (b), (c) și (d) de sub 3.3. sînt subiective, nu apozitive subiective (sau subiective apozitive), apozitive atributive (C. Dimitriu, *Observații în legătură cu propoziția apozitivă* în AnL, Iași, 1966, p. 151—163) sau atributive (Valeria Guțu, *Propoziții relative*, în SG, II, 1957, p. 161—172; I. Rizescu, *art. cit.*; Leontin Ghergariu, *Propozițiile atributive relative introduse prin „cine"*, în LR XII, 1963, 2, p. 125—132).

Termenul din regentă prin care se reia propoziția subiectivă funcționează ca subiect al propoziției regente, contractînd relații de interdependență cu predicatul acesteia, iar nu ca apoziție a subiectivei, cum consideră unii cercetători (*Gramatica Academiei*, vol. II, 1963, p. 264; Mircea Mitran, *Despre apoziție și raportul apozitiv*, în LR XII, 1963, 1, p. 34—45; V. Hodiș, *Echivalența semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv*, în CL, 1966, 1, p. 47—61; Viorica Florea, *Cu privire la apoziție*, în LR XVI, 1967, 2, p. 179—184; Silvia Rogobete, *Observații asupra raportului apozitiv*, în LR, XVIII, 1969, 5, p. 443—452). În celelalte lucrări care abordează această problemă, subiectul regentei este denumit *element corelativ*, fără să i se determine funcția sintactică.

3.4. Propoziția care desemnează același referent cu termenul corelativ din regentă, dar stă după acesta și se separă de el prin pauză și intonație, se numește subiectivă apozitivă (denumirea funcției sintactice a părții de propoziție sau a propoziției în relație apozitivă se face după funcția termenului explicat) :

Asta *să-ți intre bine în cap :* **că viața-i o luptă.**

În consecință propoziția *subiectivă subordonată* reluată prin subiectul regentei se deosebește de *subiectiva apozitivă* atît prin conținut, cît și prin structură : sub raportul conținutului, subiectiva este precizată, sintetizată de subiect, pe cînd subiectiva apozitivă îl explică, dezvoltă ; sub raport structural, subiectiva precedă subiectul, iar subiectiva apozitivă îl urmează și se desparte de el prin pauză și intonație în vorbire, prin virgulă, două puncte, linie de pauză și chiar prin punct în scris.

3.5. Propozițiile subiective contractează relații sintactice variate :

(a) coordonate între ele și subordonate aceleiași regente :

S-ar fi cuvenit, poate[1]/, **să ne prindem mintea cu ei**[2]/, **să ne oprim**[3]/, **să le întoarcem vorbele**[4]/, **să le cerem socoteală**[5]/ **și să-i facem cu ou și cu oțet**[6]/ (Z. Stancu, P.N., p. 198) : 1 ← (2 + 3 + 4 + 5 + 6).

(b) subordonată mai multor regente coordonate între ele :

Cine vorbește multe[1]/ *ori știe multe*[2]/, *ori minte multe*[3]/ (*Proverbe*, p. 90) : (2 + 3) ← 1.

(c) subordonate succesiv (ierarhizate între ele) :

E drept[1]/ **că era adevărat**[2]/ **că avea el și ceva de aranjat pe la direcția morăritului**[3]/ (M. Preda, M., II, p. 465) :

1 ← 2 ← 3.

(d) apozitivă :

S-ar fi crezut[1]/ *că* **acesta** *este destinul lor scris pînă la sfîrșitul veacurilor*[2]/ *:* **să rătăcească de la un capăt la altul cu căruțele lor verzi**[3]/ (Cezar Petrescu, Î., p. 267) :

1 ← 2 = 3 (propoziția 3 explică subiectul, *acesta*, din propoziția 2).

(e) subordonată coordonată simultan cu regenta respectivă :

Aceste indicații[1]/ **și ce mai știți voi**[2]/ *vă sînt suficiente*[1] : 1 ± 2, adică subiectiva *(și) ce mai știți voi* este subordonată prin pronumele relativ *ce* față de propoziția regentă *aceste indicații... vă sînt suficiente* și coordonată cu aceeași regență prin conjuncția *și*, ca urmare a coordonării nemijlocite cu subiectul acesteia, *indicații*.

(f) Una și aceeași propoziție poate să cumuleze funcția de subiectivă și de subordonată de altă categorie, în raport cu fiecare din regentele respective :

Îmi spunea[1]*/ că*[3]*/ dacă nimic nu s-ar împlini*[2]*/, pentru ea n-ar însemna decît un an de școală pierdut*[3] *și s-ar întoarce fără părere de rău la Piatra*[4] (M. I. Caragiale, C., p. 160) : 1 ← (3 + 4) ← 2.

Propoziția *dacă nimic nu s-ar împlini* este subiectivă față de regenta *că pentru ea n-ar însemna decît un an de școală pierdut* și condițională față de regenta *s-ar întoarce fără părere de rău la Piatra*.

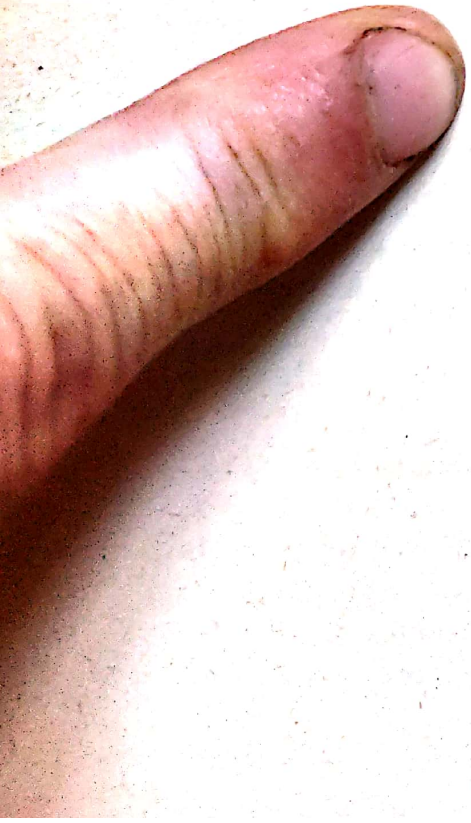

Scanned with OKEN Scanner

SIGLE ŞI ABREVIERI

ACIL X — *Actes du X-e Congrès international des linguistes*, Bucarest, 28 août—2 septembre, 1967, Bucureşti, I—IV, 1969.

ACILFR — *Actele celui de al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică*, vol. I—II, Bucureşti, 1970—1971.

AnŞtUI — *Analele ştiinţifice ale Universităţii "Al. I. Cuza" din Iaşi, Ştiinţe sociale*, Iaşi, 1955 şi urm.

ALIL — *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, Iaşi, 1965 şi urm.

Arh I. — *Arhiva. Organul societăţii ştiinţifice şi literare din Iaşi*, I—XLVII, Iaşi, 1889—1940.

AUB — *Analele Universităţii din Bucureşti. Seria ştiinţe sociale. Filologie*, Bucureşti, 1955 şi urm.

AUC — *Analele Universităţii din Craiova, Istorie. Geografie. Filologie*, Craiova, 1972 şi urm.

AUT — *Analele Universităţii din Timişoara. Seria ştiinţe filologice*, Timişoara, 1963 şi urm.

BL — *Bulletin linguistique*, Copenhaga—Bucureşti, 1933—1948.

BŞt — *Buletin ştiinţific*, Academia R.P.R. Secţia de ştiinţa limbii, literatură şi arte, Bucureşti, 1948—1952.

CL — *Cercetări de lingvistică*, Cluj, 1956 şi urm.

CLTA — *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, Bucureşti, 1962 şi urm.

DEX — *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, 1973.

DLRM — *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, 1958.

DR — *Dacoromania*, Bucureşti-Cluj, 1921—1948.

FD — *Fonetică şi dialectologie*, Bucureşti, 1958 şi urm.

Gaz. lit. — *Gazeta literară*, Bucureşti, 1954—1968.

Gramatica Academiei — Academia Republicii Populare Române, *Gramatica limbii române*, vol. I, II, Bucureşti, 1954; ed. a II-a, 1963.

ÎI — *Însemnări ieşene*, Iaşi, 1936—1940.

LL — *Limbă și literatură*, București, 1955 și urm.
LR — *Limba română*, București, 1952 și urm.
Mélanges Oslo — *Mélanges linguistiques publiés à l'occasion du VIII-e Congrès international des linguistes à Oslo*, du 5 au 9 août, 1957, București, 1957.
Omagiu Iordan — *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1958.
Omagiu Pușcariu, 1977 — *100 de ani de la nașterea lui Sextil Pușcariu* (1877—1947). Comunicările simpozionului din 14.I.1977, Cluj-Napoca, 1977.
Omagiu Rosetti — *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, București, 1965.
Orbis — *Orbis. Bulletin international de documentation linguistique. Centre international de dialectologie générale*, Louvain, 1952 și urm.
PLG — *Probleme de lingvistică generală*, București, 1959 și urm.
RF — *Revista filologică*, Cernăuți, 1927—1928.
RRL — *Revue roumaine de linguistique*, București, 1956 și urm.
SCL — *Studii și cercetări lingvistice*, București, 1950 și urm.
SCȘt (Cluj) — *Studii și cercetări științifice*, Seria a III-a, Științe sociale, Cluj, 1950 și urm.
SCȘt (Iași) — *Studii și cercetări științifice. Filologie*, Iași, 1950 și urm.
SG — *Studii de gramatică* I—III, București, 1956, 1957, 1961.
StUBB — *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series philologia*, Cluj, 1956 și urm.
TCLC — *Travaux du Cercle linguistique de Copenhague*, Copenhaga, 1945 și urm.

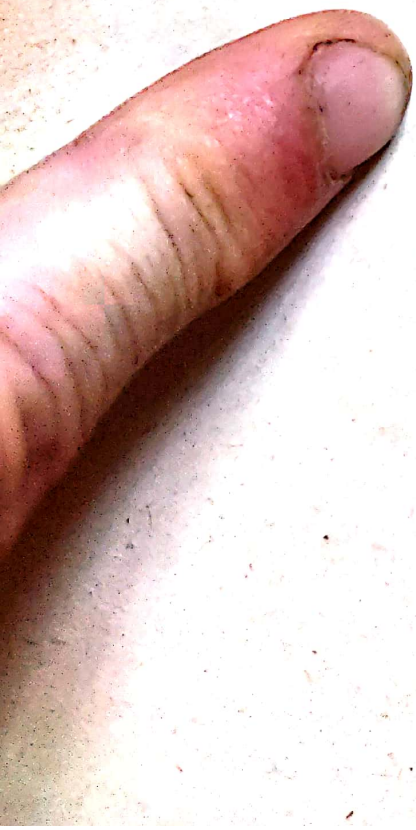

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE

A. LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ

Academia Republicii Populare Române, *Gramatica limbii române*, vol. I—II, Bucureşti, 1954.

Academia Republicii Populare Române, *Gramatica limbii române*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1963.

Alexandrescu, Ecaterina, *Cu privire la unele probleme ale propoziţiilor subiective, predicative şi ale regentelor acestora*, în LL, 15, 1967, p. 168—177.

— *Contribuţii la studiul sintaxei limbii române* (Rezumatul tezei de doctorat), 1973.

Andrei, C. I., *Reluarea propoziţiei subordonate subiective*, în AUI, XVI, 1970, p. 123—128.

Asan, Finuţa, *Propoziţia apozitivă şi apoziţia*, în LR X., 1961, 4, p. 312—316.

Avram, Mioara, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, în SG, I, 1956, p. 141—164.

— *Observaţii asupra coordonării*, în SG, II, 1957, p. 151—159.

— *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, Bucureşti, 1960.

— *Cu privire la definiţia complementului de agent şi a complementului sociativ*, în LR XVII, 1968, 5, p. 468—471.

— *Sur l'histoire de certaines constructions relatives dans la langue roumaine*, în RRL XXV, 1980, 5, p. 467—471.

— *Note asupra pronumelui* **ceea ce**, în SCL XXXI, 1980, 4, p. 353 — 358.

Barbu, N. I., *Juxtapunerea (parataxa) în greacă, latină şi română*, în LL, 6, 1962, p. 53—65.

Bejan, D., *Observaţii asupra propoziţiei de excepţie*, în CL XIV, 1969, 1, p. 91—95.

— *Despre construcţiile temporale inverse*, în CL XV, 1, 1970, p. 91—95.

— *Despre rolul adverbelor din grupul „adverb + conjuncţie"*, în CL XVI, 1971, 2, p. 313—323.

— *Substantive cu dublă funcţie*, în CL XXIII, 1978, 1, p. 91—92.

Scanned with OKEN Scanner

Nedioglu, Gh., *Independența subiectului*, în LR IV 1955, 2, p. 13—22.
— *Propoziții verbale și propoziții nominale*, în LR IV, 1955, 5, p. 59—73.
— *Predicatul verbal*, în LR V, 1956, 3, p. 34—45.
Neamțu, G. G., *Despre auxiliare. Cu privire specială la „a fi"*, în CL XVI, 1971, 2, p. 355—363.
Nilsson, Elsa, *Les termes relatifs et les propositions relatives en roumain moderne. Etude de syntaxe descriptive*, Lund, 1969.
Ocheșeanu, Rodica, *Prefixele superlative în limba română*, în SMFC, vol. I, 1959, p. 29—50.
Oiță, I. — *Despre propozițiile explicative*, în LR X, 1961, 5, p. 445—461.
Pană, Gabriela, *Propozițiile relative în gramatica transformațională*, în SCL XVII, 1966, 3, p. 321—349.
Pană Dindelegan, Gabriela, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, București, 1974.
Philippide, A., *Gramatica elementară a limbii române*, Iași, 1897.
Popescu, Rodica, *Observații asura predicatului nominal și propoziției predicative în limba română*, în AUT, VII, 1969, p. 91—102.
— *Contribuții la studiul propoziției predicative în limba română*, în AUT, VIII, 1970, p. 242—246.
Popescu, Ștefania, *Propozițiile subordonate consecutive construite cu modul conjunctiv*, în LL, 10, 1965, p. 247—272.
— *Contribuții la cunoașterea propoziției subiective*, în LL, 11, 1966, p. 351—374.
Procopovici, Alexi, *Pronumele personal în funcție morfologică verbală. Biblioteca Dacoromanici*, Cluj, 1933.
Pușcariu, Sextil, *Limba română*, vol. I, București, 1940.
— *Cercetări și studii*, București, 1974.
Repina, Tamara, *Cu privire la structura frazei cu subordonată consecutivă în limba română contemporană*, în SCL XVI, 1965, 3, p. 341—353.
Rizescu, I., *Note asupra subordonatelor explicative*, în LR IX, 1960, 1, p. 21—26.
— *Propoziții subordonate paratactice*, în SG, III, 1961, p. 107—137.
— *Observații asura propozițiilor subordonate relative din „Carte cu învățătură"*, (1581), în SCL XIII, 1962, 1, p. 45—55.
Rogobete, Silvia, *Observații asupra raportului apozitiv*, în LR XVIII, 1969, 5, p. 443—452.
Rosetti, Al., *Remarques sur la grammaire générative transformationnelle*, în RRL XVI, 1971, 1, p. 3—5.
Rosetti, Al. și Byck, Jacques, *Gramatica limbii române*, București, 1943; ed. a II-a, 1945.
Rusu, G. C., *Unități propoziționale (sau frazeologice) nepredicative*, în LR XXIV, 1975, 2, p. 93—99.
Ruwet, N., *Introduction à la grammaire générative*, Paris, 1967.

Scanned with OKEN Scanner

Sadoveanu, O. — Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. I—XVIII, ESPLA, vol. XIX, EPL, București, 1954—1964.
Sahia, S. A. — Alexandru Sahia, *Scrieri alese*, ESPLA, București, 1960.
Slavici, O., I—II — Ioan Slavici, *Opere*, vol. I—II, ESPLA, București, 1952.
Speranția, A. — Eugeniu Speranția, *Amintiri din lumea literară*, EPL, București, 1967.
Stancu, D. — Zaharia Stancu, *Desculț*, ESPLA, București, 1958.
Stancu, J. — Zaharia Stancu, *Jocul cu moartea*, EPL, București, 1962.
Stancu, P. N. — Zaharia Stancu, *Pădurea nebună*, EPL, București, 1963.
Stancu, Ș. — Zaharia Stancu, *Șatra*, EPL, București, 1968.
Topîrceanu, O. A., I—II — G. Topîrceanu, *Opere alese*, vol. I—II, ESPLA, București, 1959.
Tinerețe — *Tinerețe fără bătrînețe*, *Basme populare românești*, EPL, București, 1961.
Vianu, Maxime — Tudor Vianu, *Dicționar de maxime comentat*, Editura științifică, București, 1962.
Vlahuță, N. — A. Vlahuță, *Nuvele, schițe și articole*, ESPLA, Biblioteca pentru toți, București, 1959.
Zincă, S. S. F. — Haralamb Zincă, *Sfîrșitul spionului fantomă*, Editura militară, București, 1962.

Scanned with OKEN Scanner

INDICE DE AUTORII LINGVIȘTI

Alexandrescu, Ecaterina **155, 175,** 200.

Andrei, C. I. 39, 88, **155, 206.**
Arrivé, Michel 28.
Avram, Mioara 41, **57, 58, 61, 84,** 88, 117, 127, **153, 154, 155, 170,** 187, 194.

Barbu, N. I. 141.
Baudouin de Courtenay, J. **5.**
Bejan, D. 40, 41.
Beldescu, G. 118.
Benveniste, Émile 11, 28, 30, 162.
Bercea, Livius Petru **155.**
Berceanu, B. B. 16, **21, 141.**
Bidu-Vrănceanu, A. **10, 170.**
Blanche-Benveniste, **Claire 28.**
Bogrea, V. 5.
Brâncuș, Grigore 39, **170, 189.**
Breban, V. 53.
Bulgăr, Gh. 73, 82, 93, **96, 111,** 113, 124, 131, 138, **141, 144, 145,** 154, 170.
Byck, J. 6, 13.

Carabulea, El. 39, 88, 205.
Cazacu, Boris 11.
Chevalier, Jean-Claude 28.
Ciobanu, Fulvia 96.
Ciompec, Georgeta 10, 51, 53, 138.
Constantinescu-Dobridor, Gh. 16, 30, 33, 34, 41, 45, 46, 170.
Coseriu, Eugenio 11.
Coteanu, I. 9, 10, 11, 17, 20, 45, 46, 51, 53, 93, 155, 170, 187.
Crașoveanu, D. 63, 64, 96.
Cristea, Teodora 28, 30.

Damourette, J. 182.
Diaconescu-Prioteasa, Ioana 141.
Diaconu, I. Gh. 97, 170.
Dimitrescu, Florica 141.
Dimitriu, Ç. 16, 33, 34, 37, 38, 39, 41, 42, 45, 46, 67, 69, 73, 83, 84, 88, 98, 104, 113, 138, 139, 144, 147, 148, 150, 153, 155, 156.
Dominte, Constantin 10.
Dragomirescu, Gh. N. 113.
Drașoveanu, D. 83, 98, 101, 137, 149, 155, 170.
Drăganu, N. 73, 117, 144.
Dubois, Jean 28, 162, 180, 206.
Dumitrașcu, Pompiliu 83, 96, 98, 170.

Scanned with OKEN Scanner

Edelstein, Frieda 41.

Florea, Viorica 39, 88, 155, 206.

Gabrea, Maria 33, 35, 41, 98, 99, 100, 104, 141, 155.
Garde, Paul 48.
Ghergariu, L. 88, 171, 206.
Giacomo, Mathée 28, 162, 180.
Giosu, Ștefan 172.
Gleason, H. A. 11, 162, 164.
Goga, N. 182.
Golopenția-Eretescu, Sanda 10, 21, 37, 126, 194, 196.
Gorăscu, Adriana 29.
Graur, Al. 6, 11, 16, 19, 20, 28, 30, 33, 34, 35, 36, 38, 41, 45, 46, 53, 66, 70, 73, 82, 84, 113, 117, 127, 128, 138, 144, 148, 154, 169, 198.
Greimas, A. J. 29.
Gruiță, G. 29.
Guespin, Louis 28, 162, 180.
Guillermou, Alain 148, 186.
Guțu Romalo, Valeria 9, 10, 16, 19, 21, 30, 32, 33, 34, 37, 39, 40, 41, 45, 46, 51, 53, 60, 63, 73, 77, 84, 88, 96, 111, 144, 148, 155, 160, 162, 164, 170, 186, 187, 188, 191, 202, 206.

Hasan, Finuța 39, 155.
Házy, Ștefan 96.
Hjelmslev, Louis 30, 48, 50, 51, 52, 11, 162, 179, 180.
Hodiș, V. 39, 88, 98, 102, 103, 149, 155, 206.
Hristea, Theodor 39, 53, 170, 189, 205.

Iacob, Ștefan, 141.
Iliescu, M. 28, 170, 188.
Indrea, Al. 98, 99, 101.
Ionescu, Liliana 195.
Iordan, Iorgu 5, 6, 9, 10, 11, 13, 16, 17, 19, 20, 30, 32, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 42, 45, 46, 50, 51, 53, 54, 60, 63, 64, 67, 70, 73, 74, 77, 82, 83, 84, 96, 111, 113, 120, 124, 135, 142, 144, 147, 148, 154, 155, 160, 170, 174, 187, 188, 198.
Irimia, D. 96.
Ivănescu, G. 11, 67, 68, 142, 161, 165, 169.
Ivič, M. 113.

Jakobson, Roman 28, 30.

Leroy, M. 11.
Lombard, Alf 38, 187.
Lyons, J. 11.

Macrea, D. 8, 11.
Magyarodi, Maria 96.
Malmberg, B. 11.
Mancaș, Mihaela 141, 194.
Manoliu Manea, M. 13, 20, 21, 22, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 38, 39, 162, 180, 187.
Marcellesi, Christiane 28, 162, 180.
Marcellesi, Jean-Baptiste 28, 162, 180.
Marcus, S. 50, 111.
Marr, N. I. 9.
Martinet, A. 11, 48, 51, 111.
Mével, Jean-Pierre 28, 162, 180.
Meyer-Lübke, W 182.
Mihai, Cornelia 53.
Mihăescu, N. 53.
Mitran, Mircea 155, 206.
Mounin, Georges 10.
Muțiu, I. 96, 141, 153, 155.

Scanned with OKEN Scanner

Nedioglu, Gh. 88, 96, 205.
Nicolescu, A. 96.
Niculescu, Al. 9 16, 30, 33, 36, 41, 45, 46, 51, 53, 170.

Oiță, I. 155.
Olsen, H. 45, 53.

Pană Dindelegan, Gabriela 10, 148, 196.
Peytard, Jean 28.
Philippide, A. 5, 36.
Pichon, Ed. 182.
Popescu, Ștefania 88, 124, 173, 197.
Pottier, B. 11.
Procopovici, Alexi 184.
Pușcariu, Sextil 5, 6, 29, 184.

Repina, Tamara 124.
Rizescu, I. 39, 88, 155, 206.
Robu, Vladimir 9, 10, 17, 32, 35, 36, 41, 42, 53, 60, 63, 64, 70, 73, 74, 77, 83, 84, 96, 113, 139, 144, 147, 148, 155, 160, 170, 187.
Rogobete, Silvia 88, 155, 206.
Rosetti, Al. 6, 11, 13, 27, 33, 34, 38, 41, 42, 45, 46.
Ruwet, N. 11.

Sandfeld, Kr. 45, 53.
Saussure, F. de 5.
Săteanu, C. 96, 141, 155.
Stati, Sorin 19, 38, 69, 70, 73, 74, 93, 98, 103, 104, 111, 112, 113, 120, 142, 144, 145, 148, 150, 155, 157, 160, 190.
Steriu, Maria 155.
Șerban, V. 57, 58, 63, 73, 82, 96, 113, 138, 144, 154, 170.

Teiuș, Sabina 124, 141.
Teodorescu, Ecaterina 63, 68, 71, 73, 74, 87, 88, 96, 98, 104, 105, 113, 138, 142, 144, 147, 148, 155, 157, 161, 162, 165, 166, 170, 176, 177, 179, 183, 184, 185, 188, 202, 206.
Tesnière, Lucien 28, 32, 37, 72, 162, 180, 182.
Tiktin, H. 28, 33, 34, 41, 42, 50, 62, 168, 169, 170, 181, 182, 193.
Trandafir, Gh. 51, 53, 56, 176, 182, 183, 200.

Vasiliu, Emanuel 9, 10, 21, 37, 73, 126, 194, 196.
Vendryes, J. 48.
Vianu, Tudor 141.
Vincenz, Ileana 16.
Vintilă-Rădulescu, Ioana 205.
Vulpe, Magdalena 96.

Wartburg, W. von 11.

Zdrenghea, M. 16, 30, 33, 34, 36, 41, 45, 46, 83, 96, 170.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Prefață 5

I. Aspecte controversate ale categoriei comparației în româna contemporană 13

II. Conceptul de pronume. Pronumele interogativ. Pronumele relativ 27

III. Valorile temporale ale categoriei gramaticale a viitorului în româna contemporană 43

IV. Atribut adverbial sau complement circumstanțial de mod? . . 49

V. Cu privire la complementul sociativ, atributul sociativ, propoziția sociativă și propoziția atributivă sociativă 54

VI. Propoziția. Fraza. Enunțul. Propoziția neanalizabilă. Relațiile sintactice interpropoziționale. Conținut și formă în sintaxă. (Noțiuni preliminare) 66

VII. Mijloacele de exprimare a raporturilor interpropoziționale 80

VIII. Delimitarea propozițiilor: fraze fragmentate, propoziții intercalate și propoziții incidente, propoziții împletite 92

IX. Propoziția principală 107

X. Raporturile sintactice în cadrul frazei 114

A. Coordonarea 114

B. Subordonarea 142

C. Relația mixtă bipropozițională 152

D. Relația apozitivă 154

E. Relația zero 158

F. Relația de interdependență 159

XI. Cu privire la statutul propoziției subordonate în limba română . 161

XII. Contribuții la studiul propoziției subiective 168

Sigle și abrevieri 209

Bibliografie 211

Indice de autorii lingviști 223

Scanned with OKEN Scanner

Redactor : DAN-ION VLAD
Tehnoredactor : MARILENA LUNGULESCU

Bun de tipar : 25.XI.1981
Coli de tipar : 14,25
CRAIOVA, 1982

Întreprinderea poligrafică „Oltenia"
Str. Mihai Viteazul nr. 4, Craiova
Comanda nr. 138/1981

Scanned with OKEN Scanner

ERATĂ

Pag.	*rîndul*	*în loc de :*	*se va citi :*
8	22 de sus	responabil	responsabil
10	17 de sus	suplimntar	suplimentar
17	12 de jos	alb	slab
21	5 de jos	(le)	(pe)
37	19 de sus	Adjectivul,	Adjectivul
41	19 de sus	cum	cine
47	6 de sus	temporale.	temporale :
54	8 de sus	însoțește	însoțesc
84	2 de jos	Ăvram... prouumelui	Avram... pronumelui
96	12 de sus	în interiorul altei propoziții	în altă propoziție
96	3 de jos	(b)	2.2.
97	1 de jos	(a), în interiorul cărora	2.1., în care
99	18 de sus	(a)	2.3.1.1.
100	12 de sus	(subl.n. — G.T.)	—
100	1 de jos	multe	mult
101	5 de sus	integrare sintactică	integrare
113	5 de jos	obligatoir	obligatoire
116	8 de jos	cum nimerise	cum se nimerise
120	1 de jos	VII.A.	VIII.A.
123	20—26 de sus	Damian...	—
129	18 de sus	Prdea	Preda
129	15 de jos	oameni.	oameni).
150	3 de jos	ca	cu
195	5 de sus	exprinat	exprimat
198	11 de sus	Academiet	Academiei
204	13 de sus	le	ale
204		e	(e)

Scanned with OKEN Scanner

În concluzie, dacă, pe de o parte, realizările valoroase ale lingvisticii tradiționale românești conțin numeroase elemente structurale și transformaționale, pe care concepțiile moderne le dezvoltă, sistematizează, iar uneori le complică, și dacă, pe de altă parte, unele principii și soluții ale curentelor moderne sînt inacceptabile, înseamnă că lingvistica românească științifică actuală îi datorează celei moderne mai puțin decît consideră unii dintre adepții acesteia din urmă...

Așadar soluția justă în problema cercetării limbii rezidă nu în absolutizarea uneia sau a alteia dintre cele două direcții fundamentale coexistente, ci în modernizarea lingvisticii tradiționale în măsura în care acest proces contribuie la creșterea nivelului ei științific.

Lei 10,50

Scanned with OKEN Scanner